8/10
SET
30

Y75 YHA

Reisen, Avrom
Essays, vol.12.

344

DONATED IN MEMORY
OF
SAMUEL & LILY AXLER
BRANTFORD ONT. 1957

אלע ווערק
פון
אברהם רייזען
אין 12 בענדער.

יובילעאום אויסגאבע.

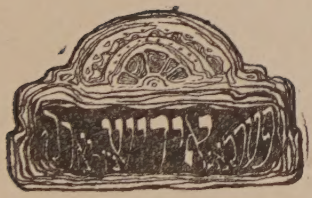

אברהם רייזן.

צוועלפטער באנד:

בונטע ערצעהלונגען.

ארויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש"
1917 ניו־יארק תרע"ז.

Copyright, 1916
by
YIDDISH

בונטע ערצעהלונגען.

די לעצטע שיף.

ביים ברעג פון אסטענד זיינען געשטאנען א מענגע פון פיעלע הונדערטער פאסאזשירען, וואס האבען געווארט אויף דער שיף. וואס האט געדארפט אנקומען פון דאוואר.

„די לעצטע שיף! — אזוי האט יעדער געגלויבט, און דער דאזיגער אויסרוף האט געשראקען און האט אבגעקלונגען אין מאנכע אויערען וויי די ל ע צ ט ע ש ע ה!

און דעמאלט פערלירען מענשען זייערע בעציהונגען איינער צום צווייטען. אויב די לעצטע שיף, מוז יעדער דער ערשטער אריין. און דער גערדענג און געשטויס איז געווען קריעגעריש. אין די אויגען האט ביי יעדען געצאנקט א בייז פייערעל. דאס אייניגע פייערעל פון מענשליכען אויג זאנסט וואלטען די אויגען אודאי אויסגעלאשען געווען...

די לעצטע שיף — מוז מען דער ע ר ש ט ע ר אריין!

און די וואס וועלען בלייבען?

וועמען איז דאס אין דער דאזיגער מינוט פון משוגעת און שרעק, — אנגענאנגען?

וואס א מינוט וואקסט די מענגע אלץ מעהר און מעהר. דער זייגער איז ערשט אכט פריהמארגען און דאס שיף דארף אנקומען צ ע ה ן.

אבער עס איז די לעצטע שיף!

אט האט שוין אויסגעבראכען א קריעג צווישען צוויי. יעדער ווילל שטעהן פאראוים. אייניג איז א פרוי, אין ביידע הענד האלט זי שווערע פעק, דער צווייטער איז א הויכער מאן מיט א קליין

פעקעלע און ער וויל אבשטויסען די פרוי. ער וויל זיין דער ערשטער.

די לעצטע שיף !...

קיינער מאכט איהם אפילו קיין בעמערקונג ניט...

נאר אט דערהערט זיך א פערצווייפעלטער אויסרוף :

מערי טשימבריק !

ווער עס רופט זעהט מען ניט. נאר דער רוף קלינגט אזוי הערצריייסענד, אז מען פערגעסט אז דער לעצטער שיף...

מערי טשימבריק...

וואס קלינגט עס אזוי פערצווייפעלט ?

איז דען מערי טשימבריק דער סימבאל פון דער נאנצער מענשהייט און דערפאר שרעקט עס אזוי ?

— מע־ר־י טשימ־ב־רי־יקקק ! — קלינגט עס איבער די נרויסע מענגע.

און עס ווערט טויט שטיל.

— מערי טשימבריק ! רוף זיך אב ! — קלינגט עס פער־צווייפעלטער !

און באלד בעווייזט זיך אין דער הויך א פרוי אין מיטעלע יאהרען. זי שטעהט מיט א בלאס נעזיכט, נרויסע דערשראקענע אויגען און שרייט :

— מערי טשימבריק, רוף זיך אב !

שטיל !

— מערי טשימבריק ! רוף זיך אב, הויב אויף דיין הוט און ווייז, אז דו ביזט דא.

און די נאנצע מענגע האט נלייך פערגעסען אן די לעצטע שיף. אלע זיינען פול נעווארען נאר מיט איין נעדאנק און איין נעפיהל : ביי א מוטער איז אין דער מענגע פערלארען נעווארען א קינד און דאס קינד הייסט מערי טשימבריק.

טויזענדער מענשען האבען באלד ערפאהרען אז עס איז דא א מענש אויף דער וועלט מיט'ן נאמען מערי טשימבריק, וואס

איז פערלאַרען געגאַנגען און אלע האָבען מיט'ן נאַנצען הארצען געוואָלט עס געפינען.

— מערי טשימבריק, רוף זיך אָב!

און באלד איז געווארען א בעוועגונג, פון א צווייטען עק, וואו די מענגע איז געשטאַנען, האָט זיך וואָס געטראַנען פאַרוועָרטס. א מאן האָט געהאלטען הויך איבער זיין קאָפּ א צעהן־יעהריג־קינד, און די מענגע האָט זי מיט ליעבע בליקען בעגריסט.

און אָט איז שוין דאָס קינד אין דער מוטער'ס ארעמס.

דאָס פובליקום האָט ווי פון זיך אליין אויסגעשריען מיט א פרייד:

— הוריי! — מערי טשימבריק!

און אלע אויגען האָבען העל אויפגעפלאַמט: מערי טשימבריק!...

* * *

און אז די לעצטע שיף איז שוין געגאַנגען איהר וועג אויבער'ן ים, זייגען נאָך פיעל פאַסאַזשירען געווען אונטער'ן אייגדרוק פון דער עראַייגנים און מאנכע האָבען רוהיג און פערגנוגט געשמייכעלט.

אבער אז די לעצטע שיף איז אָנגעקומען צו דער יבשה און מען האָט די נאכריכטען פון קריעג דערהערט, וועגען די טוויזענדע געפאלענע אין שלאכט, איז דאָס הארץ צוריק פערשטיינערט געוואָרען.

אך, ווער וועט איצט ארויפנעהן אין דער הויך און אויסשרייען:

— מענשהייט, וואו ביזטו? רוף זיך אב...

מערי טשימבריק האט מען נעפונען, אבער די מענשהייט,
די מענשהייט...
מענשהייט רוף זיך אב, ווי מערי טשימבריק!
רוף זיך אב! עס איז די לעצטע שיף!...

אָסט־ענד (בעלגיען) אויגוסט 1914.

דאָס בילד.

1.

אונגעריכט און אונעווארטעט איז אראָבנעפאלען דער בע־
פעהל פון דער הויף ערנעץ, אדער אריפגעדרונגען פון א פינסטע־
רען תהום, וואו די שווארצע כחות פון לאנד האבען זייער געצעלט
געמאכט — אונגעריכט איז דער בעפעהל אראָבנעפאלען, או די
אידען מוזען אין פערלויף פון פיער־און־צוואנציג שעה פער־
לאזען דאָס שטעדטעל און נעהן וואוהין זיי ווילען, בלויז ווייטער
פון תהום, וואו דער הייליגער קריעג קומט פאר.

אנפאנגס האָט מען זיך בלויז דערשראקען, ווי נאָכ'ן קלאפ
פון א דונער, זיך אומגעקוקט און דערזעהן, או אלע הייזער שטע־
הען אויף אן ארט; הייסט עס או דער דונער האָט ניט געשאדט.
די זון האָט געשיינט און א נרופע קליינע קינדער האבען זיך
רוהיג געשפיעלט ביי די זייטען פון גאס.

— עס איז א לינען! — האבען אידען נעטרייסט איינע די
אנדערע.

— עס קען ניט זיין! — האבען זיי נעריבען די הענט
מיט בטחון אין די דערשראקענע הערצער...

אבער באלד האָט דער דונער ווידער נעקנאלט:

— וואס ווארט איהר, אידען? איהר ווילט מען זאל אייך
מיט נוואלד פון די הייזער ארויסשלעפען?

און נלייך האָט זיך אננעהויבען דער פלאנטער. בעלי־
בתים — וואס זייערע אור־אור עלטערען האבען זייערע הייזען
פאר זיי איינגעארדענט, האבען זיך פלוצלונג דערפיהלט ווי
וואנדערענדע בעטלער, אויף זייער האב און גוטס האבען זיי נע־

קוקט ווי אויף עפעס פרעמדס און האבען מאנכע חפצים ניט דערקענט. דער רב האט, אנשטאט דעם ש"ס אויפצופאקען, זיך נענומען פאר אן אלטער זשופעצע, וואס איז נעהאנגען אויף דער וואנט... די רבי'צין האט זיך נענומען פאר א פענדל, וואו זי קאכט פיש אלע פרייטאג...

און דער פערמענליכער בעל־הבית, ישראל אפרת האט זיך נעשטעלט אין מיטען פון זיין שהנעם אלט־מאדישען מעבליר־טען זאל, בעטראכט די וויבער קאנאפע, אויף וועלכער ער פלענט אזוי ליעב האבען נאך מיטאג זיך אויסצוציהען מיט א ספר אין דער האנד און אריינפאלענדיג אין האלבען דרימל, חלום'ען פון אלטע און שפעטערע צייטען...

מיט נוואלד האט ער פון איהר אבגעריסען זיינע טריעבע בליקען, אננעפילט מיט האס און פלוך צו דער „ממשלת זדון". צו די בייזע כחות, וואס צווינגען איהם אהן „א פאר וואס" זיין אויסגעווארעמטע היים צו פערלאזען און האט בעשלאסען הויך אויפ'ן קול:

— נאר ניט מיט צו נעהמען!

— לנמרי נאר ניט? האט די דערשראקענע וויב איבער־נעפרעגט.

— לנמרי נאר ניט! — האט ער מיט נערריקטע פויסטען נעענטפערט.

און ער האט דאס הויז איבערנעלאזט אפען פאר יעדער חיה און בהמה, וואס זיינען נעבליבען אין שטאדט...

2.

די ערשטע חיה וואס איז אריין צו ישראל'ן אין הויז איז נעווען דער צוויי־פיסינער אנופרי, לויט די אינסטינקטען א פוקס. לויט'ן נלויבען א קאטאליק... אריינגעהענדיג אין זאל, וואס ער האט עס ביז אהער קיינמאל ניט נעוואונט און וועז ער

פלענט דארפען האבען צו ישראל'ן וועגען געשעפט, פלענט ער בלייבען שטעהן אין קיך. — אריינגעהענדיג אין זאל האט ער זיך איבערגע'צלם'ט און בערוהיגענדיג זיך פון גרויסען גליק, וואס איהם שטעהט דא פאר — צו ווערען דער איינגענטהימער, כאטש אויך א גענויסער צייט, פון דעם דאזיגען הויז. האט ער גענומען מאכען פלענער.

ער האט געפיהרט מיט די הענט איבער די מעבל, איבער די שפיגלען און זיך ענרליך אבגעשטעלט ביי דעם גרויסען אל־מער מיט די צוויי גלעזערנע טהירען. פון וואנען עם האבען ארויסגעקוקט אזויג מארנע, גרויסע און שווערע ביכער...

— וואס טהוט מען דערמיט? — האט ער שטיל נע־טראכט און נערדעהט זיינע לאנגע, שפיצינע וואנסעם.

ער האט אויפגעעפענט א טהירל פון אלמער און פאר ניי־גירדע ארויסגענומען א מסכתא. דאס איז געווען די מסכתא „נטין". די אלטע אותיות האבען איהם אנגעקוקט מיט פער־אכטונג און שטאלץ. ער האט א בלעטער געטהאן און זיך אבגע־שטעלט ביי יענע דפים, וואו עס דערצעהלט זיך פון טיטום הרשע און פון חורבן ירושלים און פון ישוע הנוצרי. א אונבעוואוסטער באנגליכער געפיהל האט איהם ארומגענומען:

— מארנע ביכער ביי די זשידעס! — האט ער געמורמעלט אויך זיין לשון און האט דאס לאנגע בוך צוריק אריינגעשטעלט אין אלמער...

נאכדעם איז ער ארומגענאנגען איבער ישראל'ס זאל און בעטראכט די בילדער. איין בילד האט צונעצויגען זיין אויס־מערקזאמקייט. דאס איז געווען א פאטאגראפיע פון זעקס־און־דרייסיג רבנים, וואס זיינען שוין געשטארבען. אלע אין שטריימ־לעך און מיט אפענע בריסטע קעלנער ביי די אפענע העלזער. אנופרי האט זיך צולאכט: אזוי פיעל ראבינ'ס!

באלד אבער האט ער בעמערקט ווי איין ראבין, דער מי־טעלסטער, קוקט אויף איהם טיט אזוינע אויגען, אז אנופרי האט

זיך דערשראקען. ער האט בעטראכט דאס פנים פון א צווייטען און א דריטען ראבין אויפ'ן בילד און אלע האבען דיזעלבע שטרענגע דורכדרינגליכע אויגען. און מיט אמאל האט ער דערזעהן. ווי די אלע אויגען פון דער נאנצער חברה רבנים קוקען אויף איהם, און וואו ער וועגדט זיך וועגדען זיך צו איהם זייערע אויגען. אזוי פיעל אויגען.

און אנופרי האט מיט שרעק אומגעקעהרט דאס בילד אויף דער וואנט און זיך אבגעוועגדט.

אבער אומזיסט — די אלע בליקען פון די רבנים אויפ'ן בילד האבען איהם נאכגעקוקט. און וואס ער האט נענומען אין דער האנט איז גלייך פערוואנדעלט געוואָרען אין אויגען:

מיט שרעק האט ער פערלאזען דעם זאל און איז אריינגע־לאפען אין קיך... זיין בליק איז געפאלען אויף א קופערנער פאן... די פאן איז איהם נעפעלען געוואָרען, ער האט זי אראב־גענומען און בעטראכט. זי האט געבלאנקט און אינוועניג האט אנופרי דערזעהן זיין פנים. אבער באלד האט ער אויף דעם דעק פון פאן דערזעהן דיזעלבע אויגען. זיי האבען נעקוקט אויף איהם און פערפאלגט מיט זייערע בליקען...

א דערשראקענער און א פערווירטער איז ער ארוינגעלאפען אין דרויסען.

דאָרט האט שוין אויף איהם נעוואָרט זיין ווייב, א רויט־האריגע נויע.

— נו, ווען וועלען מיר איבערציהען?... האט זי נעפרעגט.

אנופרי האט מורא נעהאט פאר איהר צו ענדערען זיין בעשלום, און ער האט א שטאמעל נעטהאן:

— מיר וועלען נאך זעהן... מיר האבען נאך צייט... אפשר וועט דער איד נאך צוריק קומען...

און אנשטאט אריינצוציהען זיך, איז אנופרי אלע פארנאכט פערבייגענאנגען ישראל'ס הויז, אריינגעקוקט אינוועניג און ניט נעוואלט אריינצוגעהן: עס האבען איהם פערפאלגט צעהנדליגער

פֿאר אויגען פון דעם בילד: שטרענגע, בייזע און דראָהענדע...
און צלמ׳נדיג זיך פֿלענט ער מורמלען:
— ניין. איך האָב מורא... ישראל וועט קומען צוריק... איך האָב מורא... ער וועט קומען צוריק...

ענדליך איז ישראל געקומען צוריק. ווי איבערראשט איז ער געוואָרען, אז דאָס הויז האָט ער געטראָפען אין דערזעלבער אָרדנונג, ווי ער האָט עס געלאָזען...

ער האָט אבער באלד בעמערקט דאָס איבערגעקאָהרטע בילד אויפ׳ן וואנט. ער האָט זיך שטארק גע׳חדוש׳ט.

— ווער האָט עס געקאָנט טהאָן?

ער האָט דאָס בילד אומגעקאָהרט אויף דער רעכטער זייט, און אויף איהם האָבען אראָבגעקוקט זעקס־און־דרייסיג פֿאר אויגען, ליכטיגע, גרויסע און פול מיט נביאות אויף גוטע צייטען.

דער אפיציער.

א נרופע אידיש נאציאנאל און סאציאליסטיש נעשטימטע יונגע לייט זיינען נעזעסען אין א קליינער קאפע הויז און האבען זיך נעהאפערט וועגען אידישע רעכטלאזיגקייט אין נעווייסע לענדער. ענדליך זיינען זיי אריפנעקומען אויף דער טעמע וועגען אידען אין מיליטער.

דאן האט זיך אייניער, א בעקאנטער דיכטער, אננערופען.

— זאגט אייך, מיינע פריינד וואס איהר ווילט, אבער נאך א אידישען אפיציער האב איך נעבענקט נאך אלס קליינער אינגעל אין מיין קליין־נעבורטס־שטעדטעלע. איך נעדענק, אז אמאל איז נעקומען אהיים אין שטעדטעלע אויף „אטפוסק" שואל דעם קצב'ס זוהן אלס אן אונטער־אפיציער, צו מיין פרייד איז דער מאלט ניט נעווען קיין גרענץ. איך האב זיך, נעדענק איך, ניט נעקענט איינהאלטען, און חאטש ער איז נעווען אונזערער א שכן, בין איך ניט אהן שרעק צו איהם צונאנגען און קוים ארויסגעשטאמלט:

— ברוך, אידישע אפיציערען זיינען אויך פארהאן?

און ברוך, א שהנער נעזונטער, הויכגעבויטער יונגערמאן, האט מיר פריינדליך א ציה נעטהאן פאר'ן אויער און נעענטפערט מיט א שמייכעלע.

— ניין, מיין ליעבער, א איד טאר ניט זיין קיין אפיציער...

— און א פעלדפעבעל? האב איך, שוין דרייסטער וועדענדיג וויעדער נעפרענט.

— א פעלדפעבעל? — האט ברוך איבערגעפרענט און פערקנייטשט זיין שטערען... א פעלדפעבעל איז יא ערגיץ דא, אבער שוין נאר אן אלטער, פון די אמאליגע.

דעמאלט האב איך זיך צופריעדענגעשטעלט מיט דעם דאזיגען אונטעראפיציער, וואס א דאנק דעם אויפ אייגענע הוצאות געגעהטען שינעל, וואס ער האט געטראגען פון אפיצערסקען נעוואנט, האט ער מיר פערשאפט אן אילוזיע פון א אידישען אפיציער.

איך געדענק, אז אין חדר האב איך זיך מיט איהם בעריהמט.

— ברוך דעם קצב"ס זוהן איז געוואָרען אן אפיציער, ער וואוינט ביי אונז אין נאס.

מאנכע איננלעך האבען מיר נענלויבט אוז מקנא נעווען, אבער די נישט פערגינער האבען די זאך אויסגעפארשט אוז האבען ערפאהרען, אז ער איז בלויז אן אונטער אפיציער.

האב איך דעמאלט איהם פערטיידיגט:

— ער אליין איז מאקי אן אונטער־אפיצער, אבער ער קען זיין אן אפיציער אויך.

אוז נאך מעהר צוהיצענדיג זיך, האב איך אויסגעשאסען:

— א אידישער פעלדפעבעל איז אויך ערניץ דא... אוז כדי צו מאכען אויף די חברים איננלעך דעם איינדרוק שטארקער, האב איך צונעלענט:

— א פעלדפעבעל איז נרעסער ווי אן אפיציער...

מאנכע איננלעך האבען דערויף מיט מיר איינגעשטימט, איינער זאגאר פון זיי האט נעוואלט אויפווייזען, אז א פעלדפעבעל איז אזוי אזוי נרויס ווי אן אוריאדניק... א פאר אבער פון זיי האבען נעהאט קענטיג מעהר ידיעה אוז האבען נישט נאכגענעבען:

— א פעלדפעבעל איז נארנישט מיט נארנישט, א פעלדפעבעל איז פונקט ווי א סאטסקי, האט איינער בעשטימט ווי אן אויטאריטעט אין ראנגען.

האט מיר שוין פערדראסען, וואס דער דאזיגער חברה־מאן

געהט מיר דאָ צו נישט מאכען מיין אייגיגען פעלדפעבעל אוֹן איך האָב איהם גוט אויסגעוידעלט:

— ביזט א גראָבער יונג... א סטאָטסקי האָט נישט קיין עפּאָלעטען אוֹן א פעלדפעבעל טראָגט אפילו א סאבליע.

האָט אבער דער איינגעשפּארטער אינגעל אלץ נישט נאָכגעגעבען אוֹן ער האָט מיר אויפגעוויזען, אז א סאבליע איז נאָך נישט דער עיקר, ווארים דער מיראָוואיסודיא איז דאָך נעזוים גרעסער ווי א פעלדפעבעל אוֹן פון דעסטוועגען טראָגט ער ניט קיין עפּאָלעטען אוֹן ניט קיין סאבליע אוֹן ער גהט אין נעזועהנליכע קלייידער, ווי אלע מענשען...

נאָכדעם אבער האָב איך געמאכט א פשרה, אז א פעלדפעבעל איז פונקט אזוי גרוים ווי אן אוריאדניק. דערוויף האָבען זיך אלע איינגלאָך גאָאייניגט.

אוֹן מיר האָבען אלע זיך נעפיהלט גהויבען וואָס העט העט ערגיץ אין א שטאָדט געפינט זיך א איד א פעלדפעבעל אוֹן גויים נעחמען פאר איהם אראָב די היטעל אוֹן ווען ער זאָל נאָר וועלען קען ער טהאָן מיט אידען די גרעסטע טובות.

א קליינינגקייט — א פעלדפעבעל!..

יאָהרען זיינען פערנאָנגען. די גערָאנקען זיינען, א דאנק דער דעמאָלסדיגער רעוואָלוציאָנערער ריכטונג — נעוואָרען פרייערע, ראדיקאָלערע. דאָס אידישע געפיהל איז אבער אלץ נישט שוואכער נעוואָרען. אלם מענש האָסטו די נאָנצע מילימעריש געזינדעל פערהאסט אוֹן פערדאָמט, אלם איד האָסטו בעדויערט, וואָס א איד קען אפילו קיין יעפרייטאר נישט ווערען אוֹן ביזט נעוועזען שטאָלץ וואָס אין מאכען פאָלק געפינט זיך חאָטש א אידישער קאָפּעלמייסטער. וואָס טראָגט א „סאבליע", עפּאָלעטען אוֹן עסליכע גויים מוזיקאנטען ניעבען איהם אָב טשעסט.... אוֹן האָסט זיך געשראָקען, אז טאָמער קומט היינט־מאָרגען ערויס

אן אוקאז אויך אידישע קאפעלמויסטערס אבצוואגען... עס איז געווען א צייט פון גזירות אויך אידען...

נאך שפעטער בין איך ראדיקאלער געוואָרען. און טאקי דערפאר האָב איך נעמוזט פערלאָזען מיין לאנד און ארומטרייבען זיך אין דער פרעמד. איך האָב שוין דאן נעהאט א שטיקעל נאמען אלס דיכטער, און אז איך בין אנגעקומען אין א שטאָדט אין גאליציען האָט די אידישע יוגענד מיך פריינדליך עמפפאנגען און האָט זאגאר פאר מיין כבוד וועגען נעמאכט א שטיקעל ליטעראריש אבענד.

שפעטער האָב איך מיך בעזעצט אין קראקוי. געפיהלט האָב איך מיך דאָרטען נענוג איינזאם, די אידישע יונגע לייט זיינען פון אין זייט געווען שטארק אסימילירט, פון דער צווייטער זייט צו חסידיש. די מיידלעך מיט די שעהנע שווארצע אידישע אויגען האָבען נערעדט פויליש און איך האָב דערפאר מיט זיי נעפיהרט א שטיקעל ברוגז. עס איז מיר ענדליך אפילו נעלונגען, צו בעקענען זיך מיט א אידיש־מיידעל, וואָס האָט אויך אידיש נערעדט, אבער שפעטער האָט זי זיך נעכאפט, אז דאָס אידיש דערען פערדאָרבט איהר דעם פוילישען אקצענט און אזוי ווי זי קומט אריין אין דער נעזעלשאפט פון פוילישע שריפטשטעלער און קינסטלער, קען זי פאר מיר נישט אפפערן איהר פוילישען אקצענט. „אויב איך וויל פויליש — איז מיט'ן גרעסטען כבוד".

איך האָב מיך פון דאָזיגען כבוד ענטזאגט. עס זיינען דערפאר ביי מיר אריבערגענגען אבענדען אין טיעפער אייניזאמקייט.

א גליק וואָס די דאָזיגע שטאָדט האָט פערמעגט גאנץ פיינע קאפע הייזער און א פאר קאבארעטען. ביי פיעלע טיש־לעך פלעגען זיצען מיינע בעקאנטע, וועלכע, לויט איך האָב פערשטאנען, וואָלטען גליקליך געווען מיט מיר צו פערברוננגען א ביסעל, זיי זיינען אלע געווען העכסט קולטורעלע מענשען און האָבען פערשטאנען דעם וועדטה פון פאעזיע. אבער די

קעלנערס זיינען נעווען אלע פאליאקעז, און די דאזיגע קעלנער וואלטען ווירקליך געקוקט קרום אויף די אידיש־שפרעכענדע טישלעך.

דערפאר האב איך דארט ענדליך אננעהויבען בעזוכען אזוי־נע פלעצער וואו עס קומען לויטער קריסטען.

און איינמאל האט פאסירט מיט מיר דער פאלגענדער עפיזאד:

זיצענדיג אזוי אין א ווינקל טישעל, נישט ווייט פון קליי־נעם דאמען־ארקעסטער, און בעטראכטענדיג די נעסט פון דער קאבארעט, האב איך בעמערקט, ווי ביי א רונדען טיש אין דער צווייטער זייט, אבער פונקט נענען איבער מיין טישעל וואו איך בין נעזעסען אליין — זיצען צוויי יונגע אפיציערען מיט א דא־מע. נישט וויל־ענדיג האב איך אלע וויילע מיינע בליקען נע־וענדט צו יענעם טישעל. און ווייל איך האב זיכער נעווואוסט, אז עס איז א סך גלייכער און זיכערער אהין ניט צוקוקען, האב איך בשום אופן נישט נעקענט זיך בעהערשען. נעקוקט האב איך אויף זיי מיט א מין פעראכטונג, ווייל, ווי נעזאגט, אין יענער צייט (און אפשר אויך היינט) האב איך אפיציערען בעטראכט ווי אן אנשיקעניש אויף דער מענשהייט. ניט נעוואלט קיינמאל גלויבען, אז צווישען זיי נעפינען זיך מענשען מיט העכערע אי־דעאלען, מיט הומאנע נעפיהלען, מיט א פערשטענדניס פאר קונסט, פאעזיע, ליטעראטור.

אבער באלד האב איך בעמערקט, ווי איינער פון די צווויי אפיציערען קוקט אויף מיר צוריק. זיין בליק האט מיך דער־שראקען. איך האב זיך מיט אלע כחות איינגעהאלטען נישט צו קוקען מעהר אויף זיי. וואס נעהען זיי מיר אן. אפילו זייער דאמע, וועלכע איז דוקא זעהר סימפאטיש פון ווייטען, א זעל־טענע בלאנדינקע, מיט בלאהע אויגען, אפילו די דאמע אינמא־רעסירט מיך אויך ניט. אבער איך האב דאך ווייטער מיינע בליקען, שוין בננבה, געווענדט צו זייער טישעל. און נאך עטליכע

מאל איבערסוקען זיך. בעמערק איך ווי איין אפיציער קוקט זיך איבער מיט דעם צווייטען און אויך דער צווייטער קוקט שוין אויף מיר.

און באלד זעה איך ווי אויך די דאמע שטעלט אן אויף מיר איהר לארנט און בעטראכט מיך.

אנגעהערט האב איך מיך פערשיעדענע מעשיות, ווי אזוי אפיציערען בענעהען זיך שטרענג מיט ציווילי־מענשען. וועז די לעצטע וואגען צו וואגפען א בליק אויף זייערע א דאמע. אין מיין זכרון איז מיר ארויפגעשוואומען אלערליי אונגליקען, וואס זיינען דערפון ארויסגעקומען. און וועלענדיג אויסווייכען אן אינצידענט אין א פרעמדער שטאדט, האב איך אנקלינגענדיג אין גלאז נענומען רופען דעם קעלנער:

מען דארף זיך ראטעוועז וואס גיכער — בעשליעם איך.

אבער איך קען מיך נאך אלץ נישט בעהערשען, און ווארף וויעדער א בליק צו יענעם טישעל.

איין אפיציער, פיהל איך, איז שטארק אויפגערעגט, ער האמפערט זיך עפעס מיט'ן צווייטען. איך בין זיכער אז גלאט וועל איך זיך פון דער דאזיגער נעשיכטע נישט ארויסדרעהען. איך קלינג שטארקער. וואס גיכער בעצאהלען און ענטלויפען.

אבער איין קוק אהין מוז איך נאך נעבען: איך ווייל זעהן ווי האלט עס מיט מיר.

און לויט דער שטימונג ביי יענעם טישעל איז פאר מיר נישט פרעהליך. איך מערק ווי איין אפיציער, דער יונגערער און דוקא אויפ'ן קוק ניט קיין בייזער, הויבט זיך פון צרט און וויל זיך לאזען צו מיין טישעל. איך קלינג אין גלאז שטארקער.

דער קעלנער קומט צו. איך הויב אן צו צאהלען און ווארף וויעדער א בליק אהין צו מיינע שונאים. אפשר וועלען זיי איצט איינזעהן, אז איך האב קיין שלעכטס נישט נעמיינט.

אבער דארט ביי יענעם טישעל הער איך קומט פאר א נאנ־צער סכסוך. איינער, דער יונגערער אפיציער וויל דוקא זיך אויפ־

שטעלען און דער צווייטער האלט איהם איין. אויף די דאמע בערוהיגט איהם.

— א קערל א ביסעל! — טראכט איך און הויב זיך שוין פון ארט.

אבער ווי נאר איך שטעל זיך אויף, דערזעה איך ווי דער יונגערער אפיציער לאזט זיך גליך צו מיר, קלינגעלדיג אין גאנג מיט'ן שווערד און שפארען.

יענעם מאמענט וועל איך קיינמאל ניט פערגעסען. איך האב געפיהלט אז אויף מיין קאפ ווערען מיר פאר שרעק גראה די האר...

אט שטעהט ער שוין נעבען מיר.

— מיין הערר! שטאמעל איך ארויס...

— ענטשולדיגען זיך... ענטפערט ער מיר — זינד זי ניכט הערר....

און רופט אן מיין נאמען.

מיין שרעק וואקסט. ער ווייסט שוין ווי אזוי מען רופט מיך. איך רעכען אנפאנגם צו פערליקענען, אבער אויידער איך בעשליעם עם, מורמעל איך ארויס....

— יא...

און ווארט אויף א שטראף אויף א גרויס אונגליק... די קאטאסטראפע איז נאהענט.

דער אפיציער אבער איז דוקא רוהיג. ער שמייכעלט נאכין פרויונדליך און פרעגט מיך, צי מעג ער זיך ערלויבען מיך צורי־פען דארט צום טישעל... ער ווייל מיר פארשטעלען פאר דער דאמע...

הם... צום טישעל... פאר דער דאמע... ער געהט פון מיר חוזק מאכען. איך פיהל מיך העכסט בעלעדיגט... אבער איך בע־הערש מיך. איך ווארף א בליק אויף די דאמע. איהר מילדער בליק געווארפען אויף מיר פון צוויי בלאהע אויגען, בערוהיגט מיך אביסעל, אבער נאך נישט אין גאנצען.

אבער ענדליך ערקלערט מיר דער אפיציער.

— דאס איזט אייערע אוינע פערעהרערין! איך האב אויסערע א פאר ליעדער איבערגעזעצט. זי איז נאנץ ענטציקט.

איך פיהל מיך ווי אין א חלום. איז דאס מעגליך? הייסט עס, אז די צוויי אפיציערען זיינען נאר אידען. און נישט נאר אידען, נאר איינער לעזט און איבערזעצט אידישע ליעדער...

איך האב מיך אוועקגעזעצט נעבען זייער טישעל. דער אפיציער האט מיך פארגעשטעלט פאר זיין חבר און די דאמע. אז איך האב מיך א ביסעל בערוהיגט, האב איך איהם געפרעגט:

— ווי אזוי קענט איהר מיך?

— א, איך האב דאס פערגעניגען געהאט צו הערען אייך פארטראגען אין לעמבערג. איך בין נאך דאן קיין אפיציער נעווארן.

און נאכדעם האט ער ארויסגענומען פון זיין טאש א לאנג פערשריבענע פאפיער אין קורצע צייל'ען און האט מיר פארגעלעזען מיינע צוויי ליעדער אין דער דייטשער איבערזעצונג.

די דאמע מיט די בלאהע אויגען האט זיי שטארק נעריהרט. איך בין דוקא ניט געווען ענטציקט. סיי דער אויסוואהל, סיי די איבערזעצונג איז געווען נישט נעלונגען.

אבער איך האב זיי נישט קריטיקירט. מיין נאט, ווי אזוי קענסטו קריטיקירען אן אפיציער. מעג ער זיין אפילו דיינער א ברודער!

און אויך אזא אופן, מיינע פרוינד, — האט דער דיכטער פערענדיגט, איז מיין אידעאל פערווירקליכט געוואָרען נאך מעהר ווי איך האב מיך אין מיין קינדהייט פארגעשטעלט. אמת, דאס האט מיט מיר פאסירט אין דער פרעמד. אין מיין אייגען לאנד, איך מיין אין דעם לאנד, וואו איך בין געבוירען געוואָרען וואלט די דאזיגע נעשיכטע מיט צוויי אפיציערען זיך אנדערש אויסגעלאזט. הא, ווי מיינט א י ה ר?...

און דער דיכטער האט א ביטערן שמייכעל געטהאן...

די געפֿאַצטע סטרונע.

מיין פֿרײַנד, דער לײַבהאַבער פון פּיערעלשפּיעלען, האָט מיר ניט לאַנג בענענענט און נאָך דער ערשטער בעגריסונג האָב איך, איהם וועלענדיג אַנטהאָן א נחת רוח, געפֿרענט:

— נו, וואָס מאַכט עפּעס אייער פּיערעל?

דאָס מאַל האָט ער אַנשטאָט א שמייכעל צו טהאָן, ווי זײַן שטיינער פֿלעגט זײַן, וועו איך פֿלעג איהם וועגען זײַן פּיערעל פֿרעגען — דאָס מאַל האָט ער אַנשטאָט א שמייכעל — א זיפֿץ געטהאָן.

איך האָב מיך פֿערוואונדערט און זאָגער מיט אונרוהיגקייט געפֿרענט:

— האָט עפּעס וואָס פֿאַסירט מיט אייער פּיערעל?

מיין פֿרײַנד האָט מיך בערוהיגט:

— א, ניין. מיין פּיערעל איז ווי געווען, אַבער איך האָב צרות פון די סטרונעס.

איך בין נאָך מעהר נייניערײַג געוואָרען און געפֿרענט:

— וואָס פֿאַר א צרות?...

דאָן האָט מיין פֿרײַנד מיר פֿאַלגענדעס ערצעהלט:

— סטרונעס, דאַרפֿט איהר וויסען, קומען אָן פון דייטשלאַנד. איך פֿלעג זיי דאָ שטענדיג קויפֿען ביי העררן פישער אין זײַן געשעפֿט פון שפּיעל־אינסטרומענטען. הערר פישער איז אָן עלטערער מענש וועלכער איז געקומען אהער פון דייטשלאַנד מיט צעהנדליגער יאָהרען צוריק. איך פֿלעג מיט איהם, בדי צו פֿערשאַפֿען איהם פֿערגניגען, רעדען דייטש, כאָטש קיין גרויסער „דייטש" בין איך ניט. ער האָט אַבער מיין דייטש רעדען אַפּגעשעצט און איז מיט מיר געווען אינטים בעפֿרײַנדעט. האָט

מיך בעהאנדעלט, נישט ווי א קונד, נאר ווי אן אייגענעם מענש און פלעגט מיר אלע מאל מאכען קאמפלימענטען: „זי שפרעכען היבש דייטש"... און דערביי פלעגט ער זיך קלאפען אויף די נע־ בוירענע דייטשישע קינדער אין אמעריקא, וועלכע שעמען זיך מיט דער שענער דייטשער שפראכע.

א דאנק אט די נאהענטקייט מיט איהם, פלעג איך ביי איהם קריגען די בעסטע סטרונעס. אנגעצויגען זיי אויף מיין פיעדעל, פלעג איך אויסשפיעלען די שהנסטע אריעס און „ליעדער" פון די דייטשע קאמפאזיטארס. זעלטען וועט א סטרי־ נע פלעגט מיר פלאצען ביים שפיעלען. שטארק און פעסט זיי־ נען זיי געווען און אויב איך פלעג יא אפט זיי קויפען, איז נאר א דאנק דעם, וואס, ווי איהר ווייסט, שפיעל איך זעהר אפט און די סטרונעס ווערען נאטירליכערהייט אויסגעשפיעלט.

זייט אבער דער קריג האט זיך אנגעהויבען האב איך גע־ נומען בעמערקען, ווי די סטרונעס, וואס איך קויף ביי העררן פי־ שער, זיינען נישט ווי וואס אמאל; איבערהויפט האלטען זיי זיך זעהר שוואך און זייערע קנייפען בינדען זיך שנעל אפ און רוקען זיך ארויס פון יענעם פלאץ פון פיעדעל, וואו זיי זיינען צוגעבונדען. איך האב נישט געהאט דאך א לענגערע צייט קיין דרייסטקייט צו מאכען פארווירפע העררן פישער. איינמאל אבער האב איך זיך נישט אויסגעהאלטען און געוועגדט זיך צו איהם:

— וויסען זיי, הערר פישער, אז די סטרונעס זיינען ניט דאס וואס א מאל...

הערר פישער האט זיך ווי פערשעמט און געשווינגען. דאס האט מיר פערשטארקט דעם פערדאכט און איך האב שוין אבי־ סעל דרייסטער זיך געוועגדט:

— וואהרשיינליך קומען זיי איצט ניט פון דייטשלאנד...

דער הערר פישער האט נאך א טיעפערן זיפץ געענטפערט:

— זי איררען זיך, מיין הערר, די סטרונעס קומען ווי אי־

מער פון דייטשלאנד, עס קומט מיר אן שווער. אבער איך בעקום זיי.

— אבער זיי זיינען פארט ניט די זעלבע, וואס אמאל...— בין איך פעסט געשטאנען ביי מיין מיינונג.

הערר פישער האט א זיפץ געטהאן און צוגעשאקעלט מיט'ן קאפ:

— יא, דאס ניב איך צו...

און נאך א קורצער פויזע האט ער מיר ערקלערט:

— איהר וויסט, מיין הערר, אז די סטרונעס האבען ביי'ן ענדע א קניפעל. דער דאזיגער קניפעל קען מיט די הענד נישט געמאכט ווערען. די סטרונע איז גליטשיג און עס איז אונמעגליך זיי ביי דער ענדע מיט די הענד צו פערפעסטינגען. דערצו האט מען גענוצט די צייהן. ביי דער ארבייט זיינען נעווען די שהנסטע און געזונדסטע זיהן פון דייטשלאנד. מיט זייערע יונגע צייהן פלעגען זיי דעם דאזיגען קניפעל אזוי פערפעסטיגען. אז די דייטשע סטרונע איז נעווען די שטארקסטע פון אלע סטרונעס... נון, מיין הערר, איז געקומען דער קריעג און האט אלע יונגע לייט פון זייער הייסען אוועקגענומען; וואו לייגען זיי איצט ניט פערזעעט? אויך די פראנצויזישע, בוקאווינער, בעלגישע, טערקישע, אסט פרייסישע און אנדערע פעלדער.. ביי די סטרונעס ארבייטען איצט אלטע לייטע. די האבען נישט קיין צייהן... פערקניפען די ענדע פון דער סטרונע מוזען זיי מיט די הענד און אמאל מיט זייערע דזיאנסעס. דערפאר איז איצט די דייטשע סטרונע אזוי שוואך... דערפאר פלאצט זי אזוי...

אבער איך געאר אויך נישט. גאט בעוואהר, די סטרונעס זיינען עכט דייטשישע... זיי זיינען בלויז געמאכט פון אלטע לייט, וואס האבען נישט קיין צייהן, וויל די דייטשע יונגענד איז צום קריעג אוועק...

אויסהערענדיג די דאזיגע ערקלערונג האט מיך אננעהויבען צו שויעדערען. און וען איך שפיעל איצט אויך די שוואך אנ-

צו שוידערן, און וועז איך שפּיעל איצט אויף די שוואך־אַנ־
געצויגענע סטרונעם, שטעלט זיך מיר פּאָר דאָס דייטשע פּאָלק
פון לויטער אלטער לייט, און באלד דערזעה איך פּאָר די אויגען
די רעשטלאָך פון די איבערינע פעלקער, אלטע, אהן צייהן און
אהן קראפט און שפּיעלענדיג אויף מיין פיעדעל א טרויעריגען
ניגון און די סטרונעם פּלאצען, דאכט זיך מיר, אז דאָס פּלאצען
די סטרונעם פון דער מענשהייט, וועלכע האלטען זיך אין איין
אויסשלאכטען און די יונגסטע זיהן, די מוזיק פון לעבען, האָט
זי אוועקגעשיקט צום טויט און איבערגעלאָזט בלויז די אלטע,
די מאכטלאָזע...

און עס פּלאצט א סטרונע נאָך א סטרונע...

1915.

די פיער העלדען.

זיי זיינען פאר זייער העלדישקייט נישט דעקאַרירט נע־ווארען. אבער יעדער האָט צוגענעבען. אז זיי זיינען די נרעסטע העלדען פון דער ארמעע. וועלכע איז בעשטאנען פון פיער מיליאָן.

פון פיער מיליאָנען סאָלדאטען. זיינען זיי די שטארקסטע. די העלדישסטע נעווען.

זיי האָבען נישט פערנארט קיין פיינד אין נעפאנגנשאפט. זיי האָבען נישט פערכאפט קיין קאַנאָנען. האָבען נישט אויסנע־פאָרשט וואו נעפינט זיך דעם שונא'ס א טייל פון דער ארמעע אז מען זאָל א דאנק דעם איהם בעפאָלען און איהם פערניכ־טען: זיי האָבען נישט נערעטעט דעם קאפיטאָן זייערען. דעם רעגימענטס־פיהרער: זיי האָבען נישט נעאָפערט זייער לעבען צו רעטען די פאָהן. וועלכע איז שיער־שיער נישט אריינגעפאָלען צום שונא.

נייז! די אלע העלדישקייטען האָבען זיי נישט בעוויזען.

און דאָך. ווען מען האָט זיי נעפיהרט פארבי די רייהען פון זייערע בריידער. די סאָלדאטען. האָט זיי יעדער אָנגעקוקט מיט שטילער און אינערליכער בעוואונדערונג און האָט זיי מקנא געווען.

און נישט נאָר זיי זיינען נישט דעקאַרירט געווען — פער־קערט. זייערע קלייידער זיינען נעווען תון ארעסטאָנטען — די קלייידער פון שאנדע. די קאַפּ נעראזירט און ערוואָרטעט האָט זיי די שטראָף פון טויט.

אבער אלע האָבען נעוואוסט. אז זיי זיינען העלדען!

אפילו די ווָאס האָבען זיי נעאורטהיילט. די נענעראלען

פון קריענס־נערייכט. אפילו דער קעניג אליין, וואס האט געמוזט אונטערשרייבען זייער אורטהייל, האט שטיל און טיף אין הארצען ביי זיך געטראכט:

— העלדען!

זיי האבען זיך ענטזאגט צו נעהמען אנטייל אין קריעג.

— מיר זיינען נענען קריג! האבען די פיער די נאנצע צייט גע'טענה'ט.

און די אלע האבען זיי אין הארצען גערעכט גענעבען. די פיער מיליאן סאלדאטען פון דער זעלבער ארמעע, צו וועלכער בלויז די פיער האבען נישט געווארנט נעהערען, האבען אויך ניט געוואלט קיין קריעג: פיעלע פון זיי האבען נעהאט נעליעבטע צוווישען די פעלקער, מיט וועלכע מען הייסט זיי זיך שלאגען. פיעלע האבען נאר נערעכענט פאהרען אין יענע לענדער אויף וועלכע זיי נעהען איצט צו בעצווינגען, און דארט נעניסען גליק און פרייהייט... אבער זיי זיינען נעווען שוואך און ווייניג מוט נעהאט דאס צו דערצעהלען און פון אלע פיער מיליאן סאלדאטען וועלכע זיינען נעווען שטום ווי די שאף, האבען זיך אויסגעטענה'ט בלויז די פיער:

— מיר ווילען ניט קיין קריעג! און מיר ווילען נישט העלפען אייך!

און די אבטיילונג סאלדאטען, וואס האבען זיי בעגראבען, האבען שיטענדיג די ערד אויף די פרישע קברים פון די אמת'ע העלדען, אלע ווייל זיך ארומגעקוקט און אין זייערע בליקען איז נעלעגען בעוואונדערונג:

— דאס זיינען נעווען פיער העלדען!

און נעהענדיג צוריק שווייגענדיג האט יעדער נעטראכט:

— פאר וואס זיינען מיר אזוינ העלדען ניט נעווען?

און דער אייגער, וואס האט נעהאט אויף זיין ברוסט א קרייץ, אלס בעלוינונג פאר זיין העלדישקייט, האט איהם אנגעקוקט און זיך פערשעמט...

— יענע — האָט ער געטראכט — זיינען גרעסערע העל־
דען נעווען!
אויף זיינע קברים ווען מען נישט שטעלען קיין קרייץ.
אפשר שפעטער, ווען די מענשהייט ווען זיך ערוואכען...
דערווייל זיינען נעווען בלויז פיער העלדען —
פון פיעלע מיליאנען!
נעבענשט זאלען זיין זייערע נעמען אויף אייביג...
אבער זייערע נעמען האָט מען נישט אנגענעבען — די
נאכריכט איז נעווען קורץ:
פיער האבען זיך ענטזאנט!
וועלען מיר זיי רופען:
די פיער העלדען!

1915

ביים סטרוזש.

אין שטאדט האט מען נערעדט וועגען א פאנראם. דער הערר קאצאווסקי, אן אייגענטהימער פון א הויז, האט נאך עטליכע נעכט טראכטען, וואו בעהאלט מען זיך אין פאל, אז עס וועט טאקע אויסברעכען א פאנראם? — ענדליך גליקליך א שמייכעל געטהאן:

— ביי'ם סטרוזש!

און זייענדיג שטארק איבערראשט פון דעם דאזיגען אויספאל, האט ער פערגעסען אן זיינע אסימילאציאנס-אידעען און האט אויף אידיש פאר זיך אויסגערופען:

— גרויסארטיג, ווי איך בין א איד!

ער האט זיך אבער דערשראקען פאר דער דאזיגער פראזע און האט, זיך אומקוקענדיג אויף אלע פיער זייטען, נאך העכער אויסגעשריען:

— „אטליטשנא, יעי באנו!"

זיין סטרוזש האט געוואוינט אין א קליין שטיבעל, וואס איז נעווען עקסטרא פאר איהם אויסגעבויט. אין דעם דאזיגען שטיבעלע איז דער הערר קאצאווסקי קיינמאל ניט נעווען. אז ער דארף וועז עפעס האבען דעם סטרוזש, קלאפט ער איהם אן אין פענסטער און יענער געהט גליך ארויס.

נאך דער דאזיגער גליקליכער אידעע האט הערר קאצאווסקי בעשלאסען אריינצוגעהן אין שטיבעלע און בעטראכטען עס.

ער האט אפילו אין אנפאנג געזוכט אן אויסרייד. גלאט אריינגעהן צום סטרוזש פערבראנגען פאסט ניט פאר א בעלהבית. נאר ניט געפינענדיג קיין שום אורזאכע, האט ער זיך בערוהיגט, אז פערקערט, ווי באלד ער דארף האבען יענעם'ס

לאסקע, איז טאקי בעסער אריינגעהן אזוי צו איהם, זאל ער זעהן, וואס פאר א גוטען בעל־הבית ער האט, און זאל ער איהם אין אן עת־צרה פערטיידיגען פון גוי'שע הענד.

אז קאצאווסקי איז אריין צום סטרוזש, איז דער לעצטער, א נידריגער בארער ערל מיט א פערלאזענער באדר, געזעסען ביי א היל־צערנעם טיש און געזופט עפעס פון א קרינעל מיט א היל־צערנעם לעפעל. דערזהענדיג פאר זיך דעם בעל הבית, איז דער סטרוזש ווי מבולבל געווארען, האט זיך ניך אויפגעשטעלט, נעכאפט ווישען די וואנסעס, און אין גרויס פערלעגנהייט אויס־גערופען:

— דזיען דאברי, פאנאטשעק...

נאר דער ה' קאצאווסקי האט ניט נעהערט. איהם איז ניט געפעלען געווארען, וואס דער סטרוזש עסט אין א היטעל, פונקט ווי א איד... וואס פאר בעשיצער קען ער זיין?...

— וואס עסטו עפעס אין א היטעל? — האט ער איהם נעפרעגט.

— א, פשעפראשאם, פאניע! — האט דער סטרוזש דער־שראקענערהייט ארבנעכאפט דאס היטעל און געהאלטען אין האנד...

נאכדעם האט ה' קאצאווסקי בעמערקט, אז דער סטרוזש זיינער טראגט א בארד און דאס פעראידישט א ביסעל זיין פנים.

— פאר וואס גאלסטו זיך ניט? — האט ער איהם גע־פרעגט.

— דער ראזיר־מעסער איז טעמפ נעווארען, — האט דער סטרוזש ווי פערשולדינט נעענטפערט.

דער ה' קאצאווסקי האט איהם נעוואלט פארלייגען עטליכע קאפיקעס אויף נעהן אבנאלען זיך, נאר ער האט ניט נעוואוסט, אויף וואס פאר אן'אופן. ענדליך איז איהם נעלונגען צו זאגען:

— נא, איך שענק דיר א גריוונע און נעה נאל זיך אב.

דער סטרוזש האט זיך א וואַרף געטהאן צו קאצאַווסקי'ן, געכאפט זיין האנד און געוואלט זי מיט בענייסטערונג א קוש טהאָן. נאר קאצאַווסקי האט זיך ניט נעלאזען. ער האט איהם דערלאנגט א זילבערנע נריוונע.

— אבער היינט זאלסטו זיך טאקע אבגאלען.

— זיכער — האט דער סטרוזש אויסגעשריען.

קאצאַווסקי האט נענומען בעטראכטען די שטיבעל, ער האט געווכט די איקאנע און סתם הייליגע בילדער. נאר אויסער איין אלט פערמעקט בילד, וואס איז געהאנגען אויף דער פערריר־כערטער וואנד, האט ער ניט נעזעהן.

„נאר ווי א אידיש־שטיבעל!" האט קאצאַווסקי געטראכט און האט נעצווייפעלט אין דעם שוין, וואס ער קען דא בעקומען.

— דו ביזט נאר ניט קיין פרומער... האט ער ג'מסור'ט מיט א שמייכעלע : — ביי דיר איז ניטא קיין איקאנעס...

— אט הענגט דאך! — האט דער סטרוזש אנגעוויזען אויף דעם אלטען בילד.

— ס'איז נאר ניט קענטיג... אלט, אבגעריבען...

— מען האט געדארפט קויפען א פאר בילדער, — האט דער סטרוזש געזיפצט, — נאר ס'איז ניטא פון וואנען...

— נו, איך וועל דיר נעבען א רובעל און קויף איין אלע הייליגע בילדער...

דער סטרוזש האט זיך וויעדער א וואַרף געטהאן צו קאצאַווסקי'ן, און דא האט שוין ניט נעלונגען קאצאַווסקי'ן די האנד ארויסצוריסען, דער סטרוזש האט זי שטייף נעהאלטען און בערעקט מיט פלאמענדע קושען.

— נאר זאלסט דאס נעלד ניט פער'שבור'ען! האט קאצאַווסקי נעווארענט...

— חלילה! — האט דער סטרוזש זיך בעליידיגט. אט באלד נעה איך און נאל זיך אף און קויף די הייליגע בילדער.

אן קאצאווסקי איז אויף מארגען אריין צום סטרוזש. איז קענען איהם ארויס דער לעצטער אן אבגעראזירטער, און האט געהאט אן אמת גוי'שען פנים. פון וועלכען קאצאווסקי האט געשפט פיעל נחת... נאר מעהר איז ער צופריעדען געווען פון די הייליגע בילדער, מיט וועלכע עס איז נעווען אויסגעהאנגען א האלבע וואנד.

— דאס האסטו אלץ פאר איין רובעל אנגעקויפט? — האט ער געפרעגט.

— עס איז נאך געבליבען א גרייונע אויף א ביסעל בראנפען... האט דער סטרוזש ווי פערשולדיגט געשמייכעלט, און איז א וויילע ארום האט ער צונעגעבען:

— די דאזיגע זאכען זיינען איצטער זעהר וואלוועל...

קאצאווסקי האט אבער ניט געהערט. ער האט נאר נעקוקט אויף דער וואנד מיט די הייליגע בילדער און נעטראכט:

— איצטער איז גוט!

אין א וויילע ארום האט ער זיך עפעס דערמאהנט און זיך געווענדט מיט א שמייכעלע צום סטרוזש:

— און א לעמפעלע פאר דער איקאנע פאר וואס זינדרסטו ניט אן?... ביזט — חי—חי—חי—נאר ניט קיין פרומער.

— איך וועל א לעמפעלע אויף אנצינדען! — האט דער סטרוזש ווי פערוואונדערט געענטפערט — כאטש א לעמפעלע, פאנטשעק, איז אין מיטען וואך ניט קיין חוב... ווי וואר עס ווייל...

— נישקשה, ציגד אן! — האט קאצאווסקי גערעטהען: יעדער דארף היטען זיין אמונה...

— דאס איז אמת... האט דער סטרוזש בעשטעטיגט, און האט אויפגעהויבען די אויגען זיינע אויף קאצאווסקי'ן מיט א בעהאלטענעם חשד.

קאצאווסקי האט געקוקט און מארגע געשמייכעלט...

דורך א שפּאַלט.

דער צירק, וואָס האָט זיך אַבגעשטעלט אין שטאָדט, חאָט חיים׳קען, א 12־יעהרינגען תלמוד־תורה אינגעל קיין רוה ניט נעגעבען... ער איז אלע מאל קיין נרויסער מתמיד ניט, אלע מאל איז זיין קאָפּ ניט ביים לערנען, נאר דער גוטער יאָהר ווייס איהם וואו, און ער כאפט נישט איין מאל ביים לערנען פון קאפּריזנעם מלמד א חלק פאר זיין ניט וויסען וואו מען האלט. דער צירק אבער האָט אין נאנצען איהם ווי מבולבל נעמאכט און די קלעפּ פון רבי׳ן האָבען זיך פערנרעסערט אויף א היבשען פּראָצענט. נאר אפילו צו די קלעפּ נופא הערט ער זיך אויך ניט צו; בשעת דער רבי שלאָנט איהם, ווייס ער אויך ניט, וואו דער רבי האלט, צו ביי׳ן רוקען, צו ביים באָק, צו ביים קאָפּ. אויך דאמאָלס, ביי די קלעפּ, זיינען זיינע אלע נעדאנקען וועגען צירק...

וואָס איז אזוינס א צירק, ווייס ער ניט. אינגלעך, וועלכע האָט נעלונגען זיך אריינצונעב׳ענגען אויף א רגע אהין, דערצעהלען זיך אן חדושים. מילא, קוליען זיך איז ביי איהם נישט פון די נרויסע זאכען: „חייכל הונד" קען זיך אויך קונציג קוליען, אבער אויסער קוליען זיך ווייזט מען דאָרט אזוינע קונצען, וואָס די האר שטעלען זיך קאפויר. זאל זיין, אז דאָס איז אפילו, ווי די אינגלעך ערקלעהרען דאָס, „טומאן"! נו, אז טומאן איז וואָס? וועלט שוין דעו קלענער דער אינטערעס? אדרבא, ווייל דאָס איז „טומאן", ווילט זיך חיים׳קען נאך שטארקער אנקוקען עס.

ווי אזוי אבער קומט מען עס אן? ווי אזוי כאפט מען זיך אריין אינווייניג, האָטש אויף איין רגע. נאר עפּים זעהן, עפּים א שלינג טהאן מיט׳ן אויג!

וועגען א בילעט צו קויפען, איז גאר ניטא וואס צו קלערען. דער וואלוועלסטער בילעט אויף „גאלעריע" קאסט א גאנצער פערציגער. וועז ס'וואלט קאסטען א פיערער, קען ער נאך אכאל האבען א האפנונג צו גנב'ענען ביי דער מאמען; אמת, זי וואלט נאכדעם געווייגט. די האר זיך גערישען, אוז צוויי טעג נאכדעם וואלט זי אומגענאנגען מיט א פערבונדענער באק פון צאהנווה־טאג... אבער צוליעב קריגען א בילעט אין צירק, וואלט ער עס געטהאן: אז ער האט אמאל נע'גנב'עט א פיערער צו זעהן „מכירת יוסף" איז דען בילבער נעווען?... א נאנצען פערציגער אבער, מיט אמאל, פערמעגט קיינמאל ניט די מאמע, סיירען ערב־פסח, וועז זי ברענגט א האלבען רובעל פון „קאמיטעט": בינדט זי עס אבער איין קאפ־טיכעל אוז שלאפט שוין הערמיט ביז מארגען פריה...

בלייבט נאר א צווייטער מיטעל: ארויג'נגב'ענען זיך. — איז ערשטענס חיים'קע א שרעקעדינגער: ווי ער קומט צו נאך־הענט צום „ארויננאנג", הויבען זיך אן זייגע דינע פיסלעך צו שאקלען, ווי דעם רבי'ס הענד נאכדעם, ווי זיי האבען עטליכע קלעפ נעגעבען, אוז דער אטהעם פערכאפט איהם, פונקט ווי אין טייך זומער, וועז חברה „קונדסים" טונקען איהם אב... אוז צווייטענס, האט ער שוין נעפרופט דאס אויך — צוויי מאל: איינמאל איז ער שוין נעווען נעבען „טהיר־פארהאנג" אוז א צווייטען מאל שיער־שיער הינטער'ן פארהאנג, אוז ביידע מאל האט ער גלייזט עטליכע קלעפ פון צווייערליי הענד: פון דעם קאסיר'ס אוז פון דעם גראד־אוואי'ס, אז איהם איז פינסטער געוואָרען אין די אויגען אוז ער האט גאר ניט געזעהען...

דרעהט זיך חיים'קע ארום נעבען צירק. אומעטיג איז אפילו ניט, די נאנצע הילצערנע געביידע איז ווי בעלאנגרט פון א גע־דיכטער מאסע: חברים פעהלען אויך ניט; די נאנצע „תלמוד־תורה" איז דא, דערצו שפיעלט מוזיק. אין אן אנדער צייט וואלט דאס אליין פאר חיים'קען נעגוג געווען, בפרט, אז די מוזיק אין

נאך א „וואיענע", מיט א פויק, וואס ער האט דאס זעהר ליעב. אבער דאס אלעס אין פערגלייך מיט דעם, וואס עס טהוט זיך אינווייניג, איז אזוי קליין, אז חיים קען זיך ניט צופריעדען שטעלען, און ווי א פער'סם'טער לויפט ער אום ארום די הילצערנע וועגר פון צירק און זוכט א שפאלט...

און זוכענדיג עטליכע אבענדען, איבערטאפענדיג יערעם ברעטעל פון צירק, האט חיים'קע ענדליך געפונען א קליין שפעלטעלע אין א ברעט. אבער עס האט נעהאט צוויי מעלות: ערשטענס, האט עס זיך נעפונען אין יענער זייט, וואו קיינער נעהט ניט, אזוי, אז חיים'קע איז נעווען זיכער מיט זיין „פאזיציע", אז קיינער וועט זי פון איהם ניט אוועקנעמען, און צווייטנס איז דער שפאלט אין דער נידער נעווען און חיים'קע האט נעקענט בעקוועם זיצען אויף די קניע.

ענטציקט פון דעם נעפינם, האט חיים'קע די ערשטע מינוטען נאר פערנעסען אן צירק. דער שפאלט, וואס האט נאר נעדארפט דיענען אלס מיטעל, צו זעהן וואס אין צירק קומט פאר, איז ביי איהם עפעס ווי אליין דער ציעל נעווארען, ער האט נעפונען און איז שוין גליקליך! באלד אבער האט ער זיך דערמאנט, אז דער עיקר איז טאקי דער צירק און ער האט נענומען אריינקוקען אינווייניג און זעהן, וואס עס קומט פאר אין צירק.

און חיים'קע האט גליך דערזעהן אן „אקטיארקע", אננעטהאן אין א קורץ קליידעל, בענעהט מיט פינקעלדיגע בריליאנטען, מיט נאקעטע הענד און א נאקעטער בוסט. נעבען איהר אן „אקטיאר" אננעטהאן ווי אן אפיציר, טאקע ווי אן אמת'ער אפיציר מיט א סאבליע אויף דער זייט, און זיי ביידע ראנגלען זיך... זי לאכט און לאזט זיך ניט „בייקומען": אבער דער אפיציר הויבט זי אויף אין דער הויך (א געזונטער אפיציר! טראכט חיים'קע) לאזט זי אראב צוריק אויף א בע-

טעל, וואס שטעהט אין א ווינקעלע און וועדט מיט איהר „נוטע פרייגד" און הויבט זי אן שטארק צו קושען...

— וואס איז דאס פאר א קונץ! — טראכט זיך חיים'קע— שקצים מיט שיקסעס קושען זיך דאך אויך...

נאר מסתמא וועלען די צוויי באלד ווייזען א שהנערען קונץ. און חיים'קע וואדט, וואס אייגענטלעך פאר א קונץ וועלען זיי ווייזען. ער וואדט א פאר מינוט, אבער אויסער א ראנגלענים צווישען זיי ביידען זעהט ער ניט. באלד וועדט דער אינטערעס נאך קלענער, דער אפיציר שטעהט אויף, נאך איהם זי, און נעהען אייגע נאך די אנדערע ארויס.

— שהנע קונצען! — לאכט חיים'קע און האט שוין חרטה אויף די מיה, וואס האט איהם נעקאסט צו זוכען אזוי לאנג א שפאלט.

פון דעסטוועגען, אויף מארגען, אז די איינגלעך אויס'ן תלמוד־תורה הויף האבען גענומען שמועסען מיט ברענענדע אויגעלעך וועגען צירק, האט זיך חיים'קע ניט נעקענט איינהאלטען און האט מיט א שטאלצען קול אויסגערופען:

— איך האב נעכטען אלץ נעזעהן!

— וואו האסטו נעזעהן? — האבען די איינגלעך מיט א אונגלויביגען טאן, אבער ניט אהן קנאה, נעפרעגט.

— איך האב נעפונען א שפאלט... איך האב נעזעהן...

— וואס האסטו נעזעהן? עפעס שהנע קונצען? דערצעהל! — האבען די איינגלעך איינע נאך די אנדערע נענומען בעטען.

— ניין! דערצעהלען קען איך ניט.

— פאר וואס? — פרענט איינער פערוואונדערט.

— ווייל ער האט נארניט נעזעהן, — ענטפערט לאכענדיג א צווייטער.

— ער „פוצט" א מח, וויצעלט זיך א דריטער.

— איך האב יא געזעהן... — פערזיכערט חיים׳קע, רויט ווערענדיג.

— טו דערצעהל...

— איך שעהם מיך...

די איננלעך האבען זיך צולאכט און חיימקע איז רויט געוואָרען...

און ער האט א לאנגע צייט ניט דערצעהלט, ווען ער האט געזעהן בלויז הינטער די קוליסען פון צירק, מיינענדיג, אז דאס איז נעווען די אמת׳ע פאַרשטעלונג...

אין בריסטאל.

(מאנאלאג)

זינט עם האט זיך אויסגעבויט די קאפע בריסטאל, קאכט ממש ווארשוי, און פרעג וואס, פרעג וועו! אט בין איך נעכטען ביינאכט מיט „מיינער" דאדט נע־ווען... וואס זאל איך טהאן? א יונגער מאן, ערשט א יאהר נאך דער חתונה, זי ווי! האבען פערגענוגען, — האב פערגע־ניגען — קום אין בריסטאל! כאטש פערמענגען פערמענג איך עם דאך ניט — פון די 50 רובע! שכירות, וואס איך נעהם ביי מיין פעמפיק, איז דאנקען גאט, אז מען לעבט זיך דורך מיט עסען און א בגד און ניט מיט בריסטאל, נאר מילא גארנישט, עס איז היינט אזא וועלט, אז אלץ טהוט מען איבער'ן כח; בין איך געגאנגען אין בריסטאל.

נעגאנגען אין בריסטאל! רעדען רעדט זיך עס גאנץ גרינג. אבער ביז וואנען מיינע איז פארטיג נעווארען מיט איהר טוא־לעט, איז ניט אזוי גרינג געווען. זי איז שוין דאכט זיך פארטיג. אנגעטהאן דאס בעסטע קלייד, פערקאמט זיך „סעצעסיע" — „קום שוין!" שריי איך און זי — גארנישט, טשעפעט אן. וואס עם געפינט זיך נאר אין אלמער. — „קום שוין!" שריי איך ווייטער: „געגוג דיר צו פוצען זיך"... „בריסטאל, נארעלע" ענטפערט זי. — „פשששש..." לאך איך: וואס איז מיר בריס־טאל"... „שיסער מיינער! — לאכט זי צוריק... — פאמעלעך!" מילא בקיצור, עס האט נעדויערט צוויי שעה אויפ'ן זייגער, איך בין אייך אויך נאמנות ניט מגזם — ביז זי איז פארטיג נע־ווארען. אמת, זי האט אויסגעזעהן ווי א בת־מלכה — עס איז

געווען א נחת א קוק צו טהאָן אויף איהר. „מיט אזא פּלונית'טע — האָב איך געקלעהרט — מעג מען ניט נאָר געהן אין בריס־טאָל נאָר אפילו צום גובערנאַטאָר אויף א באָל". מילא, בקיצור— מיר זיינען אוועקגענאַנגען.

צונגענאַנגען צום בריסטאָל, מוז איך אייך זאָגען, האָט מיר א קלאַפּ געטהאָן אין הארצען און איך בין געוואָרען פערצי־טערט. און איהר דאַרפט וויסען, אז קיין טרוס בין איך ניט. איך האָב שוין פּיער יאָהר דעם קייזער געדיענט, געטראַגען דעם פּריקאז צו די גרעסטע אפיצירען, געווען אויף א צארסקע מאַנעווער, און איצטער איז א סברא, אז מען וועט דאַרפען וויע־רער געהן שיסען, עס האלט דערביי... פון דעסטוועגען — נאָר־נישט. וואָס איז די מורא?... ביי דער טהיר פון בריסטאָל בין איך אַבער א טויטער געבליבען. קאַרטען איינע נאָך די אנדערע פליהען צו בין צו דער סאמע טהיר, ס'שפרינגען ארוים מאַנאַר־כעס, פּריצים, גראפען!... היינט די עלעקטריע ביי די זייטען, ליכטיג ווי ביי טאָג, און ביי די טהירען שטעהען די שווייצארעס, אַננעטהאָן אין גאָלד און אין זילבער, עפענען יעדערען און פער־מאכען נאָך יעדערען די טהיר — עס קעהרט די וועלט. אין מי־טען דעריינען וועט אריינקומען אזא מין אידעל ווי איך... די מעשה איז דאָך אזוי, וואָס זאָל מען זיך נארען? וועד בין איך? או ארימער פּריקאושיטשיקעל...

— נו, וואָס האָסטו זיך אַבגעשטעלט? — פּרעגט מיך מיי־נע, זעהענדיג ווי איך בין שטעהן געבליבען.

— וואַרט, לאָז מיך אַבכאפען דעם אטהעם! — ענטפער איך. — איך קען דאָך ניט אריינגעהן אין בריסטאָל או סאפען ווי א נאנט.

— נו, כאפ דעם אטהעם — ערלויבט זי מיר, און איך זעה, ווי זי אליין איז אויך שטארק צורודערט; אפּנים, זי איז אויך ניט קיין גרויסע גבור'טע. זי שרעקט זיך אויך.

מיר שטעהען אזוי ביי דער טהיר און כאפען דעם אטהעם

און קוקען דערווייל אויף די, וואס נעהען אריין און אויף די, וואס גענען ארויס, און איך האב ניט קיין העזה א ריהר טהאן די טהיר.

— ווייסט, בייליקעלע, וואס איך וואלט דיר נעזאגט? — וועגד איך מיר מיט א גוטינקען שמייכעלע צו מיינער....

— וואס? — פרענט זי מיר.

— לאמיר גענהן אהיים... פאלג מיר!.. וואס וועלען מיר דא טהאן?

— גוה שוין, נעה! — וויל זי ניט. — נארעלע, — מאכט זי מיר מוטה, — וואס האסטו מורא, קום אריין!

מילא, וואס זאל איך אייך זאגען, אז איך האב בכח נעהאט צו עפענען די טהיר, בין איך דער גרעסטער גבור אין דער וועלט, מעהר גבור ווי נאפאלעאן. כ'לעבען, לאמיר זיך ניט נארעז. יוען האב איך נעהאט די געלעגענהייט צו אריינגענהן אין אזא ארט!

מילא, אריינגענאנגען. אין די אויגען האט מיר נעגעבען א בליאסק צעהנדליגער לאמפען, ליכטיג ווי בייטאג. איך פיהל, ווי דער קאפ פערדרעהט זיך מיר און אט־אט פאל איך אנידער. איך זוך אן ארט צוצושפארען זיך — אלע טישלעך בין אייגעם פערנומען, כאטש נעהם און שריי חי וקים... איך לאז זיך נעהן, זי נאך מיר, זוכען א טישעל, און איך פיהל, ווי טויזענד אויגען לעכערען מיר די פליייצע! און אפשר האט זיך מיר נעדאכט. עס קען זיין, אז קיינער האט גאר ניט נעקוקט. בקצור, קוים מיט צרות געפונען גאר ביים עק, ערגעץ נעבען די קליידער, א קליין טישעלע, מיט איין שטוהל אבער. שלעכט! וואס טהוט מען? איך זאל זיך זעצען — פאסט ניט: דאמען־ערהר! אין דער היים אפילו קוק איך דערויף ניט, אבער אין בריסטאל קען מען ניט זיין קיין חזיר... פערקעהרט, איך זאל לאזען איהר זיך זעצען — איז עפעס אויך ניט פאסיג: די דאמע זיצט און דער „הערר" שטעהט, ווי א באק... איך בין אזוי צוטומעלט נעווארען, אז איך האב ניט געוואוסט, אויף וואסער וועלט איך בין, איהר

קענט אייך פארשטעלען, אז אויפ'ן באלקען האב איך געזוכט א שטוהל... נעהויבען די אויגען און געזוכט, ווי איך בין א איד !... מילא, „מיינער" בין איך ניט מקנא געווען, זי איז געשטאנען ווי א גלאמפ און האט געקוקט ווי א האהן אין בני־אדם. איך האב פערשטאנען, אז זי האט חרטה אויף איהר גאנצען אויפ־טהו. עס האט זיך מיר נעוואלט זאגען איהר: „אהא, וועסט ווייטער וועלען נעהן אין בריסטאל?!" נאר איך האב ממש אויף איהר רחמנות נעהאט. מילא, בקצור, מיר זיינען געשטא־נען ביידע, אזוי ווי די בעק, אודאי צעהן מינוט, אויב ניט מעהר, ביז נעבען אונז איז לעריג נעווארען א טישעל. דאנקען גאט, מיר זיצען שוין. דערמאן איך זיך אין מיטען, אז איך זיץ אין אויבער־בנד און אין הוט, ווייס איך ניט, צי וועט מען דער־פון לאכען צי ניט. א קוק טהאן אויף לייט, זעהן ווי זיי טהוען— האב איך פשוט מורא. מיר דאכט זיך, אז עס זיצען סאמע בע־רעו... פונדעסטוועגען שטארק איך מיך און וואדף א בליק אויפ'ן עולם, אוז דערזעה גאט צו דאנקען א יוננען מאן, וואס זיצט קע־גענאיבער אין א צילינדער, בין איך שוין אביסעל רוהיגער נע־ווארען. אמת, איך האב נעקלעהרט, אפשר אין א צילינדער פאסט יא, אוז אין א קאפעלוש ניט. נאר מילא, קיין סכנות שטעקט שוין ניט; כאטש היים איז מיר, אז ממש דער שוויים רינט טראפענווייז, א קליינינקייט — פון דער בעלייכטונג אליין קען זיין וואהרים אין גרעסטען פראסט. נאר מילא, די הייסקייט בין איך שוין מוחל, אבי גענראנעז א שטיקעל ארט, וואו דעם קאפ אנצושפאדעז.

„מיינע" איז שוין אויך אביסעל צו זיך נעקומען. איך האב נעזעהן, ווי זי קוקט שוין אביסעל זיכערער אוז שמייכעלט:

— א, וואס דא טהוט זיך, ווי רייך!

עס פערשטעהט זיך, אז איך בין אויך נתפעל פון אלע, נאר איך מאך מיר קאלט אוז בין מבטל:

— עס, וואס זעהסטו דא אזוינס?

מילא בקצור, מיר זיצען אַב נאָך צעהן מינוט און מיר ווייסען ניט, וואָס צו טהאָן. די קעלנערס, ווי נראָפען, לויפען אום פון איין טיש צום צווייטען, פרעגען פונאַנדער ביי די נעסט. וואָס ווילען זיי; דערלאַנגען אלץ, און צו אונז שמעקט מען אפילו ניט. וואָס איז דאָס? דאָס איז דאָך עפעס א בעלייד־גונג. פון וואַנען ווייסטו, קעלנער, ווער איך בין, און וויפיל שכירות איך נעהם? אַנגעטהאָן, גאָט צו דאַנקען, דאכט זיך. בין איך ניט ערגער ווי לייט, דער אויבער־בנד אליין קאָסט 10 רובעל, דער סורדוט אויך אזוי פיעל, פאר דעם קאפעלוש האָב איך אויך סכות אַבנעצאָהלט פיער קערבלעך — דאכט זיך אַרענטליך. ווער רעדט, מיין מאדאם איז דאָך אויסנעפוצט אין עסיג און אין האַניג! בקצור, איך בין שטארק אין כעס. און אז איך בין אין כעס, אזא נאַטור האָב איך, קוק איך אויך קיין זאָך ניט. קלעהר איך, איך וועל צורופען א קעלנער, עס מעג זיך עקען די וועלט. נעטראכט און נעטהאָן: עס נעהט פערביי אויך לענדיג א קעלנער מיט א צעטעל, איך רוף איהם — „פראַשע פאניע". „פראַשע פאניע", ווייס איך אפילו, פאסט ניט צו זאָגען צו א קעלנער. ווארים ווער איז ער? א משרת... נאָר זיי נעהען אזוי רייך נעקלייידט, אז רופען זיי פראָסט איז פשוט א מורא. נאָר מיין „פראַשע פאניע" העלפט אויך ניט. ער לויפט אוועק אין אנדערען עק, און נעה כאָפ איהם... אז זיי פליהען, זאג איך אייך, ווי די שדים. מילא, נאָכדעם בין איך דערנאַנגען, אז איך האָב אומזיסט זיך מאום נעמאכט, ווייל יעדערע דריי־פיער טישלאָך. צי פינף (איך קען דען דאָס אלע קעלנערס איבערנעמען?) האָבען א בעזונדער קעלנער, און איך האָב אלע קעלנערס איבערגע־רופען און „מיין קעלנער" גראָד פערזוהן... בקצור, מיין קעלנער איז צו מיר אליין צוגענאַנגען — איהר וואלט זעהן א קעל־נער — א מאנארכ! א פאר וואָנסען האָט ער, קען מען מיט זיי פערבינדען דעם גרעסטען פאק! ער איז צוגענאַנגען, בין איך א טויטער געבליבען, א מת. געפרעגט וואָס מיר ווילען האָט

ער אזוי ערעל, אז איך בין צו זיך געקומען אוז האָב זיך געהאלטען אז עצה מיט מיינער:

— וואָס זאל מען נעהמען? קאווע, צי טהעע?

— נעהם וואָס דו ווילסט! — האָט זי מיר געענטפערט.

— ניעך בענדזיע קאווע! — האָט איך אריסגערעדט, אוז אייַדער איך האָב צייט געהאט זיך אומצוקוקען, איז שוין דער קעלנער ניט נעווארען.

בקצור, אין א פאָר מינוט ארום האָט מען אונז נעבראכט אויף א זילבערנעם טעצעלע צוויי גלעזער קאווע מיט צוויי גלעזער קאלטע וואסער. וואָס טהוט מען מיט די קאלטע וואסער— האָב איך ניט נעוואוסט, ווי איך וויים ניט וואָס מען טהוט צום סדר מיט דער זרועה. איך בין א שטיקעל עם־הארץ אין די זאכען. איך קלעהר אוז קלעהר אוז קען ניט דערקלעהרען, צי גיט מען א זופ קאווע אוז א טרונק וואסער, צי טרינקט מען אויס פריהער די נאנצע קאווע אוז נאכדעם די נאנצע וואסער, אדער פערקעהרט?

— אפשר וויסטו וואָס מען טהוט מיט די וואסער? — האָב איך שוין מיינער נעפרעגט.

נאָר מיינע איז נעבעהן רויט נעווארען אוז האָט נערריקט מיט די פלייצעס: — „מילא, לאמיר טרינקען די קאווע אוז נאכדעם די וואסער!" — האָב איך זיך פערלאזען אויף נאָט'ס בערעט אוז נענומען טרינקען. נעטרונקען האָב איך איידעל מיט דרך־ארץ: א זופ אוז אוועקגעשטעלט די גלאזען צוריק אויפ'ן טעצעלע. אבטרינקעדינ אזוי א פערטעל גלאזען, בין איך אינגאנצען צו זיך נעקומען, מיינע אויך. אוז מיר האָבען נענומען קוקען טאקע ווי עם נעהער צו זיין. בקצור, איך קוק אזוי צו אלע טישלעך, אוז דערוועה איין בעקאנטען, דעם אנדערען אוז דעם דרימטען, אוז דוקא פשוט'ע אידען, פריקאזשטשיקעס, ווי איך, שטארבען נעבעהן פאר א נראשען. „ע". קלער איך. „וואָס האָסטו מורא נעהאט?" אוז איך ווער ביי זיך שטייף, פונקט ווי אין

דער היים. היים איז מיר אויפ'ן שעהנסטען אופן, בין איך מיר מישב און הויב אן אויסטהאן דעם בגד. האט זיך צו מיר נענ־ בען א כאפ עפעס א שייגעצעל פון א יאהר 13—14, און האט גלייך צוגענומען און איהם אוועקגעטראגען ערגעץ העט ווייט. די מעשה האט מיר שוין שטארק הנאה נעטהאן, עס איז פונ־ דעסטוועגען א כבוד — עס איז דאך פארט בריסטאל, מען קען דאך דאס ניט לייקענען... מורא האב איך אבער נעהאט, א קשיא אויף א מעשה: אפשר וועט מען נאך פערבייטען דעם בגד... איך האב אמאל נעהאט אזא מעשה, און דוקא אין טהעאטער, אמת ניט אין ווארשוי. נאר דאס איז אלץ גארנישט. איך טרינק אויס די גלאזל קאווע און הויב אן בעטראכטען דעם עולם נעהנטער, איך זיב א קוק: וועה איז מיר — אנטקעגען מיר זיצט מיין בעל־ חבית! איך בין נעווארען טויט: א קלייניגקייט, ער קען נאך מיינען, אז איך שטעל איהם בדלות.

— קום אהיים, ביילקע — האב איך נענומען שלעפען מיינע.

— וואס איז, וואס אייל־סטו זיך? — זאגט זי אונצופרי־ דען.

וואס אייל איך זיך, זאג איך איהר ניט. איהר מיינט, עס איז נוט צו בעווייזען זיך פאר א פחדן פאר א ווייב, בפרט נאך פאר א יונג ווייבעל; עס ווילט זיך ניט. בקצור, קוים מיט צרות — זי נעהט. ווייל איך אבצאהלען — ניטא דער קעלנער מיינער — פערפאלען נעווארען. שלעכט, וואס טהוט מען? זוכען איהם מיט די אויגען האב איך מורא, אז דער בעל־הבית זאל מיך ניט דערזעהן. — איך זיץ ממש אין נעהאקטע וואונדען און היט זיך, ניט א ריהר צו מהאן. איך האלט דעם קאפ צו דער וואנד און היים איהר, אז זי זאל אבשטעלען דעם קעלנער און איך וועל שוין בעצאהלען. זאגט זי, אז זי קאן איהם ניט, זי האט זיך אין איהם נאר ניט איינגעקוקט פריהער. א ביטערע מעשה! פילא, איך מאך הארץ און קעהר אב דעם קאפ און זוך אליין

און ציטער. דער בעל־הבית מיינער זאל מיך ניט דערזעהן. א קלייניגקייט! אומגליקליך קען איך ווערען! בקיצור, דער קעלנער איז דורכגענאנגען און איך האב איהם בעצאהלט 40 קאפיקעס פאר צוויי גלאז קאוואע... פאר די וואסער רעכענט מען ניט, און א גרייוענע האב איך איהם נעגעבען „נא טשאי", און איך ווייל שוין ענטלויפען. איז ניטא דער שייגעצעל, וואס האט צוגעבראכט מען דעם בגד... געפעלט אייך אן עסק! און דא זיצט דער בעל־הבית און אט נאך א האר דערזעהט ער מיך. א קלייניגקייט— דער בעלהבית טרעפט דעם פריקאזטשיק אין בריסטאל! קוים מיט צרות נעפונגען דעם שייגעצעל. ער האט מיך נאנץ פיין אנגעטהאן דעם בגד, האב איך איהם אריינגעברוקט אויך א גרייוניע „נא־טשאי" און זיך ארויסגעכאפט ווי פון תפיסה און האב געדאנקט נאט וואס מיין בעל־הבית האט מיך ניט דערזעהן... א קלייניגקייט! דער פריקאזטשיק מיט איהם אין איין פלאץ און נאך וואו? — אין בריסטאל: אונגליקליך וואלט איך נעווא־רען!...

דער מילכיגער טשאלענט.

חשה איז אמאל נעווען א שענע בעל־הבית'טע אין קלעמענ־קע: קיין נביר'טע, אפילו קיין נגידה איז זי קיינמאל ניט נעווען נאר קיין ארימע אויף ניט: איהר מאן חיים בערעם איז נעווען א הענדלער פון כל התבואות: פון ווייץ, קארען, האבער, נערשטען גריקע, באב און ארבעם און אמאל אויף פון טרוקענע יאנערעם און שוועמליף: איז שטערטעל פלענט מען זאנען: חיים בע־רעם ווייל איינעהמען די נאנצע וועלט... צי פלענט ער פערדיע־נען צי ניט, האט ער קיינמאל ניט נעווואוסט. אז מען פלענט איהם פרענען: וואס מאכט איהר ר' חיים? ווי נעהט עס אייף?" פלענט ער נאר ענטפערען: עט, א דאנק נאט — עס רודעלט זיף. און דאם „רודלען זיף" איז א נוטער סימן, אז מען איז תקיף אין מעמד.

און אט דאמאלם בשעת עס האט זיף נערודעלט איז חשה נעווען „א שעהנע בעל־הבית'טע: דעם ערשטען חלק פלייש פלענט נט איז יאטקע בעקומען חשה: אין אז זי פלענט אמאל קיין צייט ניט האבען צו קומען דאנערשטאג איז יאטקע פלענט די קצב'טע איהר אליין ברענגען אין שטוב אריין, וואס ניט יעדער בעל־הבית טע איז זוכה דערצו,ווי די קצב'טע פלענט אליין זאנען:

— מאנט איהר מיר נלויבען, חשינקע, אז חוץ פייגע־לאה'ן טראג איף אין שטוב קיינעם ניט קיין פלייש, ניט דערלעבען וועט ביי מיר זעלדע ריבה'ס צי חייטשע וועלוועלס, איף זאל זיי אין שטוב אריינטראגען.

און חשה'ן פלענט עס זעהר הנאה טהון, וואס מעהר נישט ווי פייגע־לאה'ן או זאיהר טראנט מען אין שטוב אריין. א שפאס פייגע־לאה! די ערשטע נבירה'טע אין שטעדטעל!

אויסער דעם איז חשה'ן געווען צו דערקענען פאר א „שע־נע בעל־הבית'טע אין „צדקה". „א שפאס איהר צדקה! פלעגען די שטעדטילשע שטענדינע גבאי'טעם ריהמען — קלענסטע נדבה איז ביי איהר א קאפיקע! א גראשען — חלילה! וועט זי קיינמאל ניט געבען. אין צדקה שטעהט זי שוין העכער פאר דער גביר'טע פיינע־לאה'ן — יענע איז טאקי איין אמת'ע חזיר, אונזערע רעד זאלען זיך ניט דערנעהן...

און אזוי האט זיך חשה פעיהרט איהר גאנצען לעבען, אזוי לאנג עס האט זיך ביי איהר מאן חיים בערעם „נערודעלט". אבער „רודלען זיך" קען אויך ניט אייביג.

ר' חיים האט זיך פלוצים צוגעשטעלט און „אנגעזעטצט"... אבער אין קלעמענקע זעטצט מען ניט אן ווי אין די גרויסע שטעדט, וואו דער אנזעצער זאמלט צונויף א פאר הונדערט טויזענד רובל, מעלדעט באנקראט, רוקט זיך אב א פאר חדשים אין די מרחקים און נאכהער קומט ער צוריק און זענד רובל, מען מעלדעט באנקראט, מען רוקט זיך אב א פאר טאקי אננעזעטצט, שטעלען זיך קען מען שוין קיינמאל ניט...

או ר' חיים בערעם וואלט מיט צעהן יאהר צוריק מאכען א חשבון וואלט דאמאלס אויך דער „סך הכל" ניט ווייזען בע־סער ווי אין דער צייט, ווען ער האט נעמעלדעט באנקראט, נאר דערויף האט ער קיינמאל קיין צייט ניט נעהאט און האט שטענ־דיג נעקלערט, עס רודעלט זיך זאל זיך רודלען... אי וואס: שפע־טער, נאכדעם — עס וועט דאך מוזען פלאצען די זייפענבולבע! — עט!

און מיט דעם דאזיגען „עט" האט ר' חיים „נעצוינגען גאנצע צעהן יאהר, און או דער „עט" האט אבער אננעהויבען דערעסען ווערען ר' חיים'ס קאפ, וועלכער פלעגט שטענדיג נעהן ווי מען זאגט „חארארעם" פון לייהען און צאהלען, האט ער אויך מיט דעמזעלבען „עט" זיך מישב געווען או: עט וואס וועלט דערפון? מען מוז! פריהער, שפעטער...

און אויף מארגען האט קלעמענקע נעקאכט:

— וואס זאגט איהר? ר' חיים בערעס, אזא „תקיף איז מעמר", אזא שארפער הענדלער, אזא ספעקוליאנט, האט אננע־זעטצט.

— איך האב פריהער נעוואוסט, אז אזוי וועט זיין.

— קען מען היינטיגע צייטען געבען נעלד אויף פראצענט?

— די בעסטע זאך — אין דער אייגענער קעשענע.

און ביז וואנען אין קלעמענקע האט זיך ניט נעטראפען קיין אינטערעסאנטערע נייעס, האט דער עולם אלץ נעשמועסט וועגען חיים בערעס און וועגען דער נעווענענער שענער בעל־חבית'טע חשה'ן.

נאר אין קלעמענקע מאכען זיך אפט נייעסען: אין ניכען האט זיך געטראפען א מחלוקת וועגען שוחטים: קלעמענקע האט פערוואלט א דריטען שוחט, און א דאנק דעם דריטען שוחט, וועלכען מען האט ארבענעבראכט פון דער וויט, איז ר' חיים בער־רעס „אנזעטץ" פערגעסען געווארען: נאר דאס הייסט ניט, אז מען האט איהם וויטער אננעהויבען „נעטרויען", נייז! קיין בטוח וועט אין קלעמענקע אן אנזעטצער קיינמאל ניט ווערען, אפילו די קצב'טע וועט א פונט פלייש ניט בארגען. פערגעסען הייסט: מען האט איהם אויפגעהערט צו נעטרויען און אויפגע־הערט צו רעדען וועגען איהם, און ר' חיים בערעס האט זיך אנ־נעהויבען צוהלען צווישען אלע איבערינע נעפאלענע בעל־בתים אין קלעמענקע.

אודאי איז עס א גרויסער „בראך" אז די „ערשטע" בעל־בתים ווערען די לעצטע, נאר חיים האט עס ניט אזוי שטארק נעפיהלט, דעם כבוד אין בית־המדרש האט ער אפילו ניט נע־האט ווי אמאל, אבער דאך „די שטאט" אין מזרח איז נעבליבען דיזעלבע, ניט ווייט פון רב, און א „מזרח וואנד" יידען און דעם רב'ס א שכן וועט דער גבאי, ווי ער זאל ניט זיין קיין נראבער יונג, ווי ער זאל זיך ניט וועלען רייצען מיט א נעווענענעם שע־

נעם בעל־הבית, וועט ער דאך קיין העזה ניט האבען אויפרו־פען רביעי, צי, זאל דער אויבערשטער אויסהיטען — איינס פאר אחרון. דעם זעלבינען שלישי פלעגט ר' חיים נאכ'ן אנזעץ אויך בעקומען. אמת, ניט אזוי אפט ווי אמאל!

פיהלען האט שטארק געפיהלט איהר בראך חשה. זי, חשה, די ערשטע בעל־הבית'טע אין צדקה, אין יאטקע, אין נאס, איז נעביך אזוי געפאלען נעווארען, אז זי פלעגט שטילערהייט וויי־נען.

און פאר וואס זאל ניט וויינען?

אמאל, אז די צוויי שטאדט גבאי'טעס, ביילע־ניטע מיט חנה־לאה'ן פלענען געהן איבער דער שטאדט, פלענט מען צום ערש־טען אריין צו איהר, און זי פלעגט זיי ערשטענס בעטען זיצען מיט א בריטען מויל, ווי עס פאסט פאר א געהויבענער בעל־הבית'טע; צווייטענס פלעגט זי מיט נאך א בריטערען מויל פרענגען: פאר וועמען געהט מען דאס? און אז די גבאי'טעס פלענען זי אברופען אין א ווינקל און איינרוימען איהר אין אויער: „פאר יענקיל דעם מלמד; וואס ווייסט איהר: זיי זיצען שוין אכט טאג אהן ברויט!..." פלעגט זי דאמאלס ווי א ציטער טהאן, מען זאל זהן וואס פאר א גוט הארץ זי האט און אלץ מיט בריטקייט. אויפמאכען דעם קאמאד און ארויסנעהמען פון דארט א גאנצען פינפקאפעקענעם, און די ווייבער פלענען בלייי־בען ווי פערשטארט און איינע פלעגט זיך אנרופען:

— מסתמא, אז איך האב געזאגט מען זאל אריינגעהן פריהער צו חשה'ן, האב איך געוואוסט וואס איך רער.

און דערנאך פלעגט זי אנהויבען א ווינשעוועז:

— דער אויבערשטער זאל העלפען...

סון דאס אלץ פלעגט חשה וואקסען פאר נחת און גדולה. היינט — אוים כבוד. אז זי דערזעהט דורכ'ן פענסטער די גבאי'טעס בעהאלט זי זיך און הייסט די קינדער זיי זאלען זאגען: „ניטא די מאמען אין דער היים"... און אפטמאל איז

איהר פערשפּארט צו בעהאלטען זיך: די גבאי׳טעס ווייכען אויס אין נאנצען איהר הויז; צו חשה׳ן דער אמאליגער ערשטער בעל־הבית׳טע אין קלעמענקע געהט מען ניט אריין נאך א נדבה! און ביי אזעלכע פעלע ווייניט זי ווי יום כפור צו נעילה...

נאר נאך מעהר ווערט פערנאסען איהר בלוט ווי וואסער, ווי זי דריקט זיך אליין אויס, אין יאטקע. חאטש זי נעהמט שטענדיג פאר מזומנים, ווייל בארנען, ווייסט זי ווען מען איהר שוין ניט, נאר דאס „אויפנעהמען זי" איז ניט וואס אמאל, דער חלק איז גאר איין אנדערער, שוין לאנג או מען האט איהר קיין שטיקעל „ריפ" ניט דערלענט, קיין פעטען ביין, פון וועלכען דער טשאלענט איז אזוי נעראטען, נאר עס נעהט ניט אין דעם ביין: חשה איז אפילו אין די גוטע יאהרען קיין „פרעסערין" ניט נעווען, די געפאלענקייט — אט וואס איהר פערדריסט, אט אויף וואס זי ווייגט!...

פון ברענגען אהיים דעם חלק פלייש רעדט מען שוין ניט! אז חשה זאל איצט אפילו צעהן דאנערשטאגען ניט קומען אין יאטקע ווען איהר די קצב׳טע אין שטוב ניט אריינטראגען. חאטש אין די „גוטע צייטען" האט די קצב׳טע אויך פון איהר ניט נעלעבט, ניט גליקליך געווארען, נאר דאמאלס איז עפעס אנדערש נעווען, דאמאלט איז אין שטערטיל חשה נעווען א נאנצע סדרה, אבער איצטער פאר וואס קומט איהר טראגען נאך אהיים דעם חלק פלייש?

און עס האט זיך מאקע נעטראפען, אז חשה האט זיך איין מאל איינגעשפּארט און ניט געוואלט נעהן אין יאטקע, וואו איהר בלוט ווערט פערנאסען...

— פון וואס־זשע ווערסטו מאכען שבת? האט איהר חיים געפרעגט.

— און פון פוגט פלייש וואס איך ווע נעהמען, מיינסטו, קען מען מאכען שבת? האט חשה זיך נעקלאגט. אלץ איין שווארץ יאהר! עס ווען זיין רעכט א מילכיגער שבת!

חיים'ען איז אפילו דער פלאן ניט געפעלען, נאר וואס זאל מען טהאן, אז עס זיינען פארט אויסגענאנגען אמאליגע יאהרען און ניט ווילענדיג האט ער נעזאגט:

— מילא, זאל זיין א מילכיגער שבת! וועסט ביי מיר אליין פועל'ן! עס איז אפילו ניט אזוי שען!

— קיינער וועט אונז ניט קוקען איז טאג, — האט חשה איהם נעטרייסט.

דער מילכיגער טשאלענט, וואס חשה האט דעם ערשטען מאל אין לעבען געשטעלט, האט נעראטען... די קארטאפעל מיט פוטער זיינען נעווען איינגעפרענגלט, און דער ריח האט זיך גע־הערט שבת ביי'ם טיש ווי פון די בעסטע נעבראטענס.

— נאנץ גוט! האט חיים געלויבט.

— דער זכות פון שבת! — האט חשה דערקלערט.

און חשה, די ניט לאנג נעווענט שהנע בעל־הבית'טע, וואס איהרע טשאלענטען האבען נעהאט א שם אין נאס, איז גע־ווען צופריעדען פון דעם ערשטען מילכיגען טשאלענט! עס איז א וואונדער, אבער ווי נעזאגט, איז חשה קיין פרעסערין ניט גע־ווען.... בשעת חשה פלענט אין די גוטע יאהרען מאכען גוטע טשאלענטען מיט'ן שענעם חלק פלייש, מיט דעם פעטען קוגעל איז דאס אויך נעווען ניט דערפאר, ווייל זי איז א פרעסער'ן, חלילה! די ליטווישע ווייבער האלטען וועניג פון דער אכילה. דעמאלט איז דאס אויך נעווען לכבוד שבת, אבער אז דערזעלבער טעם האט דער מילכיגער טשאלענט, די קארטאפעל מיט פוטער, וואס קאסטען אזוי ביליג און צוליעב וואס זי דארף ניט נעהן שווארצען די אויגען אין יאטקע, וואו אמאל פלענט זי נעהמען דעם בעסטען „חלק פלייש" און היינט קען זי מעהר ניט נעהמען ווי איין פונט, — היינט פאר וואס זאל זי ניט זיין צופריעדען און דאנקען גאט?!

און אזוי האט חשה א גאנצען חאלב יאהר נעמאכט מילכי־

גע שבתים, און די קינדער און אפילו חיים אליין פלעגען זיך ניט קענען אבלויבען פון דעם זיסען טעם פון דעם מילכיגען טשאלענט.

נאר איין מאל האט זיך מיט'ן טשאלענט נעטראפען א גרוים אונגליק, און חשה האט זיך פערשאלטען איהר לעבען.

ביי חשה'ן אליין איז קאליע געוואָרען דער אויוועז, ער האט נעדארפט האבען א קליינעם רעמאנט, וועלכער האט נעדארפט קאסטען ניט מעהר ווי פינף גילדען: פערשטעהט זיך, אין די גוטע יאהרען, ד. ה. בשעת עס האט זיך „נערודעלט", וואלט חשה גליך רופען א „מוליער" און וואלט עס פערריכט. אבער איצטער, אז עס איז זעלטען פארהאן א נראשען איז שטוב. קען מען זיך זומרצייט בענעהן אהן איין אויוועז: ווארימעם קאכט מען אויף אויפ'ן פריפעטשיק און טשאלענט „רוקט מען" ביי א שבנה.

צייט ביי חשה'ן איז קאליע געוואָרען דער אויוועז „פעררוקט זי איהר טשאלענט ביי עטיל לייזער'ס, אויך אפילו ניט קיין נגידת'טע, נאר אן אויוועז האט זי גראד א גוטען, אלע שכנים פרענגלען ביי איהר אויף יום טוב "יאדערליך" און נאך אזעלכע מיני יום־טוב'דינע כבודים, וואס ניט יעדער אויוועז טויג דערויף, די גאסיגע וווייבער קענען זיך פון דעם אויוועז ניט אבלויבען: ערשטענס איז ער די גרוים ווי א „פעלד", איז צווייטענס האלט ער „היטץ". וועגען עטיל'ס אויוועז דערצעהלט מען זיך אן איז נאס חדושים: איין מאל בשעת עס איז געוועז דער גרויסער עכוב־הקריאה און מען האט זיך איז בית־המדרש געשלאגען ביז פאר נאכט, אז טשאלענט האט מען נענעסען, בשעת מען האט נעדארפט עסען שלש־סעודות, און ביי אלעמען איז פון די טשאלענטען „אש" געוואָרען, ד. ה. קאלט ווי אייז, און יעדע פרוי האט נעשאלטען דעם גבאי פון בית־המדרש, אז פון איהם זאל ווערען וואס עס איז געוואָרען פון „טשאלענט".

אפילו דאמאלס, איהר פערשטעהט, אין אזא עת־צרה, זיינען די טשאלענטן, וואס זיינען געשטאנען ביי עטלעכן אין אוויווען, געווען היים ווי פייער און פון עטילס טשאלענטן וועגען האט מען זיך נאך געקענט שלאגען אין בית־מדרש ביז נאך מעריב, וואלט אויך קיין בייז ניט געווען. נאך א מעשה דערצעהלט מען וועגען עטלעס אוויווען, אז איין מאל האט דער אוויווען געהאלטען אזא היטץ, אז איין שכנה׳ס א טשאלענט האט „געקאכט", די שכנה איז געווען אויסער זיך פון שמחה: דער טשאלענט איז אזוי היים!... נאר די שמחה האט איהר געקאסט געזונ־ זונד: נאך א שכנה איז דערביי געשטאנען און זעהענדיג ווי דער טשאלענט קאכט אזוי, האט זי א פאטש געטהאן מיט די הענד און האט א געשריי געטהאן:

— א קויל איז מיר! איהר האט א „שאלה".

— ווי הייסט? איז יענע געבליבען א טויטע.

— וואס, איהר מאכט זיך צום נאר? אדער איהר זענט א נויה? איהר זעהט ניט אז אייער טשאלענט „קאכט" אזוי ווי מען וואלט איהם ערשט היינט פערוקט. לויפט גיכער צום רב און פרענט.

נאך א פאר שכנות, וועלכע זיינען אויך געקומען נאך זייע־ רע טשאלענטן האבען פאדטאקעוועט און דערצעהלט א מעשה, ווי אזוי ביי חייענע שרה׳ס איז אזוי אמאל טרייף געווארען א טשאלענט: ער האט זעהר געקאכט.

די שכנה, צו וועלכער דער טשאלענט האט געהערט, איז נעביך ניט טויט ניט לעבעדיג אוועקגעלאפען צום רב: נאר א דאנק דעם רב׳ס ליעבשאפט צום שבת, האט ער זיך געסטארעט ווי ווייט מעגליך איז כשר מאכען, און גראבלענדיג זיך א היבשע צייט אין „שאלות ותשובות" האט ער דעם טשאלענט כשר גע־ מאכט.

אט ביי דער עטלען האט חשה די לעצטע צייט איהרע מילכיגע טשאלענטען נערוקט, און אויך דא האט איהר דאס

גרויסע אומגליק געטראפען אוז זי האט א פערשטערטען שבת נעהאט: איהר שטיקעל שטאלץ, וואס איז נאך נעבליבען פון די פאריגע גוטע יאהרען איז אין נאנצען צובראכען געוואָרען. אוז זי, חשה די ערשטע בעל־הבית'טע אין נאס, איז אזוי נע־פאלען געווען, אז אפילו פרייד־שלמה'ס, די אָרימסטע פרוי אין נאס, האט איהר בעדויערט:

— אט וואס פון א מענשען ווערט! א מוסר אראָבצונעה־מען, ס'טייטש! חשה זאל פערשטערען אזוי שבת אוז אבקומען מיט מילכיגע קארטאָפלעס...

דערנאנגען זיך איז מען צוליעב א יונגע ווייבעל, וועלכע איז ערשט אראָב פון קעסט אוז וועלכע איז נאך ניט נעווען נענים אין עטיל'ס אויוועז אוז אין אלע טשאלענט טעפ, וואס זענען דאָרטען נעשטאנען אוז זי האט פערביטען איהר טשאלענט אויף חשה'ס. בכלל זיינען אלע טשאלענט טעפ עהנליך איינער צום אנדערען, נליך פערשמאלצען, אוז מבדיל זיין אין איין איין אויוועז פון א טאָפ, דאָרף מען זיין א נרויסע בריה. אוז די יונגע ווייבעל וועלכע איז נאך ניט נעווען קלאָר אין די טעפ, האט ארויסנענומען חשה'ס טשאלענט אוז אוועקנעטרא־נען אהיים, אנשטאָט איהרען. אין דער היים האט זי אויפנעהויבען דעם דעקיל אוז נעוואָלט זעהן צי עס איז נע־דאטעז, צי ליגט דער קוגעל אין נאנצען צי זיינען וויך נע־וואָרען די ביינער אוז נאך אזעלכע בעטראכטונגען. אבער ווי נרויס איז נעווען איהר וואונדער, אז אנשטאט וואס זי האט פערקאכט רעטשקענע קאשע, האט זי דערזעהן קארטאָפעל אוז פון קוגעל או זפלייש איז קיין זכר ניט נעווען.

אין א האלבע שעה ארום האט די נאנצע נאס נעקאכט פון דעם נייעס: א מילכיגער טשאלענט!...

ביי חשה'ן איז נעווען א פערשטערטער שבת. זי האט זיך לכתחילה נעוואלט אבוואָרפען פון טשאלענט, נאר דערמיט האט זי נאך ערנער נעמאכט — די ווייבער פון נאס האבען זיך נע־

טרייסט אז עס טרעפט אזוינע אונגליקען. מען פערשטעהט אז זי, חשה, האָט ניט געמיינט צוגעהמען דעם פליישיגען און לאָזען דעם מילכיגען, וויל אלע וויסען, אז זי איז א טייערע אידענע און מען גערענקט נאָך די אמאליגע צדקה איהרע, די אמאליגע שבתים, אבער, די אלע נחמות האָבען נאָך איהר מעהר נעשניטען דאָס הארץ, און זי האָט ביטער געווויינט.

— דו ביזט עס ווערט! — האָט זי חיים געשטראפט אנשטאָט צו טרייסטען — מיט ארימקייט דארף מען זיך ניט שעמען, ווארים וואָס מען שעמט זיך מעהר איז אלץ קענטיגער די ארימקייט, וואלסטו מאבען שבת ווי אלע ווייבער מיט א שטיקעל פלייש, ניט שעמען זיך נעהן אין יאטקע, וואלסטו ניט האָבען אזא פערשטערטען שבת.

חשה האָט ניט נעענטפערט, זי האָט נאָר שטיל געווויינט. ביי'ם „טייטש־חומש", ס'איז גראָד געווען שבת חזון.

— גוט נאָך וואָס איך האָב אין די גוטע יאָהרען נעקויפט א טייטש־חומש! דאנקט זי נאָט און נעהמט זיך געשמאק צו לייענען און נאָך נעשמאקער צו ווייגען!

מיין חבר.

ער איז געווען אליין אין דער וועלט — אויסער מיך אלס חבר האט ער קיינעם נישט געהאט. מיט מיר איז ער אבער אויך נישט זיכער געווען. איך האב אויסער איהם אויך אנדערע פריינד געהאט. ער איז געווען אויך זיי אייפערזיכטיג, אבער ער האט זיי קיינעם נישט בעלויידיגט מיט א וואָרט.

ער פלעגט מיר אמאל זאגען: וועז איך שטארב, בלייבט מיין נעדעבענעש בלויז אין אייער קאפ. און אז איהר וועט שטארבען, בלייבט שוין גאר קיין זכר נישט פון מיר.

נאך דעם פלעגט ער מאדנע שמייכלען, בלייבען שטיל א ווייל אוו, אויסשטעלענדיג די אויגען אויף מיר, צוגעבען:

— דאס איז שרעקליך, אמת?

אמאל פלעגט ער צווייפלען, אויב אפילו איך וועל זיין אנדענקען האלטען אין מיין קאפ, אוו דערפאר פלעגט ער מיר געבען אפט ביכער מיט'ן אויפשריפט: צום אייביגען אנדענקען...

די אויפשריפטען פלעגט ער שרייבען מיט גוטער טינט. טיף איינגעקריצט די ווערטער אין פאפיר אריין. איך האב עס דייטליך געמערקט.

נאכהער האט ער אויך דערין אנגעהויבען צו צווייפלען: ווי לאנג קען לעבען א בוך!

האט ער זיך אנגעהויבען פאר דאס לעצטע נעלד פאטאגראפירען אוו פון יעדער פאוז מיר א פארטרעט נעשענקט מיט'ן אויפשריפט: צום אייביגען אנדענקען!

אפט פלעגט ער מיך רעווידירען:

— וואו האסטו מיינע פאטאגראפיעס?

דערביי פלעגט ער אויסזעהן שטרענג און פארשענדט.
און וועו איך פלעג איהם ווייזען זיי אין דער בעסטער אַרדנונג. פלעגט ער זיך אביסעל בערוהיגען און פלעגט מורמלען:

— היט זיי!

איינמאל האט ער מיך פלוצים געפרעגט:

— ווי לאנג, דענקסטו, קען לעבען א בוים?

— א בוים? — האב איך איבערגעפרעגט, פערוואונדערט פון זיין פראגע. — איך בין קיין באטאניקער נישט...

— א דעמב, למשל, א גרויסער דעמב? — האט ער יוויטער נעפרעגט און נעקוקט אויף מיר מאדנע.

— א דעמב?... א דעמב קען לעבען א יאהר טויזענד... — האב איך איהם סתם א זאג געטהאן.

— טויזענד יאהר? — האט ער זיך אנגעהאפט און זיינע אויגען האבען געשטראהלט. — אויב אזוי...

— איז וואס? — האב איך מיך נעווונדערט.

ער האט מיר אבער נישט ערקלערט.

אין א וואך ארום האבען מיר ביידע נעשפאצירט אין וואלד. ער איז נענאנגען פאראויס שטום און בעקוקט די בייטער.

— איך וואלט נעווען א בעלן אנצוקוקען א דעמב...

— קיין דעמבעם זעהען זיך עפעס נישט... — האב איך בעמערקט.

— קום, העלף מיר זוכען א דעמב... — האט ער זיך ווי נעבעטען.

מיר זיינען נענאנגען אלץ ווייטער אין וואלד. ענדליך האט ער אויסגעשריען ווילד פאר שמחה:

— אט איז א דעמב!

— יא, דאס זעהט אויס א דעמב! — האב איך מסכם נעווען.

ער האָט דעם בוים בעטראכט פון אלע זייטען. ארומגענומען מיט ביידע הענד דעם דיקען שטאם און זיך אנגעלעהנט פערטראכט און באלד האָט ער ארויסגענומען א קליין מעסערל פון טאש.

— וואס ווילסטו טאן?

ער האָט מאדנע געשמייכעלט און געענטפערט:

— איך ווייל דא אויסקריצען מיין נאמען...

און טיף אין בוים האָט ער יעדען אות פון זיין נאמען איינגעשניטען.

נאכדעם האָט ער אבנעוויישט דעם שוויים פון שטערן, וואס די ארבייט האָט ביי איהם ארויסגערופען, און זיך געוענדט צו מיר:

— מיינסטו ווירקליך, אז דער דעמב קען לעבען טויזענד יאהר?

— אויב א דונער וועט איהם נישט איינשלאגען... — האָב איך קורץ געענטפערט.

זיין געזיכט איז נעווארען בלאס ווי קרייד, און ער האָט פוים געקענט אויסריידען:

— קום!

מיר האָבען פערלאָזען דעם בוים און זיינען געגאנגען שווייגענדיג איבער'ן אלטען נעריכטען וואלד, וועלכער האָט מרחשחורה'דיג גערוישט.

אין א פאר וואכען ארום האָט ער מיר ווידער געבראכט א בילד מיט'ן אלטען אויפשריפט:

צום אייביגען אנדענקען!

די בעגענעניש.

רעם יונגענמאן ב. האָט מען מיר פֿאַרגעשטעלט אלס א מוסטער פון א זעלטענעם עהרליכען און גוט־ערצויגענעם מענ־שען. איך האָב מיך שטארק פעראינטערעסירט מיט איהם. איך האָב בעשלאָסען מיט איהם חבר צו ווערען.

איך האָב איהם בעטראכט פון קאָפּ ביז די פים און האָב בעמערקט, אז ער איז ווירקליך א זעהר נאָבעלער מאן. איבער־הויפּט זיינען מיר געפֿעלען נעוואָרען זיינע רויטע בעקעלעך און דער גלאַטער נישט געקנייטשטער שטערן.

אזא מענשען האָב איך נעוואָלט ארויסווייזען מיין אויפ־מערקזאמקייט. איך האָב ארויסגענומען מיין פּאַרטסיגאר און האָב איהם נעוואָלט מכבד זיין מיט א פּאַפּיראָס.

— דאנקע! — האָט ער העפֿליך זיך פערנייגט — איך רויכער נישט. און גלייך נאכדעם האָט ער ארויסגענומען א פּושקעלע פון טאש, אויפגעפּענט און פון דאָרט ארויסגענומען א קלייגע מיענטע קייקעלע און אריינגעלעגט עס אין זיין מויל. איך האָב פערשעמט ארויסגענומען א סיגארעטעל פּאר מיר אליין, פּערוויכערט און נישט געוואוסט וואָס צו רעדען.

מיר זיינען פּארבי א קאפע־הויז. מיר האָט זיך נעוואָלט ארויסווייזען מיין אויפגעלעגטקייט צום נייעם חבר. איך האָב איהם אייגעלאדען אריינצוגעהן.

— מיט פערגניגען! — האָט ער אויסגעשטימט.

מיר האָבען זיך נעזעצט ביי א טישעל.

עם איז צוגענאנגען א קעלנער.

– צוויי קאפע! — האָב איך בעשטעלט.

— ניין! ניין! — האט ער זיך אננעכאפט — פאר מיר מילך! מילך!

איך האב געמרונגען מיין קאפע, ער האט געטרונקען זיין מילך...

קענענאיבער האב איך בעמערקט א שעהנע פרוי. איך האב איהם געמאכט אויפמערקזאם...

— זעהט, וועלכע אויגען!

ער האט טרוקען בעמערקט:

— צו וואס איז דאס קוקען? עס איז נאר אן ענמת־נפש און ס'קאסט נעזונד...

און מיין נאבעלער נייער בעקאנטער האט אפילו נישט געוואלט אויפהויבען דעם קאפ אין יענער זייט, וואו די דאמע איז געזעסען.

נאכ'ן אבטרינקען, איך — מיין קאפע און ער — זיין מילך, האב איך געבעטען ביים קעלנער א צייטונג פאר מיר און פאר'ן הערר ב.

— אך, איהר רעכענט דען דא לאנג צו זיצען? — האט ער זיך נעכאפט, אויפשטעלענדיג זיך. איך וואלט שוין וועלען גהען.

— וואהרום? דא איז דאך נאנץ אננענעהם צו זיצען, — האב איך איהם געוואלט פערהאלטען.

— עס איז אומגעזונד, זעהר שעדליך אין אזעלכע פלעצער לאנג צו זיצען: די לופט איז דא זעהר פערדארבען...

איך האב נישט געהאט קיין ברירה און האב בעצאהלט פאר מיין קאפע און זיין מילך און בין ארוים מיט איהם אויפ'ן גאס.

— וואלט איהר נישט נעווען א בעלן אמאל ארייננצוגעהן דא אין „אילוזיאן"? דא וווייזט מען זעהר שעהנע בילדער,— האב איך פארנעלעגט מיין נייעם בעקאנטען.

— אך, וואס רעדט איהר! — האט ער זיך ווי דערשראק־

קען — איהר ווילט מיר קאליע מאכען די אויגען... די דאזיגע בילדער זיינען זעהר שעדליך פאר דער ראיה...

— וואהין דען וואלט איהר איצט נעווען א בעלן? — האב איך איהם געפרעגט.

— איצט?... ער האט ארויסגעכאפט זיין זייגערל, וואס איז געלעגען אייגנעווייקעלט אין א רימענעם בייטעלע, עם אויפגעפענט און בעטראכטענדיג נענוי די צייט, האט ער ווי דערשראקען אויסגערופען:

— שוין האלב צעהן... פונקט צעהן נעה איך שלאפען... ווילט איהר, פעטערקע, לאנג לעבען, — האט ער מיר ארויפגעלענט זיין האנד אויפ'ן פלייצע, — זאלט איהר שטענדיג נעהן צעהן א זייגער שלאפען...

איך האב אנגעקוקט מיין נייעם בעקאנטען; זיינע רויטע בעקעלעך האבען ווי נעבליהט, נאר אין די אויגען איז געלענען די קעלט פון טויט... עס האט מיך א שוידער געטהאן.

— ענטשולדיגט, — האב איך איהם בעמערקט — איך האב מיך עפעס דערמאהנט... און דערלאנגענדיג איהם שנעל די האנד, האב איך זיך פלינק אבגעטראנען, און בין געפלויגען ווי אייגער אנטלויפט פון דעם טויט...

איך בין אוועק צוריק אין קאפע־הויז, געהייסען דערלאנגען א שווארצע קאפע, פעררויכערט א ציגאר, געגומען א פאר אילוסטרירטע צייטונגען און שפעטער אביסעל האב איך זיך צוגעדרוקט צו דער שהענער דאמע און האב מיט איהר געפלויגדערט ביז צוועלף א זייגער...

און די גאנצע יענע נאכט האב איך געהאט דאס געפיהל ווי איך וואלט זיך נעראטעוועט פון עפעס א מאוסען טויט, און האב געטהאן אלערליי סגולות, צו וואכען און לעבען...

א, נעבענטשט זאל זיין דאס לעבען!...

בלעטער.

1.

פ ר י ה ל י נ ג. דער וועכטער פון שטאַרט־נאַרטען זיצט ביים טויער און בעטראַכט די ביימער. זיין אויג קען זיך זאַט נישט אַנקוקען.

די ביימער שטעהען פערצירט אין טויזענדער גרינע בלעטער און קוקען מיט שטאַלץ ארויף צו דער ליכטיגער זון, ווי זיי וואַלטען ריידען: נא זעה, מיר האָבען זיך קענען דיר נישט וואָס צו שעמען!

דער וועכטער פערלאָזט דאָס בענקעל, אויף וועלכען ער זיצט, און נעהט זיך דורך די אַלעען. ער פערריסט דעם קאַפּ אין דער הויך און זיין אויג ווערט אַנגענאַסען מיט א ליעבשאפט צום נאַרטען: ער וואַלט וועלען די אַלע ביימער און בלעטער ארומנעהמען אזוי ווי א קינד און זאָגען: איך האָב אייך ליעב!

ער הויבט אויף די הענד און ווי אַבריסען א צווייגעלע. נאָר ער האָט חרטה:

— אזעלכע שעהנע בלעטלעך! מען דארף זיי נישט ריסען, צ רחמנות!...

2.

ה ע ר ב ס ט. א קאַלטער ווינד בלאָזט און ריסט אומדערבארימלעך די פערגעלטע בלעטער פון די ביימער; זיי פאַלען איינס נאָך דעם צווייטען אויף דער פייכטער ערד און בעטען אויס די אַלעען.

איבער די אלעען נעהט אום דער וועכטער מיט א בעזים. זיין בליק איז פינסטער און צארנדיג...

ער קעהרט זיי צונויף אין איין קופע, בלייבט שטעהן ווי פערטראכט אוז ברומט ארויס:

— וואס טהוט מען מיט זיי? פערפלוכטע בלעטער!...

די בעטלערין.

זי אליין, די בעטלערין, האט נעקענט טהאן מיט איהר פנים, וואס זי האט נעוואלט: פערקרימען איהם מיט א געבעט, אויסגלאצען די אויגען מיט דער גרעסטער פערצווייפלונג, און אויב מען דארף נויטיג — קען זי גיסען מיט טרעהרען אויך... אבער דאס אנדערהאלבען־יעהריג קינד אויף די הענד איז א לאיוצלח, טויג נאר נישט צו דער ארבייט. א ממזר א קינד דאס איז: ליגט ביי איהר אויף די הענד און לאכט...

אמת, דאס קינד איז נישט שולדיג. עס איז זעהר א שעהנער זומערדינער טאג. נאנצע סנאפעס שטראהלען פאלען אויפ'ן קינדס פנימעל. עס געפעלט איהם שטארק די ווארימקייט, די ליכטינקייט... ער טאנצט ממש פאר נחת אין דער בעטלערינס הענד...

— א שמחה אויפ'ן ממזר! — ביזערט זי זיך און גיט איהם א קניפ...

אבער דאס קינד זאל זיך האטש א קרים טאן!.. אט איז דורכגעפאהרען א טראמוויי; דער טראמווויי קלינגט, קלינגט, און דאס קינד הירשעט פאר גליק...

— עס זעהט נאר נישט אויס וויאנ'ארים קינד! — עסט זיך די בעטלערין...

און אין הארצען טראכט זי, אז עס פעהלט איהם טאקי גארנישט... זיין מאמע, ביי וועמען זי בארגט דאס קינד אויף עטליכע שעה, קיכעלט עס און פיעשטשעט עס...

— אויסקרענקען זאל זי דאס געלד, וואס איך גיב איהר פאר איהם! — שעלט זי פאר כעס, וועז דאס קינד צולאכט זיך פון עפעס א זאך, וואס געפעלט איהם אויף דער נאס...

זי האט אמאל געהאט אן אייגען קינד, — דערמאהנט זי זיך. — דאס איז געווען טאקי א גאלד: שטענדיג האט עס געוויינט און געקרימט זיך, וועי עס פלענט דורכגעהן, פלענט דורכגענומען וועלען פאר רחמנות. זי פלענט מאכען גאלר מיט איהם: געהמט עס נעבעך און שטארבט אב...

און ביי דער דאזיגער ערינערונג צעוויינט זי זיך מיט אמת'ע טרעהרען: דאס פרעמדע קינד קוקט זי אן פער'חדוש'ט און ווייס נישט. וואס זאל דאס בעטייטען. אבער איהרע טרעהרען האלטען נישט לאנג זיין אויפמערקזאמקייט: עס איז דורכגעפאהרען א גרויסער וואגען. געשפאנט אין צוויי פערד. דאס קינד וועלט מלא שמחה, שפרינגט ארום אין דער בעטלערינס הענד און רייסט זיך צו די צוויי גרויסע, שווארצע פערד...

דער איינציגער.

די נאנצע נאס, וועלכע הייסט אלט־מינסקער, בעשטעהט פון צוויי לאנגע ציילען, מיט קליינע, אלטע נידערינע הייזלעך. נאר אין סאמע עק שטעהט א גרויס, שעהן און שטענדיג ניי הויז. און אויסזעהן זעהט אויס דאס דאזיגע הויז ווי דער פונ־דאמענט פון די אלע קליינע הייזלעך, חאטש עס שטעהט א בי־סעל אבגערוקט פון די איבערינע הייזלעך, ווי עס וואלט מורא האבען אין מגע ומשא צו קומען מיט זיי. אין די קליינע הייז־לעך וואוינען קליינע ארימע מענשלעך: חיימ'לעך, חיענעלעך, לייבעלעך און נאך אזעלכע נעמען. וואס האבען זיך צומישט אין איין נאמען „קבצנים", אדער אביונים, אדער „ארימע יודען". אין גרויסען הויז וואוינט א מענש, מאקי א מענש, וואס הייסט מיכל זאוועלם. און אזוי הייסט ער טאקי: מיכל זאוועלם, א נאמען וואס קען נישט פערמישט ווערען מיט די איבערינע נע־מען פון נאס. מיכל זאוועלם איז מיכל זאוועלם און נישט קיין אנדערער!

מיכל זאוועלם איז א איד א גביר, און אזוי ווי זיין הויז שיידט זיך אונטער פון די אלע הייזלעך אין נאס מיט איהרע שעהנע פענסטער, אזוי שיידט זיך אונטער מיכל זאוועלם מיט זיינע צוויי גרויסע בייזע, אבער שעהנע שווארצע קלאָרע אוי־נעז, וואס זיינען, דאכט זיך, שטענדיג ווי אויסגעווישט, ווי די גרויסע שויבען פון זיינע פענסטער, און קוקען דרייסט, מוטיג און קלאָר אויף דער נאס און אויף דער נאנצער וועלט. און אזוי ווי עס שיידען זיך אונטער די רייען געפארבטע וועגר פון זיין הויז פון די איבריגע הייזלעך אין נאס, אזוי שיידען זיך אונטער

מיכל זאוועלם בגדים, וועלכע זיינען ריין אוּן ניי אוּן שטארק פּוּן די אנדערע אריבע קליידער.

אין נאם דרעהען זיך שטענדיג ארום די מענשען פּוּן די קליינע הייזעלעך. דאם הייסט, מען גיהט אין נאם. וועי עס גיהט, איז קיינעמס עסק נישט. וואם מאכט עס אויס? צי חיים גיהט, צי לייבע גיהט, צי חיענע גיהט? אבער אז אין דער־ זעלבער נאם גיהט דורך מיכל זאוועלם, בעקומט שוין די נאם נאר אנ'אנדער פּנים. דאם הייסט שוין: מיכל זאוועלם גיהט. אוּן זאלען אלע איינוואוינער מיט זייערע קינדער פּוּן זייערע הייזלעך ארויסנעהן אויפ'ן נאם, אוּן זאל אין דערזעלבער צייט דורכנעהן מיכל זאוועלם, וועט ער נישט פערמישען זיך אין דער מחנה; ער וועט זיין צווישען די אלע דער אינצינער, אוּן א יע־ דער וועט איבערגעבען דעם צווייטען: מיכל זאוועלם גיהט!

אוּן די אלע פּוּן נאם וועלען זיך ווי פערליבען, נישט קענ־ טיג זיין. זעהן וועט זיך נאר די גרויסע פינגער פּוּן מיכל זא־ וועלם: הערצן וועלען זיך נאר די פעסטע זיכערע טריט ז י י נ ע...

די ערפינדערין.

אז איך לעז אין היסטאריע די פיעלע טרויעריגע פאקטען ווי ביטער עס האבען נעענדיגט די יענינע, וואס האבען זיך נע־אפפערט פאר דער וויסענשאפט, פאר זייערע נייע ערפינדונגען, דערמאהן איך זיך נאך אז א טרויעריגען פאקט, נאך אן א קרבן. און פאר מיינע אויגען שווימט ארויס דאס טרויעריגע נע־שטאלט פון אסתר־חשה'ן.

אסתר חשה איז ניט געווען קיין געלעהרענטע, זי האט אפילו שרייבען אידיש ניט געקענט, זי האט קוים די צאינה וראינה דורכגעקראכען און אויך דאס מיט פיעל נרייזען. און מעהרער האט זיך געהערט איהר וויינענדיגער נגון, ווי ווערטער, און דאך איז די דאזיגע אונגעלעהרענטע פרוי שיעור ניט נעפא־לען פאר א קרבן אויפ'ן מזבח פון דער וויסענשא ז און שיעור ניט געלאזען נאך זיך פיער קלייגע יתומים.

בלויז פיער וואכען האט זי געהאט פערגעניגען פון איהר ערפינדונג, האט עס געהאלטען בסוד סודות און יעדען דאי־נערשטאג, וועז זי אליין פלענט זיך בענוצען מיט איהר ער־פינדונג, פלענט זי ליעבליך שמייכלען.

— אז זיי וואלטען דאס וויסען!

און א פרעהליכע פלענט זי זיך נעהמען צו איהר ערפין־דונג! די נעבאקענע קארטאפעל אבצושייליען, גוט צורייבען און דורך א רעשעטע דורכקווטשען די שיטערע שטאף פון די קאר־טאפעל און אריינליגען עס נאכהער אין מולטער טייג און גוט אויסמישען עס, און איהר דארע ברוסט פלענט ווערען לענגער און בריייטער, אז זי פלענט בעמערקען, ווי איהר ערפינדונג ווירקט, דאס טייג הויבט זיך העכער און העכער; עס וועט נאך

אין אויוועז ביי'ן באקעז מעהר נאך צואוואקסעז — עס וועט זיין חלה אויך חדושים.

אויך מארגעז פריה פלעגט זיך נאך מעהר נחת האבעז: די קידוש־חלות זיינעז אויסגעוואקסעז ווי בערג אוז זיינעז קלאהר ווי די זוז.

— דאנקעז גאט — פלעגט זי מיט א זיסעז שמייכעל פאר זיך רעדעז, איבערטאפענדיג יעדע חלה. — קיין פלייש, ברוך השם, איז ניטא קיין סך, זאל חאטש זיין געראטענע חלה, א גאנצע וואך דארט מעז אוז מעז קווארט.

נאר נישט לאנג האט זי געקענט אייגהאלטעז דעם סוד! אייגמאל אין א פרייטאג פריה איז אריין איהר נאהנטע שכנה פעשע טביה'ס, לייעז די פאמעלע.

זי האט גראד דאמאלס ארויסגענומעז די חלה פוז אויבעז, פעשע אלס א נאהנטע שכנה האט גענומעז אין האנד א חלה אוז מיט נרוים מבינות בעטראכט.

— ביי דיר איז דאך עפעס זעהר נעראטענע חלה: פיעל הייוועז נעהמסטו?

— ניט קיין סך, — האט אסתר חשה שמייכעלענדיג נעענטפערט.

— איך נעהם — זאגט פעשע — אלע וואך פאר א גריוונע הייוועז אוז עס וואקסט אויך ניט אזוי שעהז! די רבי'צין זאל געזונד זיין, ניט א מאז הייוועז — זי קלאגט זיך אלץ, אז עס איז ניטא פוז וואנעז צו לעבעז — די נאנצע שכירות דעם רב'ס איז די טקסא אויב הייוועז.

— זעהסט דאך! איך נעהם נאר לפנים וועגעז א לויט הייוועז, אליין נעה איך ניט, איך שיק מיין ביילינקעז.

— אליהו הנביא נעהט אריין אין דיינע טייג! — האט פעשע נעלאכט — ווי זאגט מעז עפעס: פוז על חטא וועט מעז ניט פעט. איך גלויב ניט, אז פוז א לויט הייוועז זאל אזוי שעהז וואקסעז די חלה.

דאָ האָט זיך שוין אסתר חשה ניט געקענט איינהאלטען און האָט איהר דערצעהלט פון איהר ערפינדונג:

— דו באָק נאָר אַפּ א צעהנדליג קאָרטאָפּעל, צורייב זיי און קוועטש עס אוים איבער א רעשעטע און לעג עס אריין אין מולטער טייג, וועט די חלה וואקסען בעסער, ווי אויף הייוועז! לפּנים וועגען זאָלסטו נעהמען פּאָר צוויי קאָפּיקעס, עס פּאסט דאָך ניט, די רבי'צין קאָן נאָך פערשטעהן.

— וואָס איך הער!... האָט זיך פּעשע נצוואונדערט. דאָס איז דאָך א וואויל זאך, כ'לעבעז. איך טהו עס פון היינט אָן.

— דו זאָלסט עס קיינעם ניט דערצעהלען; די רבי'צין וועט זיך דערוויסען וועט זי מייקערען, קעהרען די וועלט.

— איך האָב עפּעס א סך סודות דיינע דערצעהלט? — האָט פּעשע ווי בעליידינט זיך — ביי מיר איז א סוד ווי אין אן אייזערנעם קאסטען.

און אויף איבער אכטאָג דאָנערשטאָג האָט זיך פּעשע בענוצט מיט אסתר חשה'ס ערפינדונג — הייוועז האָט זי נאָר נענומען פּאָר צוויי קאָפּיקעס — דאָס איבעריגע האָט זי נעמאכט מיט קאָרטאָפּעל, ווי אסתר חשה האָט איהר נעלערנט.

די חלות זיינען ארויס נעראָטען.

און חאָטש פּעשע האָט צוגעזאָגט, אז דער סוד וועט זיין ווי אין אן אייזערנעם קאסטען, האָט זי איהם אויפגעעפענט אין א פּאָר וואָכען ארום פּאָר איהר א נאָהנטע שכנה, און יענע האָט עס אויף, פערשטעהט זיך, ניט לאנג נעהאלטען אין איהר אייזערנעם קאסטען, אין א חודש ארום האָבען די גאנצע גאָס ווייבער נעוואוסט פון דער ערפינדונג און האָבען נעבאקט זייערע חלה אויף קאָרטאָפּעל־הייוועז.

די רבי'צין האָט אנגעהויבען צו בעמערקען, אז די לעצטע וואָכען לייזט זי עפּעס וועניגער פּאָר הייוועז. זי האָט עס דערצעהלט דעם רב.

— דו זעה מאָך וועגען דעם א חקירה ודרישה (די רבי'צין

האט זיך טאקע אזוי אויסגעדריקט, ווייל רייבענדיג זיך שטענ־
דיג צווישען מורי הוראות פלעגט זי רעדען מיט זייער סטיל...)
דו האסט עפעס אנדערע הכנסות אויסער די הייווען? דו וועסט
דען לעבען פון די שמורה מעהל וואס א צעהנדליג חסידים קוי־
פען ביי דיר פסח; צי פון א דין תורה, וואס די קצבים האבען
מיט'ן חוכר? די נאנצע הכנסה אונזערע איז די הייווען און
דאס טהוט זיך מיט פאלשקייט. די קרעמער מוזען אודאי בנגבה
ברענגען הייווען פון שטאדט און פערקויפען.

דער רב האט נעפאלגט די רבי'צין און האט נעהייסען
ישראל דעם שמש מאכען א שטרענגען אביסק אין די קרא־
כען, צי פערקויפען נישט די קרעמער קיין פרעמדען הייווען.

ישראל שמש האט זיך טאקי נענומען צו דעם אביסק מיט
גרויס קוראזש. נאך מעהר ווי א משומד איין אקציזניק פלעגט
זוכען בראנפען אין די אמאלינע שענקען אהן א פאטענט. נאר
זיין מיה איז נעווען אומזיסט, די קרעמער האבען זיך שטארק
בעליידיגט, וואס מען איז זיי חושד אין אזא מיאוסע מעשה:
אונטערשלאגען דעם רב פרנסה, בפרט, אז עס איז פארהאן
א בפירוש'ער איסור.

די שמש'טע האט אויך ניט נעשווייגען: די רבי'צין מיט
איהר זענען נעווען איין נוף און איין נשמה און דער שמש'טעם
אונטערזוכונג איז נעווען מיט מעהר רעזולטאט, עס האט זיך
דערנאנגען די נאנצע פאלסיפיקאציע מיט די קארטאפעל, וואס
אסתר חשה האט ערפונדען.

— און דו וועסט אזא חצופה שווייגען! — האט די רבי־
צין נעטופעט מיט די פיס, — זי וועט אויסלערנען אלע ווייבער
ווי צו מאכען הייווען פון קארטאפעל און מיר וועלען בלייבען
אהן ברויט?... און ביי דיר איז דאס נוט אזוי? אזא רב
ביזטו?

דער רב וואס איז נעווען בטבע א רוהינער מענש איז
אויך אין כעס נעווארען פאר אזא מעשה רע, און נאך ווער?

אנ'אשה, וואס, שטיינס נעזאגט, מעהר, פון דריי שטיקלעך מצוות האט זי ניט, און מיט דער מצוה פון חלה זינדיגט זי.

ער האט גלייך געשיקט רופען אסתר חשה'ן.

אסתר חשה, פערשטעהט זיך, האט זיך שטארק דערשראקען; וואס קען זי דער רב דארפען? פון די נרויסע בעלי־הבית'טעס אין שטעדטל איז זי נישט נעווען — איהר מאן איז א מלמד — א נאנצע וואך זיצט ער און קנעלט מיט די קינדער און אין קהל מישט ער זיך קיינמאל נישט — אבער אז דער רב רופט מוז מען נעהן.

— אט איז זי, די חצופה! — איז אויך איהר די רביצין אנגעפאלען.

אויפ'ן נעשריי איז אריין דער רב.

— זאג מיר, דו טאכטער, — האט דער רב אנגעהויבען מיט א בייזען טאן, — דו האסט דאס אבגעקלעהרט די „המצאה" מיט די קארטאפעל?

— איך... — האט אסתר חשה קוים ארויסגערעדט.

— דו ווילסט מיר זעצען אהן ברויט, דו! דו לערענסט אוים אלע ווייבער ווי צו מאכען הייווען און איך לייז ניט פאר הייווען. פון וואנען זשע וועל איך לעבען?... דו ווייסט אז דו האסט עובר געווען אויף אן איסור, עס איז בפירוש אן איסור הן צו ברענגען פון פרעמדע ערטער הייווען, הן צו קויפען איז קראמען הייווען, הן צו מאכען אליין הייווען, פערשטעהסט?

— איך האב ניט געוואוסט, רבי, — האט זי געבעטען מחילה, איך בין אן ארימע פרוי, איך האב נערעבענט, אז איך פערשפאר אייז קאפיקע אלע וואך איז דאס ביי מיר א נאנצער אייגענס, אז מען טאר דאס ניט האב איך נישט געוואוסט!

— און ביי מיר איז דאס נישט קיין אייגענס? — האט זיך דער רב צושריען (ווייל די רבי'צין איז געשטאנען קעגען איהם און האט איהם אונטערגעהעצט, געוואונקען מיט די אויגען, ווי זי וואלט זאגען: גיעב!...) — דו ווייסט, חצופה, אז דו

האסט נע'נזל'ט קרושה געלד און דערפאר פלענט אמאליגע ציי־
טען קומען סקילה... און היינט קומט...

— אוי רבי'נקע שעלט זיך ניט! — האט זיך די אריבע
פרוי אנגעהויבען בעטען, גלויבענדיג אז די קללה וואס נעהט
ארוים פון רב'ס כשרה'ן מויל וועט גלייך מקוים ווערען.

נאר דער רב, נעהעצט פון דער רבי'צין האט געענדיגט —

— און היינט שטארבט מען בידי שמים... ווייל...

נאר דא האט דער רב אויפגעהערט צו רעדען. ער האט דער־
זעהן די אסתר חשה'ס געזיכט איז געל נעוואָרען ווי וואקס
און קוים וואס זי האט זיך נעהאלטען אויף די פיס. נאר איהרע
ליפען האבען שטיל געשטאמעלט:

— זייט מוחל רבי'נקע, זייט מוחל!

— נו, מוחל. מוחל... — האט דער רב אביסעלע ווייכער וועי־
רענדיג נעשטאמעלט און נעקוקט אויף דער רבי'צין ווי ער
וואלט זיך נעשראקען.

— ארוים, חצופה! — האט די רבי'צין געליארעמט, ביי
איהר וועסטו אלץ פועל'ן — א רב! אזא יאהר אויף מיינע
שונאים! איך, די רבי'צין, בין דיר נישט מוחל...

— מוחל, מוחל, — האט דער רב צוגעהענדיג נאהענט צו
אסתר חשה'ן אין דער שטיל געשעפטשעט...

או אסתר חשה איז ארויסגענאנגען פון רב'ס שטוב האט
זיך איהר די גאנצע נאס מיט די הייזער נעדרעהט, איהר האט זיך
געדאכט, או זי וועט מארגען שטארבען. זי וואלט א היים ניט
געקענט דערנעהן, וועו זי וואלט זיך ניט געטרייסט אין איהר
שרעק. או דער רב האט איהר צום סוף נעואגט אויף נעווייס:
מוחל, מוחל...

דער פראָליטאַריער אויף דער פרישער לופט.

אויף דער נאַס, איבערהויפט אויף דער בערזע, איז זרח. אַן ארבייטער פון א יאָהר אכטצעהן, נעוועז א קעמפּער, אין דער היים, בייט טאַטען־מאַמען, איבערהויפט ביי דער מאַמען, איז זרח נעווען א שוואַך קינד, מיט א „שוואַך־האַרץ", מיט א טרוי־קענעם הוסט אוז מיט נאַך אזוינע מעלות. עס פערשטעהט זיך, אז זרח פלענט ניט מיט חשק אויסהערען, ווען די מאַמע פלענט נעהמען בערויערען זיין „נעזונד", אוז ער פלענט שטענדיג לאַכען פון איהר, ווּאָס זי זעהט איהם צו, פונקט ווי ער וואָלט נעווען א בורזשוי'ס א קינד.

— ניטאָ קיין צייט אויף אזעלכע נארישקייטען! — פלענט ער שטענדיג איהר אַבהאקען, ווען זי פלענט זיך נעהמען איהם מוסר'ן, וואָס ער עסט ווענig, שלאָפט ווענig אוז הוסט אזוי.

אוז די מאַמע פלענט מיט א זיפץ איהם אַבלאָזען, שאַקלענדיג מיט'ן קאָפּ, ווי נערעדט:

— אי זוהן זוהן, וועסט זיך עפּעס אַנמאַכען.

אוז עס זאָל צו קיין שאַנד ניט זיין — נערעכט איז נעווען מאַמע — די לעצטער צייט האָט זרח אליין זיך אַנגענויבען קלאַנגען, אז די ברוסט טהוט איהם עפּעס וועה, ניטאָ קיין כח! — נעווהנליך האָט ער עס נעמאַלדען מיט א וויצעלע, א סך וועהטאַגען פערלייקענט, אַבער די מאַמע האָט גליך דערפיהלט, אז זרח איז א חולה, אוז האָט איהם מיט נעווּאָלד אַ־ווענקענפיהרט צום דאקטאר.

דער דאקטאר האָט איהם ארומגעקוקט אוז נעזאָגט, אז קיין רעצעפּטען דארף ער ניט, ער מוז נאָר האָבען פרישע לופט אוז

דערצו טרינקען א סך מילך און אויפהערען ארבייטען אויף א קורצע צייט.

ניט ארבייטען איז א שווערער לאו, נאר מיט חסד: דער טאטע, אויך אן ארבייטער, וועט איהם, ווי עס איז, אויסהאלטען די צייטען זענען אפילו שווערע, נאר עס איז דען א תירוץ? א קינד! אבער וואס טהוט מען מיט פרישע לופט? וואו נעהמט מען זי, אז אין דער נאס, וואו זיי וואהנען, איז אזוי ענג, — ניטא קיין בוימעל, קיין גרעזעל, קיין בליטעל.

האבען אפילו לייט נעזאגט, אז ער זאל נעהן אפט אין שטאדט גארטען. גוט וואלט עס געווען — איז אבער דער נאר־טען זעהר ווייט פון זייער דירה, וועט ער דארפען זיך צוויי — דריי מאל שלעפען צוריק אהיים, עסען און נעכטיגען אין סאד קען מען דאך ניט, — וועט איהם מעהר אבקומען נעזונד, ווי עס וועט איהם צוקומען. און אנב איז א סברא אז ווי באלד דער „סאד" נעפינט זיך אין שטאדט נופא, איז די לופט דארט אויך ניט פוינעלדיג. שטויב איז דארטען אויך נעגוג. ווארעז ווער נעהט ניט היינטיגע צייטען שפאצירען אין נארטען?

האט די מאמע א זאג נעטהון, האלב אין שפאס, האלב אין ערנסט: זאל ער פאהרען אויף א דאטשע! האבען זיך אנ־פאנגם אין שטוב אלע איבערגעשראקען ... א דאטשע איז צו א רייכער ביסעז, וועד וויים, צי וועלעז זיי עס קענען אויספיהרען. אבער, אז די מאמע האט זיך נעהאלטען עצות מיט וויבער, צווישען וועלבע איינע האט זיך נעפונען א שטיקעל נגידה, האט איהד די לעצטע ערקלעהרט, אז די דאטשע איז נאר ניט אזוי טהייער, ווי דער עולם מיינט.

— באשר רייכע וואהנען דארטען — האט זי איהר ער־קלעהרט — דאבט זיך שוין, אז דאס איז זעהר טהייער, ווארום וואס איז, אייגענטליך, א דאטשע? א דארף!...

און דערנעהענדיג נענוי, וואס א דאטשע איז אווינס, האט

די מאמע זיך איינגעשפארט, אז זרח זאל פאראיבן אויף א דאטשע.

— סך־הכל איז דאָרטען בלויז די דירה טהייערער, אבער אזוי זאגט מען, איז אלץ איינס ווי אין שטאדט, אוז מילך איז נאך וועלוועלער.

זרח האָט זיך אפילו אנפאנגס נעקווייטקעלט: סטייטש! ער אויף א דאטשע! וואס וועלען „חברים" זאגען! אוז בכלל האָט ער קיין צייט ניט, אז סך־הכל מוז ער נאך היינט נעהן אויף דער בערזע. ער האָט דאָרט אוא נויטיגע פערזאמלונג. עס האָט אבער ניט געהאלפען. אין דעם פּרט איז די מאמע אן עקשן'טע. זי האָט איהם נעמאכט אזוי שווער אויפ'ן הארצען, אז זרח'ן האָט זיך נעדאכט, אז איהם איז זעהר וועניג נעבליבען צו לעבען אוז ראטעווען קען איהם נאר די דאטשע.

אוז ער איז אוועקנעפאהרען.

די דאטשע איז נעווען א מיל פון שטאדט ביי א באהנסטאנציע. נעקומען איז ער אהין מיט אן עלטערער שוועסטער, וועלכע האָט איהם נעדונגען א דירה — א קליין צימערל, ביי א דאָרטיגען פויער, פאר 5 רובל א חדש. די ערשטע מינוטען האָט ער פערגעסען, ווער ער איז, אוז וואס ער איז נעווען ביז אהער, אוז האָט נאר נעמורמלט אין איין קול: „אי ווי גוט! אי ווי גוט! ...

נאכדעם, ווי די שוועסטער האָט איהם בעשטעלט, וואו צו עסען קרינקען, איז זי אוועק נעפאהרען.

זרח איז נעבליבען אליין...

אויף מארגען איז ער אויפגעשטאנען גאנץ פריה. ער האָט אבגעטרינקען די פּרציע מילך אוז איז ארוים אין וואלד. אין וואלד איז נאך קיינער פון די דאטשניקעס ניט נעווען. די פויגעלעך, ווי זיי וואלטען וועלען זיך בענוצען דערמיט, וואס די דאטשניקעס זענען נאך אין די הייזער, האבען זיך צו־

זונגען אויף אלערליי שטימען. זרח האט פערריסען דעם קאפ צו די בוימער אין געקוקט, פון וואנען נעהמט זיך דאס אזא מין מוזיק... דאס ערשטע מאל אין לעבען הערט ער פויגעלעך זינגען.

„זיי זיינען טאקי שעהן!" האט ער מודה געווען און פאר צופרידענהייט האט ער אליין אנגעהויבען צו זינגען די „שבועה".

— אבער דער פראלעטאריאט איז אין שטאדט! — איז איהם פלוצים דורכגעפלויגען אין קאפ, זינגענדיג די „שבועה". און דער וואלד, און די פויגעלעך האבען ביי איהם דעם חן פערלארען.

א זיינער עלף איז דער וואלד אלץ בעזעצטער געווארען מיט מענשען; די בוימער זיינען בעהאנגען געווארען מיט האמאקען, אין וועלכע עם האבען זיך געוויינט ריקע, זאטע דאמען.

זרח האט געקוקט אויף דאס נייע בילד און עפעם ניט פערשטאנען. די בורזשאזיע האט ער נאר נעקענט פון דער בראשורע; אין לעבען האט ער זי זעלטען געזעהן.

שפעטער אבער האט ער זיך גלייך געכאפט, אז דאס איז דאך די בורזשאזיע, די אמת'ע בורזשאזיע, נעגען וועלכע ער מיט זיינע חברים קעמפפען.... אט שטעהט ער קעגען זיי פנים אל פנים... אט זעהט ער זיי אין לייווענטינע בעטלאך, זאטע, מיט צופריעדענע פנים'ער.

ווי קומט ער אהער?

ער האט זיך געשעהמט פאר זיך אליין.

ער האט זיך נעלאזען ארוים פון וואלד.

און דער וועג האט זיך געצויגען דורך שעהנע זומער-וואהנונגען, ביי די זומער הייזלעך זענען געשטאנען רוהיגע בחורים, מיידלעך מיט לאכערינע פנים'ער און האבען געשפיעלט אין קראקעט.

נעבען איין זומער-וואהנונג האט ער זיך אבגעשטעלט, ניט וויסענדיג צוליעב וואס. ער האט זיך בענגענט מיט בלי-

קען פון קראקעט־שפיעלער, וועלכע האבען אויסגעדריקט פערוואונדערונג און א ביסעל מורא.

ער האט זייערע בליקען ניט געקענט פערטראגען, און איז אוועק וווייטער, בענגענדיג אלץ די זעלבע מענשען.

אט דאס, הייסט עס, זענען זיי! — האט ער געטראכט.

ער האט זיך דערמאהנט אן דער שטאדט, אן זיינע „חברים" אן דער שווערער ארבייט; א געפיהל פון האס צו די, וואס ער האט דא ערשט געזעהן, מיט א רחמנות־געפיהל צו די וואס ער האט פערלאזען, האט זיך צונויפגעמישט ביי איהם אין הארצען, און עס האט איהם שרעקליך וועה געטהון.

מעהר פון אלץ האט איהם געקרענקט, וואס זיי שעהמען זיך נאר ניט, האבען נאר קיין ברעקעל מורא ניט. מילא, איז ער געקומען טרינקען מילך און שפאטן אביסעל לופט, ער זאל כת האבען וויעדער צו ארבייטען. אבער נעזונטע.... ווי שעהמען זיי זיך דאס ניט אווי צו לעבען?...

איהם האט זיך פערוואלט פאר עמיצען אויסריידען דאס הארץ, נאר ער האט קיינעם ניט — דער איינציגער פראלעטאריער אויף דער דאטשע..

און א שווער נעפיהל האט נעדריקט זיין הארץ...

די שפּייזערין.

לאה, א יונג מיידעל, מיט בליהענדע באקען און מיט שוואר־צע קארשען־אויגען איז אויפגעשטאנען פון איהר שמאל בעטעל, און האט זיך א ווארף געטהאן צום אייגיגען פענסטער וואס האט זיך געפונען אין א קליין צימערעל. די העלע זון, וואס האט שוין בענאסען דאס צימערעל מיט שטראהלען האט זי דערשראקען.

— שוין אודאי צעהן דער זייגער, שוין וויעדער פערשפע־טיגט, — האט זי די הענד געבראכען.

— ער איז אוועקגענאנגען! — האט זי מיט כעס פאר זיך געברומט, מיינענדיג דעם טאטען. וואס זיצט שוין עטליכע יאהר אהן א געשעפט.

און דערמאהנענדיג זיך אן טאטענס לאנע, אן דעם, ווי עס איז ניטא קיין אויסנאנג פון דער אריפקייט, האט זי די הענד ארבענעלאזען און האט געקוקט שטאר אין פענסטער אריין ווי זי וואלט וועלען דערזעהן עפעס אין דער וויטעניש אן אוים־נאנג... שטעהענדיג אזוי פערטראכט, האט זי זיך פלוצים דער־מאנט, אז נעכטען האט זי זיך געלעגט אהן א גראשען אין קעשע־נע, און אז די קרעמערין האט נאך עהרנעכטען אבגעזאגט צו בארגען, און אז היינט איז אין שטוב נאר נישטא... פוסט!...

זי האט זיך פערצווייפעלט געגומען אנטהאן און האט ווי געקרעכצט ביי יעדער בעוועגונג.

— אבער וואוהין איז ער אוועקגענאנגען? — איז זי אלץ מעהר אין כעס אריינגעקומען, וואס דער טאטע איז ניטא, איהר האט זיך געדאכט אז ער איז מיט א כיון אוועק און איבערגע־לאזען דאס נאנצע אומגליק פאר איהר אליין.

זי האט בעטראכט דאס צימערעל און איהר איז נאך ערגער

געווארען אויפ'ן הארצען. דער דורכגאנג איז געווען פערשטעלט מיט א „געמאכטעם בעט" וואס איז בעשטאנען פון צוויי קאסטנס אויף וועלכע עס זענען געלעגען די צוויי טהירלעך פון צימערעל. דא שלאפען די צוויי ברידערלעך, און אלע ביי דער נאכט פאר'ן שלאף נעהמט מען אראב די טהירלעך צו מאכען פון זיי א בעט.

לאה פרובט זיך נעהמען די טהירלעך און אויפהענגען זיי צוריק, נאר פאר כעס איז זי אבגעשוואכט, און עס בלייבט ביי איהר צו ווארטען אויפ'ן טאטען.

אבער אויסער דעם האט זי נאך אנדערע ארבייט — אומעטום איז אנגעשטעלט: אויפ'ן פענסטער שטעהען עטליכע נלעזער ניט קיין נעוואשענע, געפעם מיט פערטריקענטע נרויפען, עס ליגען א העפט פערגאסען מיט טינט, צובראכענע שרייבפעדערס, א בילד איז א צובראכענער ראהם; אויפ'ן טיש ליגען ביכער אהן טאוולען און מיט טאוולען. צוויי ביכער ליגען אונטער'ן טיש און ווייזען אויס ווי דערשאסענע פויגעל... לאה קוקט מיט שרעק אויף די ווילדע אונארדענונג און ווייס ניט צו וואס זי זאל זיך פריהער חאפען... און באלד דארף זי שוין געהן צו דער ארבייט!

— גוואלד, גאט מיינער! — ברומט זי, מעהר פאר אלץ רייצען זי די צוויי טהירלעך, וואס ליגען רוהיג אויף די קאסטנס, און פאר כעס ניט זי זיי א שטופ מיט די פיס.

נאר דער קלאפ זייערער צורייצט זי נאך מעהר. זי פאלט אהן כחות אויף איהר געלענער און קרעכצט פאר וועהטאג: וואו איז ער אוועק?

זי פיהלט אז זי איז אומזיסט אין כעס אויפ'ן ארימען טאטען, וואס איז נאט די נשמה שולדיג און וואס קען איהר דא גארנישט העלפען, נאר זי ווייל האבען קענען זיך א מענשען צו טהיילען זיך מיט'ן אומגליק, זי קען עס אליין ניט פערטראגען. זי איז נאך יונג, זי ווייל נאך אזוי לעבען, אויפ'ן נאס איז אזוי ליכטיג, אזוי גוט... מען זאל האבען א ביסעל געלד און א מא-

מען אין שטוב. אז מען זאל ניט דארפען הארעווען אויף א נע־זיכדעל, קען מען דאך אזוי גליקליך זיין...

— וואו איז ער, וואו איז ער ?

זי דערהערט טריט אויף די טרעפ און זי וועלט רוהיגער. ער נעהט שוין אפשר.

עס עפענט זיך די טהיר און עס נעהט אריין א פרוי מיט צוויי נרויסע בלעכען מילך אין די הענד.

— מילך דארפט איהר? — פרעגט זי סאפענדיג.

— מילך? — פרענט איבער לאה און דערמאהנט זיך אז זי האט קיין נראשען ניט.

— נוטע מילך ! נעהמט פרייליך, א קוואלט — אכט נרא־שען.

— נייז ! איך דארף ניט, איך דארף ניט! — ענטפערט לאה ווי בייז, וואס זי קען ניט קויפען...

איהר פאלט איין צו בארגען א קוואלט מילך, נאר איידער זי קלויבט זיך צו עס ארויסרייידען, רוקט זיך שוין די אי־דענע ארוים !

דאס ברענגט זיך נאך מעהר אריין אין כעס, און זי לאזט א־רוים איהר נאנץ נאל אויפ'ן טאטען, וואס ער איז נאך אלץ ניטא.

— פערדיענט ניט א נראשען... טהוט נארניט, ער וואלט נאר אויך מיינע אכט רובעל א חדש פון נעהעריי... וואס טראכט ער זיך, רבונו של עולם? !

ברומענדיג אווי פאר כעס, דערהערט זי טריט, זי הערט א בעקענטען הוסטען פאר'ן טהיר און דער כעס נעהט איהר אב.

— ער נעהט !

עס קומט אריין א נידעריג־נעבויגען אידעל איז א צובוי־נענעם הוט, איז א קראנען אהן א האלדזטוך מיט א פאפיראס אין מויל, ער רויכערט מיט נרוים אפעטיט און לאזענדיג שטיקעך רויך פון מויל, זאגט ער שוואך, מיט פאטערליכער ליעבשאפט:

— דו האָסט נאָך, מיין טאַכטער, נאָרניט צוגערוימט? פֿאַרוואָס, מיין טאַכטער?

— זעהסט דאָך, אז ניט — ענטפֿערט זי טרוקען.

— שא, מיין קינד, וואָס ביזט דו אין כעס, איך טהו דאָך דיר דערפֿאַר נאָרניט.

לאה'ן דריקט דאָס הארץ פֿאַר רחמנות אויפֿ'ן טאַטען. זי ניט א קוק אויף זיין אַרימען אויסזעהן, אויף זיינע טיעף אייגענגראבענע אויגען אוון טראכט:

— וואָס פֿון א מענשען קען ווערען, ווי שמאלץ ער איז א מאל געווען.

זי בעמיהט זיך צו שמייכלען אוון ענטפֿערט:

— איך בין נאָרניט אין כעס, העלף מיר אויפֿהענגען די טירלעך....

דער טאַטע בוינט זיך איין אוון הויבט די טהירלעך. לאה זעהט, ווי ער שטרענגט זיך אַן מיט זיינע לעצטע קרעפֿטען, ווי ער ווערט רויט אוון בלאָם... זי קען עס ניט צוזעהן אוון זי האָט חרטה וואָס זי האָט אויף איהם נעוואָרט.

— לאָז טאַטע, איך וועל אליין נעהמען!

— נעה שוין, נעה!—ענטפֿערט דער טאַטע פֿערשעהמט—אויך א געשעפט די טהירלעך אויפֿצוהענגען.

ער הויבט אויף איין טהירעל אוון וויל זי אויפֿהענגען אויף די זאוויסעס נאָר דאָס טהירעל וויעגט זיך אין זיינע הענד. ער פֿערליערט די כחות... אָט אָט פאלט דאָס טהירעל...

— אי! — ניט לאה א נעשריי, — עפֿעס מאדנע הענד האָסטו... האָסט מיך שיער דער'הרג'עט...

— וועה איז מיר, לאה'נקע, ניט נעטראָפֿען, הא? טהוט וועה, זאג, מיין טאַכטער.... אוי, וועה איז מיר.

— אך, וואָס וויל ער פון מיר האָבען"? — וויינט לאה'ס הארץ — זי קען דעם טאַטענס נעפאלגעם טהאָן. — זיין שוואכקייט ניט פערטראָגען.

— ניין, עס טהוט ניט וועה! בעמיהט זי זיך צו שמייכלען. נאר דער טאטע קרעכצט אלץ: אז אך און וועה איז מיר... איך האב זיך נארניט ארומנעזוהן, ווי אזוי עס איז נעפאלען. דעם טאטענס קרעכצען און זיין שרעקעדיגער טאן טהוען לאה'ן מעהר וועה ווי דער קלאפ פון דער טהיר, פערקרימענדיג ווילד איהר שעהן־יונגען פנים. לאזט זי ארויס ווי דורך די צייה־נער!

— אבער, טאטענקע, האב רחמנות אויף מיר, לאז מיך צו רוה, עס טהוט מיר ניט וועה...

— ביזט אין כעס מיין טאכטער, — טענה'ט דער טאטע. ווי פערשולדיגט — ביזט טאקי נערעכט. איך וויים נארניט, ווי אזוי דאס איז נעפאלען. זיי מוחל, לאה'נקע, — ענדיגט ער מיט א נעברעכענער שטים.

לאה נעהט ארויס פון נעזולר:

— ס'ארא מאדנער מענש דו ביזט! — שרייט זי אויס. איך וויים דאך, אז דו ביזט ניט שולדיג.

דער טאטע וועדט שטיל, ער שטעהט אין מיטען צימערל, נלעט פערצווייפעלט דאס בערדל און וויים ניט, צו וואס צו חאפען זיך. ער האט חרטה, וואס ער איז נאר נעקומען פון נאס. בעסער וואלט ער זיך אומשלעפען נאך עטליכע נאסען, — וואס האט ער זיך נעאיילט? ער איז דאך אזוי איבעריג...

איהם וויל זיך אבער פארט ניט זיין איבעריג און פאסענ־דיג זיך מוטה וועגדעט ער זיך וויעדער צו דער טאכטער:

— נו, העלף מיר, מיין טאכטער, וועלען מיר שוין ביידע אויפהענגען די טהירלעך.

זיי נעהמען אהן וועדטער די טהירלעך און סאפענדיג הענ־גען זיי זיי אויף.

— ביזט, מיין טאכטער, א בריה! — קען ער זיך ניט אייני־האלטען ניט אויסצודריקען איהר זיין פאטערליך נעפיהל, זיין ליעבשאפט צו איהר.

נאר לאה'ן, זי ווייסט אליין ניט פאר וואס, שטעכען די וועדטער, זיי שניידען איהר דאס האדץ, זי קען זיי ניט פערטראגען. דעם פאטער'ס ווייכקייט, וואס שטאמט פון זיין נעפאלענקייט, רופט ביי איהר ארויס א געפיהל פון רחמנות פערמישט מיט פעראכטונג.

— וואס פון א מענשען קען וועדען? — קלאגט שטיל איהר האדץ, און די הענד לאזען זיך אראב און זי ווייס ניט צו וואס זיך צו נעהמען.

— ער וואלט אוועקגענאנגען, וואלט איך צוגעקליבען און נעגאנגען ארבייטען, — טראכט זי.

זי דערמאנט זיך אבער, אז ער האט ניט גענעסען און אין שטוב איז גאר נישט ניטא.

דאך פרעגט זי ווי ניט ווילענדיג:

— ווילסט שוין עסען, הא, טאטע?

— עסען? הא? — פרעגט דער טאטע איבער, ווי ער וואלט זיך דערשראקען פאר אזא פראגע — עסען? ניין! עס איז נאך פריה!

— איך ווייל נאך אויך ניט עסען! — זאגט זי ארויס פעסט. איך וועל שוין עסען ביי דער ארבייט.

— אודאי! — זאגט דער טאטע און זיין שטימע ציטערט.

— און וואו איז חיים'קע מיט לייזערקען? — פרעגט זי.

— שפילען זיך אויפ'ן הויף...

—לאזען זיי זיך שפילען — ענטפערט לאה און קעהרט זיך אום צום פענסטער, ווי זי וואלט וועלען בעוויזען דער ליכטיגער זון איהר טרעהר, וואס האט זיך איהר אין אויג געשטעלט..

דער נעהער.

אין דעם פּעקעל, וואָס איין העלפט העננט איהם איבער די פּלייצעס און די אנדערע העלפט — איבער'ן ברוסט, געפינען זיך: גאָפּלען, מעסער, קעמעלעך, בערשטעלעך, קנעפּעלעך, ביי־טעלעך און נאָך אזעלכע מיני סחורות.

און אזוי נעהט ער פון איין קאָפּע אין דער צווייטער, פון איין רעסטאָראַן אין דעם צווייטען, און ביי יעדען טישעל צוליינט ער זיין סחורה די נעסט, וואָס זיצען דאָרט און רופט מיט א קול וואָס קלינגט אי מיט א בקשה אי מיט א פראָגע צוזאמען:

— א קליין נוט מעסערל!?

— א קליין בערשטעלע!?

— א שעהן בייטעלע!?

דער שלעכטער מענש, וואָס זיינע אויגען און זיין הארץ איז אין נאנצען אין דער אכילה, ענטפערט ניט און קוקט איהם אפילו ניט אָן. אָנפאנגס פלעגט איהם אזא אונאנגענעהמער קבלת פּנים זעהר אויפרעגען, אָבער ביסלעכווייז האָט ער זיך דערצו צוגע־וועהנט.

דער ניט־שלעכטער מענש קוקט אריין אין דעם פּעקעל, טהוט פריהער א זוּפ פון'ם גלאָז, וואָס שטעהט פאר איהם אויפ'ן טיש, אָדער ער פערזוכט א שטיק עוף פון טעלער — דאָס וועגדט זיך, זעלבסט־פערשטענדליך, וואו דער ניט־שלעכטער מענש געפינט זיך דאמאָלסט, צי אין א קאָפע, צי אין א רעסטאָראַן, אָדער אין א שענק — דאָן ערשט ענטפערט ער קורץ און טרו־קען:

— איך דאַרף נאָרנישט!

דער גוטער מענש הויבט אויף די אויגען צו'ם נעהער. בער מערקט זיין געקנייטשטען שטערן, זיינע איינגעשרומפענע, איינגעפאלענע באקען, די בלויע פאסען אונטער זיינע אויגען, ווארפט א בליק אויף דעם צופליקטען זומער־רעקל, ווען דער נעהער טראגט ווינטער־צייט, — און ער זאגט נעריהרט:

— נלויבט מיר, אז איך דארף נארנישט...

— א שעהן נוט מעסערל — 30 קאפיקעס...

און דער גוטער מענש ענטפערט מיט נאך א ווייכערע שטימע:

— נלויבט מיר, ליעבער איד, אז איך דארף נארנישט.

אבער דער אמת־גוטער מענש, וועלכען מען דארף לאנג ארומזוכען אין אלע קאפעען, רעסטאראנען און שענקען, ענטפערט:

— אנו, ווייזט עפעס אהער א שעהן נוט קעמעלע, אבער בילינ.

— א, געזונד און שטארק זאל ער זיין! — ער וועט שוין זיכער עפעס נעבען צו לייזען.

און דער נעהער עפענט זיין פעקל, פאקט אויס, און לענט אוים אלע זארטען קעמעלאך, ווען ער האט נאר: ווייסע, שוואר־צע, גרויסע, קלייגע, שיטערע און נעריכטע, און דער אמת־גוטער מענש פרעגט:

— ווען קאסטט, למשל, אזא מין קעמעלע?...

דאמאלס הויבט אן דעם נעהערס הארץ שטארק צו קלאפען, ער ווייס ניט ווען צו טהאן, ווייפיעל צו זאגען: ער וואלט וועלען פערדיענען אן דעם קעמעלע 7 קאפיקעס, ער וואלט זיך אבער בעת הדחק געלאזט בענוגענען מיט 2 קאפיקעס ריוח. אבער נעה און טרעף, ווען פאר א מין קונה דאס איז — א נאר

אדער א קלוגער, א גוטער אדער א שלעכטער, א רייכער אדער אן ארימער? דער געהער ווערט צומישט און ניט פלוצים א זאג:

— 25 קאפיקעס! — דערהערענדיג דעם פרייז וואס זיין מויל האט ארויסגעזאגט, ווערט ער אליין דערשראקען און גיעט צו:

— גלויבט מיר, הערר לעבען — אז עס איז נאדניט טיי־ער...

דער אמת־גוטער מענש אבער, וואס געהט געבען פעו־ריענען אן ארימען געהער, ווערט שטארק אנגע'ברוגז'ט: ווי האט מען דאס א חוצפה אויסצובעטען 25 קאפיקעס פאר אזא קע־מעלע!

— וויפיעל דען וועט דער הערר געבען? — פרעגט דער גע־הער ענטמוטהיגט.

דער אמת־גוטער מענש איז בערטהאן מיט'ן נאנצען לייב און לעבען אין טעלער מיט'ן געבראטענעם, ער איז שרעקליך אין כעס אויפ'ן געהער, וואס האט די העזה געהאט אזוי פיעל אויסצובעטען — און שווייגט...

— 15 קאפיקעס! — בעט זיך דער געהער.

אבער דער ניעדרינער פרייז געפעלט נאך אלץ ניט דעם אמת־גוטען מענשען. ער שווייגט ווייטער, 15 קאפיקעס איז נאך אויך צופיעל.

— 12 קאפיקעס — לאזט ווייטער אראב דער געהער, ער ווילּ כאטש פערדיענען וועניגסטענס 2 קאפיקעס.

דאס מאל מאכט שוין דער אמת־גוטער מענש אויף דאס מויל און זאגט:

— 10 קאפיקעס, נאנץ נענוג!

— נעהמט עס, הערר לעבען!

און דער געהער לאזט זיך ווייטער פון איין קאפע אין דער צווייטער און פון איין רעסטאראן אין דעם צווייטען, אבער זעהר זעלטען געפינען זיך אועלכע גוטע מענשעלעך, וואס זאלען קוי־

פֿון פֿון א געהער א קעמעלע פֿאר גאנצע 10 קאפּיקעס...

און א לאנגע צייט דאַרף דער אַרימער נעהער איהם זוכען, זעהר א לאנגע צייט, און עס ווערט איהם מיאוס דאָס לעבען, די וועלט, און אלע מענשען. אלעס ערגערט איהם, רענט איהם אויף. און ער שילט אלעס, אלעמען און זיך אליין, און ער וואלט וועלען טהאָן עפּעס אזא מין זאַך, אז די גאנצע וועלט זאל זיך ארומזעהן, ווי שלעכט און פערדאַרבען זי איז, או אלע זאלען פּיהלען ווי אכזר'יש זיי בענעהען זיך מיט זייערע מיט־מענשען...

אבער וואָס קען אזא אַרימער נעהער ווי ער, אבטהאָן דער וועלט?

ער קען בלויז אויפהערען צו זאַרגען פאר די בעזוכער פון די קאפּעען און רעסטאַראַנען, און זיי מעהר ניט צושטעלען זיינע סחורות... זאלען די שלעכטע מענשען וויסען ווי אזוי זיך מיט איהם צו בענעהמען... זאלען זיי זעהן איין טאָג, צוויי, דריי — ניטא מעהר דער הויכער און דער דאַרער, מיט די קנייטשען אויפ'ן שמערן, מיט די בלויע פּאסען אונטער די אויגען און מיט די צוויי פּעקלעך אויף זיינע איינגעבויגענע פּלייצעס, איינגעפּאַלענער ברוסט!...

אבער ניין! דאָס טאָר ער פּאר קיין פאל ניט טהאָן. זיין פּרוי, זיינע קינדערלעך זיינען בלייכע, בארפּעסע, הונגעריגע קינדערלעך, וואָס ווארטען אויף איהם א נאנצען טאָג...

ניין! ער וועט ווייטער גענהן: היינט, מארגען און איבער־מארגען! — זיין גאנצעס לעבען וועט ער אזוי גענהן.

און ער הויבט זיך אויף און גענהט...

די לעצטע האפנונג.

— אז איך זאל וועלען, קאן איך אריינגעהן צו חיים שווארצמאן, וואלט ער מיר געווים געליהען עטליכע רובעל, — ער איז מיינער א גוטער בעקענטער, ער וואלט מיר געווים, געווים געליהען, ער איז אן אירעלער מאן...

אזוי פלענט ליזער שטענדיג זאגען אין שטוב, וועז עם פלענט אויסקומען זעהר ענג, וועז דער קאלטער וינטער פלענט זיך פלוצים אונטערברוקען אוז עם איז קיין האלץ ניט געווען: וועז עם פלענט א פסח קומען אוז עם איז אויך קיין מצה ניט געווען, וועז עם פלענט א קינד קראנק ווערען אוז עם איז אויך קיין דאקטאר ניט געווען...

וועז ער פלענט דאס זאגען, פלענט ער ניט קוקען די שטוביגע אין פנים אריין. עס האט זיך געראכט, אז דאס רעדט ער צו זיין באדד, אויף וועלכער ער פלענט דאמאלס קוקען מיט ישוב הדעת אוז מיט דרך־ארץ. נאר זיין באדד האט דאס שוין פוז איהם עטליכע מאל געהערט אוז פלענט ניט נתפעל ווערען פוז זיין זיבערען טאז. עס האט אויסגעוויזען, אז די באדד האט זיך שוין פוז זיין רייכען גביר, זיין בעקענטען, לאנג מיאש געווען.

אנדערש אבער האט עס געווירקט אויף לייזער'ס ווייב. חנה, — זי פלענט אז זיינע ווערטער זיך אנחאפען, ווי אייגער וואס טרינקט זיך, אז א שטרוי, אוז פלענט יעדעם מאל איהם דערויף ענטפערען:

— דו קענסט נאר רעדען, טהאז קענסטו נאר נישט —

האלסטו טאקע אמאל אריינגעהן צו איהם! אט נעהם, טהו אן די שבת'דיגע קאפאטע און גיה אריין.

— ער וואלט געווים, געווים געליהען! פלעגט לייזער אליין טענה'ן זיינם: מיר זיינען אמאל חברים געווען, ער וואלט מיר דערקענט!... א חדוש, צי וואלט ער מיך דערקענט! פלעגט שוין לייזער העכערן דעם טאן און אנהויבען מיט אן אנדער ניגון — ווי לאנג, אז מיר האבען זיך ניט געזעהן, מיינסטו?... עס וועט זיין סך־הכל א...

— טא לעג טאקי ניט אב און גיה שוין אריין, — פלעגט דאם ווייב איהם ניט לאזען ענדיגען זיינע זכרונות: מען פאלט דאך שוין פאר א גראשען.

—ער וואלט געווים געליהען! — פלעגט לייזער, אנשטאט צו ענטפערן חנה'ן, אליין רעדען צו זיין באלד...

עס האט אויסגעוויזען, אז דער בעדאנק, אז ער וואלט איהם געווים געליהען, איז איהם טייערער ווי דאם געלד, און ער האט די ליבע האפנונג ניט געוואלט אווי גיך פערשוועכדען פאר עטליכע רובל.

— „זאל זיך וואלגערן א האפנונג!" — פלעגט ער ווי בעשליעסען אין בעדאנק.

— נו, איז וואס? דו געהסט, צי ניט? — פלעגט דאס ווייב טרייבען איהם.

— לייהען וואלט ער געווים געליהען, — טענה'ט ער אליין זיינם: נאר איך וויל ניט נעהן, איך האב נאך צייט! אפשר וועלען מיר זיך איצטער ארויסדרעהן אהן איהם... גאט וועט העלפען...

— רעדט און רעדט, און ווי עס קומט צו טהאן איז נאר נישט — אוי, שלים־מזל, שלים־מזל, וואס וועט זיין פון דיר?... שאקעלט חנה מיט'ן קאפ און איהר נעקנייטשט פנים ווערט געקנייטשער און איהרע פערלאשענע אויגען ווערען פערלאשענער... נאר לייזער'ן פלעגט עס ניט ארען: זי איז א אידענע!

זי קען ניט פערשטעהן, וואס א האפענונג בעטייט !... וואס וועט זיין שוין די פעולה, אז ער וועט געהן צום בעקענטען און לייהען די עטליכע רובל ?... זיי וועלען גלייך צעשלאגען ווערען און ער וועט בלייבען אהן געלד און אהן א האפנונג... און אז עם וועט וויעדער קומען זעהר אן ענגע צייט — (וועניג ענגע צייטען האט ער !) וואס וועט ער דאמאלס טהאן ?... אהן א שטיקעל האפנונג אפילו בלייבען ?... משוגע קען מען ווערען :

— לייהען אבער וואלט ער נעווים געלייהען ! — ענדיגט ער הויך זיינע מחשבות, אזן שמייכעלט.

נאר דאס ווייב ענטפערט איהם שוין ניט דאמאלס. זי ווערט ברונז.

— א נארישע אידענע, זי פערשטעהט נאר נישט, נאר נישט — לגמרי נאר נישט... לאכט ער אין געדאנק.

*

* *

אזוי זיינען פערבייגעפלויגען פיעלע יאהרען. און די פיעלע יאהרען זיינען פיעל קאלטע ווינטער'ס געווען, ווינטער'ס אהן האלץ, אהן ווארעמע־בגדים, אהן גאנצע שיך... אין די פיעלע יאהרען זיינען פיעל פסח'ס געווען, וואס האבען מצה געפאדערט, אין די פיעל יאהרען זיינען פיעל מאל די קינדערלעך קראנק געווען און האבען א דאקטאר געפאדערט. און עס איז ניט געווען פאר וואס צו רופען; אין די פיעלע יאהרען זיינען א דריי קינדער געשטארבען און עס איז ניט געווען פאר וואס אין קאלטע קברים'לעך זיי אריינלענען, וויל קברים'לעך פאר קינדער קאסטען אויך געלד — אלץ האט נעטראפען אין די פיעלע יאהרען, און לייזער האט זיך געשטארקט און צו זיין בעקענטען גביר אלץ ניט געגאנגען. ער האט נאר אין יעדער ענגער צייט נעטענ'ט : — לייהען וואלט ער נעווים געלייהען, נאר איך ווייל נאך ניט אריינגעהן... זאל נאך זיין... עס וועט צוניץ קומען אז אנדערש מאל...

לייזער, ביי וועלכען דער בייזער שונא — דאָס לעבען, האָט אלץ אוועקגערויבט, האָט ניט געקענט אזוי גיך אונטערנעבען זיך מיט זיין לעצטער נחמה, מיט דער האָפנונג, און ביז דעם לעצטען טראָפען בלוט האָט ער זיך פערטהיידיגט פון שונא'ס נעגיל....

*

* *

די לעצטע צייט אָבער האָט דער שונא איהם מיט שטורם גענומען, און לייזער'ן איז ענג געוואָרען, אז ער האָט זיך ניט געקענט א קעהר טהאָן, עס האָט זיך דער ווינטער אָננערוקט, א קינד איז קראנק געוואָרען, דאָס אייוועלע איז איינגעפאלען, א בעט האָט זיך צעבראָכען, זיינע שטיוועל האָבען שוין מעהר קיין לאטעם ניט געוואלט צונעהמען, פון דער טהיר איז די קליאמקע ארויסגעפאלען און פערלאָרען געוואָרען, און די טהיר איז אָפען געווען און א ווינד, א בייזער ווינד האָט אין שטיבעל אריינגעבלאָזען... עס האָט אויסגעוויזען, אז די נויט, די אלטע מאוסע מכשפה, האָט איהם אָננעמומען מיט איהרע דארע, קאלטע הענד, און האָט איהם געוואלט דערשטיקען, און ער האָט זיך געריסען פון איהרע ארעמס, און רייסענדיג זיך אזוי, האָט ער בעשלאָסען צו געהן צו זיין בעקענטען:

— איך געה צו חיים שווארצמאן לייהען עטליכע רובל,— האָט ער געמעלדעט אין שטוב.

נאָר אין זיין שטים האָט שוין ניט געקלונגען יענע זיכערקייט, אז ער וועט געווים לייהען, איהם האָט זיך נעדאכט, אז עפעס איז דורכ'ן טהיר ארויסגעפלויגען, דאָס איז די האָפנונג ארוים — זיין אייניציג לעצטע האָפנונג...

די פאבריק.

איצטער בין איך שוין א גרויסער דערוואקסענער מענש, אדער, ווי איך פלעג עם אין מיין קינדהייט רופען — „א איד"... איך האב שוין א שטיק וועלט נעזהן, אין וועלכען עם געפינען זיך גרויסע רוישענדע שטעדט, מיט א סך הויכע שטיינערנע הייזער און מיט א סך נידעריגע שטיינערנע מענשען... אפילו דעם גרויסען ים, וואס רוישט אזוי און שרעקט דעם שוואכען קלייגעם מענשעל, וואס קוקט איהם אן מיט זייגע צוויי קלייגע אויגען און קען זיין ענדע ניט כאפען, — אפילו אט דעם פחדיגען ים האב איך שוין אויך נעזהן.

נאר ניט די גרויסע רוישענדע שטעדט, נאר ניט דער גרויסער פחד'יגער ים, האבען מיר נעגעבען דאס, וואס איך האב ביי זיי נעזוכט. גרויס זיינען די שטעדט, וואס איך האב נעזהן, נאך גרעסער איז דער ים: אבער דאס, וואס איך האב גזוכט, האב איך ביי זיי ניט נעפונען: און וועו איך וויל האבען דאס, וואס איך האב נעזוכט, מוז איך זיך אויפקלעגען פארנאכט, וועו די זון פערגעהט, אויף מיין בעטעל, אין ענגען צימער'ל, פערמאכטן די אויגען און קלערען, און טראכטען, און חלומ'ען...

און דאן שוועבט ארויס פאר מיינע אויגען אנ'אנדער וועלט— די קינדהייט־וועלט!

און קליין פיהל איך מיר דאמאלס, און קליין איז דאס וועלטל, וואס שוועבט פאר מיינע אויגען, וועו איך לויג פאר נאכט אין בעטעל, נאכדעם ווי די זון פערגעהט, וועו איך פיהל מיר מיער און דערשלאגען פון דעם גרויסען לאנגען רוישענדיגען טאג, אין דער גרויסער רוישענדיגער שטאדט...

*

* *

איצטער בין איך שוין א גרויסער, דערוואקסענער מענש, אמאל בין איך א קליין אינגעלע געווען און מיין וועלט איז געווען דאם קליינע שטעדטעלע מיט די זעקס קליינע שמאלע נעסלעה, וואם האבען זיך געצויגען, ווי שווארצע שטענגעם, — מיט דעם טייכעלע, הינטער א שמאל קליין געסעלע, וואו מיר פלענען זיך זומער באדען.

פלעגט זיך אמאל טרעפען, אז לויפענדיג אזוי צום טייכעלע פלעגט עמיצענם א טאטע אונז בענעכען און אונז א רוף טהאן מיט א בייזער: וואוהין? פלעגען מיר זיך מאכען „כאלו לא ידע", און פלעגען זיך נים אבשטעלען. אי וואם? שפעטער וועט מען שמייסען, מילא! וואם נאכדעם וועט זיין, האבען מיר נים געזארגט. מיר זיינען נאך נים געווען אזוי קלוג און „געזעצט", ווי די „גרויסע" און מיר האבען קיין מורא נים געהאט פאר שפעטער...

ס'איז ווינטער געווען. מיר אינגלעך זיינען געזעסען אין חדר און האבען נעלערנט „מרובה". דער פרק איז געווען צו ערנסט און צו שווער פאר אונזערע לייכטזיניגע קעפלעך און אונז איז כלל נישט אננענאנגען, ווי פיעל דארף דער גנב בעצאהלען: צי ד' וה' אדער תשלומי כפל; פון אונזערט וועגען האט מען דעם גנב נעקענט אין גאנצען שענקען. בכלל, האבען מיר נישט פערשטאנען, וואם בעטייט עס? איינער אן ארימאן, וואם האט ניט וואם צו עסען (אנדערש, וואלט ער ניט גנב'עט) גנב'ט א שעפסעלע, טראגט עם אויפ'ן פלייטשע, דאם שעפסעלע מעקעט אזוי טרויריג, — איננאנצען א אינגעלשע מעשה, קומען צו נעהאן תנאים און חכמים, אזעלכע „גרויסע" איידען, און מאכען דערפון א גאנצען וועזען, קריגען זיך אזוי

שטארק, אוש זיי ברענגען אריין אונזער רבין אין כעם, און ער שלאָגט אונז מיט די נראָבע רוקענס פון דער גמרא...

וואו איז דער יושר?...

און יענעם טאָג האָבען מיר נראָד געלערנט יענעם בעוואוסטען „עמוד", וואס האָט בלויז עטליכע שורות „גמרא" און וואו דאָס איבערינע איז רש"י און „תוספות", אזוי אז דער „עמוד" מיט די עטליכע שורות גמרא ווייזט אויס, ווי עפעס א קליין אינזעל פערטרונקען צווישען גרויסע ימים, און מיר דוכט זיך, אז מיר שטעהען אויפ'ן אינזעל און ציטערן, און אונזער רבי, דער קאפיטאן וויל אונז איבערפיהרען די צווייי גרויסע ימים, וויל זיין א העלד, נאָר ער קען ניט און ער שרייט און שילט און, ערנער פאר אלץ, ער שלאָגט...

נאָר אט עפענט זיך אויף די טהיר און עס לויפט פריהער אריין א ווייסע פארע אין חדר, נאָכדעם פאלט אריין בעריל דער שמיד, א חדר־איינגעלע א טאטע. ער קומט געוואָהר ווערען, וואס מאכט זיין יאסקע, און גלאט א ביסעל שמועסען מיט א אידען א „תלמיד חכם" — מיט'ן רבין.

— שלום עליכם, רבי! זיהט דער שמיד אוים דעם רבין זיין נראָבע פערהאָרעוועטע האנד.

— עליכם שלום! — ענטפערט דער בייזער רבי און סטאָרעט זיך צו שמייכלען, נאָר דאָס קומט איהם זעהר שווער אן.

— זיצט ר' בער! — נו, שקצים, — וועגדעט זיך דער רבי צו אונז, — זיצט רוהיג א ווייליע, קוקט איבער דער תוספות דערווייל, און איך וועל אביסעל שמועסען מיט ר' בער'ן.

מיר קוקען זיך אלע איין אין דעם גרויסען ים תוספות, נאָר אונזערע אויערן זיינען אָנגעשטרענגט צו הערען עפעס נייעס, וואס בער דער שמיד האָט געבראכט. וויל בער דער שמיד ברענגט שטענדיג א סך נייעס, וועז ער קומט.

— א וועלטליע געוואָרען, א גרויל, א גרויל! — הויבט אן דער שמיד.

— דהיינו, ר' בער? — וועלט נייגיריג דער רבי אזן שטעלט אן די אויערן צו הערן עפעס אינטערעסאנטעס.

— א גרויל, א גרויל! — האלט זיך אליין דער שמיד ביים וואונדערן — נו, א וועלטעלע!

— אדרבא וואס אזוינס!... — טרייבט דער רבי.

— א גרויל, א גרויל!

מיר קוקען אין תוספות אזן וואַרטען מיט דער גרעסטער אונגעדולד אויפ'ן „גרויל", וואס ר' בער דער שמיד וועט מסתמא באלד דייטליכער ערקלערען.

— א קליין שטעדטעלע, — הויבט אן דער שמיד, — מיר שטיינס געזאגט, זעקס געסליך מיט א מארק, די נוי'עשע געסלעך איז דאך ניטא וואס צו רעכענען. איהר פערשטעהט?... אין אזא שטעדטעלע זאל מען גאהן שטעלען א פאבריק... א פאבריק! א גרויל!

„א פאבריק!" — גיב איך א קלאפ א חבר מיט'ן פוס.

— אין תוספות קוק! — גיט א נעשריי דער רבי.

— אזוי נאר! — וועגדעט זיך דער רבי צום שמיד. — א פאבריק דא אין שטעדטעל; צי משוגע?

— א פאבריק פון שוועבעלעך.

„פון שוועבעלעך!" — גיב איך וויערער א קלאפ א חבר מיט'ן פוס.

— דו קוקסט אין תוספות, צי ניט, נראבער יונג דו. שרייט אויס דער רבי נאך העכער אזן נעהמט מיך אן פאר'ן אויער אזן דרעהט א „שלשלת"...

— אזוי נאר פון שוועבעלעך! וואס איך הער! — וואונדערט זיך דער רבי אזן גלאצט אויס די אויגען.

— יא, יא, ביי אונז אין שטעדטעלע שטעלט מען א פאבריק פון שוועבעלעך.

— משוגע, פשוט משוגע, — לאכט דער רבי, ווי פיעל שוועבעלעך דארף האבען אונזער שטעדטעל? לאמיר אפילו רע-

בעכען א מאה פעקלעך א וואך... לוינט דאס דען?... פשוט משוגע...

— רעכענט אייך, — גיט דער שמיד קאלטבלוטיג צו פערשטעהן, אז א פאבריק מאכט זיך ניט נאר פאר א שטערטעל אליין. די שוועבעלעך קענען אנגעהן אומעטום אין דער נאנצער וועלט. איהר פערשטעהט... למשל באריסאווער שוועבעלעך! באריסאווער שוועבעלעך זיינען א שם־דבר. מען מאכט דאָרט גאלדענע געשעפטען.

— אויב אזוי — זאגט דער רבי פערקרימענדיג דאס פנים — אויב אזוי איז עפעס אנדערש, שיקט זיך דאס! וועט מען מאכען, קען געמאלט זיין, פיינע געשעפטען?

— וואס פרעגט איהר! נליקליך וועט ער ווערען! — שטעלט פאר דעם שמיד פאר'ן רבי'ן גרויסע גליקען.

— ווער מאכט די פאבריק? — פרעגט דער רבי.

— עפעס א גרויסער נביר פון מינסק; האט א מטמון גאלד און זוכט נעשעפט.

— און וואו שטעלט ער די פאבריק? — פרעגט דער רבי וויטער.

— אן ארט האט ער א גאלדענעם, ביים טייכעל, א זעלטענער פלאץ.

— ביים טייכעל! — רייסט זיך ארויס ביי אונז חדר־אינגלעך ווי אין איין קול א נעשריי, און מיר קוקען זיך אלע איבער.

— אין תוספות קוקט! — שרייט דער רבי, — פויערים. לוידאקעס.

— ביים טייכעל! — קלאפ איך מיין חבר הינטערן טיש מיט'ן פוס, און מיין הארץ וועלט איבערפול מיט עפעס מאדנע גליקען, און פאר מיינע אויגען מאלען זיך פאנטאסטישע בילדער, און איך ווייל מאלען צו די פים בערג דעם שמיד און ווייזען מאר איהם און בעטען איהם תחנונים:

— רב בערע, האָט רחמנות, זאָגט מיט אַן אמת, טאקי ביים טייכעל מאכט מען די פאבריק?... טאקי ביים טייכעל?... און מיר גלויבט זיך דאָס גליק ניט...

נאָך פּסח איז די פאבריק פערטיג נעווארעז. מיר חדר־אינגלעך זיינען נעקומען צו לויפען אַנקוקען זי. איהר אויס־זעהן האָט אונז געשראָקען. די הויכע קוימענס האָבען פון דער ווייטענס אזוי בייז נעקוקט און האָבען אויסגעזעהן, ווי זיי וואָלטען וועלען חרוב מאכען דאָס נאנצע שטיק פעלד, וואָס נע־פינט זיך ארום.

— א סארא הויכע קוימענס! — האָט יאשקע, א חדר אינגל, פון ווייטען אַנגעווייזען.

— ווי עס הודזיעט! — האָט א צווייטער אינגל ווי מיט שרעק ארויסגעזאָגט.

— קומט נעהנטער! וואָס האָבען מיר מורא? — האָט זיך איינער געמוטהיגט.

— טאקי, וואָס האָבען מיר מורא? — האָבען מיר זיך אלע נעפאסט מוטה — קומט!

מיר זיינען צוגענאנגען נעהנטער און האָבען זיך אוועק־געשטעלט ביים טייכל. דאָס וואסער האָט שטיל און טרויעריג גערוישט און מיר האָט זיך נעדאכט, אז עס ווייגט... עס האָט מיר אויסגעוויזען אז דאָס טייכעלע האָט מורא פאר דער גרוי־סער פאבריק...

און ניט נאָר אויף מיר אליין האָט דאָס טייכעלע אוא אייג־דרוק נעמאכט, אלע חדר אינגלעך האָבען, אנשטאָט צו קוקען אויף דער פאבריק, זיך אין וואסער איינגעקוקט און איינער האָט זיך צוזיפצט:

— מוטנע וואסער נעווארעז!

— טאקי! — האָט א צווייטער טרויעריג מודה נעווען.

— דאָס איז פון דויך פון די קוימענס...

— א רחמנות אויף דאָס טייכעלע, — האָט א אינגעלע כלומר'שט לאכענדיג נעזאָגט.

— משוגענער! — האָבען מיר פון איהם אָנגעהויבען צו לאָבען, די הערצעלעך אָבער אינוועניג האָבען אונז געקלעמט אוז עס האָט זיך געוואָלט ווייגען...

*

* *

„ספירה" האָט זיך נעענדיגט; עס איז נעווען א הייסער טאָג אוז לערנענדיג מיט'ן בייזען רבין האָבען מיר א נאנצען טאָג נעקוקט אין פענסטער צו זעהן, וואו האלט שוין דער שאָטען פון די הייזער, ווען ווען שוין די זון אויף אונז רחמנות האָבען אוז ווען זיך איבערפעקלען ערגעץ ווייט הינטער די הייזער, כדי דער רבי זאל אונז שוין לאָזען פריי...

אוז אָט איז שוין די נאנצע נאם „שאָטען" נעווארען. דער פאסטוך האָט שוין די טשערעדע נעטריעבען אוז דער רבי האָט אונז פריי נעלאָזט.

— באָדען זיך! — האָבען מיר אין איין קול אויסגעשריען אוז זיך נעלאָזט אראָב פון נעסעל, צום טייכעל.

— הערסט ווי עס פייפט! — האָט, נעהענדיג, איין חבר ווי בעזארנט אויסגערופען, צוהערענדיג זיך ווי פון ווייטען פייפט די פאבריק.

— זאל פייפען! ווען זיין פרעהליכער זיך צו באָדען. — האָט א צווייטער נעזאָנט.

— טאקי! — האָבען מיר מיטנעשטימט, ווי מיר ווארטען ווען זיך אליין אבנארען.

נאר וואָס נעהנטער מיר זיינען נעקומען צום טייכעל, אלץ

מעהר האבען מיר זיך געשראָלען, עפעס האָט אונז דאָס הארץ פארגעזאָגט טרויעריגעס...

איך האָב זיך נעלאָזען לויפען אלץ שטארקער און שטארקער, ווי איך וואָלט וועלען דערמיט צוגעבען מוט מיינע חברים. נאָר קומענדיג נאָהנט צום טייכעל בין איך נעבליבען שטעהן, ווי פערנלייווערט.

— ניטא, ברידער, קיין טייכעל! צוריק! — האָב איך ווי מיט א נעוויין אויסנעשריען.

— ד ז ז ז ז ז ! ! — האָבען די קומענם נעפייפט.

— ד ז ז ז ז ז !

די חדר אינגלעך זיינען נעהנטער צוגעקומען, האָבען אייניגעבויגען די קעפ אריינצוקוקען אין טייכעלע און מיר אלע האָבען א לאנגען זיפץ, ווי נאָך א נעשטאָרבענעם, ארויסגעלאָזען.

— אוי ! !

דאָס וואסער האָט אויסגעזעהן ווי אין א טעלער פערבליבענע קאלט־געקעכטס, פערנלייווערט. אויף דעם גלייווריי זיינען נעווען אננעוואָרפען העלצעלעך, צובראָכענע קעסטעלעך און סתם מיסט. און אלץ האָט נעשמעקט מיט א מאָדנעם שטיקענדיגען גערוך.

מיר זיינען אזוי נעשטאנען ווי פערשטיינערט א פאָר מינוט, נעקוקט מיט ארָאבנעלאָזטע קעפ, פלוצים האָבען מיר הערט הינטער זיך א נראָבען קול הינטער אונז רעדען:

— וואָס טהוט איהר דא, הא?

— מיר האָבען זיך אומנעקוקט און האָבען דערזעהן א הויכען נראָבען בייכיגען אידען, מיט א פליך אויפ'ן קאפ: ער איז נעשטאָנען און נעקוקט אויף אונז און נעשמייכעלט. מיר האָבען ניט נעוואוסט וואָס צו ענטפערן.

— וואָס טהוט איהר דא? הא? — האָט ער ווייטער נעפרעגט.

— באדען זיך ווילען מיר! — האט זיך ביי איינעם ארויסגע־ריסען א געשרעה...

— חא־חא־חא! — באדען זיך! — האט זיך דער דיקער איד צולאכט — נו, וואס־זשע ווארט איהר? חי־חי־חי!...

— אמאל פלעגען מיר זיך דא באדען, — האט א צוויי־טער אינגעל, ווי דורך טרעהרען ארויסגעזאגט. — אמאל איז געווען ריינע וואסער...

— אמאל! אמאל! — האט דער הויכער בייכיגער איד זיך לוסטיג געמאכט מיט אונז — אמאל איז דען אויך א קונץ געווען צו באדען זיך?... באדט זיך איצטער... חא־חא־חא!

זיין לאכען האט אונז ביז ווערטאג גערייצט. און איינער פון אונז, בלאס ווי דער טויט, האט א געשריי געטהאן.

— א בראנד אין אייער פאבריק!...

און האט זיך פונאנדער געווינט.

— חא־חא־חא! — האט זיך דער בייכיגער־דיקער איד פונאנדער גענאכט, — א היים, שקצים!...

געהענדיג צוריק א היים, האט מיר געקלונגען אין די אוי־ערן דעם איד'ס געלעכטער, דער „דזזזזזז" פון די קוימענס אוז דאס אלץ האט זיך מיר געלענט ווי שוועבעל אויף מיין הארץ.

— א בראנד אין דער פאבריק! — האט דאס אינגעל דעם נאנצען וועג געשאלטען.

— דערשטיקט האט זי דאס טייכעלע! — האט א צוויי־טער געזופצט...

און לאנג האבען מיר דאס טייכעלע בעווינט, און נאך לענגער די פאבריק געשאלטען...

דריי שונאים.

דריי אידען האָב איך אינגעלוויין פייגד געהאט, נעוועז זיי א דם שונא. אייגער פון זיי איז נעוועז חיים מרדכי דער שוחט, א איד מיט א לאנגע גערייכטע באָרד, ווילד פערפלאָנטערט אוז פערפלאָכטען אוז מיט צוויי גרויסע מורא'דיגע אויגען, וועלכע האָבען געהאט דעם זעלביגען גלאָנץ פון זיין אָנגעשארפטען חלף... אוז אז ער פלעגט קומען צו אונז אמאל קוילען דאָס קעלבעלע, וואָס אונזער בהמה פלעגט „געבוירען" אוז קאלטבלוטיג שארפען דעם חלף, דערצעהלענדיג אגב אורחא א מעשה, אז טרוקענע פעלכלעך זיינען נעפאלען (ער האָט געהאנדעלט מיט טרוקענע פעלכלעך). פלעגט זיך מיר וועלען בשעת־מעשה ארויסרייסען פון זיין גראָבער האנד דעם חלף אוז אריינלאָזען איהם אין הארצען. אויף אונזער קעלבעלע האָב איך מעהר רחמנות געהאט, ווי אָט אויף דעם גזלן, וואָס מעהר אז טרוקענע פעלכלעך קויפען אוז קעלבער קויפען וויסט ער ניט..

דער צווייטער, וועמען איך בין א שונא געוועז, איז געוועז גרונם דער בושעל — א גמרא מלמד, א איד מיט זעהר א לאנגען האלז, פאר וואָס חדר אינגלעך האָבען איהם בושעל גערופען. איך האָב אפילו ביי איהם קיינמאל ניט געלערנט, נאר די חברים מיינע פלעגען זיך פון איהם אָנדערצעהלען אזעלכע רציחות, וואָס ער בעגעהט זיך מיט זיינע תלמידים, אז מיין יונג־בלוט פלעגט אויפנעקאָכט ווערען אוז אז איך פלעג איהם אמאל זעהן אין בית מדרש בין מנחה למעריב, ווי ער שטעהט נעבען כיור אוז וואשט די הענד, גלאָצט זיינע קלייגע פייכטע אויגלעך אוז מורמעלט אונדערטליכע ווערטער, פלעגט זיך מיר וועלען נוקם זיין זיך אָן איהם פאר מיינע חברים...

נאר די שנאה צו די ביידען איז געווען זעהר קליין קענען דער שנאה, וואס איך האב געטראגען טיף אין מיין יונג האר־צען צו אהרן חיים דעם וואכערניק. דאס איז געווען דאכט זיך אויפ'ן קוק, אן ארעמער איד, אן איינגעהויקערטער אין אן אלט צעריסענעם בגד, נאר עס איז מיר געווען נענוג צו הערען איהם אמאל טענה'נדיג מיט מיין טאטען:

— איך זאג אייך ר' שלום (אזוי האט מיין טאטע געהיי־סען), אז אנדערש וועט עס ניט נעהן — אנדערש קען עס ניט זיין... דאס איז מיר געווען נענוג, איך זאל פיהלען צו איהם א טיעפע שנאה. אין זיין קול האט נעקלונגען אזוי פיעל בייזקייט, אזוי פיעל קאלטקייט, אזוי פיעל אכזריות, אז עס איז מיר פער־בליבען ווי ראסט אויפ'ן הארצען און אז ער איז אוועקגענאנ־גען פון אונז, האב איך זיך ניט נעקאנט איינהאלטען און זיך נעווענדט צום טאטען:

— טאטע, וואס האסטו מורא פאר איהם, וואס רערסטו מיט איהם?...

— עס ווייל אונזער שטיבעלע אבנעהמען!... האט דער טאטע האלב לאכענדיג, האלב שרעסט נעזאגט.

— א מכה וועט ער אבנעהמען! — האב איך מיט בלוט פערלאפענע אויגעלעך אויסנעשריגען, דריקענדיג די פויסטען— איך וועל איהם זעהן אין נאם, וועל איך איהם מיט א שטיין פלעטען דעם מוח...

— און ס י ב י ר האסטו פערגעסען? האט דער טאטע מיך נעסטראשעט... און אין דער מינוט בין איך אויף „סיביר" געווען מעהר אין כעס, ווי אויפ'ן מיאוס'ען וואכערניק...

*

* *

און שמעלט זיך פאר מיין וועהטאג, אז אן מיינע ערשטע צוויי שונאים האב איך ווי עס איז דערלעבט א נקמה. דער

שוחט האָט שטארק אָנגעהויבען צו האנדלען מיט „טרוקענע פעלכלעך", איז געווארען א נגיד. דערווייל האָט דעם חזן'ס בחור זיך עקזאמינירט אויף שוחט און האָט אויסגעהאלטען דעם עק־זאמען... און אזוי ווי דער פאָטער זיינער, דער חזן, האָט נע־האט א גרויסען „צד", ווייל ער איז שוין עטליכע יאָהר הייזעריג געווען און מען האָט אויף איהם שטארק רחמנות געהאט, — האָט זיך דאָס שטערטעל געלענט, אז מען זאָל, אָנשטאָט חיים מרדכי'ן, וואָס האָט אָנגעקליבען א מטמון גאָלד פון די „טרוקענע פעלכלעך", מאכען פאר א שוחט דעם חזן'ס בחור. אי וואָס? א בחור טאָר נישט קוילען? טאָ זאָל מען איהם חתונה מאכען... עס איז אפילו א שווערע זאך געווען, קריגען אזוי גיך א שרוך הגון פאר'ן חזן'ס בחור, נאָר אז „שטאָדט" וויל איז ניטאָ קיין שווער, מען האָט דעם בחור חתונה געמאכט, גענעבען איהם א ווייב, א חלף און געזאָגט איהם: קוילע...

אָט אזוי האָב איך דערלעבט נקמה אָן אלטען שוחט. אמת, דער נייער איז אויך ניט געווען בעסער, ער האָט אויך נעקוי־לעט, נאָר מיר האָט ער מיין כעס ניט אזוי אויפגעבראכט. ער פלעגט דאָך ניט אזוי קאלטבלוטיג שארפען דעם חלף, ווי דער אלטער. ער פלעגט דאמאָלס זיין בלייך ווי ליינוואנד, די הענד פלענען איהם ציטערן און מיר האָט זיך געדאכט, אז ער אליין האָט אויך רחמנות אויפ'ן קעלבעלע, נאָר וואָס זאָל ער טהאָן, אז מען האָט איהם פאָרט פאר א שוחט געמאכט...

א נקמה האָב איך אויך דערלעבט אויף גרונם דעם בושעל. עפעס איינמאָל נאָך פסח האָט זיך אין שטערטעל צעטראגען א נייעס, אז גרונם דער מלמד האָט פערלאָרען זיין חדר. צו וועלכען בעל הבית ער קומט בעטען דאָס אינגעל זאָגט מען איהם אָב. מען איז מוחל די נמרא, די הארבע אויסרערגיש אין „מרובה" מיט די קלעפ און שמיין; ניט מאך פאר א קאליקע און ניט מאך פאר א רב...

און אז איך פלעג זיך אמאָל, זומער, אריינכאפען אין

בית־מדרש און פלעג איהם זעהן זיצענדיג ביי א ספר מיט אן אראבנגעלאזענעם קאפ און אונטערברומענדיג א ווילד־אומעטיגען ניגונ׳דעל פלעג איך טראכטען: גוט אזוי! ווייטער הרג׳ע נישט קיין אינגלעה. טיעף אין הארצען אבער האב איך שוין אויף איהם רחמנות נעקריגען. מיר האט זיך אפילו געוואלט אונטערגעהן צו איהם און טרייסטען איהם:

— נישקשה ר׳ גרונם, גאט לעבט! — נאר איך האב זיך געשעמט און אבגעקעהרט מיין פנים פון איהם.

קיין קויל האט בלויז ניט נענומען דעם וואוכערניק. פערקעהרט, דער טאטע פלענט אלץ קומען מיט נייעם, אז ער האט שוין נאך א אידען „אבנעשריבען", נאך א שטיבעל צוגערעדט... מיין כעס פלענט ברענען, מיין יונג־הארץ האט רוהען ניט נומען. אז מיט דער צייט ווען דאס נאנצע שטעדטעל זיין ווערען. מיין יונג הארץ האט רוהען ניט נעקאנט און איך פלעג אין דער שטיל נאט בעטען, אז ער זאל אויך דעם וואוכערניק ניט פערגעסען, עפעס אנשיקען אויף איהם א מפלה...

*

* *

דאס שטעדטעל האט זיך נעוויינט. עס איז עפעס נעקומען צו פאהרען א מניד, וואס קלינגט מיט זיינע דרשות אין דער נאנצער וועלט. עס זיינען נעווען צעקלעפט „מודעות" אין אלע בתי־מדרשים און אידען האבען אבגעשטופט אייניר דעם אנדערן און נעקראכצן צום טיר איבערלעזען וואכן און וואכט, וואס עס שטעהט נעשריבען וועגען מניד... מנחה צייט איז דער בית־המדרש נעווען נעפאקט. ממש דאס נאנצע שטעדטעל איז נעקומען. דער בית־המדרש איז אפילו נענוג נרויס נעווען און ווען יעדער וואלט זיך ניט נעשטופט צום ארון־קודש, וואלט נעווען נענוג ארט פאר יעדען. האט זיך אבער יעדען נענלוסט חאפען א קוק אויפ׳ן מניד, און איינער האט נעשטויסען דעם צווייטען

און מיט די עלענבויגעגם דורכגעשניטען א וועג, נעהענטער צום מגיד.

און אט זעה איך, ווי דער מגיד רוקט זיך פון ווינקעל מזרח... וואו ער איז געזעסען די גאנצע צייט ביי'ן מנחה נעבען רב. ער נעהט ארויף, גיט א קוש דעם פרכת, גיט א גלעט די לאנגע שווארצע באָרד, וואַרפט זיינע צוויי שווארצע טיעפע אויגען אויפ'ן עולם און הויבט אָן...

פון אנפאנג נעהמט ער א פסוק פון תנ"ך, פון ישעיהו. דער פסוק איז מיר בעקאנט און מיר איז א וואונדער, וואס ער טייטש אב יעדעם וואָרט, וועד ווייסט עס ניט דעם טייטש?... שפעטער א ווייל נעמט ער א שטיקעל נמרא פון „בבא קמא", נאָך שפעטער א פסוק פון חומש...

און פלוצים הער איך עפעס ווי ער בעריהרט א בעקאנטע פראגע, אן ענין, וואס אינטערעסירט מיך אזוי, וואס לאָזט מיך ניט רוהען, וואס צעקאָכט מיין יונג־בלוט, ער דרשנ'ט וועגען פראָצענט...

— „אם כסף תלוה את עמי את העני!" — דונערט אויס דער מגיד: דער בית־מדרש, דאכט זיך מיר, ציטערט און פאלט באלד אייז...

„אויב דו וועסט לייהען געלד דעם ארעמאן,
„זאלסטו איהם ניט דריקען,

„ניט דריקען זאלסטו איהם!"...

וואו איז ער, וואו איז ער, דער וואוכערניק? זאל ער הערען, זאל ער הערען! פרעהט זיך מיין הארץ און איך הויב אן איהם זוכען מיט די אויגען.

און אט זעה איך ווי ער שטעהט אין צווייטען זייט פון

מזרח, הערט יעדעס ווארט אוז שאקעלט צו מיט'ן קאפ...
— א הא! מראכט איך מיר — מען האט דיך נעפאקט!
ווארט, ווארט, דער מניד וועט דיר נעבען, וועסט ווייטער
ווייסען!...

„אוז אויב ער וועט דיר דעם בגד פאר א משכון נעבען"—
בייזערט זיך העכער דער מניד אוז זיין שטימע קויקעלט זיך
איבער'ן גאנצען בית־המדרש — „זאלסטו איהם, דעם ארע־
„מאן, ווי נאר די זון פערגעהט, דעם בגד צוריק אומקעהרען...
„אוז אז ער וועט ניט האבען ביי נאכט מיט וואס זיך צו־
„צודעקען, וועט ער ווייגען צו מיר אוז איך וועל הערען, ווייל איך
„בין א דערבארעמדיגער גאט!"

— אוז דו ווארפסט ארויס אידען פון שטיבער אוז גיסט
זיי ניט אוועק צוריק! ווילט זיך מיר אויסשרייען צום וואכער־
ניק. נאר דער מניר שמידט מיך צו צום ארט אוז איך קאן זיך
ניט בעוועגען. ער רעדט הויך אוז בעגיסטערט וועגען דער
מיאום'ער מדה פון פראצענט נעמען, וועגען שטראף אויף יענער
וועלט; ער מאלט אויס דעם גיהנם פאר די פראצענטניקעם,
שטעלט פאר אלערלייי ענוים קשים, — אוז איך קוק, קוק אויפ'ן
וואכערניק, נעהם ניט אראב די אויגען פון מיין אהרן חיים'ן.
איך היט זיין יעדע בעוועגונג, אוז א וואנדער איז מיר עפעס,
וואס ער הערט גלייך מיט אלע אידען: די זעלבע אנגעשטרענגט־
קייט, דאס זעלבע זיפצעלע, אבער ניט מעהר... וואו איז זיין
שרעק?...

אוז אט האט דער מניר נעענדיגט. דער עולם רודערט. יע־
דער וויל ארויסגעבען זיינע התפעלות פון איהם, נאר מיר נעהט
עס ניט אן, איך לאז זיך צו מיין וואכערניק, א קוק טהאן, וואס
מאכט ער, צי לעבט ער נאך...

אוז אט שטעהט ער נעבען א רעדעל אידען, וואס זאגען
מבינות אויף דער דרשה. איך קוק איהם אריין איז די אויגען אוז
ווייל דארטען נעפינען עפעס א פערענדערונג, א חרטה, א טרוי־

ער — נאר איך בעמערק עס ניט... מיין האַרץ פערגיסט זיך מיט בלוט...

— סטייטש, סטייטש! ווילט זיך מיר אויסשרייען, וואס איז דאס? וואס בעדייט עס? נאך אזא דרשה, נאך אזא מוסר זאל ער אזוי רוהיג בלייבען?...

איך קאן עס ניט פערשטעהן, מיין קליין מוח'ל בענעהמט עס ניט, איך רוק זיך צו נאהנט צו איהם און איך דערהער ווי ער וועגדט זיך צו בערג פעשעם, אן אלטער בעל־הבית און זאגט מיט א שמייכעלע:

— וואס זאגט איהר וואס פאר א נעפערלטער מויל! הפלא ופלא! איך האב געהאט אן אמת'ע תענוג צו הערען איהם!...

חייסט עס, אז דער מניד האט ניט איהם נע'מסורט. ער, דער וואכערניק, מאכט זיך ניט וויסענדיג. און מיין צארען האט געברענט און האב לאנג געווכט א נקמה אן איהם און ניט נע־פונען...

דער פּראלעטאריישער רעדאקטאר.

(א גאליציאנישע הומאָרעסקע)

אריין צו מיר אין ציטער איז ער אונגעריכט. ער האָט אין טיהר ניט אָנגעקלאפט; צי ער האָט ניט געוואוסט, אז מען דארף אנקלאפען, צי ער האָט פון אזעלכע נאָרישקייטען ניט געהאלטען — גוטער יאָהר וויים איהם, אלענפאלס בין איך אויף איהם ניט בייז געווען — צו אזעלכע אונגערוואָרטעטע בעזוכען בין איך שוין אין גאליציען געוואוינט געווען.

ער האָט אויסגעזעהען א יאָהר פיער־פינף־און־צוואנציג, פון מיטעלמעסיגען וואוקס, אָרים געקלייידעט, אָבער דאָך ווי אן אינטעליגענט, וועניגסטענס ווי אן אינטעליגענט אין גאליציען, חאָטש קיין קראוואט האָט ער ניט געטראָגען, דערפאר אבער איז דער קראגען נעווען נענוג שטייף, חאָטש ניט וועניג ברודיג... די שיך זיינען נעווען ניט נאָר ניט נעפוצט, נאָר אפילו קויטיג. עס איז אבער נעווען קענטיג, אז ניט נעפוצט האָט ער זיי בכיוון, כדי די לאטעם זאלען ניט זיין אזוי בולט.

דערפאר אבער האָבען זיינע טאשען פון ראָק, וועלכער איז נעווען אָבגעשפילעט, עדות נעוואָנט, אז ער איז ניט נאָר אן אינטעליגענט, נאָר טאקע א נייסטינער מענש: זיי זיינען געוועזען אָנגעפאקט פול מיט פאפירען, אזוי, אז דער מאָגערער בעזוכער מיינער האָט אויסגעזעהען נאָנץ דיק...

איך האָב פערשטאָנען, אז איך האָב דאָ צו טהאָן מיט א קאלעגע, ד. ה. מיט א שרייבער, אָדער עפעס עהנליכעס, און איך האָב שוין געטומעט זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסגעלייזט ווערען פון איהם.

דאָס מאָל האָב איך מיך אבער טועה געווען. עס איז ניט

געווען קיין שרייבער, נאר א סך. א סך העכער פון א שרייבער.

שטעלט זיך פאר, אז דער דאזיגער יונגערמאן איז נעווען א רעדאקטאר, און ניט נאר א רעדאקטאר פון סתם א צייטונג'ל, נאר טאקע דער רעדאקטאר פון בעריהמטען פראלעטארישנאציאנאל־ציוניסטישען זשורנאל: „אונזערע פאדערונגען", וועלכער איז שוין ערשיענען אין פערלויף פון צוויי יאהר אין 7 נומערען און האט אננעמאכט צווישען די פארטייען א גרויסען שטורם מיט זיינע שארפע ארטיקלען און מיט זיין קריטיק געגען דער טאקטיק פון די מארקסיסטען...

נאטירליך, דאס בין איך אליין דערנאנגען נאכדעם, ווי ער ער האט עס מיר אליין איבערגענעבען...

— יא, יא! — האט ער געענדיגט די ביאגראפיע פון זיין זשורנאל. — עס קומט אויס געוויס צו קעמפען מיט דער פעדער, אבער זיעגען וועלען מיר. די לעצטע נומער „אונזערע פאדערונגען" איז זיך פאנאנדערגענאנגען אין דריי הונדערט פופציג עקזעמפליארען... און די נומער, וועלכע איך גאר איצט פערענדיגען, רעכענען מיר דרוקען אין פינף הונדערט עקזעמפליארען...

דערהערענדיג פון אזא ערפאלג פון „אונזערע פאדערונגען" האב איך שיער־שיער ניט ארויסגעכאפט זיך מיט א פארשלאג צו ווערען א מיטארבייטער. צום גליק האט דער רעדאקטאר פון „אונזערע פאדערונגען" זיך קענטיג דערמאנט אן דעם וועגען וואס ער איז געקומען און ער האט פערכאפט:

— אבער איין פעהלער האט אונזער ארגאן. מיר האבען די בעלעטריסטישע אבטיילונג אינגאנצען פערנאכלעסיגט. אין די עטליכע נומערן, וואס זיינען ערשיענען, איז נאך קיין איין ערצעהלונג ניט געווען.

אלס בעלעטריסט אליין, האב איך זיך אבגערופען:

— דאס איז ווירקליך א גרויסער פעהלער. בעלעטריסטיק מוז פערנעהמען א וויכטיגען פלאץ אין א זשורנאל.

— מיר ווייסען עס... האָט ער היציג זיך אַנגעבאפט... מיר האלטען שטאַרק פון דער שעהנער ליטעראטור. אין אונזערע קרייזלעך לעזען מיר זאַנאַר פאַר נאָך די „דיסקוסיעס" ערצעהלונגען פון די נרעסטע אידישע שרייבער. ביז אהער איז אבער פאַר בעלעטריסטיק קיין פּלאַץ ניט נעווען, דער קשאַנאַווער סטרייק פון די האַנינ־ניסער האָט דעם גאַנצען פּלאַץ פערנומען. שטעלט זיך פאַר: פינף האַנינ־ניסער האָבען צווויי יאָהר נע־סטרייקט און אין יעדער נומער האָט מען געמוזט אבגעבען בע־ריכטען וועגען דער שטימונג פון די ארבייטער און די בעלי־בתים. דער סטרייק איז נעווען א פערביסענער פון ביידע צדדים, אַנגעפיהרט דעם סטרייק האָט טאַקע אונזער פּארטיי און אָט צוליעב דעם איז אין קיין פּלאַץ ניט נעווען פאַר דער שעה־נער ליטעראטור...

— נו, און איצט? — האָב איך נעפרענט.

— איצט — האָט ער נעענטפערט — האלט מען זיך שוין ביי אויסנלייכען. עס איז א סברא, אז אין דעם נומער זאָל קאַנען אריינגעהן א בעלעטריסטיש זאבעלע, פון א 30—40 שורות... און טאַמער וועט זי זיין צו נרויס פאַר אייז נומער, וועט מען זי טיילען אויף צוויי מאָל און מען וועט אונטען שרייבען: „פּארטזעצונג קומט"...

ענדע קומט... האָב איך איהם פערריכט...

— איך מיין טאַקע „ענדע קומט"... האָט ער זיך פער־שעהמט און איז רויט נעוואָרען. פון וואָס ער איז נעוואָרען א סך חנו'דיגער...

— וואָלט איך טאַקע וועלען — האָט ער פאַרטנעזעצט — אז איהר זאָלט ספעציעל פאַר אונז עפעס אנשרייבען א זאבעלע. עפעס אזוי, פערשטעהט איהר מיך פון ארבייטער לעבען, עפעס אזוי — אן אניטאציעלע... איהר פערשטעהט — עס זאָל דעם ארבייטער דורכנעהמען...

— איך וועל מיך פלייסען! — האָב איך צוגעזאָנט...

— יא, יא! פלייסט זיך! — האָט ער זיך געבעטען, ווי עס וואָלט איהם געגאנגען אין לעבען... גלויבט מיר, איהר ווייסט נאָרנים וואָס פאר א פובליקום מיר האָבען... מען שליגט יעדעם וואָרט... מען שלינגט...

— אז עס איז ניטאָ וואָס צו עסען, שלינגט מען ווערטער— האָב איך זיך געוויצעלט פאר'ן רעדאקטאָר...

דער ווירט איז איהם געפעלען נעווארען, איך האָב קענטיג געטראָפען אין פינטעל אריין. דער רעדאקטאָר האָט א זיפץ געטהאָן, פערגלאָצט די אויגען צום באלקען און האָט זיך אָנגערופען:

— דאָס איז ניט קיין ייוץ — עס איז טאקע אן אמת — דער פראָלעטאריאט אין גאליציען האָט ניט צו עסען... אוּן דערפאר קעמפפען מיר טאקע.

— אלזא וועל איך איהר די זאָך צושיקען, — האָב איך ענדליך פערזיכערט. — גיט־זשע מיר דעם אדרעס פון דער רעדאקציע...

— דער אדרעס... דער אדרעס... האָט ער געשטאָמלט... דער אדרעס... די רעדאקציע, פערשטעהט איהר מיך, האָט ניט קיין שטענדיגען אדרעס... וואו איך וואוין דאָרט איז דער אדרעס...

— נו, טאָ זאָגט מיר, וואו איהר וואוינט...

— חי־חי־חי! — האָט ער זיך חנו'דיג צולאכט... אָט דאָס איז טאקע די מעשה, וואס איך האָב שוין א פאָר וואָכען קיין וואוינונג ניט...

— טאָ וואו־זשע געפינט זיך פאָרט די רעדאקציע? האָב איך געפרענגט אביסעל פער'חדוש'ט...

— ביי מיר אין די קעשענעס... האָט ער מיר מיט א זיסען אונבעזארגטען שמייכעל אָנגעוויזען אויף די אָנגעפאקטע טאשען... עס קאָן אבער זיין, או די פארטיי זאָל פאר מיר די טעג

קריגען ערגעץ א דירה... וועל איך אייך שוין געבען צו ווי־סען...

און דערמיט איז, נאך דער בעלעטריסטישער בעשטע־לונג, דער „פראלעטארישער רעדאקטאר" ארויס פון מיין צי־מער, א פרעהליכער, א גלייקליכער, וואס די קינפטיגע נומער וועט האבען בעלעטריסטיק אויך...

וואלט נאר געווען א דירה!

דער נייער חסיד.

(א גאליציאנער בילד)

בעמערקט האב איך וין לאנג, אז דאס בחור'ל מיט'ן שטאר־צענדען גארגעל מיט דער משכיל־ישער האלב ווייסע, האלב ברוי־דינע מאשינקע, מיט דעם פשרה'דינען האלב חסידישען, האלב רייטשישען קאפעליוש און איבערהויפט מיט די פינקלענדינע און דאך קעלבערנע אויגען, — אז דאס דאזיגע בחור'ל פער־פאלגט מיך אויף טריט און שריט. כ'האב עס נעמערקט און שמארק מורא געהאט. דאס הארץ האט מיר נעזאגט, אז דאס בחור'ל וועט מיך פריהער אדער שפעטער „אריינקריגען" און וועט פאר מיר אויפלענען זיין גאנצע השכלה, פון וואס עס אי־בעלט מיך שוין זייט איך בין דא אין גאליציען.

מיין היטען זיך, מיין פארזיכטיגקייט האט מיר אבער נישט געהאלפען. אין א שהנעם מיטאג, וועו איך בין נעזעסען אין מיין צימער'ל און נעהאלטען נעהמען זיך עפעס שרייבען, האט זיך מיין טהיר, וועלבע איז פריהער ניט אנגעקלאפט נעווארען, זיך נעעפענט און עס האט זיך אריינגערוקט מאקע דאס זעלבע בחור'ל.

„ניט פרעהליך!" האב איך א מראכט נעטהאן און האב נע־וואלט שוין ארויסווייזען מיין ניט נאסט פריינדליכקייט. דער־זעהנדיג אבער זיין פערווירונג, זיין ניט וויסען וואוהין צו טהאן די הענד, וואוהין צו קוקען און וואס צו טהאן, האט מיך אביסעל נעריהרט, מילא — האב איך שלום נעמאכט — לאמיך איהם אויסהערען. אפשר וועט זיין אינטערעסאנט.

— זיצט, האב איך מיך צו איהם שוין געווענדעט גאנץ פרייגדליך.

שטיינער האבען זיך פון זיין הארצען אראבגעקייקעלט. ניט אראבגעהמענדיג זיין משכילישען קאפעליושעל, נאר אראב־שארענדיג איהם צום פאטילניצע צו, האט ער זיך אוועקגע־זעצט אויפ'ן בעט — חאטש עס איז געשטאנען א פרייער שטוהל — און האט אנגעהויבען האלב שטאמלען, האלב רעדען.

— איך בין אריין צו אייך.. הייסט עס געוואלט האב איך שוין לאנג אריין, וואהרום צו וועמען זאל מען אריין? איך געה אפילו אלע טעג אין ארבייטער פעראיין, איך בין א סאציא־ליסט... נאר ביי אייך, רעכען איך, קען מען עפעם מעהר „דער־נעהן"... חי־חי־חי....

זיין לאכען איז נעווען קעלבעריש, די אויגען האבען פער־לאָרען דעם גלאנץ און זיינען געווארען פייכט. איך האב שוין חרטה געהאט אויף מיין אויפטהו און האב זיך נעווענדעט צו איהם: — וואס וועט איהר זאגען?

— וואס וועל איך זאגען? חע־חע־חע... איך מיין! איך דארף מען דען זאגען? און אליין וויסט איהר ניט... און צוריק נערעדט האב איך אייך טאקע א סך צו זאגען און איהר וועט דערפון מאכען נאנצע ביכער, אט אזוינע. (דערביי האט ער אנ־געוויזען אויף א פאר דיקע ביכער, וואס זיינען געלעגען ביי מיר אויפ'ן טיש).

און איידער איך האב מיך מכין נעווען אויסצוהערען איהם, צו וואס מען האט נעדארפט זיך פארבערייטען מיט נערוֹלד, האט ער ווייטער נעשאטען:

— איהר וויסט דאך, אז איך שטאם פון חסידישע על־טערען. מיין טאטע איז א סאדינערער חסיד, אויב איהר האט א ידיעה אין סאדינערער חסידים, קענט איהר אייך שוין פאר־שטעלען, ווי אזוי איך בין ערצוינגען געווארען! בפרט, אז מיר דאכט, אז איהר האט א ידיעה אין חסידות. איך האב געלע־

זען א פאר זאכען אייערע וועגען דעם. גאנץ גוט!... ד. ה. אבי־סעל פעהלט דאָרט — דעם עיקר וווייסט איהר נאך נישט. דאס קען איך וויסען, הלואי וואלט איך געהאט אייער פערער וואלט איך בעסער ארויסגענעבען, וואהרום פערשטעהט איהר מיך — איך בין דעם חסידות א שונא, א דם שונא!... איהר אידעאלי־זירט עס; דאס טאר מען נישט! מען טאר נישט! די לעצטע צייט האבען טאקי די חסידים פעריסען די נעזעהר. א קליינינ־קייט: דער „העולם" האלט אויך פון חסידיש. אמאל, למשל, אויב איהר נעדענקט דעם „השחר", פלענט מען זיי דאָרט לייגען ניין אייליען אין דער ערד! אזוי דארף זיין. נו, סמאלענס־קין איז נעווען א גרויסער פריידענקער. זיין „התועה בדרכי החיים" איז א גוואלדיגע זאך, א גוואלדיגע זאך, זאג איך אייך. היינט שרייבט מען שוין נישט אזוי. צוריק געשמועסט שרייבט מען היינט אויך נישט שלעכט. דאס הייסט, עס זיינען דא פער־שיעדענע שרייבער: איינער שרייבט גוט, איינער שרייבט, אז מען קען אין מויל נישט נעהמען, ווי אן אפיקומן. נאר דאס האט נישט צו אונזער ענין. איך ווייל אייך נאר שילדערען די חסידים. וואס הייסט אייגענטליך א חסיד? א חסיד הייסט א מאמין, ער גלויבט. בערעבענען, אנאליזירען א זאך, ווי מיר פריידענקער, למשל, דאס נישט. אלץ שטעהט אויפ'ן גלויבען. דער רבי איז א בעל־מופת, בעווייזט נסים, היינט אז דער רבי זאגט נאך א שטיקעל תורה — עקט זיך די וועלט. פרוביר דעם טאטען בע־וווייזען אז נישט אזוי, קריגסטו אנשטאט אן ענטפער פעטש! מיך האבען נישט די פעטש נעארט, איך קען פערטראגען א פאטש, נאט צו דאנקען. אמת, איך קען נעבען א פאטש אויך. נאר א טאטען צוריק וועל איך דאך נישט נעהן פאטשען! חאטש צוריק נעשמועסט, האלט איך נישט פון כבוד אב. ס'איז אן עפעס איבערבלייבענעניש פון אלטע צייטען. וואס הייסט? אז דו ביזט מיינער א טאטע, דעריבער איז וואס — טארסטו נישט זיין קיין שוטה, קיין ווילדער פאנאטיקער? מוז איך

דיר פאלגען ? ווי מיינט איהר ? איך האב טאקי געוואלט הערן אייער מיינונג וועגען כבוד־אב. ס׳איז א וויכטיגע פראגע. איך אינטערעסיר מיך שטארק דערמיט... דער עיקר אבער אינטערעסיר איך מיך מיט סאציאליזם: איך בין שוין פיערטער יאהר א סאציאליסט... ד. ה. א סאציאל־דעמאקראט! טאקי דא אין דער אידישער פארטיי! איהר קענט דאך מסתמא דעם פיהרער פון דער אידישער פארטיי — גראסמאנען! אט דאס איז א קאפ! ער קען נאנין „קאפיטאל" אויף אויסוועניג! און מיט אלע פירושים. ביי איהם האב איך טאקי „קאפיטאל" געלעהרענט, א טיעפע זאך! אי וועה! אי וועה! וואס דארטען טהוט זיך! א ים! און גראסמאן שווימט דארטען, ווי אן אמת׳ער מאטראז, ווי א מאטראז, זאג איך אייך. א קליניגקייט — זיין קאפ! נו, ער האלט טאקי אויף די פארטיי, וועז ניט ער — וואלט זי שוין לאנג צופאלען אויף ברעקלאך. דער עולם איז טאקי אין איהם שטארק איינגעגלויבט, ווי אין א גוטען אידען, און ער איז טאקי זעהר נרויס! איהר האט איהם געדארפט הערען אמאל רעדען, א רעדע האלטען אויף א פאלקס פערזאמלונג! ער צוקלאפט זיי אלע, דערהויפט די ציוניסטען אויף פיץ־פיצעלעך. ווי האלט איהר פון די ציוניסטען? איך האב טאקי געוואלט הערן אייער מיינונג, איך בעט אייך זאגט מיר, וואס ווילען זיי, זיי ווילען פאלעסטינא, גוט! איך, קען זיין, ווי אויך, נאר פון וועלען ביז האבען איזדאך עפעס א נרויסער חילוק... נאר גראסמאן ווייזט אויף, אז דאס איז גלאט א חלום, אן אוטאפיע... ער האט אזא כח!... ס׳איז נעווען דא ניט לאנג פאר די וואלען — ס׳האט געזאלט זיין א נרויסע פאלקס־פערזאמלונג, דאמאלסט איז געקומען אהער א ציוניסטישער רעדנער פון פשעמישל, ד״ר לאנדע, א הייסער ציוניסט, אויך א גוטער רעדנער. א טאג פאר דער פערזאמלונג האט זיך גראדע דער ד״ר לאנדע געטראפען מיט אונזער גראסמאן׳ען. זיי האבען זיך א בי־סעל צושמועסט צווישען זיך. וואס ווייטער איז דער שמועס

אלץ שארפער נעווארען. וואס זאל איך אייך זאגען, עס האט נישט נעדויערט קיין צוויי שעה און ר"ר לאנדע איז נעווארען אויס ציוניסט און איז איבערגענאנגען צו אונז, צו די סאציאל־דעמאקראטען. גראסמאן, הייסט עס, האט איהם איבערצייגט, אין איינע צוויי שעה! עס האט נעקאכט די שטאדט! ווארום איהר דארפט וויסען, אז ר"ר לאנדע איז אויך נישט קיין אינ־געלע. נאר ווי קומט ער צו גראסמאנען'ען! איך זאג אייך. אז דער גראסמאן בעווייזט אין אניטאציע ממש ווונדער... און דער עולם האלט טאקי פון איהם. שוין א סך חסידישע בחורים זענען אריבער צו איהם, די טאטעס, די חסידים, קעהרען וועלטען, מען פאהרט צום רבי'ן, דער רבי גיט עצות. נאר שרייי חי־וקים.

— איך בין שוין — האט ער אויסגעלאזט — דאס פיערטע יאהר א סאציאל־דעמאקראט, הייסט עס. דער עיקר אבער טהו איך טהעאָרעטיש און דיסקוטיר מיט חסידישע בחורים, מיט ציוניסטען... עס איז, נאטירליך, שווער זיי צו איבערצייגען, קיין גראסמאן בין איך ניט. איך האב ניט אזא כח, אבער ווירקען ווירק איך... מיר פעהלען נאך אביסעל ידיעות אין א טהייל סאציאליסטישע פראגען, נאר איך שטודיר. יעצט לערנען איך קאאוטסקי, אויך א גרויסער קאפ! נאר אז גראסמאן וועט עלטער ווערען וועט ער קאאוטסקי'ן איבערשטייי־גען. לייט ווילען אפילו האבען, אז אין דער נאציאנאלער פראגע איז גראסמאן טיעפער פאר קאאוטסקי'ן. ס'איז טאקי זעהר מענ־ליך... ווייפעל איז איז דער זייגער? אכט! יא, דארף איך טאקי געהן אין פעראיין — ער האלט דארטען טאקי היינט א רע־דע. זיינע א רעדע! א קלייניגקייט: פערייל שיטען זיך פון מויל!...

אז ער האט שוין געהאלטען ביי'ן געהן, האב איך איהם א פרעג געטהון:

— אבער א י ה ר זענט ניט קיין חסיד?

— איך? האט ער אויף מיר אויסגענאנצט די אויגען — איך בין שוין ווייט פון חסידות! איהר הערט דאך פון מיר ווערטער!...

דער באהן־בילעט.

(א שמועס אין וואגאן.)

... איהר פאהרט מיט אבילעט? — א נארישקייט, א נרויסע נארישקייט: אלמאי זאל מען פאניען אנשטאפען מיט נעלד? מען זאגט אפילו, אז פאליאקאוו האט אויך א חלק אין דער באהן. נאר וואס מיינט איהר איז פאליאקאוו! ער האט שוין אפילו לאנג פערנעסטן, אז ער איז א איד... נאר מיר דאכט, אז מיט דער דאזיגער ליניע איז ער ניט קיין שותף... און אפשר יא. נאר אזוי צי אזוי, א בילעט נעהמען איז א נארישקייט. ס'איז ארויסגעוואַרפען נעלד! איהר וועט זאגען יושר! אט פאהרען מיר שוין דריטע סטאנציע און מיר האבען נאך אלץ ניט וואו צו זיצען! צונויפגעשטיקט ווי נענז... קראנק זענען זיי נעווען צוטשעפען נאך א וואגאן, צי טאקי נאך צוויי... און נלאט וועמעס כחות איז צו בעצאהלען פאר א נאנצען בילעט? מילא איהר פאהרט אודאי איין מאל אין א שמיטה, קאנט איהר זיך פערנינען צו קויפען א בילעט, אבער איך, פערשטעהט איהר מיך, בין א איד א סוחר, פאהר אכט מאל א יאהר נאך סחורה, און מיר וואלט מיין נאנצע קראם ניט אויסגעטראגען, איך זאל קויפען יעדעם מאל א בילעט. אז איך פאהר מיט'ן „קאנדוקטאר", מאך איך אויך ניט קיין גרויסע גליקען. אמאל טרעפט זיך, פאהר איך נאך א פעסל הערינג, למשל, און איך זאל נעהמען א בילעט, וועל איך שוין מוזען ארויפציהען אויף יעדען הערינג א גראשען און אז איהר וואלט געקענט אונזערע קונים, וואלט איהר פערשטאנען, ווי אזוי דאס איז גוט: אונזערע קונדען וועלען אייך א יאהר ניט פערזוכען קיין שטיקעל הערינג און וועלען אבקומען מיט

א ציבעלע, אבי דער קרעמער זאל ניט אויספיהרען. אזוינע מינים קונדען זענען דאָ אין שטערטעל!

פאַהר איך מיר שטענדיג אהין א בילעט. און הלואי ווייטער! אמת, די ערשטע צייט פלעגט מיר דאס הארץ קלאפען ווי ביי א גזלן, ווען איך פלעג אריינגעהן אין וואגאן אהן א בילעט. א קלייניגקייט: מען שפיעלט זיך דאָ מיט פאניען! צוריק נערעדט קומט על פי זאקאן דערפאר ניט קיין גרויסער פסק. על פי זאקאן דארפען „זיי" בלויז ארבעווארפען ביי א סטאנציע, און דאר־טען פרענט דער נאטשאלניק־סטאנציע א פאס, דעם נאמען און מאכט א פראטאקאל, אמאל אז דו פערגעסט דעם פאס אין דער היים, צי דו האסט נאר קיין פאס ניט, שיקט מען דיר אב מיט'ן עטאפ, ס'איז אויך ניט קיין גרויס אומגליק... חאטש ס'וועגדט זיך פאר וועמען... פאר מיר למשל, וואלט דאס געווען א הריגה, מיין קראם וואלט אינגאנצען חרוב געווארען. נאר הלואי ווייטער, מיך האט מען נאך קיינמאל ניט ארבעגעפיהרט: ווייל נאך אלע זאכען בין איך פארזיכטיג. אמאל, למשל, האט זיך געטראפען אז איך האב ניט נעהאט קיין בילעט און ס'איז גראד אריינגעקומען א „קאנטראליאר" בין איך נעפאלען אויף א שבל און בין ארונטערגעקראכען אונטער א באנק און גלויבט מיר, אז דארטען איז נאר ניט אזוי שלעכט — נערויטער ווי אין וואגאן. די נאנצע זאך איז, וואס אויך אונטער'ן באנק ביזטו ניט זיכער, וואהרום אז אנדער קאנטראליאר, א שונא ישראל למשל, היסט זוכען אונטער'ן באנק, דעמאלט האט מען נראד ניט געווכט: איך האב נעהאט מזל. מען דארף צו אלין האבען מזל... נאר דאס האט מיר נאר איינמאל געטראפען און יענע נסיעה האלט איך פאר דער בעסטער: עס האט טאקי ניט געקאסט קיין גראשען. דעם קאנדוקטאר נארנישט נעגעבען... אזוי אבער קאסט דער קאנדוקטאר, קיין סך גיב איך איהם ניט — א צוויי גילדען! ס'איז נענוג פאר איהם, מאלט אייך, אז ער האט אזוי־נע ווי איך אין די צעהנדליגער... דאס רוב זענען די קאנדוקטא־

רעז ניט קיין שלעכטע: ניסט אוועק איהם די צוויי נילדעז — זעהסטו. אז ער איז דיר א פרייגד, חאטש א איד — זיי האבען יושר... מיינע קאנדוקטארעז — אלע בעקאנטע — זענעז שוין נאר פיינע גוים! אין גרונד נענומעז, קומט דאך דעם קאנדוקטאר די צוויי נילדעז! פונדעסטוועגען בעדאנקט ער: זאגט אייך, וואס איהר ווילט דאס איז אן אוודעלקיים פון א גוי... מיט מיר איז אייגער פון זיי א גוטער ברודער אוז נאר קומט מיר דאס רוב אוים מיט איהם צו פאהרעז — ער וויסט, ווי מען רופט מיך, קלאפט מיר שטענדיג איבער'ן פלייצע אוז רופט מיך: מאלאדיעץ לייבעל! ער האט טאקע פון מיר איבערגענומען א היבשע מטבע: שוין 15 יאהר, אז מען פאהרט אין שטאדט אריין נאך סחורה אכט מאל א יאהר! אמאל גיב איך איהם אויסער די צוויי נילדעז א מתנה: א הערינגעל, א פאר זויערע אוגערקעס — מען קאן ניט זיין קיין חזיר... אוז ער איז טאקע ווערט... נאך אלע זאכען טהוט ער אידען טובות. עס קאסט פארט בילינגער, ס'איז דאך נאריש!... איין מאל נאר איז ער אויף מיר שיער ניט אין כעס געווארעז... אוז ער וואלט געווען נערעכט. איך האב מיך אבער פערכאפט: ס'האט מיר אפילו נעקאסט יענע נסיעה א שהנע פאר נראשען אוז ווער איז אלץ שולדיג — עפעס א נארישער איד איינער! אויפ'ן וואקזאל האט ער צווישען אונז נעמאכט א מהומה: באשר עס פאהרט זעהר א בייזער „קאנטראליאר" אוז מען מוז נעהמען בילעטען! איך האב אפילו לכתחלה געלאכט: וואס הייסט א קאנטראליאר: דער קאנדוקטאר וואלט אודאי גלייך צו וויסען געגעבען, האב איך אבער איהם בשום אופן ניט נעפונעז... מילא פערפאלען — מען מוז נעהמען א בילעט: אכט בלוטיגע גילדעז! היינטיגע פרנסות! פערפאלען! נענומען א בילעט! איך גאה אריין אין וואגאן — ס'איז א מהומה, עס פאהרט, זאגט מען, זיכער א קאנטראליאר אוז יעדערער וואַרעגט דעם אנדערען: א בילעט, למען השם, אידען, האט בילעטען! נו, טראכט איך

מיך, אבי איך האב! און מיין קאנדוקטאר זעה איך ניט! דער צוג נעהמט זיך ריהרען, איך שטעה מיר אננעשפארט אן פענס־טער און טראכט פון די איבעריגע עטליכע גילדען און עס רייסט מיר אויס א שטיק הארץ: היינטיגע פרנסות!... און גלאט מוז איך אייך זאגען, בין איך ניט נעוועהנט נעווען צו פאהרען מיט א בילעט — נעה היט זיך מיט איהם! אלע וויילע טאפ איך איהם אין קעשענע צי ליענט ער, דער קאפ איז פערדרעהט, און צו א בילעט בין איך ניט נעוועהנט — איך קאן איהם נאך פער־ליערען.

אין א פערטיל שעה ארום, מיר זיינען שוין אבנעפאהרען א האלבע סטאנציע, קומט צו דער קאנדוקטאר מיינער! וואו קאנטראליאר, ווער קאנטראליאר — אן אויסגעטראכטע מעשה! איך בין אזוי צוטומלט נעווארען, אז איך האב ניט נעוואוסט, וואס צו טהאן. דא הער איך, ווי דער קאנדוקטאר רופט זיך אן: נו, לייבל, וואס שווייגסטו? היינט וואס טהוט מען דא? — זאל איך איהם געבען דעם בילעט, היינט וואס וועט ער האבען? ער קאן נאך פאראיבעל האבען... מילא, איהר וועט דאך פון מיר לאבען — איך האב ארויסגענומען צוויי גילדען און האב איהם נענעבען. איך האב מיך, גלויבט מיר, נעשעמט צו געבען איהם דעם בילעט... עס האט פשוט ניט געפאסט!... שטענדיג פאהרסטו אהן א בילעט, מיט אמאל ווערסטו פריש און געזונד און משוגע און גיסט איהם א בילעט... עס פערשטעהט זיך, עס האט מיר נעקאסט די מעשה נענוג געזונד. איך בין פון דער דאזיגער נסיעה בדלות נעווארען. ארום און ארום האט זי מיר נעקאסט 12 גילדען, נאר טהו, מאך, איך האב ניט נעקאנט מיט'ן קאנדוקטאר אייניריסען... עס האט ניט געפאסט... און דער עיקר — איהר וועט גלויבען — איך האב מיך פשוט נע־שעמט צו געבען איהם דעם בילעט...

די דריי מאקטן.

1.

ביז צוואנציג יאהר איז חיים נעווען א סטאליער. נעאר־ביים האט ער ביי זיין בעל־הבית ראובן יוסלען פינף יאהר, און קיין גרויסער מייסטער איז פון איהם ניט ארויסגעקומען. ער האט נעארבייט שטיל, פאמעליך און אלץ אזוינע ארבייט, וואס האבען ניט נעהאט אין פלוג קיין גרויסע וועדטה. א נאנצען טיש, א בעט, א טאבורעט האט ער קיינמאל ניט אויסגעאר־בייט, ער האט נאר נעארבייט צו דער האנד: א פיסעל, א וועג־טעל, א ברעטעל אבנעהובעלט. און אז די נאנצע זאך פלענט פארטיג ווערען, פלענט חיים דארט זיין ארבייט ניט דערקע־נען, ניט נעפינען. פערענדיגען זיין ארבייט פלענט א צווייטער פועל, אדער דער בעל־הבית, און חיים האט קיינמאל ניט גע־האט דאס פערגענינגען און דעם שטאלץ, וואס א מייסטער־האט, ווען ער בעטראכט זיין געענדיגטעם ווערק. ז י ן ארבייט פלענט פערשלונגען ווערען אין אנדערע, און חאטש ער האט אין ווערקשטאט א נוץ נעבראכט, דאך האט זיך איהם שטענדיג נע־דאכט, אז זיין רעליע איז זעהר א קלייניע און ער טהוט מיט זיין ארבייט נאר נישט אויף, זי ווערט פערפאלען ניט בעמערקטער־הייד.

און דעריבער האט חיים זיך ניט געפיהלט פאר א סטא־ליער אין פולען זינען פון ווארט און האט די ארבייט ניט ליעב געהאט, און אז מען האט איהם אבנענעבען פאר א סאלדאט אויפ'ן איין־און־צוואנציגסטען יאהר, האט ער אפילו אין „פרי־סוטסטוויע" ניט נעוואנט אז ער איז א סטאליער, כדי ער זאל ניט דארפען אנקומען אין „פלאטניע", וואו ער וואלט וויעדער

נעראַרפט שפּיעלען די ניט־וויכטיגע ראָליע אין דער ארבייט און זיין ווי א פינפטע ראָד צום וואָגען.

אז ער איז אָנגעקומען אין דער דריטער ראָטע, און אז אין א פּאָר וואָכען ארום האָט דער פּעלדפּעבעל, אריינגעהעניג אין קאָזאַרמע נעפּרענט: ווער איז א סטאָליער? איז חיים רויט און בלאָם נעווארען און האָט שוואַך אויסגערופען, ניט קענענדיג זיך איינהאלטען:

— איך!

דאן האָט דער פּעלדפּעבעל איהם ארויסגערופען פּאַראויס און איהם געזאָגט:

— וועסט האָבען אויף עטליכע טעג ארבייט. דער ראָטנער האָט געהייסען מאכען נייע ברעטלעך אויף די „נארעס", וואו יעדען סאָלדאַט'ס נאמען זאָל זיין אויפּגעשריבען. פערשטעהסט?

חיים האָט א קוק געטהאָן אויף די אלטע ברעטלעך, וואָס זיינען געווען צוגעשלאָגען אין דער הויך אויף די „נארעס" און האָט גענפונען, אז די ארבייט איז זעהר א גרינג און אז ער וועט עס מאכען.

אין דריי טעג זיינען אלע ברעטלעך פארטיג געווארען, און חיים האָט דאָס ערשטע מאָל אין לעבען נעהאט דעם נחת צו זעהן זיינע אן ארבייט וואָס האָט אליין פאר זיך א וועדטה, צו וועלכער קיין אנדערער האָט זיך ניט צוגעשטעקט. און ער איז געווען צופריעדען, חאָטש קיין געלד האָט ער דערפאר ניט גענומען און האָט אפילו קיין דאנק ניט בעקומען. נאר וואָס דארף ער האָבען דאָס געלד און דעם דאנק? ער האָט דאָס נעצאָהלט און דעם דאנק אלע ווייל, וועו ער גענהט פארביי די נעלענגערס און זעהט, ווי אויבען אין דער הויך פּינקעלט דאָס וויסע ברעטל, וואָס ער האָט אליין געמאכט. א שאד נאר, וואָס אויך אין דער ראָזינער ארבייט זיינער האָט זיך עמיצער אריינגעמישט. דער ראָטנער־שרייבער האָט מיט שווארצע טינט יעדעם ברעטל פערשריעבען מיט א

נאמען און פאמיליע און א נומער. נאר וואס זאל ער טהאן, אז קיין שרייבער איז ער ניט, אי א סטאליער, אי א שרייבער קען א מענש ניט זיין... געשריעבען האט אבער דער שרייבער אויף ז י י נ ע ברעטלעך, וואס ער האט אליין געמאכט. דאס איז ענוג פאר איהם.

מעהר קיין ארבייט האט זיך אבער דעם נאנצען ערשטען ווינטער פון זיין דיענסט ניט געמאכט, און חיים, גלייך מיט אלע „נאוואבראנצעס", האט זיך געלערענט מארשירען, לויפען, ציעלען מיט'ן ביקס און נאך אזעלכע זאכען. און אז זיין „צייט" פלענט קומען, פלענט ער דארפען נעהן אין קיך שיילען קארטאפעל, טראגען וואסער און זענען האלץ, און ער האט שוין כמעט פערגעסען אז ער איז א סטאליער נעווען, נאר די ברעטלעך איבער די געלענערס פלענען עס איהם דערמאהנען. דעם פריהערדיגען נחת אבער האט ער שוין ניט נעפיהלט.

דער פעלדפעבעל האט אלץ ניט פערנעסען, אז ער האט אין זיין ראטע א אידעל א סטאליער, און א פאר וואכען נאך פסח האט ער איהם נעשיקט מיט א קאמאנדע סאלדאטען מאכען פאלאטקעס פאר'ן לאגער.

א גליקליכער, א שטאלצער איז חיים אוועק מיט דער קאמאנדע אין לאגער. דער עלטערער פון דער קאמאנדע, אן אלטער קריסטליכער סאלדאט, פון טוועלפ גובערניע, א געלער, מיט גרויסע וואנסען, זעהר א שטרענגער, האט נעפיהרט די קאמאנדע אין דער בעסטער ארדנונג און דערוואהנדיג פון ווייטען אן אפיציער, פלענט ער זיך מיט מעהר שטרענגקייט נעהמען צו יעדען בעזונדער. חיים'ן אבער האט ער נאר נישט נעזאגט. חיים האט עס בעמערקט און האט דאס ערשטע מאל אין לעבען זיך נעפיהלט, אז ער שטעהט העכער פון אן אנדערן און ער האט פאר זיך אליין בעקומען רעספעקט...

קומענדיג אבער אין לאגער אויפ'ן ארט, איז חיים'ס גרולה אין נאנצען אראב. דארט האט שוין נעארבייט די נאנצע פלאט-

ניע פון פאלק, און חיים האט דא וויעדער נעשפּיעלט די אמאליגע ראליע ווי ביי ראובן יוסל'ן זיין בעל־הבית. ער האט נאר צונעמאלפען קליניגקייטען, און אז די פאלאטקעס זיינען פארטיג געווארען, האט ער וויעדער זיין ארבייט ניט דערקענט, זי איז פערשלונגען געוואָרען אין דער ארבייט פון די אנדערע סטאליארעס, פון די בעסערע, פון די עלטערע, און ער איז געוואָרען דער זעלביגער אונבעמערקטער חיים ווי געווען, גלאט א חיים, וואס איז אמאל א נארנישט א פּעולּ ביי ראובן יוסל'ן געווען און היינט א נארנישט אין פאלק.

און חיים איז אומעטיג געוואָרען.

2.

עס איז נעווען ערב מאנעוורעס. אין די פאלאטקעס האט מען זיך נעגרייט צו דעם לאנגען שווערען וועג. חיים איז געשטאנען ביי זיין פאלאטקע און האט נעריניגט דעם ביקס, וועלכען ער פלענט אלע ווייל אויפהויבען, אויסציהען אין דער בריט, אנשטעלען קעגען איין אויג, דאס צווייטע אויג פערזשמורענדיג אויג אריינקוקען אינוועניג, צי עס איז שוין נענוג צו רייניגען. פלוצים האט ער דערהערט, ווי די דניעוואלניע, וואס שטעהען יעדער ביי זיין פאלאטקע, גיבען איבער איינע די אנדערע:

— ארויסשיקען אלע יונגע סאלדאטען אויפ'ן מיטען פאלק!

חיים אלס יונגער סאלדאט האט זיך פון די דניעוואלנעס געשרייען דערשראקען, „ווער ווייסט וואס פאר א בעפעהל עס איז דא?"

— ניכער אויפ'ן מיטען פון פאלק! — האט איהם דער דעזשורני געטריעבען.

חיים האט אין דער גיך צוואמענגעלעגט דעם ביקס, וועלכען ער האט נעהאט פונאנדערגענומען, אויסגעשמירט אלע מעטאלענע ערטער מיט פעטס, אוועקגעשטעלט אין דער „פיראמי־

דע", אנגעטהאן א כלומרש'דיג ריין העמדעל, וואס ער האט אליין נעכטען ביים טייך אויסגעוואשען, און האט זיך געשטעלט ביי דער „ליניע", וואו עס האט זיך צוזאמענגעקליבען די קאמאנדע פון די יונגע סאלדאטען און האבען דערווייל געשמועסט אין דער שטיל.

פון שמועס האט חיים נעכאפט, אז מען וועט אויסקלויבען תלמידים פאר דער מוזיקאנטען־קאמאנדע.

זיין שרעק איז אין גאנצען אראב. פערקעהרט, ער האט זיך נאך דערפרעהט. ער וועט צורייבען א פאר שעה צייט. קיין מוזיקאנט וועט ער דאך ניט זיין. ער וויים אפילו ניט וואס מוזיק איז, ער קען אפילו קיין קלאנג ניט ארויסלאזען. ער האט קיינמאל אין זיין לעבען אפילו קיין זונג ניט געטהאן. ווי קומט ער דערצו? דער קאפעלמייסטער וועט אויף איהם אפילו זיך ניט אומקוקען. א קליינער, א דארער; א מוזיקאנט דארף זיין א נעזונדטער, א שעהנער, א הויכער!

באלד זיינען צוזאמענגעקומען אלע יונגע סאלדאטען. און אונטערהאלטען האט א קאמאנדעווע געטהאן:

— זיך אויסשטעלען! שנאם מארש!

און די קאמאנדע האט זיך געלאזט געהן, אויפהויבענדיג א גערייכטען שטויב.

צוקומענדיג צום מיטען פלאץ, האט חיים דערזעהן דעם קאפעלמייסטער שטעהן מיט'ן עלטסטען מוזיקאנט. דער לעצטער האט געהאלטען א פאפיער אין האנד.

דער קאפעלמייסטער, א הויכער, דארער דייטש מיט ברילען אויף דער שמאלער נאז, האט געהייסען, זיי זאלען זיך אויסשטעלען אין איין צייל. ער האט זיך געשטעלט פארואים און מיט א פיעדעל אין דער האנד האט ער אנגעהויבען יערען אויסציגען עקזאמינירען.

אז ער איז צוגעקומען צו חיים'ן וועלכער איז געווען דער צעהנטער פון צייל, האט חיים'ן זיך געראכט, אז די פים און די

הענד זיינען ניט זיינע און די צונג איז אין מויל פערשטארט געבליעבען.

— דו זינגסט? — האט דער קאפעלמייסטער איהם געפרעגט.

— ניין. וואשע בלאהאראדיע! — איז חיים קוים אין שטאנד געווען צו ענטפערן.

דער קאפעלמייסטער האט איהם א טאפ געטהאן די ליפען, און האט זיך ערנסט אויף זיי פערקוקט.

— גוטע ליפען — האט ער זיך געוועגדעט צום עלטסטען מוזיקאנט מיט דעם פאפיער אין דער האנד.

דער עלטסטער האט מסכים געווען.

חיים האט ניט פערשטאנען, וואס דאס בעטייט. ער איז שוין אלט 21 יאהר און ער האט קיינמאל ניט געוואוסט, אז ער האט גוטע ליפען. ער איז רוהיגער געווארען און האט געהאפט אויף עפעס גליקליכעס.

דער קאפעלמייסטער האט א פיהר געטהאן מיט'ן סמיק אין בער'ן פיעדעל און האט נעהייסען חיים'ן נעהמען דעם זעלבען טאן. אנפאנגס האט חיים עס ניט פערשטאנען, נאר אז דער קאפעלמייסטער האט איהם דייטליך ערקלערט. וואס ער מיינט, האט חיים דאס ערשטע מאל אין לעבען געוונגען גלייך ווי די פיעדעל האט געשפיעלט.

— ווי רופט מען דיך? — האט חיים דערהערט אז ערנסטע פראגע.

— חיים קוגעל! — האט ער הויך אויסגעשריען און איז רויט געווארען.

— פערשרייבט! — האט זיך דער קאפעלמייסטער נעווענדעט צום עלטסטען. יענער האט עס גלייך ערפילט.

— ביזט א מוזיקאנט! — האט א אידישער יונגער סאל־דאט איינגעשושקעט חיים'ן אין אויער מיט קנאה.

חיים'ן האט זיך עס ניט נעגלויבט. איהם חיים'ן זאל

טרעפען אוא גליק ?... און אפשר איז די וועלט משוגע נעוואָרען ? און אפשר איז ער אליין משוגע נעוואָרען ?

קומענדיג צוריק אין פאלאטקע, האָבען איהם די אירישע סאלדאטען אבגענעבען „מזל טוב" ! און די קריסטליכע האָבען דאסזעלבע אויף זייער אופן אויסגעדריקט:

— וואָט זשיד, א רוח אין דיין מאמען ! — דארפסט נעבען אהער.

און דערביי האָבען זיי מיט די גראָבע פינגער נעפויקט אין בער זייערע העלזער און חיים'ען האָט זעהר וועה געטהאָן דאָס הארץ, וואָס ער קען זיי ניט געבען קיין ביסעל בראנפען.

ער האָט זיי אבער צוגעזאָגט, אז ווי ער בעקומט די „וואָלוואניע" 45 קאָפ., קויפט ער א האלבע פלעשעלע.

— נו, נוט ! — האָבען די סאלדאטען נעענטפערט: חיים קוגעל מאלאדיעץ, חאָטש א זשיד !...

3.

דער אינסטרומענט, וואָס מען האָט חיים'ן נענעבען, האָט נעהייסען וואלדהאָרן. אין דער קאמאנדע האָט ער נעהייסען וואלטארנע, און חיים'ן איז עס די ערשטע צייט נעווען שווער אויסצורעדען און ער האָט ניט נוט נעוואוסט, ווי זיין אינסטרומענט הייסט. אז ער האָט נעשריבען די ערשטע טעג פון דער מוזיקאנטישער קאמאנדע א בריף זיין אייגציגען ברודער — א שוסטער אין מינסק, און ער האָט נעוואָלט איהם אויסשרייבען אויף ריכטיג ווי זיין אינסטרומענט הייסט, האָט ער עטליכע מאל איבערגעפרעגט ביי די עלטערע מוזיקאנטען. דאָס אויסזעהן פון דעם אינסטרומענט איז חיים'ן נעווען נעפעלען; די פיעל אויסגערעהטע מאשינדעלער, די קלאפענס און דער קליינער מונדשטוק האָבען ביי איהם ארויסגערופען א צופריעדענעם שמייכעל. ניט נעפעלען איז איהם נאָר נעווען דער טאָן פון

אינסטרומענט. אדער ווי ביי איהם האט עס געהייסען: דער בלאז. דער בלאז איז א שוואכער, א שטילער און ניט קיין שעה־נער. חיים האט ניט נעקענט פערשטעהן, צו וואס דארף מען אין ארקעסטער אזא אינסטרומענט. אויסשפיעלען אויף איהם אליין קען מען נאר נישט, אזוי זאגען די מוזיקאנטען. דער דאזיגער אינסטרומענט שפיעלט נאר „סעקונדע", ד. ה. האט מען איהם ערקלערט, אז ער האט תמ'וואטע אויסגעשטעלט די אויגען — עס־טא־טא. עס־טא־טא!...

חיים האט געשפירט, אז אין דער מוזיקאנטען־קאמאנדע וועט ער שוין אויך קיין ראליע ניט שפיעלען. און ער האט זיך דערמאהנט אן זיין אלטען בעל־הבית ראובן יוסל, אן זיינע ארבייט מיט איהם, און ער איז נאך אומעטיגער געוואָרען.

4.

די ערשטע צוויי חדשים האט חיים געבלאזען די גאממעס, וועלכע זיין „לעהרער" לייבע צארפין, וואס האט שוין געדיענט דאס לעצטע יאהר, האט איהם אנגעשריעבען מיט זיין ווילדען נאטען־כתב, און איהם נעווייזען די ערשטע ציים ווי אזוי צו בלאזען. די ערשטע דריי נאטען האט חיים ווי עס איז נענומען. ביי דער 4טער אבער איז חיים שטעהן געבליעבען. נעהמען האט ער זי אפילו ניט נענומען, נאר פאלש. „דו פאלסט ניט אויפ'ן טאן!" האט איהם דער לעהרער ערקלערט, און די נאטע האט חיים'ן אויסגעוויזען, ווי א בארג, וואס איז זעהר משופע'דיג און וואס ארויפגעהענדיג אויף איהם פאלט מען און צוברעכט די צייהנער. און די נאטע האט איהם די ערשטע צוויי חדשים גע־שראקען און פערפאלנט און האט זיך פאר זיינע אויגען געטראַ־גען, אין אויער נעקלונגען, אויפ'ן וואהר און אין חלום.

אויסער זיין לעהרער צארפינען, וועלכער איז געווען מעהר סוחר ווי מוזיקאנט, ווייל ער האט זונטאג נעהאנדעלט אויפ'ן

מערקע, — אויסער צארפינען פלענט אמאל צוגעהן צו חיים׳ן דער עלטסטער מוזיקאנט, אויף וועלכען מען האט נעוואנט, אז ער קען שפּיעלען אויף אלע אינסטרומענטען אין דער וועלט... חיים, דערזעהענדיג נעבען זיך דעם עלטסטען, פלענט זיך אי דערשרעקען, אי דערפרעהען זיך. דערשרעקען פלענט ער זיך פאר׳ן עלטסטענס בייזען און שטרענגען בליק, פאר זיינע בייזע פערדרעהטע וואנסען, און דערפרעהען פלענט ער זיך, ווי עס דערפרעהט זיך א חולה, וועז ער געפינט זיך נאהנט פון א דאקטאר, אין וועלכען ער גלויבט, אז ער קען פון טויט לעבעדיג מאכען.

אומזיסט איז אבער נעווען דער שרעק און די פרייד. דער עלטסטער האט נאר אויפ׳ן קוק אויסגעזעהן בייז און שטרענג; און וואס אנבעלאנגט דער פרייד, וואס ער קען איהם לעבעדיג מאכען, אז ער, חיים, זאל קענען די 4טע נאטע און די העכערע נאטען נעהמען, איז זי אויך צורונען... דערהערענדיג, ווי חיים נעהמט די נאטען, האט דער עלטסטער אנגעשטרענגט די ביידע אויערן, זיך פערקרימט פון פאלשען טאן און אויסרעדענדיג: פאהאני אינסטרומענט! — איז ער אוועקגענאנגען צו א צוויי־טען שילער, איבערלאזענדיג חיים׳ן איין ארבנעפאלענעם און א פערצווייפעלטען...

5.

עס איז איבערנאנגען א יאהר. חיים האט שוין אויסער „מאליטווע" און „באזשע צאריא חראני", נעשפּיעלט עטליכע מארשען. די העכערע נאטען פון פיער און וויטער האט ער „גענומען", אבער מיט מאטערניש, און צארפין זיין לעהרער, זיך צענדיג נעבען איהם אין ארקעסטער, פלענט איהם ניט איין מאל א קלאפ טהאן פאר׳ן פוס, ער זאל בעסער שווייגען. „אז איך וועל זיך אויסדיענען און אוועקגעהן אהיים — פלענט איהם

צארפין אריינשושקען אין אויער — וועסטו מעגען נעהמען. איצטער זיץ און שווייג!"

און חיים האט געשווייגען, נאר וועז ער האט אפילו נעשפיעלט האט זיך איהם אויך געדאכט, אז ער שווייגט. ער האט נאר נעהערט ווי דער טראמפייט קנאקט, דער באריטאן רוישט, די „בעסער" שיעסען, דער פויק דונערט, דער קלארנעט און פלייט הילכען, — נאר דער וואלדהארן זיינער און אפילו זיין חבר'ס שווייגען, און מען הערט זיי גאר ניט. און ער האט מקנא נעווען די איבריגע מוזיקאנטען, וואס שפיעלען אזא גרויסע ראלייע אין צארקעסטער, און ער גאר ניט.

ער האט זיך אמאל געפרובט אויסרעדען דאס הארץ פאר צארפינען:

— אונזער אינסטרומענט הערט מען גאר ניט, ווי מיט איהם, אזוי אהן איהם.

— ביזטו בדלות! — האט צארפין, וואס האט שוין נעהאט נאך א חודש צו ענדיגען דעם דיענסט און האט מעהר געטראכט פון די היימישע געשעפטען, אויידער פון מוזיק נעלאכט: — מען דארף זעהן ענדיגען דעם חודש, ניט „אנרייסען זיך", און נאכדעם נעהם איך דעם וואלדהארן און זאג ברוך שפטרני. און עסק האב איך מיט דער „מוזיק".

חיים האט איהם מיט'ן מויל נאכגענעבען, פארט זיין לעהרער און אלטער סאלדאט דערצו; אין הארצען אבער האט ער אנדערש נעטראכט, און ער האט מקנא געווען די איבריגע מוזיקאנטען, וואס זיצען מיט אינסטרומענטען וואס ליארמען. שרייען און פערנעהמען זן ארט אין ארקעסטער, און ער מיט זיין אינסטרומענט ווערט פערטומעלט אין זיערע הויבע שטארקע טענער אונבעמערקט...

6.

די אלטע סאלדאטען, וואס האבען געדיענט דאס לעצטע יאהר, זיינען ענדליך א היים צופאהרען, אין קאמאנדע איז ווע-

ניגער געוואָרען מיט פינף מוזיקאַנטען. געפיהלט אבער האָט מען נאָר איינעם פון זיי, דעם באריטאָניסט, און אויף זיין אָרט האָט מען געדונגען א ציווילנעם מוזיקאַנט, ביז דער צווייטער באריטאָניסט וואָס איז נאָך געבליבען דיענען, וועט זיין אימ־ שטאַנד אליין צו שפּיעלען. וואָס אַנבעטרעפט דעם פּלייטיסט און קלאַרנעטיסט, וואָס זיינען אויך אהיים אוועקגענאַנגען, האָט מען געלענט גרויסע האָפּנונגען אויף די צוויי איבערגעבליבענע, וועלכע זיינען געווען זעהר פעהיג. נאָר איין חיים, וועלכער איז געבליבען דער איינציגער אויף וואַלדהאָרן, איז אלץ נעבליע־ בען דערזעלבער אונבעמערקטער ווי פריהער, וועו זיין לעהרער צארפין איז נאָך געווען! דער עלטסטער נאָר האָט אירגניש א קוק געטהאָן אויף איהם און חוזק געמאכט.

— נו, קונעל, איצטער וועסטו זיין ביי אונז א סאָליסט...

געזאָגט האָט עס דער עלטסטער, וועו דער אָרקעסטער א־ז געזעסען גרייט צו שפּיעלען א נייעם מארש, וועלכען מען האָט פונאַנדערגעלענט ביי יעדען טישעל. — דער עולם האָט זיך אומ־ געקוקט אויף חיים'ן און יעדער האָט געשמייכעלט אויף זיין שטיגער. חיים'ן האָט דאָס לאכען פערדראָסען און הנאה נע־ טהאָן. מען מאכט פון זיין שפּיעלען טאקי חוזק, אבער דאָך וויים מען, אז ער עקזיסטירט. ער האָט נאָר געווארט, וואָס וועט דער קאָפּעלמייסטער זאָגען. דער קאָפּעלמייסטער איז אבער נע־ וועו פערטהאָן מיט'ן נייעם באריטאָניסט, וועלכען ער האָט עפּעס ערקלערט איז מארש און האָט אין שמועס וועגען קונעל'ן קיין אנטהייל ניט נענומען.

באלד האָט דער קאָפּעלמייסטער גענומען „סטרויען" די אינסטרומענטען. ביי איניגע אינסטרומענטען האָט ער דעם „בע" געבעטען, ביי אנדערע דעם „צע". חיים האָט מיט א קלאַ־ פּענדען הארצען געווארט אויף זיין „רייהע". נאָר אומזיסט האָט ער געווארט. ביים „טראָמבאָן" האָט זיך דאָס „סטרויען"

נעענדיגט אוז דער מארש האט זיך אנגעהויבען. חיים האט דאז דערשפירט זיין קלוינהייט.

דער אנהויב מארש איז געווען רוישענד אוז שטארק; נע־שפיעלט האבען אלע אינסטרומענטען. חיים האט נעפיהלט ווי זיינע טענער וועלען פערלאזען אין דעם ווילדען, נעזונדען אוז אננענעהמען ליארעם. ער האט נעפרובט האלטען דעם מונדשטיק בלויז אין מויל אוז נאר ניט בלאזען, אוז ער האט קיין שום ענדע־רונג ניט בעמערקט. די זעלבע שטארקייט, דאם זעלבע רוישען, ווי מיט איהם, אזוי אהן איהם, אוז ער האט וויעדער נענומען בלא־זען, סטארענדיג זיך וואס שטארקער, אפשר וועט זיין שפיעלען דערנרייכען צום קאפעלמייסטער'ס אויער אוז ער וועט איהם שעצען ווי די איבריגע מוזיקאנטען, וואס שפיעלען די ערשטע שטימע. אומזיסט אבער!

אבער נאך דעם אבשפיעלען דעם ערשטען האלבען מארש איז עפעס נעשעהן א מאדנע זאך. צוקומענדיג צום צווייטען האלבען מארש וואס היים „טריא", איז דער גאנצער ארקעס־טער שטיל נעבליעבען אוז חיים האט נאנצע דריי טאקטען אליין נעשפיעלט.

דער עולם מוזיקאנטען האט צום אנהויב פערוואונדערט אנ־געקוקט חיים'ן, אוז באלד זיך פונאנדערגעלאכט. חיים אליין איז צוטומעלט נעווארען אוז האט ניט פערשטאנען, וואס דא איז פארנעקומען...

ענדליך האט דער קאפעלמייסטער, וואס האט פריהער דעם מארש ניט איבערנעקוקט, זיך נעווענדעט צו חיים'ן:

— דו האסט דא דריי טאקטען סאלא — זעה־זשע! נו!..

ער האט אויפנעהויבען דאס טאקט־שטעקעל אוז נלייך, דאס ערשטע מאל זינט חיים שפיעלט, זיך נעווענדעט צו איהם.

צו חיים'ס נליק זיינען די דריי טאקטען בעשטאנען פוז די כידרינע נאטען אוז זעהר איינפאך אוז ער האט זיי כשורה

אבגעשפּיעלט. נאָר דער טאָן האָט פּאַר שרעק געציטערט, און דער קאָפּעלמייסטער האָט געקאָמאַנדעוועט:

— ריינער, ריינער, סאָליסט מיינער.

די מוזיקאַנטען האָבען געלאַכט, נאָר חיים וועלכער האָט שוין צייט געהאַט פּאַרצושטעלען אין קאָפּ דאָס גליק, וואָס איהם האָט אונערוואַרטעט געטראָפען, האָט דאָס לאָבען ניט געהערט. ער האָט נאָר טיף אריינגערוקט די אויגען אין נאָטען, פּעסטער צוגעקוועטשט דעם מונדשטיק צו די ליפּען אין גערופען פון דאָרט די טענער מיט זיין לעצטער ענערגיע, מיט'ן לעצטען קוראַזש.

7.

דער מארש, וואו חיים האָט די דריי טאָקטען געהאַט אלס סאָלאָ, איז געווען א גערָאָטענער. די אָפּיציערען און אפילו דעם פּאָלקאָוניק אין קלוב, וואו די מוזיקאַנטען האָבען איין מאָל אין וואָך געשפּיעלט, איז ער זעהר געפעלען געווען אין מען האָט איהם אָפט געשפּיעלט, און חיים האָט נאָנצענע טעג געלערנט די סאָלאָ, זי זאָל, וואָס ריינער, וואָס גלאָטער ארויס־קומען.

— אָבער געגוג דיר שוין! — פלענט איהר יעדער דער־זשורנע שטראָפען פּאַר זיין איבריגע התמדה: דו קענסט דאָך שוין!

נאָר חיים, וועלכער איז, זינט ער האָט די דריי טאָקטען בעקומען, שטאָלצער געוואָרען, פלענט ענטפערן:

— צו גוט איז קיין שיעור ניטא. א סאָלאָ דארף מען שפּיע־לען וואָס ריינער. איך בלייב דאָך איינער אליין, אלע האָבען פאוזען, נאָר איך איינער שפּיעל, איך איינער אליין.

איינמאָל, אז חיים האָט זיך אומגעטראָגען מיט'ן אינסטרו־מענט און געשפּיעלט פּאַר זיך די דריי טאָקטען, האָט ער צווייטער טרומייטער, א יונגער שגצ'ל, וואָס דער פּאָלק האָט

איהם ערצויגען אוּן פּאר א מוזיקאַנט געמאכט, ניט נעקענט פּערטראָגען חיים׳ס רוישען, אוּן ער האָט זיך אָנגערופען:

— וואָס טהוסטו מיר, אז איך שפּיעל אויך די דריי טאַקטען אין אַרקעסטער.

חיים איז בלאַס געוואָרען, האָט פּאר שרעק אין אָנהויב ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן, נאָר באלד האָט ער זיך געשטאַרקט אוּן קוים ארויסגעזאָגט:

— ווי הייסט, דו וועסט שפּיעלען? דו האָסט דאָך דריי פּאוזען.

— איך לאָך פּון די פּאוזען! — האָט דאָס יונגע מוזיקאַנטל העזה׳דיג אויסגערופען: אז איך ווילׂ שפּיעל איך זיי, איך וויים וועלכע נאָטען: עס, גע...

אוּן רעדענדיג דאָס, האָט ער אראָבגעכאפּט זיין טרומייט, וואָס איז געהאַנגען צווישען די איבריגע אינסטרומענטען אוּן האָט א קנאק געטהאָן די דריי טאַקטען, חיים׳ס דריי איינציגע טאַקטען.

— מאַלאַדיעץ איוואַנאָוו! — האָט דער דעזשורנער געלויבט: אויך א טרומייט איז דאָס טאקי שעהנער ווי אויף „וואַלטאַרנע".

— הייַנט שפּיעל איך עס! — האָט זיך איוואַנאָוו אויף אן אמת צוקאַכט.

חיים איז געבליבען שטעהן מיט׳ן אינסטרומענט אין דער האַנד אוּן האָט ניט געוואוסט וואָס מען מאַכט.

איוואַנאָוו האָט דערשפּירט חיים׳ס שרעק אוּן דאָס האָט איהם נאָך מעהר אויפגעמונטערט.

— האַ־האַ־האַ! — האָט ער זיך פּונאַנדערגעלאַכט: קוגעל וועט הייַנט זיין אוים סאַליסט...

— נו, הער אויף! — האָט חיים זיך געגומען בעטען: וועגיג סאַליעם האָסטו?

— איש, ווי ער האָט מורא! איז איוואַנאָוו ערנסטער נע־ווארען: וואָס וועסט מיר געבען, וועל איך ניט שפּיעלען.

חיים האָט ניט נעוואוסט, מיט וואָס קויפט מען אונטער דעם קלייגעם עשו. ער האָט לאַנג נעטראַכט און ניט נעפונען. ער האָט נאָר נישט פערמעגט. ענדליך האָט ער מיט א נעפּאַלענעם קול ארויסגערעדט:

— איך וועל דיר ריינינען אלע שבת דיין טרומייט.

איוואַנאָוו האָט זיך פערטראַכט. ער איז נעווען זעהר פויל און דאָס איז איהם נעפּעלען נעווארען: שבת נאָך מיטאַג־עסען וועט ער קענען נלייך אוועקנעהן אין שטאָדט הוליען.

— אָבער, נערענק — ריין ווי נאָלד! — האָט איוואַנאָוו אויסגעשטעלט אויף חיים'ן זיינע צוויי גרויסע נראָהע אוינען.

— בעסער פאַר מיין איינענער וואַלטארנע, — האָט חיים פערזיכערט.

— וואָס איז דיין וואַלטארנע, — האָט איוואַנאָוו חוזק נעמאכט: איהר איז נענוג א ריב, מיין טרומייט דארף פינקלען! טרומייט רעכענט זיך ערשטע שטים, פערשטעהסט?

און חיים איז נעבליבען דער איינציגער סאָליסט פון די דריי טאקטען, נאָר דעם פריהערדינען חן האָבען זיי ביי איהם פערלאָרען. דעם שטאָלץ און די נדולה, וואָס ער האָט נעהאט אין דער רגע, וועו ער האָט זיי נעשפּיעלט, איז בטל נעווארען אין דער קנעכטשאפט, אין וועלכער ער האָט זיך יערען שבת נעפּי־נען א שעה נאָכאַנאַנד, פוצענדיג איוואַנאָוו'ס טרומייט.

דער סאמאוואר.

די אריסטאקראטען פון פאלק רעכענען זיך די מוזיקאנטען. און אפשר דערפאר האט מען זיי ניט ליעב. ניט נאר די אפי־ציערען קוקען אויף זיי קרום און אפילו די סאלדאטען אליין, וואס נעפינען זיך אונטער'ן ביקס, האלטען זיי ניט פאר „ברידער" מאכען פון זיי חוזק, ווי דער שטיינער איז פון מעהר נעפאלענע צו א העכערן קלאס. די אפיציערען רופען די מוזיקאנטען מיט דעם נאמען „לאדערען", ד. ה. פויל יונגען, הולטאיעס, און די פראנט - סאלדאטען האלטען זיי ניט פאר קיין ציווילע און ניט פאר קיין סאלדאטען; אנשטאט מוזיקאנטסקע קא־מאנדע רופט מען זיי „צולאזענע קאמאנדע", ווייסען ניט פון דיסציפלין און פון „סלוושבע", חוץ זייער דודקע. דודקע הייסט ביי די אנדערע סאלדאטען יערער מעשענער אינסטרומענט, אפילו דער גרויסער באס, וואס ער וועגט פיעל מעהר פון א ביקס.

און נעווים זיינען די מוזיקאנטען, אין פערגלייך מיט די „פראנט־סאלדאטען", אריסטאקראטען. אויסער דעם, וואס זיי טראגען שהנערע מונדירען, שלאפען ניט אויף נארעס, נאר יערער האט זיין אייגען בעטעל, — אויסער דאס, האבען זיי נאך א סאמאוואר.

דער סאמאוואר איז אפילו ניט קיין אריסטאקראטישער. זיין גרויס און נרעב איז מעהר עהנליך צו א קעסעל, עהדער צו א סאמאוואר, אבער דאך איז ער פארט א סאמאוואר, האט א קראן און א קוימען און אז מען שטעלט איהם אויף, נעהט א רויך, ווי פון אן אמת'ן סאמאוואר.

און פון דעם גרויסען סאמאוואר, וואס ענטהאלט פיער עמער וואסער, טרינקען אלע מוזיקאנטען סיי ארעם, סיי רייך, יערען נאך מיטאג טיי.

טיי טרינקט אפילו דער ארעמסטער מוזיקאנט. פוהרמאן, וואס בעקומט פון דער היים קיינמאל קיין קאפיקע ניט צוגעשיקט און האט זיין אויסקומעניש בלויז פון די דריי גילדען זשאלאווא־ניע, וואס ער בעקומט, פערשטעהט זיך, פונקטליך אלע צוויי חדשים, געוועהנליך טראגט איהם ניט די זשאלאוואניע אויף מותרות — טיי און צוקער. אבער טיי טרינקט ער גלייך מיט אלעמען, און ניט נאר גלייך מיט אלעמען אפילו מעהר פאר אלעמען.

עס איז שווער צו גלויבען, אז דער קליינער פוהרמאן גיסט אין זיך אריין 7 גלאז טיי, דאס איז זיין פארציע, און אמאל, אז ער וויל זיך בריה'ן, — נאך א פאר גלעזער, ולא נודע כי באו אל קרבו. דער זעלבער קליינער, דאדער פוהרמאן וויי געווען.

ווי געזאגט, פערמעגט ניט פוהרמאן צו קויפען טיי און צוקער, און דאך האט זיך נאך זיין קליינער שטארן קיינמאל ניט פער־קנייטשט וואו מען נעמט עס. וואלט ער אזוי געווען בעזארגט מיט קאשע (קאשע איז איהם שטענדיג וועניג. ניט וויל ער איז הונגעריג, נאר צו קאשע פיהלט ער א בעזונדער שוואכ־קייט...) ווי ער האט גענוג טיי און צוקער, און נאך ווי האבען— מיט כבוד, מיט רעספעקט!

מיטאג עסען אב די מוזיקאנטען האלב איינס. דער קאשא־וואר, כמעט דער אייגציגער פון פאלק, וואס בעציהט זיך נוט צו די מוזיקאנטען, וויל ער איז א גרויסער ליעבהאבער פון מו־זיק, שפיעלט אליין פיעדעל און לויט ווי מבינים זאגען — נאר ניט שלעכט—אט דער קאשאווארי, א קאזאנסקער געשטופעלטער טאטער, גיעט די מוזיקאנטען א גרעסערן און בעסערן מיטאג. די מוזיקאנטען זיינען מיט דעם מיטאג שטארק צופריעדען, שיער שיער רייסט זיך ביי מאנכען מוזיקאנט נאך יעדען מיטאג ניט ארויס, בעסער ווי אין דער היים! א חסרון אבער האט דער מיטאג: עס דארשט נאך איהם! ניט נאר עס דארשט — עס ברענט! דער דנעוואלניע, וואס איז מחויב צוצושטעלען

וואסער, ווערט נעביך אויסגעריסען. א גרויסע כלי וואסער ווערט כהרף עין ווי אויסגעטריקענט, אבער קאלטע וואסער, לויט א סאלראט פון טווערסקי גוב. האט ערקלערט, שטילט ניט דעם דארשט, דער עיקר איז טיי. א חדוש, וואונדערט ער זיך — טיי איז דאך היים און עס לעשט.

אבער אנשטעלען דעם סאמאוואר פוילט זיך יעדער. עס קען זיין, אז פאר זיך אליין וואלט זיך קיינער ניט געפוילט. נאר ביי דעם נעראנק, אז פון דעם טיי ווערט נהנה זיין די גאנצע קא־מאנדע, פאלט אן אזא פוילקייט, אז עס פערווילט זיך גלייך שלאפען.

פוהרמאן איז אבער ניט קיין פוילער. א געשעפט אנצו־שטעלען דעם סאמאוואר! עס איז, פערקערט, א פערגניגען, אן אונטערהאלטונג. ער זאגט עס אבער ניט ארויס. ארויסזאגען פאסט ניט. ער וואלט מען זאל איהם בעטען און קיין סך דארף ער ניט וואלטען. אז איין כלי וואסער ווערט אויסגעלעדיגט, הערט ער, מען רופט:

— פוהרמאן!

פוהרמאן וויים שוין אויף וואס מען דארף איהם; ער מאכט זיך אבער כלא ידע, ווי געפגר'ט:

— שטא טאקאיע? — פרעגט ער ניט אהן שטאלץ, עם מעג איהם דאן אפילו רופען אן אונטער אפיציער.

— נאסטאוו סאמאוואר־טשיק, נאלובטשיק! פוהרמאן גיט א קוק אויפ'ן גרויסען סאמאוואר, וואס מען רופט איהם בלשון סגי נהור „סאמאוואר־טשיק" און קווינקעלט זיך:

— אלע טאג — איך!

— נו, בראטעך, דערפאר קריענסטו טיי און צוקער!

— אלע טאג, אלע טאג איך! — קלאגט ער זיך בלומרשט. און דער קליינער פוהרמאן גיעט א חאפ דעם גרויסען סאמא־ווער צום ברונעז, וואס געפינט זיך אויפ'ן הויף און הויבט איהם אן אנגיסען.

אז ער גיעסט אריין פיער עמער, איז נאך דער „סאמאווארטשיק" ניט נאר פול. פוהרמאן קוקט אין איהם אריין, און איהם דוכט זיך אז דער סאמאווארוואַרט מען זאל איהם אנגיעסען ביז די ברענען. פוהרמאן ציהט אויס נאך אן עמער וואסער, דער־גיעסט נאך בערך א פאר קווארט, און ווי! מאכען אויך א תכלית מיט דעם ביסל וואסער, וואס איז נעבליבען אין עמער:

— דנעוואלנע! — שרייט ער הויך, נעה, נעהם צו אן אויסנעשעפטען עמער וואסער!...

דער דנעוואלנע, וואס איז פויל צו שעפען אליין, דערהער־דענדיג פון אזא מציאה, לויפט ארויס מיט צוויי קעסעלעך, ערשט אויסנעוואשען פון דעם בארשץ, ניסט זיי אן, און טראנט זיי אריין אין קאמאנדע, צו דערקוויקען די דארשטינע מוזי־קאנטען. אז דער דנעוואלנע נעהט אוועק, נעהמט פוהרמאן, נארטעלט זיך אונטער די לענדען און ווי! אבשלעפען דעם סא־מאוואר פון ברונען און אוועקשטעלען אין מיטען הויף, וואו ער שטעלט איהם אן סיי זומער סיי ווינטער. עס קומט איהם אן שוועד, זעהר שוועד, אבער דאס מאכט ניט אוים, דאס איז איהם נאך אנגענעהמער — וועט ער דעם טיי און צוקער מיט מעהר שטאלץ פארערן!

אז דער סאמאווארשטעהט שוין אין מיטען גרויסען הויף, בעט ער א מוזיקאנט, וועלכער עם זאל פערביי ניט דורכגעהן, ער זאל א ווייל אכטונג געבען אויפ'ן סאמאוואר, ביז ער וועט קרינגען ערגיץ האלץ, ווי! אין דער מוזיקאנטסקע קא־מאנדע איז א טראדיציע צו שטעלען דעם סאמאוואר נישט מיט קוילען, נאר מיט האלץ. פוהרמאנס בעפעהל איז הייליג, דער סאלדאט שטעהט שוין אויף קאראול און פוהרמאן זוכט טרו־קענע העלצעלעך, וועלכע ער צושפאלט מיט זיין „טשעסאק", וואס יעדער מוזיקאנט פערמענט שפאלטענדיג קלאפט איהם אפילו גוט דאס הארץ פאר שרעק ביים נעדאנק, אז דער טשע־סאק קען א פנימה בעקומען און אז עס וועט זיין א „סמאטר"

קען ער האבען דערפאר א גרויסע שטראף. אבער זיין שטעל, אלס „זאוויערוישצי סאמאווארעם" ערווארטעט אין איהם א מוטה פון א העלד אוז ער איז גובר יערען שרעק.

אז די האלץ איז שוין אין סאמאווער ארייננעלעגט, דער־מאהנט זיך פוהרמאן, אז דעם עיקר האט ער ניט. איהם פעהלען שווערעלעך. א שווערעלע איז אפילו ביי די סאלדאטען, חאטש מוזיקאנטען, א טייערע זאך, אבער אז פוהרמאן לויפט אריין אין קאזרמע, לאזענדיג אויף א ווייל אליין דעם סאמאווער און בעט נישט, נאר פאדערט מיט שטאלץ: סקארוי ספיטשקא! טראנט מען איהם ענטקעגען. נאך מעהר, מען גע־טרויט איהם אפילו אויף די אייגענע הענד דאס נאנצע פעקעל. מען חאט נאר מורא פאר זיין צוטראגענקייט אוז מען בעמערקט איהם, אז ער זאל ניט פערליערען אוז צוריק ברענגען, אויף וואס פוהרמאן שיקט לויפענדיג צוריק צום סאמאווער אין אייליגניש א תשובה: נאט בעהיט!

אוז חאטש די שווערעלעך זיינען ניט זיינע, פוז דעסטווע־גען סטארעט ער זיך, אז ער זאל יוצא זיין מיט אייגער אוז ניט פטר'ן קיין איבריגע, אוז דאס רוב געלינגט עם איהם, סיידען, אז עם טרעפט א שטארקער ווינד.

אז ער צינדט אן עטליכע זעהר דין צעשפאלטענע העלצע־לעך אוז ווארפט זיי אריין אין סאמאווער צו די איבריגע גרע־בערע שטיקער האלץ, הייסט שוין ביי איהם נעפטר'ט א האלבע ארבייט. איהם בלייבט נאר צו בלאזען. דאס בלאזען אליין איז אפילו ניט שווער, נאר דער רויך איז דאס ערנסטע. איהם וואלט דאס שוין אפילו ניט אזוי נעארט, מילא איז א ביסעל ביטער אין די אויגען. שפעטער וואשט ער זיי אוים איז ווידער גוט. דאס אונגליק איז נאר דערין, וואס ער מוז אויסשטעהן זידלעריין פון דער „שוואלניע" וואס נעפינט זיך אויף אויפ'ן דאזינגען הויף אין שכנות מיט די מוזיקאנטען. פוהרמאן וויים ניט צי ארט זיי טאקי דער רויך אדער זיי פערגינגען ניט די מר־

זיקאנטען דעם סאמאוואר. נאר שרייען שרייען זיי און סטראשען צו געהן „דאלאזשען" דעם אדיוטאנט.

פוהרמאן וויים אפילו, אז דער אדיוטאנט וועט דערפאר נאר נישט טהאן, וויל דער סאמאוואר איז א קאזיאנער און טיי דארפען די מוזיקאנטען טרינקען „פא אוסטאבו". פון דעסטוועגען וויל ער ניט האבען אויף זיך קיין „בעמערקונג"; פאר אן אלטען סאלדאט פאסט עס ניט. און ער זוכט מיטלען צו פערניכטען דעם רוף. וואס וואליעט ווי פון א לאקאמאטיוו און צעלעגט זיך אין שווארצע שטיקער איבער'ן גאנצען הויף, צו דערשטיקט ווערען...

נאר ביז וואנען ער געפינט דעם מיטעל, איז שוין דער מיטעל איבריג. דאס פייער, גוט פענאנדער ברענענדיג זיך, ניט שוין פון זיך ארוים א קלענערן שיטערן און העלערן רויך: שפעטער א וויל שפארט בלויז ארוים פון קוימען א ריין־העל־פייער און שטעלט אויס רויטע צינגער די סאלדאטען פון שוואלניע.

דערזעהענדיג דאס ריינע פייער אהן רויך, ווערט פוהרמאן דערפרעהט און זיכער: ערשטענס דארף ער שוין נישט בלאזען! צווייטענס לאכט ער שוין אויס פון דער שוואלניע און דרייטענס וועט שוין טאקי באלד זיין טיי.

איהם בלייבט נאר יעצט שטעהן און אונטערלענען פון צייט צו צייט אן איינציג שטיקעל האלץ, וועלכעם דאס פייער אינווענדיג חאפט מיט גרויס ליעבע ארום, האלזט עס, גלעט עס, קושט עס און פערברענט עס...

אז עס גענהט אריבער די ערשטע האלבע שעה, קומט ארוים פון קאזארמע אן אלטער סאלדאט־מוזיקאנט און פרעגט מיט א בעל הבתי'שען טאן:

— נו, פוהרמאן! וואס הערט זיך?

פוהרמאן טאפט מיט א געניטקייט דעם סאמאוואר, שמייכעלט און ענטפערט:

— עס וועט שוין קיין סאך ניט געדויערן!

שפּעטער אביסעל, שמייכעלט ער צופֿריעדענער און ענט־פֿערט:

— ער „רעדט" שוין.

רעדען היסט אפֿילו ניט וידען, אבער קרוב רעדט. אין קא־זאַרמע פֿערשפּרייט זיך באַלד די ידיעה און דער עולם גרייט זיך שוין אַן וועט מיט א גלאַז, וועט מיט א לעהמענעם קריגעלע און וועט מיט א הילצערן לעפֿעל...

ענדליך קומט אַן א שליח פֿון פֿוהרמאנען, אז דער סאמא־וואר איז שוין פֿערטיג און ער פֿאַרט פֿיער „מענשען" צו געהן נעהמען איהם. די פֿאַרעזנג וועט גלייך ערפֿילט. פֿיער יונגע מוזיקאַנטען, וועלכע וואַלטען אין ראַטע שוין זיך דערדיענט צום טיטל „אלטער סאלראט" און דא היסען זיי נאָך „נאַווא־בראַנצעם", געהען אַרויס אויפֿן הויף און זאַלבע־פֿיערט נעמען זיי דעם סאמאַוואר. פֿוהרמאן, מיט א מינע פֿון א „קאַמאנ־דוישצי־וואַיסקאַמי" נעהט זיי נאָך און קאַמאַנדעוועט:

— אַסטראַושנא! — פֿאַרויכטיג!...

דעם סאמאַוואר שטעלט מען אוועק אויף א ברעג בעטל, וואַס נעהערט צום עלטסטען אונטער־אַפֿיציער. דאַס איז א מין כבוד פֿאר דעם אונטער־אַפֿיציער; דאַס בעדייט, אז נאָר איהם קען מען אַנטרויען אזא מין אייגענס. און וויזקליך, וועט ארום סאמאַוואר קלויבען זיך צוזויף די מוזיקאַנטען, אַנגעוואַפֿענט מיט גלעזער, קריגעלעך און לעפֿעל, גיט דער עלטסטער אונטער־אַפֿיציער שטרענג א קאַמאַנדע:

— אַסטוף! טרעט אַף צוריק!

נאַכהער רופט ער ארויס די רייכערע מוזיקאַנטען און איז גוזר זיי זאַלען געבען טיי. יענע לעגען זיך באַלד צוזויף צו „שמעק־טאַבאַק" טיי, ביז עס וועט א הינש־הייפעלע און מען גיט עס איבער דעם עלטסטען אונטער־אַפֿיציער. ער נעהמט עס אין האנד, בעטראַכט און זאגט: „זאַמאַלא"! — עפֿענט אויף דאַס דעקעל פֿון סאמאַוואר, דערטרינקט עס אין די קאַכיגע

וואסער און הייסט האבען נעדולד 5 מינוט. ביז עס וועט אנצי־
הען.

די 5 מינוט ציהען זיך אפילו לאנג, אבער דאך קומען זיי
זיך איבער, די מוזיקאנטען דערהערען ענדליך דעם אויסרוף:

— נאטאווא.

און עם ווערט א געלאף, א שטופערי, אז די קאמאנדע פון
אונטער־אפיציער, העלפט שוין ניט, און אנב איז די קאמאנדע
מאקי זעהר א שוואכע וויל ער אליין האט שוין אנגעשעפט א
קליין „קעסעלע", וואס האלט 10 גלעזער און טרינקט שוין.
צוביסענדיג שווארצען ברויט.

די קאמאנדע נעהמט איבער פוהרמאן. ער וויסט אפילו,
אז טיי וועט פאר איהם נענוג זיין, פון דעסטוועגען קען מען
זיך אויף נסים ניט פערלאזען. און דא זעהט ער ווי דער עולם
צאפט דעם טיי, און ער האט זיך נאך ניט פערזאדגט מיט א גלאז
און מיט א פאר שטיקלעך צוקער, וואס ער דארף דאס נאך בע־
קומען פאר זיין ארבייט...

ענדליך בערוהיגט זיך דער עולם, יעדער זיצט שוין ארום
זיין בעטל און טרינקט די טיי, וועך מיט א נאהענטען פריינד,
רעדענדיג וועגען סאלדאטישע פאליטיק.

דאן בעקומט שוין פוהרמאן די פאר שטיקלעך צוקער פון א
מוזיקאנט, וועמעס „צייט" עס איז צו „צאהלען", און ער
נעהמט זיך צו זוכען א גלאז, ער האט אפילו א לעפעל, נאר פאר
איהם, סאמאוואראנשטעלער, פאסט ניט פון א לעפעל צו
טרינקען, יעדער דארף וויסען זיין שטאנד...

און אט וועדט שוין ביי א מוזיקאנט, וואס טרינקט נאר
צוויי גלעזער טיי, פערטיג זיין גלאז, וועלכע ער טראגט אונ־
טער מיט גרויס דרך־ארץ פוהרמאנען. פוהרמאן נעהמט דאן דעם
גאנצען סאמאווארן צו זיין בעטל, ניט איהם א טאפ און בע־
מערקט צופריעדען! אקוראט צום טרינקען! און ניעסט זיך אן
מיט בריטקייט די ערשטע גלאז!

ביים ערשטען זופ דערמאהנט ער זיך, אז דער דאָרשט איז ביי איהם שוין לאנג אריבער. ער וואלט יעצט עפעס ליעבער נענעסען... פון דעסטוועגען טרינקט ער א גלאָז נאָך א גלאָז, א שאָר — אזוי פיעל געארבייט...

אז ער טרינקט זיך שוין גוט אָן אוון בעמערקט, אז אין סאָמאָוואר איז נאָך נענוג געבליבען, רופט ער אויס:

— וועל וויל נאָך טיי? ס'איז דא!

נאָר קיינער רופט זיך נישט אָן. אוון פוהרמאן זוכט ערגיץ נאָך א שטיקעל צוקער, ער זאל האָבען צו טרינקען נאָך א גלאָז, א שאָר איבער צו לאָזען, אזוי פיעל געארבייט...

צוויי חברים.

זיי זיינען נעווען דער נענענזאטץ איינער צום צווייטען. ספיר איז נעווען א שטילער, א פערבאַרגענער אין זיך; בערמאן א פֿלאפֿלער, א פיעל רעדעווידיגער. אז ספיר פלעגט שוין יא אמאל עפעס זאגען איז דאס נעווען מיט א לאנגע פּאוזע פּאר דאס גענאַנטע און מיט נאך א לענגערער נאך דאס נעזאַנטע. בערמאן אבער האט פון פּאוזען ניט געהאלטען. נערעט האט ער נאכאנאנד און פון אלץ, וואס עם האט זיך אונטערגערוקט אונטער'ן אויג. דער פּאר וועז ספיר פלעגט זאגען זיינע פּאר וועטער, פלעגט בערמאן אויסהערען מיט דער גרעסטער אויפמערקזאמקייט און וועז בערמאן פלעגט רעדען פלעגט ספיר קוסען אויף דער וואנד אדער אויף די נעגעל און טראכטען נאר פון אנדערע ענינים.

ספיר איז נעווען א פילאזאף. געלעזען האט ער שווערע און דיקע ביכער. געוואוסט אלע פילאזאפישע סיסטעמען און יעדערע אבגעשעצט לויט איהר ווערט. בערמאן האט געלעזען בלויז לייכטע בעלעטריסטישע ביכער און דאס אבגעלעזענע גלייך פערגעסען.

אויך אין געלד ענינים זיינען זיי ביידע נעווען דער גענענזאץ אייגער צום צווייטען. בעשעפטיגענדיג זיך ביידע מיט לעהרערי, האט בערמאן געהאט שילער דאס רוב ביי אויפגעקומענע מענשען. די שילער זיינע זיינען נעווען לייכטזיניגע, שטיפער און די גענענשטענדע, וואס ער האט מיט זיי געלערנט זיינען נעווען ניט העכער פון אריטמיטיק און אביסעל געאגראפיע; ספיר האט זיינע לעקציעס געהאט ביי איינגעפונדעווטע בעלי־בתים

און געלערנט האָט ער שוועריע געגענשטענדע: שפּראכען און די געשיכטע פון דער ערד...

אָבער חברים זייענען זיי געווען. בערמאן האָט זיך מיט ספּיר'ן געמוזט זעהן אַלע טאָג און ספּיר האָט אויך געהאט די איינציגע שוואכקייט: זעהן זיך אָפט מיט בערמאנען. כאָטש יעדעס מאָל זעהן זיך האָט ספּיר'ן עפּעס געקאָסט. בערמאן האָט זיין פערדיענסט פאר'ן מאָנאָט פערשוועכדט אין דער ערשטער וואָך פון צווייטען מאָנאָט, אין דער צייט, וואָס ספּיר האָט געהאט אבגעשפּארט א קלייניעם קאפּיטאָל.

און אָט דאָס איינציגע האָט ספּיר'ן מאנכמאָל בייז געמאכט:

— בערמאן, וויפּיעל איז דער שיעור? אָבער בערמאן פלעגט אזוי פערזיכערן וועגען אבגעבעגן צוריק און וועגען בעקומען נייע לעקציעס, פון וועלכע ער וועט וועלען אן עושר, אז ספּיר פלעגט ניט קענען שוין אבזאָגען, און פלעגט בערמאן'ען וויעדער אויסבאָרגען.

אזוי האָבען זיך יאָהרען געצויגען.

בערמאן האָט דורכגעלעזען א וועלט מיט ראָמאנען און האָט זיי אלע פערגעסען, ספּיר האָט פערשלונגען צעהנדליגע פילאָזאָפישע סיסטעמען און האָט זיי אלע געהאט טיף אינוועניג און האָט צו יעדער צייט זיי געקענט עמיצען דערלאָנגען.

און וועהרענד בערמאן האָט קיינמאָל ניט געהאט ניט קיין געלד און ניט קיין אינערליכען קאפּיטאָל, האָט ספּיר פערמעגט צוויייערליי קאפּיטאָלען: מזומן געלד און צעהנדליגער סיסטעמען און טעאריעז.

אָבער בערמאן האָט זיך נאָר אינטערעסירט מיט ספּירס געלד-קאפּיטאָל, דעם פילאָזאפישען און וויסענשאפּטליכען קאפּיטאָל האָט ער ביי'ן חבר קיינמאָל ניט אנגעריהרט.

* *
*

איינמאָל נאָך דעם ווי ספּיר האָט שוין מעהר ניט געוואָלט

איהם אויסהעלפען מיט נעלד איז בערמאן אוועק פון זיין חבר א בייזער און א בעלעדיגטער.

ער איז נעקומען צו זיך אין צימער, זיך אוועקגעשטעלט בייַ שפּיגל און האָט דערזעהן, ווי די שלייפען זיינע הויבען שוין אַן גראָהען; ער האָט זיך דערמאָנט, אז די צאָהל יאָהרען, וואָס ער האָט אַבגעלעבט און ער האָט זיך ערנסט פערטראכט.

ער האָט נעגומען זוכען ענטפערם אויף פראגען: ווי אזוי און מיט וואָס לעבט מען ווייטער? האָט ער זיך נעשטעלט די פראגע.

אויף מאַרגען איז ער אוועק צו ספּיר.

הער — יא... לייבניץ זאָגט...

ספּיר, מיינענדיג, אז ער וויל וויערער נעלד האָט נעשווינגען א ווייַע און ענדליך קורץ אבגעענטפערט.

— היט דיינע לעקציעס און פערשוועגד ניט קיין נעלד.

— נייז, ניט דאָס מיין איך... האָט בערמאן זיך נערוועז פערקרימט... איך מיין מיט וואָס לעבט מען ווייטער...

—איך וועל דיר שוין קיין נעלד מעהר ניט נעבען... האָט ספּיר נעברומט...

— איך מיין נישט דיין נעלד...

— וואָס דען? — האָט איהם ספּיר אַנגעקוקט.

— איך מיין דו זאָלסט מיר ארויסהעלפען מיט א פּאָר טעאַריעז...

— טעאַריעז? וועלכע טעאַריעז? — האָט איהם ספּיר אַנגעקוקט...

— איך וויים ניט ווי אזוי לעבט מען ווייטער... זעהסט, איך האָב שוין גראָהע האָר אין די שלייפען... און דו ביזט דאָך אזוי רייך...

— איך האָב שוין ניט קיין סך... האָט זיך ספּיר ווי בעקלאָגט.

— נייז, איך מיין נישט קיין נעלד, איך מיין עפּעס א פּי-

לויזאפישע שיטה, א טעאריע ווי אזוי צו לעבען ווייטער...

— אך, אט דאס מיינסטו! — האט זיך ספיר אנגעכאפט און האט זיך קענען זיין כאראקטער אויפנערוודערט — דאס ברוהער יא... לייבניץ זאגט...

— וואס זאגט לייבניץ — האט זיך בערמאן אננעכאפט.

ספיר האט איהם ערקלערט.

בערמאן האט זיך אננעשטרענגט אויפצופאסען דעם זין און אז ספיר האט נעענדיגט, האט ער נעבעטען נאך א טעאריע..

— שפינאזא לכיש, זאגט אנדערש — האט ספיר נענומען אויסלענען אן אנדער טעאריע...

נאכדעם האט ער זיך נענומען צו די גאר אלטע, צו פלאטאנען, צו סאקראטעס און צו אריסטאטעלן. ספיר האט איהם אויף אזא'ן אופן ארויסגעוואלרפען א פאר צעהנדליג טעאריען. בערמאן האט זיי אלע אויסגעהערט און א ווייל געשווינגען, ווי ער וואלט זיך מיטן נעווען וועלכע אנצונעהמען, ער זאל קענען וויטער לעבען. ענדליך האט ער זיך עפים דערמאנט און מיט א נעבעט זיך נעווענדט:

— ספיר, איך וויים דאך, אז דו האסט נאך נענוג...

— דער רמבם, למשל, זאגט אין מורה נבוכים....

— אך, ניין, איך מיין, דו האסט דאך נאך נענוג נעלד, בארג מיר נאך עטליכע רובעל... איך בעט דיך...

ספיר האט זיך דערפיהלט, ווי אבנעגאסען מיט קאלט וואסער... אבער א ברירה האט ער נעהאט. ער האט דאך דעם לייכטזיניגען בערמאנען ניט נעקענט פערליערען: מיט זיינע פילאזופישע סיסטעמען אליין האט ער זיך נעפיהלט מאנכמאל אונהיימליך.

זרח „שותפות".

אזוי האט ער געהויסען אין שטערטעל — זרח שותפות. און ער האט זיך מיט דעם דאזיגען „צונאמען" ניט געשעמט. אדרבא, מיט דעם דאזיגען נאמען איז ער געווען שטאלץ. אלייז קען א מענש גאר נישט אויפטהאן. פלעגט זרח טענה'ן, און דער־פאר האט זרח אויסער ווייב און קינדער קיין אייגענע זאך נישט פערמעגט. דאם הויז זיינם איז געווען בשותפות מיט א ברוי־דער. דער הויף איז געווען שותפות מיט'ן גויאישען שכן און צו דעם ברונען אויפ'ן הויף איז שוין געווען א דריטער שותף. חייקעל דער בעקער. די קראם וואם האט זיך געפינען אויפ'ן מארק, האט זרח געהאלטען שותפות מיט יענקעל דעם תבואה הענדלער'ס ווייב און אזוי ווי די דאזיגע קראם האט פאר צוויי־ען ניט געקאנט טראגען קיין חיונה, האט ער צוגעהאנדעלט אין א מארקס־טאג אויפ'ן מארק בשותפות מיט איינעם א אידען זע־ליג האלבורים, א איד א דרעהער אבער מיט א גרויסען קאפ.

איז דאם געווען אין מסחר זאכען. אבער אין פריוואט לע בען האט זרח אויך געמוזט צו אלץ האבען א שותף. קומט אז ערב פסח און עס מאכט זיך איהם א מציאה א בינטעלע חריין פאר צוויי קאפיקעס, זוכט ער א שותף און דעם ערשטען בעסטען אידען אדער אידענע לענט ער פאר:

— ווער קויפט בשותפות א בינטעל חריין?

מאכט זיך איהם א מציאה פיש אויף שבת, קען זרח זיך ניט פערגינגען אליין אבצוקויפען און ער זוכט א שותף, און אויב די קניה בעטרעפט א צו גרויסע סומע, איז דעמאלם איהם איין שותף אדער איין שותף'טע וועניג.

און אפילו אז זרח פלעגט אן ערב שבת אדער ערב יום טוב געהן אין מרחץ, פלעגט ער אויך דערטען זוכען א שותף צו דעם בעזעם, וואם ער פלעגט קויפען ביים באד־גוי. אבער אזוי ווי דער

בעזים פלעגט ניט מעהר אנטרעפען ווי איין קאפיקע, פלעגט ער דערוויף נישט אזוי לייכט געפינען א שותף און דאס שמייסען זיך איינער אליין מיט א בעזים פלעגט איהם דערפאר פערשאפען גרויסע ענוים. דערפאר אבער פלעגט ער שוין דאס שטיקעל זייף קויפען בשותפות מיט נאך א איד און אויף דעם איבערי־בענעם שטיקעל פלעגט ער זוכען נאך א שותף...

מאכט זיך א מאל אין גאס, איינער רעדט א צווייטען א שידוך און זרח דערוויסט זיך, ווארפט ער אריין א פאאר ווערטער רעכענט ער אוים א פאר מעלות פון דער כלה אדער פון חתן און זרח האלט זיך שוין פאר א שותף צום שדכן, טיילט זיך מיט איהם מיט די פאר רובעל שדכנות און מען געהט אריין אין א בעל־הבתישען שענקעל און מען מאכט בשותפות א טרינק בראנפען. יענער צאהלט פאר'ן בראנפען און זרח פאר'ן פאר־בייסען.

זרח איז א איד ניט קיין עם הארץ. איז די שוואַרצע פינ־טעלאך איז ער שטארק בעהאווענט, און אהן א צייטונג קען ער זיך ניט בענעהן. ער אליין איז נאטירליך ניט ביכולת אויסצו־שרייבען א צייטונג, אבער זרח איז א איד וואס קען קריגען שותפים. ער זוכט אוים א פאר מנינים משכילישע אידען, אויף וואוילקענעווידינע וויבלאך, שלאנט צונויף א פאר רובעל פאר א האלב יאהר און די צייטונג קומט אן דערפאר אויף זיין אד־רעס... ענדע יאהר בלייבען די אלע נומערען ביי איהם. דאס וויב לאזט איהם ניט לעבען, וואס זיי מאכען אן איז שטוב א הקדש או זרח זוכט א נייעם שותף די דאזיגע נומערען איינצו־בינדען.

אויף מיט גאט מאכט זרח זעלטען אליין געשעפטען. קומט שמחת־תורה, קויפט זרח שלישי. אבער אזוי ווי איז דעם ראזינען טאג איז שלישי זעהר טהייער, קריגט ער א שותף. ער זאגט די ערשטע ברכות, דער צווייטער די לעצטע ברכות און דאס געשעפט איז געשלאסען.

זעלבסטפערשטענדליך, אז אויך אן אתרוג מיט א לולב וועט זרח אליין ניט קויפען. דערצו האט ער שוין עטליכע שותפים מיט א מאל. דערפאר אבער דער פטום, נעהערט נאך סכות צו איהם, ווייל זיין ווייב נעביהרט איהם בלויז מיידלעך און זי גארט שוין לאנג צו האבען א אינגעל.

וועגען א סוכה איז אבנערעדט! א סוכה מאכט זרח בשותפות מיט'ן ברודער און נאך צוויי שכנים, און איהם דאכט זיך שטענדיג, אז די סוכה קען אריינגעהמען א שכן — א שותף הייסט עס. אבער די איבעריגע שותפים דערלאזען עס ניט.

אין שטעדטעל איז קיין דאקטאר ניטא — דער גרויסער דאקטאר וואהנט אין דער אויעזדנער שטאדט און אז ברוך אדער זיין ווייב וועדט מסוכן קראנק, זוכט ער וויערער א שותף, אמאל צוויי, וואס זיינען קראנק אויף דער זעלבער קרענק וואס ער, אדער זיין ווייב און מען דינגט בשותפות א פוהר און מען מאכט א רייזע צום דאקטאר...

עס איז איבעריג צו דערצעהלען, אז ברוך האלט א לאטערי צעטעל מיט א פאר שותפים און פערליערט דערפאר אלע יאהר א חלק. דערפאר אבער אז דאס צעטעל האט א מאל געוואונען א קליינע סומע, האט מען נעמוזט אנקומען צום רב צו האבען א דין תורה ווי אזוי צו צוטהיילען דאס געלד און דאס פסק־געלד האט מען זיך צוזאמענגעלעגט בשותפות.

אזוי האט ברוך אבגעלעבט לאנגע יאהרען און איז געשטארבען אן ארימאן. תכריכים האבען זיינע לעבענס־שותפים איהם געקויפט בשותפות און אויך די קבורה גע־לד האט מען בעצאהלט בשותפות, אזוי אז יעדער האט אויך אין זיין קבר נעהאט א בעדייטענדען חלק...

דער דיכטער און זיינע פריינד.

פערשעהמט האט דער יונגער דיכטער פארגעלעגט זיין ערשט ווערק דעם פערלעגער.

ער האט זיך ניט געשעמט מיט זיין ווערק, ווייל ער האט אין זיין ווערק ניט געגלויבט, פערקעהרט, ער איז אינערליך זיכער געווען אין די הויכע מעלות וואס זיין ווערק בעזיצט. און דערפאר טאקי האט ער זיך געשעהמט. אזוי פערשעהמט זיך א שעהן מיידל און דערצו נאך אין א שעהן קלייד אננעטהאן. ווען זי וויזט זיך פאר א ווילד פרעמדען...

— איהר וועט עם נעהמע? — האט דער יונגער דיכטער שטיל געפרעגט.

— דער פערלעגער האט דעם מאנוסקריפט געבלעטערט, געכאפט א צייט דא, א צייל דארט און מיט זיין סוחרישען חוש דערשפירט עפעס ווערטהפולעס.

אזוי ניט בלויז איין קוק א נעניטער פערל־הענדלער אויף פערל און וויים שוין וויפיל ריוח דערביי שטעקט.

— נו, יא... האט דער פערלעגער זיך געמאכט קאלט. מען דארף עס נאך דורכקוקען...

דאס ווערק איז אננענומען געווארען.

ווענען האנאראר האט דער יונגער דיכטער ניט פיל גערעדט: זיין ווערק איז איהם צו טייער.

אבער אויף איינס האט ער זיך, קענען זיין כאראקטער, געשטעפט פעסט.

— פינף־און־צוואנציג עקזעמפליארען ווען איהר מיר געבען.

— צו וואס? — האט דער פערלעגער געשמייכעלט.

— צו פערטהיילען מיינע פריינד, האט דער יונגער דיכ־

טער מיט אן אויפנעלעבט נעזיכט נעענטפערט.

— אך! — האָט דער פערלענער ווי מיט שפּאָט אויסגע־רופען — האָט איהר אזוי פיעל פרייַנד?

— יאָ! נעווים! — האָט דער ריכטער נאָך פעסטער בע־שטימט און גליקליך געשמייכעלט.

— אויב אזוי — בעסומט איהר.

און אז דאָס בוך איז ערשיענען, האָט דער ריכטער א ליעבע אננענעהמע ארבייט געהאָט:

צו פערטהיילען זיין ווערק צווישען די פרייַנד.

אך, א שאָד! עס האָט איהם אויסגעפעהלט נאָך א צעהן עקזעמפּליארען.

אבער ער וועט ניט געהן דולען א קאָפּ מיט בקשות צום פערלענער.

די צעהן עקזעמפּליארען האָט ער געקויפט. אך, עס האָט איהם ווייַדער געפעהלט.

דער יונגער ריכטער האָט אזוי פיעל פרייַנד געהאָט.

* * *

ביי׳ם צווייטען ווערק האָט ער זיך שוין וועניגער געשעמט.

— מיין איצטיג ווערק — האָט ער געמאָלדען דעם פערלע־נער — זאָל ווירקליך איבערטרעפענד זיין.

— נו, יאָ... מיר האָפען — האָט דער פערלענער סוהר׳יש אבער נוטמוטיג געשמייכעלט — וואָס דען? איהר קענט נישט?!

און דער יונגער ריכטער, וואָס האָט שוין איבריגענס, בע־קומען א לייכטען קנייטש צוים׳ן הויכען שטערען, האָט נע־זאגט:

— און וועגען האָנאָראר?

מען איז מושוה געוואָרען...

— און דערצו וועט איהר מיר געבען א צאָהל עקזעמ־פּליארען...

— וויפיעל ? — האט דער פערלענער ווי בעדייטענד גע־שמייכעלט.

דער דיכטער האט זיך א קלייניע וויילע פערטראכט:

— א פופצעהן שטיקלעך.

— אך, זיינען אייך שוין אבגעקומען אזוי פיעל פריינד ? האט דער פערלענער ווי בעדייטענד געשמייכעלט...

דער דיכטער האט נעשווינגען.

* * *

ביים דריטען ווערק האט דער דיכטער זיך שוין מיט'ן פערלענער אביסעל נעאמפערט:

— אום נאטעס ווילען! עס וועט נעהן אין די טויזענדער... איהר נוצט מיך אויס! ...

זיין שטערען האט זיך נעקנייטשט און אין די אויגען איז נעלעגען פערדרוס און אונצופריעדענהייט...

מען איז דאך ענדליך מושוה נעווארען. דער דיכטער האט שוין נעוואלט ארויסגעהן.

— נו, און וויפיעל עקזעמפליארען דאס מאל פאר אייער פריינד?

דער דיכטער האט א מאך געטהאן מיט דער האנד:

— אך, לאזט צורוה... דאס וועל איך נאך זעהן.

און א פיהר טהוענדיג מיט דער האנד איבער'ן שטערען האט ער טרויעריג צוגענעבען:

——— האב איך דען פרייגד! ...

דער פערלענער האט מיט נצחון געשמייכעלט...

צוויי תקיעות.

די סאלדאטען פון דער זעכצענטער דאטע האבען סוף־זומער אין לאגער געמאכט א שמועס וועגען די קומענדינע שווערע מאנעווערעס. ש ו ב, א קליין ניד־עריג סאלדאטל, מיט א בלייך פנים, האט זיך דערשראקען, פענאנדערגעפרעגט אקוראט ביי די עלטערע סאלדאטען, וועמען לאזט מען איבער אויף קאראול און בעקומענדיג אנ'ענטפער, אז אויף קאראול בלייבען די קראנקע און שוואכע, איז שוב'ן אביסל לייכטער געווארען אויפ'ן הארצען און ער האט געזאגט:

— ניטשעווא, מיך וועט מען לאזען!

— אוודאי, — האט איינער פון די גוי'עשע סאלדאטען געלאכט — אויף וואסערע צרות וועט מען שלעפען אזא שלאק ווי דו, א „ראבין".

„ראבין" האט מען שוב'ן גערופען דערפאר ווייל ער האט פון „קעסעל" ניט געוואלט בשום אופן עסען און פלענט אמאל אריינחאפען א „דאוון טהון".

ערב מאנעווערעס, אז הער דאקטאר האט געמאכט א „סמאטר" וועמען צו לאזען, האט שוב נושא חן געווען ביי'ם דאקטאר, ער האט איהם א קלאפ געטהאן איבער.ן פלייצע און געשמייכעלט:

— מאלאדיעץ! פאידיאש.

שוב, וועלכער האט זעלטען געהערט, זייט ער דיענט, מען זאל אויף איהם זאגען „מאלאדיעץ". האט דעם קאמפלימענט אנגענומען מיט שמחה און אז ער איז ארויס צוריק פון „אקלא־דאק" און די סאלדאטען האבען איהם געפרעגט:

— נו, שוב?

האט ער פרעהליך געענטפערט:

— איך געה! דער דאקטאר האט מיר א קלאפ געטהאן איבער'ן פלייצע און געזאגט: „מאלאדיץ"!...

ארוים אויף די מאנעווערעס איז כען אין דער פריה, אכט א זייגער. עס איז געווען א חמארנער אלול־טאג; דער וואלד, וואו דער לאגער האט זיך געפונען איז געשטאנען טרויעריג און האט שטיל נערוישט, ווי ער וואלט בערויערן, וואס זיינע סאלדאטען, צו וועלכע ער האט זיך פאר אזא זומער צוגעוואהנט, געהען אוועק, זיין נע ונד עטליכע וואכען, שלאפען אויף דער ערד אונטער'ן אפענעם הימעל, געשיצט פון רעגען, ווינד און קעלט...

די מוזיקאנטען האבען אנגעהויבען שפיעלען א מארש אין א. מינאר, דער „בארימאן", וועלכער האט אין מארש געהאט א סאלא, האט זעהר טרויעריג געברומט, און שוב האט זיך דער־מאהנט אין אלול, אין די קומענדיגע „יומים נוראים"; זיך דער־מאהנט אן זיין שטעדטעל, וואו אידען שטעהען איצט אין די בתי־מדרשים און דאוונען, און א שווערע בענגשאפט, א גוואל־דיגע ציהעניש ערגיין האט דורכגענומען זיין נשמה.

— וואס ביזט דו אומעטיג, שוב? — האט איהם א שטופ געטהאן איוואנאוו, א גוי'עשער סאלדאט פון זיין „צייל", מיט וועלכען ער פלענט שלאפען אויף איין נארע און האט מיט איהם בשלום געלעבט.

— אזוי! — האט שוב טרויעריג געענטפערט.

— שווער? — האט איוואנאוו ווייטער געפרעגט.

— נישקשה!

— באלד, וועט מען מסתמא אברוהען, אז מען נעהט אויף מאנעווערעס רוהט מען אב אלע צוויי שעה. אויף מאנעווערעס היט מען דעם סאלדאט — האט איוואנאוו, ווי געוואלט בערוהיגען

שוב'ן, וועלכען ער האָט געהאלטען פאר א „נאוואבראניץ" וואס שרעקט זיך.

— פאר א יאָהרען איז נעווען, צו אלדע שווארץ־יאָהר. שווערע „מאנעווערעס" — האָט איוואנאוו ווייטער גערעדט, ווי ער וואלט וועלען צושטרייען שוב'ס טרויערינע געדאנקען — פאר א יאָהרען האָבען מיר, צום שווארץ יאָהר, געדארפט געהן אלץ אויף בערג! אבער אונזער פאלק האָט ניט „פאדנאויעט". מיר האָבען בעקומען א „ספאסיבא" פון קאמאנדוישטשי וואס־קאמי אליין און צו גלעזלעך בראנפען.

שוב'ן האָט דער ראניץ, אין וועלכען עס איז געלעגען א משא, ניט נאָך זיין געוואויהנהייט נאָך, אנגעהויבען צו שטע־כען אין רוקען, ער האָט איהם געוואלט א רוק טהאָן נידריגער, נאר איוואנאוו האָט איהם איבערגעשלאָגען:

— ווארט, באלד וועלען מיר קומען אויף „פריוואל" וועסט דו פערריכטען: אין „סטראי" טאר מען ניט. „סטראי סוויטאציע מיעסטא — קענסט דאָך גוט „סלאָוויענסנאסט"?

דאָס ווארט „סוויאטאציע מיעסטא", האָט שוב'ן וויעדער דערמאָהנט אין אלזל, אין קומענדיגען ראש השנה, אין שופר און ער האָט אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל. די וואלקענס אין פערשיעדענע געשטאלטען זיינען ווי צורודערט נעשוואומען און שוב'ן האָט זיך פארגעשטעלט דער גרויסער יריד יעצט אין הימעל.

— וואס קלעהרט מען דארטען וועגען איהם? איז פלוצים שוב'ן איינגעפאלען — צי וויסט מען, וואו ער געפינט זיך היינט, וועט מען דאס נעמען אין זינען? וועלען די מלאכים איהם דערקענען אין זיינע סאלדאטסקע קלייד?...

און שוב האָט בעשלאָסען, אז ווי שווער איהם זאל ניט אנקומען, מוז ער געבען צו וויסען, וואו ער געפינט זיך. ער מוז אויסבעטען א גוט יאָהר! אויפ'ן פעלד וועט ער חאָטש דאוו־נען, חאָטש אהן א טלית נאר מען זאל איהם דארטען דערקע־

נעז, מען זאל וויסען, או ער איז דער זעלבער איד, ווי מיט א יאהר צוריק אין דער היים!

ערב ראש השנה פאר נאכט איז דער פאלק אנגעקומען אויף א פעלד. פון ווייטען האבען זיך געזעהן קלייגע הילצערנע דערכער, ווי צוזאמענגעזעסען אין איינעם און שוב האט זיך דערמאהנט, אז וועז ער פלעגט אמאל אוועקגעהן אויף א וויערסט פון דעם שטעדטעל, וואו ער האט געוואוינט און קוקען פון דארט צום שטעדטעל צו, פלעגען דארט אויף פונקט אזוי די דעכער צוזאמען־נענאסען אויסזעהן. און שוב'ן האט דאס הארץ געצויגען אהין צו דעם שטעדטעל.

— אידען! — האט שוב, נאכדעם ווי דער פאלק האט די פאלאטקעם צונויפגעשטעלט אויף צו איבערנעכטיגען ביז מארגען פריה — זיך געוועגדעט צו די עטליכע סאלדאטען פון זיין ראטע — מארגען איז ראש השנה...

— מיר ווייסען! — האבען די אידען ווי פערדריסליך געענטפערט.

— ווילסט אפשר א ראש השנה'דיגען קויעטש? — האט איין סאלדאט זיך געוויצעלט—נעהם ארויס פון ראניץ, דארטען ליענען א סך סוחארעם...

— ביזט א נוי. — האט שוב זיי נעזידעלט — לאמיר בעסער זעהן צו געהן דאוונען — דא איז ניט ווייט א שטעדטעל.

— דאוונען, ווי דאוונען! — האט דער סאלדאט זיך ווייטער געוויצעלט — עסען וועטשערע צו א אידען האט מען נעדארפט טאקי געהן, א וועטשערע וואלט איצט געווים ניט גע־שאדט...

— עס איז ווייט! — האט איינער געזאגט, — מען קען זיך מיאוס „אנרייסען"...

שוב האָט זיך פערטראכט. אין קאָפּ האָט ביי איהם נעאָר־בייט איין נעדאנק: ער וועט בעטען איוואַנאָוון אויסרייניגען זיין ביקס און ער וועט גיהן דאוונען אין שטעדטל אריין.

— זא חליעבאָם! — האָט ער דערוויילן דערהערט הינטען א נעשרייי פון זיין זוואַדנעם אונטער־אָפיציר.

און פון זיין דאוונען גיהן איז נאָר נישט געוואָרען... נאָך ברויט האָט מען נעדארפט גיהן אין צווייטען פּאָלק, דאָס אָב־וועגען, דאָס ארויסגעבען דאָס ברויט נעדוירפט לאַנג, און שוב איז מיט עטליכע אידלעך אוועק מיט אראָפּגעלאָזענע קעפּ נאָך ברויט.

— אָט האָסטו דיר ראש השנה, — האָט אייגער נעחענ־דיג געזאָגט.

— סלוושבע! — האָט א צווייטער נעטרייסט.

— מארגען אפילו קיין שופר גיט הערען! — האָט שוב, ווי פאר זיך נערעדט.

— וואָס איז? יעמעליאָנאָוו אונזער סינגאַליסט בלאָזט שלעכט שופר? — האָט דער סאָלדאָט זיך ווייטער גענויצעלט.

שוב האָט אבער גיט נעהערט, האָט גיט נעוואוסט, וואו ער איז אין הער וועלט. עפּים נעהט ער נאָך ברויט? צו וואָס דאַרף ער דאָס ברויט?... היינט איז דאָך ראש השנה...

— וועז וועט מען מארגען ארויסגעהן? — האָט ער נע־פרעגט ביי'ם „עלטסטען", וואָס האָט נעפיהרט די קאָמאַנדע נאָך ברויט.

— האלב צעהן, שטעהט אין פריקאז...

— האלב צעהן! — האָט שוב אויסגעשריען מיט שמחה.

און ער האָט זיך הערמאָהנט, אז דאמאָלס בלאָזט מען שופר... „שופר"! „שופר"! האָט איהם נערוישט אין קאָפּ. ער מוז הערען מארגען שופר... ער וועט לויפען איז שטעדטעל אריין, גיש טקשה, ער וועט „פאר סוד" גיט אוועק גיהן...

— מארגען נעה איך אין דער פריה אין שטעדטעל, — האָט

ער זיך נעוועגדט צו די פּאר אידען, ניט אנדערש...

שוב איז אויפגעשטאנען אין דער פריה, נאך אידער מען האט נעוועקט אויף פריהשטויק, האט אויפגעוועקט זיין שכן „איוואנאוון", איהם געבעטען מיט טרערען אין די אויגען, ער זאל היטען זיין ראניעץ מיט דער ביקס.

— און דו וואוהין געהסט דו? — האט איוואנאוו פערשלאפען געפרעגט...

— איך... איך... האט שוב געענטפערט מיט האלבע וועטער — איך געה אין שטעדטעל, איך וועל דיר ברענגען חלה...

— נו, געה, איך וועל היטען, — האט איוואנאוו געענטפערש.

שוב איז ארוים פון פּאלאטקע און האט זיך געלאזען נעהן.

— א, גוט ברודער, וואס איך זעה דיך! — האט ער ערהערט א קול.

ער האט זיך אומגעקוקט און האט דערזעהן דעם דעזשורנע. אן אונטעראפיציער.

— אוים שופר! — האט איהם א קלאפ נעטהאן אין קאפ.

— נעה, ברודער! — האט דער דעזשורנער זיך נעוועגדט צו איהם מיט א ווייכען טאן, וועלכער האט שוב'ן נעשניטען איבער'ן האלץ ווי א שארפער מעסער, נעה, ברודער, אויפ'ן קיך — עס פעהלט דאך נאר א „מענש".

— נאספאדין דעזשורנע! — האט שוב אנגעהויבען בעטען מיט טרערען אין די אויגען.

— נארעלע. איך האב ניט וועמען צו שיקען — עס איז דיין „אטשערעך". עס וועט ניט נעדויערען.

— פערפאלען, פערפאלען! — האט שוב געהענדיג אין קיך נעקרעכצט.

אז שוב האט נעענדיגט די ארבייט אויפ'ן קיך איז נעווען

האלב ניין, עס איז נאך נעווען פאר פריהשטיק און ער האט אויסגערעכענט, אז ער וועט נאך קענען נעהן הערען שופר.

ער האט זיך געלאזען לויפען מיט אימפעט אין שטערטעל. דאס הארץ האט איהם נעקלאפט, אין קאפ נערוישט און יעדער קלאנג אויפ'ן וועג האט זיך איהם אויסנעוויזען ווי א תקיעה.

און אט זעהט ער שוין אין נאנצען דאס שטערטעל. די קלייניע אידישע נעסלעך זיינען שטיל, ווי אויסנעשטארבען, נאר עפעס פון א הויז הערען זיך קולות, בעקאנטע קולות... ער לאזט זיך לויפען נעשווינדער צו די קולות וועלכע דערמאהנען איהם דעם ניגון פון למנצח...

באלד... באלד...

און אט דערהערט זיך א תקיעה... ער לאזט זיך לויפען נעשווינדער... ער וועט שופר הערען!

און פלוצים דערהערט ער קלאפען פון פויקען, א רופען פון סיגנאלען פון דער ווייט, מען רופט דעם פאלק!...

דער פאלק נעהט אוועק.

און שוב ווערט צוטומלט.. נעבען איהם הערט ער די תקיעות און דארט ווייט, א האלב ווערסט פון איהם — סיגנאלען און פויקען...

און שוב ווארפט זיך אהער און אהין.

— גוואלד, וואוהין לויפט מען? רייסט זיך ביי איהם ארוים א נעשרייי.

און די סיגנאלען און די פויקען רעש'ן מיט כעס, און ציהען איהם, און רופען איהם: ניכער, ניכער צו אונז, צו אונז — א טרעוואנע!

און די תקיעות פון די אידישע שוהל בלאזען אזוי שוואך, אזוי טרויעריג... עס צופט איהם די נשמה — עס ציהט איהם אהין, צו די שוואכע אידישע תקיעות...

— גוואלד, וואוהין לויפט מען? — ווערט ער צוטומלט און בלייבט שטעהן.

און אט ווערען די סיננאלען שטארקער, די פויקען ווערן און רופען מיט קראפט: אהעררר — אהעררר — גיכער ררר!

און שוב'ן טראנט עס אהין וואו עס הערען זיך שטארקער די סיננאלען... עס טראנט איהם ווי א שטארקער ווינד און ער לאזט זיך לויפען, צוריק, צוריק, צום פאלק...

דער אלטער ארבייטער.

וואיטעק האט זיך צואוועקגעלאזט מיט זיין בעל הבית, דעם אייגענטהימער פון א גרויסער דרוקערייי.

— אן עולה! מוסר'ט ער זיך אליין דעם נאנצען טאג. נעד־דארפט פערשווייגען. 25 יאהר נעדיענט, נעדיענט, נעווען נעטרייו ווי א הונד, און איצט, אז דו האסט שוין גראהע האר — נא דיר, נעה זוך אנדערע בעלי־בתים!

עס פאלט ביי איהם די ארבייט פון האנד און דער מאשיניסט פון דער דרוקערייי, א הויבער דייטש, מיט פערדרעהטע וואנסען, בייזערט זיך:

— דו ביזט, וואיטעק, היינט בעטרונקען, צי וואס?

אויפגערעגט פון אזא שלעכטע מיינונג וועגען איהם, פער־געסט וואיטעק וויעדער וועד שלעכטער איז און ברומט ביין ארויס:

— איך וויים ניט וועד טרינקט, איך צי דער הערר?

— אזוי נאר, דו רעדסט שוין מיר אויך ענטקעגען — צינדט זיך אן דער מאשיניסט — גוט! גוט!

פאר'ן דאזיגען „גוט־גוט!" דערשרעקט זיך וואיטעק אזוי, אז עס שוידערט איהם. ער וויים, אז מיט דעם זעלבען גוט־גוט איז מיט א יאהר צוריק אבגעזאגט געווארען נאך אן'ארבייטער אין דרוקערייי, ס ט א ך. און האט נאך ער היום קיין ארבייט ניט. ער האט איהם שוין געזוכן פארגיג וואך וואלגערן זיך נעבען בריק מיט אלע שכורים און באסיאקעם.

און וואיטעק בעגראבט טיף, טיף אין הארצען דאס ביסעלע שטאלץ, וואס עס איז איהם נאך פערבליבען פאר די 25 יאהר, וואס ער דיענט דא אין דרוקערייי, און מיט א הכנעה־דיגען קול וענדט ער זיך:

— איך וויים נאר ניט, וואס דער הערר איז ביין. עס איז דען אנ'עולה, אז מען נעמט א מאל א ביסעל בראנפען...

נאר אנשטאט צו פערריכטען דערמיט די מערכה, האט ער קאליע נעמאכט. דער מאשיניסט שטעלט אויף איהם אויס די פאר בייזע שארע אויגען און שרייט:

— ווערסט ענטשווינגען! צי ניט, לומפ!

„אלץ איז פערלארען!" טראכט וואיטעק אין אנגסטען און נעמט זיך צו דער ארבייט, דערלאנגען פאפיער צו דער דרוק-מאשין.

דער מאשיניסט שרייט אויס וויערער:

— וועלכע פאפיער, לומפ, האסטו געבראכט?

„דאס אונגליק הויבט זיך אן!" טראכט וואיטעק און עס לאזען זיך ביי איהם אראב די הענד...

נעקומען אהיים פיזיש און גייסטיג מיער, האט זיך וואיטעק א וואכ גענהאן אויפ'ן טאפטשאן, וואס האט נעדיענט אלס א בעט פאר איהם און זיין וויב, און האט שטאר נעקוסט.

— וועסט עסען? האט דאס וויב, א פאר דער צייט פערעלטערטע פויערטע מיט אויסגעלאשענע אויגען און א דאר ברוסט — געפרעגט.

וואיטעק האט ניט נעענטפערט.

— וואס ביזטו אזוי צוטראגען? — האט זי בעזארגט געפאדשט קוקענדיג מיט טרייע בליקען אויפ'ן מאן.

וואיטעק האט ווידער ניט געענטפערט.

דאס וויב איז ווידער געוואדען אונרוהיג און איז צוגע-שטאנען:

— ביזט, זאל נאט היטען, עפעס קראנק?

— קראנק!! — האט זיך וואיטעק אנגעכאפט — ניט

דערהארעז וועלעז מיינע שונאים.

ער האט בייז אננעקוקט דאס ווייב אוז געברומט:

— קיין אנדער ווארט, ווי קראנק, איז ביי איהר ניטא. דאס ווייב האט זיך געפרובט פערטיידיגען:

— שונאים זאלען קראנק זיין, איך מיין גלאט... ביזט עפעס צורודערט...

— צורודערט... האט וואיטעק געמורמלט, וואס בין איך צורודערט... איך לאך פון זיין באבען... איך האב זיך צואוועך־טעלט מיט'ן בעל הבית... פאר 25 יאהר, נישקשה, איך מעג מיר ערלויבען איין מאל פאר 25 יאהר אבענטפערן א בעל־הבית. איך בין אין איינע יאהרען מיט איהם אוז געארבייט האב איך מעהר פאר איהם...

דאס ווייב האט פערשטאנען, אז וואיטעק איז היינט ארויס־געשפרונגען פון העזה. איהר הארץ האט זיך שטארק געשראקען אוז זי האט געוואלט מוסר'ן איהם: אלמאי? נאר א ביסעל אוים מורא פאר וואיטעק'ס כעס אוז א ביסעל אוים מיטנעפיהל האט זי וויך געזאגט:

— לאך זיך אוים פון איהם, נישקשה, ער וועט דיך ניט אבזאגען...

— אבזאגען... זאל ער אבזאגען... האט וואיטעק גע־כעס'ט, וויפיעל איז דער שיעור! 25 יאהר אבגעדינט אוז גע־נוג!... איך וועל אליין זיך אבזאגען...

אויסגערעדט האט ער עס נאר צו שטיל־ען זיין צארן, אבער באלד האט ער ערנסט אויסגערופען:

— גענוג! 25 יאהר! איך וועל פרובען מיין מזל ערגיץ אנדערש...

אויך מארגען איז וואיטעק אויפגעשטאנען פריהער ווי גע־וועהנליך. אוועך ארבייטען איז ער אבער מיט א שעה שפעטער. ווי אזוי ער האט די שעה פערשפעטיגט וויים ער אליין ניט: דער

טייוועל האט זיך אויך היינט אריינגעמישט. ער זעהט בעשייניפערליך, אז דאס נאנצע שטיק, וואס די 25 יאהר האבען אויסגעווענדט, הויבט זיך אן צו רייסען... עס איז געווען א גראהע שטיק, אבער דאך א גאנצעס און א זיכערעס. וואס וועט איצט זיין? — גאט אליין, דאכט זיך איהם, קען אזא הארבע זאך ניט וויסען.

צוקומענדיג צום הויף, וואו די דרוקערייי האט זיך נעפונען, האט ער זיך אבגעשטעלט, געקוקט אויף די פיעלע פענסטער, וועלכע, אנשטאט א פריינדליכע בעגריסונג, ווי ער האט פון זיי אלע אין דער פריה בעקומען, האבען איהם יעצט בייז אנגעקוקט, ווי נעבטעז די אויגען פון בעל הבית, וועז ער האט איהם כלומרשט בעליידיגט. דער גערוויש פון די דרוקמאשינען האבען ווי אויסגעלעגט א שווארצען פינסטערען סוף. ער האט זיך דרייי מאל איבערגע'צלם'ט, געמורמלט: „גאט, זיי מרחם דיין קנעכט!" אוז איז אראפ אונטען אין פאברויק...

צום שלימזל איז גראד אונטען געווען דער בעל הבית. דערזעהענדיג איהם, האט וואיטעק ניט נעהאט וואו זיך צו בעהאלטען אוז איז נעבליבען שטעהן אין אנ'אומגעלומפערטער פאזע, ווארטענדיג אויף עפעם אן אויסרער פון בעל־הבית.

יענער אבער האט איהם ניט בעמערקט אוז גערעדט עפעם מיט'ן מאשיניסט.

וואיטעק האט נעפיהלט, אז דאס שטיק, דאס גראהע לאנגע שטיק, צורייסט זיך אויף שטענדיג, אויף אייביג: פערריכטען עס קען מען שוין ניט אוז ער האט נעפיהלט, אז ער דארף עפעם טהאן. שטעהן אזוי איז קיין שכל ניט, אוז בעניסענדיג זיך מיט א קאלטען שוויים, האט ער ארויסגערעדט:

— בעל הבית, איך וויל א רעכענונג...

נעווארט האט וואיטעק אויף א שטארקען עפעקט. נאך א 25 יעהריגער ארבייט בעטען א רעכענונג איז ניט פון די מעשים, וואס מען הערט אלע טאג. זיין וועגדונג האט אבער

ניט געמאכט קיין איינדרוק. ער זועט פרובען העכער זאגען: וואס האט ער אייגענטליך מורא — ער איז ניט קיין יונגעלע:

— איך האב געוואלט בעטען דעם הערר א רעכנונג! — האט ער נאך אמאל שוין שטייפער ארויסגערעדט, און דאס הארץ האט געקלאפט, ווי ביי א גזלן.

— איך האב געהערט... האט דער בעל הבית קאלט נע־ענטפערט — וועסט קומען שפעטער...

„הייסט עס — ער נעמט אן מיין אבזאגען זיך"... האט וואיטעק זיך אין נעראנק געחדוש'ט און ניט געקענט עס בע־גרייפען.

ער האט זיך דערפיהלט אזוי קליין, אזוי ארבעפאלען. אז איהם האט געוואונדערט, ווי אזוי האס ער, וואי־טעק, געקענט אבדיענען ביי אזא פיינעם בעל־הבית גאנצע 25 יאהר. עס איז געווען קענטיג א טעות. עפים א מארנער טעות.

ער האט א קוק געטהאן נעבען זיך אויף א קאסטען, וואס ער וואלט געדארפט איהם ארויסטראגען אויפ'ן הויף. זיין קאסטען, הייסט עס. יעצט אבער איז די קאסטען איהם אזוי פרעמד געווען, ווי דער בעל הבית, ווי די גאנצע דרוקערייי און ער האט בשום אופן ניט געקענט פערשטעהן, ווי איז דאס מעג־ליך, אז ער האט דא אבגעארבייט 25 יאהר... עס איז א טעות, א גרויסער טעות.

נידערגעשלאגען איז ער ארויס צוריק אויפ'ן הויף, וואו ער איז שטעהן געבליבען און ניט געוואוסט וואהין צו גיהן... אהיים נעהן, וויים ער דארף ער ערשט 1 א זייגער... עס איז דאך אוגמעגליך איצט צו גיהן א היים, ער וועט דאך דארטען משוגע ווערען. אפשר זאל ער ארייז צוריק צום בעל הבית, פא־לען איהם צו די פים און זאגען:

— הערר לעבען, איך האב עס א שפאס געמאכט, צו וואס זאל איך אוועקגיהן, איך האב דיך ליעב, איך האב ליעב די דרו־

קערער, איך האב ליעב די קאסטען, וואס מען דארף ארויסטראגען, איך האב אלץ אזוי ליעב, אלץ איז מיר אזוי אין הארצען איינגעבאקען... 25 יאהר, א קלייניקייט... איך האב עס א שפאס געמאכט, הערר־לעבען, זיי מוחל...

איהם דיענען אבער די פיס ניט צו מאכען א שריט און קראצענדיג זיך אין פאטילייצע מורמלט ער פערלאנגען ארויס:

— עס, צו אלדי טייוועל, זאל זיין! זאל זיין!

ער לאזט זיך געהן ארויס פון הויף. וואוהין וועט ער אבער געהן? זוכען ארבייט ערגעץ אנדערש טאר ער נאך ניט, ער האט נאך אייגענטליך ניט נעהערט קיין רעכטע תשובה פון בעל־הבית, ער האט קיין רעכט ניט... ער דארף זיך מיט איהם ערשטענס אבזוגענען פיין, דאנקען איהם פאר זיין זאלץ און ברויט, זאל ער ניט מיינען, אז וואיטעק איז טאקי עפעס א לאבוס, א וונגאטש... ניין! וואיטעק פערשטעהט, ווי צו בעגעהן זיך...

יא, ער וועט ווארטען נאך א ביסעל, ער וועט אריין נאך א רעכנונג, עס קומט איהם פאר צוויי טעג: מאנטאג, דיענסטאג, עס מאכט אוים א...

דער קאפ איז איהם אבער שוואר און ער קען ניט אויסרעכענען.

— נישקשה — מאכט ער א חניפה אונטער די אויגען — דער בעל הבית וועט ניט פערלאנגען מיינע נעלדר... ער וועט ניט צודרעהען...

עס פערדריסט איהם, וואס דער בעל הבית קען ניט וויסען, ווי גוט ער טראכט פון איהם יעצט. נאר ער וועט איהם זאגען:

— בעל הבית, איך האב צו אייך נאר נישט...

יא, אזוי וועט ער איהם זאגען.

ער ווערט בעגייסטערט, און עס פאלט איהם איין א נליקלי־כע אידעע: נאך דעם ווי ער וועט צונעמען די ביסעל נעלדר, וועט ער איהם א קוש טהאן אין האנד, ווי עס פאדערט זיך.

— עס וועט זיין נאר פיין! ווערט ער ענטציקט.

ער האָט אבער מורא פאר איין זאך: דער קאָפּ איז איהם פערדרעהט, ער קען נאָך פערגעסען...

און ער חור'ט זיך איין עטליכע מאל:

— בעל הבית, איך האָב צו אייך גאר נישט! און נאָך דעם א קוש טהאָן אין האנד...

ער ווערט גאר פרעהליך און איז זיכער, אז עס וועט ארויסקומען אויפ'ן בעסטען אופן...

ניט לאנג אבער האָט איהם די פאנטאזיע נעמאָלט דאָס דאזיגע בילד. ארומגעהענדיג הין און צוריק ניט ווייט פון דער דרוקערייי, וואוהין ער האָט אלע וויילע געווארפען פערליעבטע בליקען, האָט ער ביסלעכווייז, ביסלעכווייז אנגעהויבען צו זעהן די נאקעטע ווירקליכקייט, א הונגעריגע, אן עלענדע, און עס האָט איהם געשוידערט.

— נאָרישקייט! האָט ער געמורמלט פאר זיך — איך קען דאָך אזוי ניט אוועקגעהן... עס איז דאָך אונמעגליך... אבגעוועזען 25 יאָהר און גלאָט אוועקגעהן... עס קען דאָך ניט זיין!

מען דארף זעהן פערריבטען, פערהאפּען צוריק. ער ווענט שוין אריינגעהן און ווענט זאגען: — איהר טאָרט מיך ניט אוועקלאָזען... איהר קוילעט מיך... וואָס הייסט, 25 יאָהר אבגעוועזען ביי אייך... ווער ווענט מיך נעהמען ערגעץ... אלט, קראנק...

א, ניין! פערהאפּט ער זיך... זאל איהם גאָט אויסהיטען אזוינס צו זאגען... אלט איז ער ניט... ער איז אלט אין גאנצען 60 יאָהר, זיין טאָטע האָט געארבייט ביז 75, קראנק אודאי ניט... וואָס הייסט קראנק? טאָמער חאפּט איהם אמאל ברעכען דער קארק, נו, וואָס נעהט עס אן דעם בעל הבית, וואָס דארף ער עס וויסען? זיין טאָטע איז ער, וואָס ער זאל זיך פאר איהם קלאָגען?...

אבער דער נעדאנק, אז עס טהוט איהם די לעצטע ציים צוזאָפּט וועה דער קארק, לאזט איהם ניט אב.

„עס איז אייגענטליך" — טראכט ער — פון מיין ציים

ניט עהרליך — פערליקענען אזא זאך טאר איך ניט... אן ארבייטער דארף זיין א געזונדטער, בפרט ביי מיין ארבייט... צו טראגען די פעק פאפיער און די קאסטענס דארף מען טאקי האבען כח. מיר פעלט דאס שוין... יא! יא! מיר פעהלט! אזא זאך טאר מען ניט פערליקענען... איך וועל זיין ערגער פון א גנב, וועו איך וועל דאס פערליקענען, ער דארף אליין וויסען, וועט ער וועלען וועט ער מיך האלטען, ניט — ניט! אנווארפען זיך אויף א בעל הבית טאר מען ניט...

און ער בעשליסט, אז ער וועט באלד אריינגעהן צום בעל הבית און ארויסלאזען דעם גאנצען אמת און זאל ער זעהן מיט וועמען ער האט נעהאט צו טהאן...

לאזענדיג זיך נעהן צום בעל הבית האט ער בעגעגנט די איבריגע ארבייטער נעהן פון דער דרוקערייי.

— גוט־מארגען! — האט ער זיך פערנייגט פאר זיי מיט גרויס הכנעה... שוין „וואר־מעם"־צייט?

— וואס, רו ביזט ניט קיין היגער? — האט איהם אן ארבייטער אנשטאט צו ענטפערן, פער'חדוש'ט געפרעגט.

— איך... האט וואיטעק אויסגעשטאמעלט... איך, ברידער, נעה אוועק פון פאבריק... חי־חי־חי — שוין צייט! כ'בין שוין א זעבציגער....

— אזוי, ביזט שוין צוגעשטאנען? — האט דער ארבייטער געלאכט — מיאום!

— וואס הייסט צוגעשטאנען? — האט וואיטעק זיך פער־ענטפערט — עס האט זיך אזוי געמאכט, — נאט ווייל אזוי... זייט געווונד, קינדערלעך... איך נעה זיך זענענען מיט'ן בעל הבית... 25 יאהר אבגערויעגט... איך האב צו איהם גאר נישט... מיר קומט נאך פאר צוויי טעג... א קלייניגקייט — ער וועט נישקשה, בעצאהלען... ער האט פאר 25 יאהר בעצאהלט, וועט ער פאר צוויי טעג אויך בעצאהלען...

ער האט זיך תמוואטע פונאנדערגעלאכט, דער יונגער אר־

בייטער האָט נעוואָלט איהם וואָס ענטפערן, נאָר א צווייטער האָט איהם איבערגעהאקט:

— קום, וואָס האָסטו זיך נעשטעלט טענה'ן?...

— נעהט, נעהט, ברידער, עסען! האָט וואיטעק פריינדליך זיך געוועדט — מיר וועלען זיך אמאל טרעפען... א, יא! מיר וועלען זיך נאָך זעהן...

ער האָט אבער געפיהלט, אז ער גלויבט אליין ניט אין זיינע ווערטער און ער האָט נעמערקט, ווי ווייט ער איז יעצט פון אט די יונגווארג, וואָס זיינען אוועק מיט שנעלע טריט און איהם נעלאָזען אליין...

— זאל זיי נאָט העלפען! איך האָב צו זיי נאָר ניט! — האָט ער ארויסגעמורמעלט און זיך נעלאָזט נעהן צום בעל הבית נאָך א רעכענונג...

די פאטאגראפיע.

„...קונסט זאגט איהר — האט דער אינטעליגענט מיט'ן אידישען פנים, האלב איראניש און האלב פערבענקט געשמיי־כעלט צו די נעסט, ווען זיינען בעשטאנען פון קינסטלער און שריפטשטעלער — קונסט איז פאר מיר נאך ביז היינטיגען טאג א ניט קלאהרע זאך און איך רער דעריבער נישט דרייסט, איך זאל חלילה נישט אריינפאלען. איך האב זעהר ליעב בילד־דער, בארעליעפען, סטאטוען. אבער צו זאגען מבינות אויך דער דאזיגער קונסט זאג איך מיר אפ. מיינער א פרייגר. א שטיקעל שריפטשטעלער, האלט זיך דוקא פאר א גרויסען מבין, בעזוכט אלע קונסט־אויסשטעלונגען און בעטראכט יעדעם בילד לויט אלע כללים פון א קונסט־בעטראכטער, צום ביישפיעל: איין אויג נעהמט ער אריין אין האלב אפענעם פויסט און מיט דער אנדער אויג קוקט ער אויפ'ן בילד פון א ווייטען שטח... נאכדעם רעדט ער עפעס וועגען ליכט און שאטען, ניואנסען, שאטי־רונגען, ליניען, און דאס גלייבען וועדטער, ווען מען דארף האבען פיעל מוטה זיי ארויסצורעדען צוויישען אמת'ע קינסט־לער. יא, מיין חבר האט דעם מוטה, איך בין איהם מקנא, אבער א מבין איז ער פונקט ווי איך"...

„און פון וואנען, מיינע פרייגר, זאל איך זיין א מבין. שטאמען, שטאם איך, ווי מיר אלע, פון בעלי־בתישע קלייני־שטעדטעלדיגע עלטערען. ביי אונז אין הויז למשל איז געווען שטענדיג ריין און זויבער, אבער אלעס אויפאך. די וועגד זיינען נעווען הויל; בלויז אויך איין וואנד איז נעהאנגען א פויגעל, ווען די שוועסטער האט אליין אויסגענעהט מיט בלאי־

הע, רויטע אוז נעלבע „בלאטשקע". בלויז די אוינעז מיט שוארצע. דער דאזיגער פויגעל האט נעהאט אז אויסזעהן פוז א חיה, אויסער דער עק איז געווען ווי ביי א פיש... אמת, דער „מזרח", וואס איז געווען נעהאנגען אויף דער מזרח־וואנד האט פערמאגט צוויי חיות. אבער דער מזרח איז נעהאנגען אזוי הויך, אזש נעבען דער סטעליע, אז מיר קינדער האבען קיינ־מאל ניט נעהאט די מעגליכקייט צו בעטראכטען זיי, סיידען מען זאל זיך שטעלען אויפ'ן טיש, וואס דאס איז געווען שטרענג פערבאטען. מיר האבען זיך אבער משער געווען, אז דאס זיי־נען לעמפערטען"...

„בלייבט די פסח'דיגע הגדה, וואס האט פערמאגט פיער נעמאלטע פנים'ער: דאס איז געווען דער חכם, דער רשע, דער תם אוז דער שאינו יודע לשאול, אבער די דאזיגע פנים'ער זיי־נען נעווען אזוי פארשמירט — נייערהויט פוז דער דרוק אליין אוז שפעטער פוז דעם פערגאסענעם וויין, אז היינטיגע צייטען וואלט מען די דאזיגע „געמעלדען" נעקענט אנגעהמען פאר פוטוריסטישע"...

„וועט איהר פרעגען: דער מאמעס טייטש חומש מיט די עטליכע בילדער, וואס זיי זיינען שוין אוכז קינדער בעסער נעפעלען נעווארען: האט אבער די מאמע דאס טייטש־חומש נעהיט ווי דאס אויג אין קאפ אוז האט איהם א גאנצע וואך נעהאלטען פערשלאסען צוזאמען מיט איהרע פערעל אוז אוי־רינגלעך, אוז שבת אוז יום־טוב, צוזאמען מיט איהרע פערל אוז אוירינגלעך, איהם אליין אין די הענד נעהאלטען אוז מיר האבען צו איהם קיין צוטריט ניט נעהאט...

וועז איך זאל נאך דערמאהנען די „מענשעלעך" וואס מיר קינדער פלעגען ווינטער מאבען פוז שנעע אוז א י ז שנעע, וואס דאס איז געווען, אזוי צו זאגען, אונזער בילד־הויערישע קונסט, — שעפט זיך שוין אוים אליין, אויף וואס אונזערע אויגען האבען זיך ערצויגען"...

„איך וויל אבער זיין פינקטלעך און זיך אבשטעלען אויף דער אינציגער פאטאגראפיע, וואס האט זיך אין אונזער הויז געפונען. די דאזיגע פאטאגראפיע איז געווען ניט געפאסט אין א רעהמעל, חלילה. פון אזוינס האט מען אין יענער צייט אין בעלי־בתישע הייזער ניט געוואוסט. די פאטאגראפיע איז געווען פון טאטענס א יוגענד־חבר, וועלכער האט געוואהנט, ווי עס האט דאמאלסט געהייסען, טיף אין רוסלאנד, סך הכל איין טשערניגאוו און איז געווען דארטען א פאדריאטשיק. אווינער האט זיך שוין נעקענט ערלויבען אין יענער צייט צו פאטאגראפירען. די דאזיגע פאטאגראפיע איז אבנעהיט געווארען, ווי דאס אויג אין קאפ. נעהאלטען האט זי דער טאטע פערשטעקט צווישען די סאמע נויטיגסטע פאפיערען, וואו עס האט זיך נעפונען דער מאמעס כתובה, דער שטר חזקה אויפ'ן הויז, א פאר אלטע שטר חובות און די קוויטען, וואס מען האט יעהרליך בעקומען נאכ'ן אינצאהלען די אכט גילדען נאלאג אין דער אופראוע. אט צווישען די דאזיגע „הייליגע" און נויטיגע פאפיערען איז נעלעגען די אינציגע פאטאגראפיע, וואס האט זיך נעפונען אין אונזער בעזיץ. און נעהייסען האט זי ניט „די פאטאגראפיע", נאר „דאס בילד"... זעהן עס פלעג איך זעהר זעלטען. אהן דעם טאטענס רשות ארויסנעהמען פון קאמאד, וואו „דאס בילד" איז געלעגען פערבונדען מיט א שטארקען פאדים מיט א קנופ, וואלט נעווען א צו נעוואגטער שריט אפילו פון אזא מזיק א איינגעל, וויא איך בין נעווען. עס איז בלויז אויסנעקומען צו וואהרטען אויף א גוטער שטימונג פון טאטען אין א לאנגען ווינטער אוונד, וועז עס איז ניט נעווען קיין ארבייט. דעמאלט פלעגט דער טאטע, נאך א ברייטען נענין און נאכדעם ווי ער פלעגט זיך אויסקנאקען די פינגער, א זאג טהאן:

— לאמיר נאר אנקוקען יוסף'ס בילד.

אין הויז איז רעמאלט נעווארען א שטארקערע בעווענונג

און מיט הארץ קלאפעניש פלעג איך ווארטען אויף דער דאזי־
גער צערעמאניע.

און נאכדעם, ווי דער טאטע האט דאס בילד ארויסגע־
קריענען פון איהרע שכנים — דער מאמעס כתובה, דעם שטר
חזקה און פון די קוויטען פון דער אופראוויע פאר'ן אייננעצאהל־
טען נאלאג, פלעגט ער זי בעטראכטען פאר'ן שיין פון לאמפ,
ווי נרויסע קריטיקער בעטראכטען היינטינג צייטען א קונסט־
ווערק...

— א שעהן קאפעליושעל טראגט ער דארטען! פלעגט דער
טאטע ארויסמורמלען צופריעדען, בעטראכטענדיג אויפ'ן „בילד"
דעם חבר'ס קאפעליוש.

— ניב מיר אויך א קוק... פלעג איך אויסשטרעקען די
הענד.

דער טאטע, בטבע א גוטער, פלעגט דאך נאך דער ערש־
טער בקשה נישט נעבען, עס איז נעווען א צו נרויסע זאך, או
ער זאל עס נעבען באלד. איך האב נעמוזט בעטען נאך אמאל.
ביין צווייטען מאל פלעגט ער נאך אלץ ניט נעבען, פלעגט
זיך מוזען די מאמע אריינמישען:

— ניב איהם שוין א קוק טהאן... ער וועט ניט אבבייסען..

ערשט דעמאלט פלעגט דער טאטע בעטראכטען מיינע
פינגער, צו זיינען זיי נענוג ריין און אנזאנגענדיג מיר אז איך
זאל זי האלטען בלויז ביי די זייטען און ניט טאפען מיט די
הענד, פלעגט ער מיר ענדליך אנפערטרוירען דאס בילד מיט'ן
פנים פון טשערנינאווער פאדריאטשיק"...

„אויפ'ן דאזיגען פנים האב איך נעקוקט מיט א הייליגען
ציטער: א קליינינקייט, א בילד פון א מענשען וואס לעבט ער־
נעץ אין דער נרויסער וועלט אזוי ווייט און אט האלט איך
איהם אן אבנעמאהלטען אין די הענד, אפילו מיט'ן קאפעליוש
און מיט די הויזען אין קעסטעלעך"...

„אבער קיין סך האט דער טאטע מיר ניט ערלויבט צו

שפּיעלען זיך. דאָס דאָזיגע בילד איז איהם צו טהייער געווען און אַרויסמורמלענדיג : נענוג געקוקט ! פלעגט ער עס אוועק־נעהמען פון מיר און בעהאלטען עס וויעדער צוווישען די נוי־טינע פאפיערען אויף א לאנגע, לאנגע צייט"...

„עס איז געווען נאָך א געלעגענהייט צו זעהען דאָס בילד, ווען א קינד אין הויז פלעגט קראנק ווערען. א קראנק קינד קען מען נאָר נישט אבזאָגען, פאר א קראנקען קינד נעהמט מען אפילו אראָפּ פון בוידעם דעם סלאי מיט סאָק און מען גיט עס אביסעלע. און ווי באלד אז דאָס קינד איז שוין אזוי מסוכן נעווען און מען האָט איהם נעמוזט געבען סאָק, האָט מען שוין אויך נעמוזט נעבען זיך שפּיעלען מיט'ן טשערניגאָוואר פאר־ריאטשיק. מען האָט בלויז זיך געבעטען רחמים ביי'ן קינד, גיט צורייסען עס... א קינד אז עס איז קראנק איז קאפריזנע"...

„דאָס דאָזיגע בילד האָט אויך געדיענט אלס צייכען, ווי ווייט דאָס קינד איז קראנק: פלעגט עס דאָס בילד פערלאנגען און ביי'ן האלטען עס פרעהען זיך, איז א סימן, אז די קראנק־הייט איז אהן סכנה, טאָמער חלילה, פלעגט עס זיך פון בילד אפזאָגען, האָט עס נעהייסען, אז די קראנקהייט איז ערנסט : עס ווייל אפילו ניט די פאטאגראפיע וואָס דער טאטע אליין האָט זיך ליעב דערמיט צו שפּיעלען ! דעמאלט האָט מען שוין נע־מוזט שיקען נאָך דוד דעם רופא...

— נעהערט אביסעל ! — פלעגט די מאמע אויסדערצעה־לען פאר'ן רופא די קראנקהייט — מען האָט איהם שוין נע־נעבען „דאָס בילד" און דאָס קינד ווייל ניט, ווי מיינט איהר רבי דוד... מסוכן ?...

און דוד דער רופא, א איד א נרויסער מומחה פלעגט פרו־בירען אליין נעבען דעם קינד די פאטאגראפיע און איבערצייי־נענדיג זיך, או עס נעהמט טאקי ניט, פלעגט ער שטעלען די דיאגנאָזע :

— ער האָט היטז !...

דאָס קינד, נאַטירלעך, ניט דאָס בילד פון דעם פאַדריאָטשיק...

„אָט אזוי מיינע פריינד — האָט דער בלייבער אידישער אינטעליגענט פארענדיגט זיינע עראינערונגען פון דער ווייטער קינדהייט — אזוי איז דאָס אייגנצינע בילד אין אונזער הויז בעשטאַנען פון עפעס א פאַטאַגראפיע פון איינעם א מענשען אין א קאפעלויש און קעסטעלדיגע הויזען און זי האָט בעפריעדיגט אונזערע נייגונגען צו שהנהייט און קונסט — היינט פון וואנען זיינען מיר פלוצים געוואָרען אזוינע מבינים וואָס מיר זאלען בעטראכטען די אמת'ע קונסט בילדער דוקא מיט איין אויג, דורך א האלב פערמאכטען פויסט?"

„מיר קענען בילדער ליעב האָבען, אבער שטיל, בעשיידען. צו וואָס דער אָנשטעל?... איך האָב עס פיינט!"...

די גענסט האָבען זיך דערפיהלט בעליידיגט. האָבען אבער אלע געשווינגען, ווי פערשולדיגטע...

א וויץ.

הירש איז נעווען א מענש פאר זיך. נערעדט האט ער זעהר וויניג כמעט ווי גאר ניט. דערפאר האט ער געהייסען ביי די נאהענטע בעקאנטע און ביי די מיטגליעדער פון דער משפחה „דער שווייגער". דער דאזיגער צונאמען האט הירשען ניט בעליידיגט. אמאל פלעגט ער נאך שטאלצירען דערמיט. „וואס דען? פלעגט ער טראכטען — ווי זיי, די פלאפלער!"

נעווען איז ער א איד א סוחר. כמעט נאר שווייגענדיגער־הייד פלעגט ער דורכפיהרען די נרעסטע געשעפטען.

מאכט זיך קויפען א מציאה א שטיקעל רעשטעל וואלד און עס קויפען אן די מעקלער, ריידען זיי נאכאנאנד, מען ריהמט דעם אָרט, דעם פּרייז, די בוימער. הירש זיצט, הערט אויס און שווייגט. ענדליך, אז די מעקלער האבען שוין ארומ־גערעדט אי דעם פּרייז, אי דעם אָרט, אי די בוימער צו עטליכע מאל און וויעדערהאלט אלץ אייגע און אין די זעלבע מעלות, גיט הירש א כאך מיט דער האנד. דאס הייסט — גענוג שוין צו פלאפלען, ער וויים שוין!

— וועט איהר, ר' הירש, פאהרען אנקוקען?

און הירש פלעגט נעבען בלויז א שאקעל מיט'ן קאפּ.

מיט'ן פּרייז פלעגט ער שוין מוזען זיין ריידעוודיגער. שאקלען מיט'ן קאפּ פאסט ניט. ער פלעגט שוין מוזען זאגען יא און גיין און זעלטען צולייגען דעם טיטעל וועלמאזשני־פאן...

שמייכלען פלעגט ער אויך זעלטען, כמעט ווי קיין מאל ניט. בלויז וועז דעם פּרייז פון א כחורה וואס ער האט געהאנדעלט, האט משי געשטעלט צו הויך פלעגט ער אנשטאט דינגען זיך א שמיי־

כעל טהאן. דאס דאזיגע שמייכעל האט מעהר געווירקט אויפ'ן פערקויפער, ווי אן אנדערער וואלט זיך צובייזערט און דער פערקויפער האט גלייך געכוזט ארבעלאזען דעם פרייז א סך ניעדעריגער. טאמער איז דאס אויך לויט הירש'ס מיינונג נעז וועז צו טהייער, פלענט ער ווידער א שמייכעל טהאן. אבער שוין א שמעלערען און ווייניגער בעמערקבארען. ביז וואנען ער פלענט ארויסקרינען דעם ריכטינען פרייז. דעמאלט פלענט ער וועדען ערנסט, א שאקעל טהאן מיט'ן קאפ אויף יא און זיך נעהמען צום טאש, אויסצוהלען האנדנעלד...

אמאל איז אן אבענד פלענען קומען צו איהם מענשען. די שטוב איז געווען א גרויסע, א פרייע. דער סאמאוואר אן אויסגעשייערטער איז נעשטאנען אויפ'ן מיטען טיש און יעדער האט פון איהם נעצאפט קאכיג וואסער אין גלאז, דערנייסעניג פון טשייניק מיט טהעע. איהם אליין פלענט מען מווען אנגיסען און דערלאנגען. אמאל פלענט עס טהאן דאס ווייב, א שהענע, פולע אידענע, אמאל איינע פון די טעכטער, שפעטער איינע פון די שניר, פארמאגט האט ער אי טעכטער אי זיהן, פון וועלכע עס האבען זיך אויסגעבילדעט איידעמס, שניר און אייניקלעך.

אין אזוינע אבענדען פלענט הירש, אלס איידעלער מענש, מווען זיין בערעדטער. דאס איז איהם אנגענעמען שווער. וואס זאגט מען זיי? דרויסען איז א פראסט? נארישקייט. דאס האט שוין נעזאגט דער הויכער מאגערער יונגערמאן, וואס טרינקט שוין די אכטע גלאז טהעע.. זאל ער אפשר נעהמען אויפ'ן שוים דאס דריי יעהריגע אייניקעל?... ניין, מען וועט איהם אנקוקען פערוואונדערט... פאר איהם פאסט עס ניט... ער האט איהר איין גלעט נעטהאן, האבען זיך אויף אלע פערהידושט...

און אזוי טראכטענדיג וואס צו טהאן, וואס צו רעידען מיט די אלע מענשען, אייגענע און פרעמדע, נעהט אריבער דער אבענד. הירש האט קוים פאר'ן גאנצען אבענד אויסגערעדט פינף

ווערטער. ער האָט זיי אויסגערעכענט. איין מאָל „יא", איין מאָל ניין, איין מאָל „נישקשה" און צוויי מאָל נננו...

אָבער קיין חרטה וואָס ער האָט וויניג נערעדט, האָט ער ניט. אדרבא, עס טהוט איהם הנאה. צו וואָס מאכען זיך נאריש ווי זיי. צו וואָס דארף מען גלאָט אין דער וועלט אריין פלאפ־לעז... עס איז חלשות!...

איין מאָל איז אבער געווען אין הויז א גאָסט, א סוחר פון דער וויים... געווען א שהנער און קלוגער איד. דער דאָזיגער איד האָט שוין נערעדט ווי א מענש. דערצעהלט מעשיות, משלים און וויצען. הירש האָט אויסגעהערט מיט גרויס אויפמערק־זאמקייט. „א קלוגער איד!" האָט ער אין נעראנק געלויבט. דער דאָזיגער גאסט האָט איהם צושרויפט, עס האָט זיך איהם גע־וואָלט אויך עפעס רערצעהלען, אויסזאָגען זיך!... עס איז אבער איהם שווער געווען... ער האָט יא נעדענקט פון זיין יונענד, וועז ער איז נאָך א ישיבה בחור געווען, איין וויץ... ער נערענקט: עס איז געווען א וואויהלער וויץ. א וויץ וועגען א ישיבה בחור, וואָס פרענט דעם צווייטען: פאר וואָס זאָגען לייט, אז עס פאלט שטענדיג מיט'ן פוטער אראָב, און ביי איהם איז עסענדיג אויפ'ן „טאָג" דוקא דאָס ברויט אראָבגעפאלען מיט'ן פוטער ארויף... און דער חבר האָט איהם נעענטפערט: מן הסתם האָסטו פארקעהרט אנגעשמירט... עס איז דאָכט זיך א ווויץ... האָט הירש נאכנערענקט צו זאָל ער עס איצט דא אי־בערדערצעהלען צו ניט...

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האָט איהם דער חשק צו דער־צעהלען דעם וויץ אזוי בעהערשט אז ער האָט זיך שוין ניט נעקענט גובר זיין. ער האָט נעהייסען אנגיסען א שטארקע גלאָז טהעע.

אייגע פון די טעכטער האָט איהם אננעגאסען און דער־לאנגט.

— שטארקער! — האָט ער בעפויהלען.

די שנור האָט אבגענאסען א האלבע גלאז, דערנאסען מיט סענם און אוועקגעשטעלט נעבען שוועד.

הירש האָט עטליכע שלוק געהאן און זיך אננערופען צום נאסט:

— שעהנע וויצען אייערע...

די הויזינע און די נאהענטע בעקאנטע האבען זיך אומנע־קוסט.

עם איז נעוואָרען שטיל און מען האָט נעווארט אויף עפעס...

— איך וועל אייך עפעס דערצעהלען... האָט הירש נע־מאלדען און איז רויט געוואָרען — א וויץ!...

— א וויץ! — האבען אייניגע אויסנערופען פערוואונ־דערט.

— נו, יא... א וויץ... האָט הירש געשמייכעלט און אננעה־מענדיג זיך מיט מוטה האָט ער אננעהויבען...

„אמאל האבען צוויי ישיבה בחורים"... ער האָט זיך עט־ליכע מאל פערהאלטען, אבער דער וויץ איז ארוים קיילעכדיג און מיט דער אמת'ער שארפקייט... דער ערפאלג איז געווען זעהר גרוים. אלע האבען הויך און שטארק געלאכט...

אזא'ן ערפאלג האָט הירש ניט ערווארטעט. ער איז נעזע־סען ווי א צוטומעלטער און האָט תם'עוואטע נעשמייכעלט...

דאס איז געווען דער איינציגער וויץ, וואס ער האָט אין זיין לעבען דערצעהלט... עס האָט נעדויערט א לענגערע צייט ביז דער רושם, וואס די דאזיגע ענדערונג אין זיין לעבען האָט אויף איהם נעמאכט, איז אריבער. ער איז ענדליך געוואָרען צו־ריק שווייגענדיג, ערנסט און נעפיהרט די נעשעפטען אויפ'ן

אלטען שטיינער: יא, ניין, א קוים־קוים באמערקבארען שמיי־כעל...

עס זיינען אוועק פיעל יאהרען, אז דעם וויז האט ער אין גאנצען פערגעסען. הירש איז געוואָרען אלט, געגאנגען שוין אביסעל איינגעבויגען און געמוזט נוצען א שטעקען און בריל־לען, וואס ער האט ביידע זאכען פיינד געהאט...

ענדליך האט ער זיך דערפיהלט זעהר שוואך. עס זיינען נעקומען די לעצטע טעג און אפשר די לעצטע שעה'ן. וואס וויים דען א מענש?... מען דארף מאכען א חשבון הנפש...

און ליגענדיג אייגענראבען אין די וויסע וויבע קישענס האט זיך אין זיין שוואכען קאפ זיך דורכגעטראגען בילדער. ווערטער און טהאטען פון זיין לעבען... די נעזיכטער פון פריצים, מעקלער, בוימער און וואסערען... נאכדעם דאס נעזיכט פון אמאליגען ראש הישיבה, פון די ישיבה בחורים... און פלוצים האט ער זיך דערמאנט אן וויץ, וועלכען ער האט דערצעהלט מיט יאהרען צוריק פאר'ן נאסט... ביין דאזיגען וויץ איז ער שטעהן געבליבען און בשום אופן ניט נעקענט מיט'ן נעראנק אויפקומען פון איהם וויבער. ער האט זיך אנגעשטרענגט צו טראכטען פון שעהנע ערהאבענע מעשים, פון צדקה, תורה, אבער דער דאזיגער וויץ האט זיך איהם נעבאמבעלט אין קאפ: „מסתמא האסטו פארקעהרט אנגעשמירט"... ער האט זיך ניט נעקענט איינהאלטען און א שמייכעל נעטהאן און מיט הנאה האט ער נעמורמעלט צוויי מאל: א וויץ... א וויץ... און האט פערמאכט די אויגען.

פערשטעלטע טיליאנערען.

עס איז נעווען א שעהנער זומער־טאג. די זון האט גע־טרי־קענט די קליינע הייזעלעך פון גאס און איהרע שטראהלען האָ־בען זיך געשפיעלט אויף די שויבען פון די פענסטער. די פאר בוימעלעך, וואס האבען זיך נעפונען ערגעץ אין די גויאישע הויפלעך, האבען זיך לאנגזאם געשאקעלט, ווי זיי וואלטען ניט געהאט קיין העזה מאכען א נערוויש מיט זייערע בלעטער. קליינע קינדער האבען זיך נעשפיעלט אין מיטען דער גאס מיט'ן זאמד און זיך צולאפען דעמאלט, וועו א פוהר האט זיך בעוויזען אויפ'ן שפיץ בארג פון מארק און נאכדעם ווי די פוהר פלענט פערשווינדען. האבען זיי זיך צוריק אנידער נעזעצט און פאָרט־נעזעצט זייער שפיעל.

אויף יענקעל לייבע'ס נאניק איז נעזעסען די עלטערע טאכטער שרקה און עפעם נענעהט. די מוטער, זלאטע, א פרוי אין די מיטעלע יאהרען, איז נעזעסען נענענאיבער מיט א זאק אין דער האנד און האט דאָ נעקוקט אויף די שפיעלענדע קינ־דער, דאָ אויף דער טאכטער און פון צייט צו צייט נוטמוטיג נענעניצט.

אין נאס איז נעווארען שטילער און רוהיגער. עס האט זיך בלויז נעהערט א דומפער קלאפען פון א האמער איבער א קאוואלע ערגעץ אין א וויטער קוזניע. און ענדליך זיינען אויך די דומפע קלעפ פערשוואונדען.

די גאס האט אזוי ווי אייננעהאלטען איהר אטהעם און האט אויף עפעם בעדייטענדעם נעווארט.

די טאכטער האט ענדליך אוועקנעלענט די שטיקעל שטאף,

וואס זי האט געגעהט, אויפ'ן שוים און זיך פערקוקט.

פון ווייטען האט זי דערזעהן געהן א אידען מיט א פאק אויף די פלייצעס.

זיין גאנג און זיין אויסזעהן איז געווען פון א פרעמדען, א ווייטען...

— מאמע, ווער נעהט עס דארטען?

די מוטער האט זיך אומגעקוקט און ניט זעהענדיג איהם ווי געהעריג, האט זי נעדריקט מיט די פלייצעס:

— אפשר אן ארימאן.

אבער וואס מעהר ער האט זיך דערנעהענטערט, אלץ מעהר האט די מוטער און די טאכטער זיך פעראינטערעסירט. ענדליך איז דער פרעמדער פארבייגענאנגען ניט ווייט פון נאניק און בענגענדיג די בליקען פון די צווי פרויען האט ער העכער אויפגעהויבען זיינע נעדיכטע רעטזעלהאפטע ברעמען און שטומערהייט עפעס פארנעלענט.

— מאמע, דאס איז א פאקענטרענער.

— איך דארף נאר נישט! — האט די מוטער קאלט ארויסגעזאגט.

אבער אז דער פאקענטרענער איז פארבייגענאנגען האט פארביי דעם נאניק און אנגעקוקט זיי מיט זיינע סודות'דיגע אויגען, האט די טאכטער זיך ניט נעקענט בעהערשען און איהם אבנעשטעלט:

— וואס פערקויפט איהר, ר' איד?

דער איד איז שטומערהייט ארויף אויף'ן ערשטען טרעפעל פון נאניק, זיך אנידערגעזעצט, אבנעווישט דעם שוויים מיט דעם ווייסען ארויסנעשטארטען ארבעל פון העמד און אבגעבונדען דאס פעקעל.

אנפאנגס האט ער נעוויזען פערשיעדענע ציצית. דער דאזיגער סחורה האט די מוטער און די טאכטער ניט נעשענקט קיין אויפמערקזאמקייט. האט ער נעוויזען א קמיעה'לע, א

סגולה פאר קינדער וועז עס שנייַדען זיך צייהנדלעך. אויך דאס האט די מוטער ניט נעדארפט, די קינדער זיינען שוין דער־וואקסען. דער פרעמדער איז ניט נתפעל געווארען, האט נענר־מען צונויפלענען די סחורה אין אַרדנונג. דערווייל האט די מאכטער דערזעהן א ביכעל.

— וואס איז דאס? — האט זי נייגעריג געפרעגט.

— דאס איז א מעשה־ביכעל.

— ווייזט נאר אַנקוקען... — האט די מאכטער אויסגע־צוינען די האנד.

— צו וואס? — האט די מוטער נישט ערלויבט.

דער פאקענטרענער האט אבער זיך ניט נערעכענט מיט דער מוטער און שטומערהייד ארויסגענומען פון א פעקל פער־בונדענע ספרים דאס פערלאנגטע מעשה־ביכעל.

די מאכטער האט זיך נענומען לעזען דאס פאדערבלאט:

דער רייכער בעטלער. ראמאן אין צוויי טהיל.

דער טיטל איז איהר שטארק נעפעלען נעווארען. ווי איז דאס מענליך, אז א בעטלער זאל זיין רייך? עס איז זעהר טשיקאווע. דאס מוז זיין א גוואלדינע ליעבע. עס מוז אבער קאסטען זעהר טהייער.

— צוויי גילדען... — האט דער פאקענטרענער אויסגע־ברומט...

— מאמע, איך וועל קויפען... — האט זיך שרקע נעבע־טען...

— קויפען?... הא? — האט די מוטער שוין אויך בעקר־מען חשק. אבער די סומע איז דאך געווען צו גרויס און זי האט זיך געמטארעט אבשוואכען דעם אייגדרוק:

— עס איז א פנים אן אמת'ע מעשה?

— אמת, ווי גאלד! — האט דער פאקענטרענער פער־זיכערט.

— אוֹן אז אן אמת — האָט די מוטער שוואַך נאָכגענע־
בען — דארף עס קאָסטען אזא פערמעגען?

מען האָט זיך נענומען דיננען. די מוטער האָט געהייסען געבען א פערצינער, די טאָכטער האָט שוין געוואָלט נעבען פון איהר אייגענע געלד א פערטעלע:

— מאמע, איך גיב פון מיינע נעלד א פערטעלע...

— דיינע, מיינע... וואָס מאכט עס אוים? — האָט די מוטער זיך נאָך אלץ געקווייטשעלט — דער טאָטע וועט זיך בייזערן.

— דעם טאָטען וועלען מיר זאָגען, אז עס קאָסט א גילדען...

— וועט ער אויך שרייען! — האָט די מוטער מורא גע־האט.

אָבער דער חשק צום מעשה־ביכעל איז שוין ביי ביידען שטארקער געוואָרען ווי די מורא פאר'ן מאן אוֹן טאָטען. עס איז נעקויפט געוואָרען פאר א פערטעלע. נאָכ'ן אָבצאָהלען האָט די מוטער וויעדער נעצווייפעלט:

— עס איז א פּנים אן אמת'ע מעשה? מיינע שוגאים זאָלען אזוי לעבען...

דער פּאקענטרענער האָט שוין די פערטעלע אריינגעלענט טיף אין א וויטער קעשענע. דאָך האָט ער [illegible] מוטער בערו־היגט:

— עס איז אן אמת'ע מעשה. איך נאר אייך ניט אפּ...

די מעשה איז געווען אין צווי טהייל. אין ערשטען טהייל האָט זיך דערצאָהלט פון איינעם א בעטלער אוֹן פון איינעם א מיליאָנער. דער בעטלער האָט זיך געוועגדעט צו זיין משפּחה נאָך הילף, האָבען איהם די רייכע פון דער משפּחה ארויסגע־ווארפען פון הויז, די אריימע האָבען איהם געגעבען עסען אוֹן טרינקען פון דעם לעצטען. דער מיליאָנער, וויעדער, האָט גע־

טהאן טובות. אין צווייטען טהייל האָט זלאטע און שרהקע ער־פאהרען, אז דער בעטלער איז דאָס נעווען דער מיליאָנער און דער מיליאָנער איז דאָס נעווען דער בעטלער. ביידע זיינען נעווען איין מענש און דער מענש האָט זיך פארשטעלט דאָ פאר א בעטלער, און דאָ פאר א מיליאָנער... דאָס האָט זיי אזוי פער־באפט, אז זיי פלענען צווישען זיך אפט שמועסען:

— נו, מאמע, קען מען שוין וויסען, ווער עס איז א בעט־לער?

— מען קען טאקע ניט... — פלענט די מאמע פיליזא־פירען...

און אז דאָס מעשה־ביכעל איז שוין נעווען איבערגעלעזען, האָט זיך ערשט אננעהויבען די איבערקעהרעניש אין זייערע מוחות. געראכט האָט זיך זיי, אז יעדער פרעמדער אָרימאן, וואָס געהט אריין צו זיי נאָך א נדבה, איז א פארשטעלטער. אין דער אמת'ען מוז ער זיין א מיליאָנער.

— מאמע, וואָס זאָל איך געבען דעם אָרימאן?...

— ניב איהם א שטיקעל ברויט...

— האָ?... ברויט? מאמע... אפשר...

— טאָ גיב איהם א קאָפיקע...

— מאמע, זאָל איך איהם אפשר געבען א טעלער זופ...

— שוואדע...

און נאכדעם האָט די מוטער און די טאכטער נעווארט, אז עם זאָל צו זיי אריין א מיליאָנער און זיך אנרופען:

— דערפאר וואָס איהר האָט מיר נעגעבען א שהנע נדבה און עסען, בין איך אייך געקומען צו בעלויהנען. זייט ווי־סען, אז איך בין נעווען בלויז א פארשטעלטער... איך בין א מיליאָנער, אייערע אן אָנקעל... בין פערליורען געגאנגען ווען איך בין נעווען א קליין אינגעלע, איך האָב אוצרות מיט גאָלד און בין געקומען אייך איצט גליקליך צו מאכען...

און אזוי האבען די צוויי לעזערינס אין יעדען בעטלער נעזעהן א מיליאנער. ער איז בלויז א פערשטעלטער. ענדליך וועט ער אראבווארפען זיינע בעטלערישע קליידער און וועט זיי זאגען, אז ער איז זייער אנקעל, וואס איז אמאל אלס איננעל פערלוירען נעגאנגען...

דער גבירה׳שער אַרעמאן.

דער אייניציגער פערלאנג, וואס יאשע בער האָט די לעצטע יאָהרען געטראָגען טיף אין הארצען, איז בעשטאנען אין דעם. אז ער זאל ווערען אן אַרימאן, גלייך מיט אלע אַרימע אידען וואס געפינען זיך אין שטעדטעל.

— רבונו של עולם! — פלענט ער אמאל פאר זיך אליין קלאָגען — וויפיעל איז דער שיעור זיך אליין און א וועלט צו נאָרען... מען קען דאָך פון דעם דאזיגען ליגען צופלאצט ווערען!

— און וואס העלפט מיר דאָס נארען? — פלענט ער ווידער צו זיך אליין רעדען — וויים מען דען ניט, אז יאשע בער איז א געבראָכענער מענש, א געפאלענער, אז קוים—קוים וואס ער לעבט זיך דורך?

און יאשע בער האָט שוין ניט איינמאל בעשלאָסען אראָפּ־ווארפען פון זיך דעם יחוס פון אמאליגע גוטע צייטען. אנהויבען זיך פיהרען כמנהג בעלי־בתים־אביונים און דעמאלט ערשט וועט איהם דאָס לעבען ווערען לייכט.

און צו וואס לוינט איהם דאָס בעהאלטען זיך, אז אריימ־קייט איז ניט אזא זאך, וואס לאָזט זיך בעהאלטען: איהם דאכט זיך, אז עס טארטשעט ארויס פון אונטער'ן קאפעליוש, וואס ער טראָגט סיי וואָך און שבת, פון אונטערן שווארצען, שטענדיג יום־טוב'דיגען סורדוט, און אפילו אז ער טהוט ווינטער אן דעם סאבאלנעם פוטער מיט'ן שרייענדיגען אויבערשלאק דאכט זיך איהם, א אָט דער פוטער, דער זכר פון אלטע גוטע צייטען, ליגט אויף איהם ווי א פרעמדער. ווי א בגד, וואס ער האָט ערגעץ

געבארגט און היינט מארגען וועט ער איהם צוריק מוזען אומ־קעהרען...

מיט זיין ארימקייט מוז ער זיך היטען ווי מיט א גנבה, ער מוז אפט שמייכלען, אבער דער שמייכל איז ניט וואס אמאל, עס פעהלט אין איהם יענער חן פון די גוטע צייטען. ס׳איז א שמייכל, נאר וועלכען דאס פנים ווערט גלייך פער־וואלקענט און די אויגען בעקומען א פערצווייפעלטען גלאנץ. און ניט ער א זיפץ, ווי דער שטייגער איז פון א שהנעם אי־דען, איז דער זיפץ גאר ניט דער וואס אמאל. עס שטעקט אין איהם ניט יענע רחבות, יענע בריטקייט. עס איז א זיפץ, נאר וועלכען עס ווילט זיך פערבראכען די הענט און צושרייען זיך: אוי, וועה איז מיר געשעהן!...

און שטענדיג מוז ער זיין פארזיכטיג, היטען זיך, ער פיהלט זיך ווי עמיצער וואלט איהם געבונדען און לאזט איהם ניט פרייי צושפרייטען די הענט און אויסשרייען:

— אידען, איך בין געבראכען, געפאלען! איך בין אן עני ואביון און טשעפעט זיך אפ פון מיר!...

עס וואלט פון איהם א בארג אראפ, ער וואלט ווי ניי גע־בוירען נעווארען.

קען ער נישט זיין קיין עכטער גביר, זאל ער כאטש זיין אן עכטער ארימאן!...

אבער וועלען אן ארימאן איז ביי יאשע בער׳ען נישט פון די לייכטע זאכען. ער וויים ניט ווי אזוי מען הויבט דאס אן צו טהאן. אט וויסט מען אז ער איז אן ארימאן און אט פערגעסט מען זיך... אמת, קיין נייע מלבושים האט ער שוין לאנג ניט נעמאכט, אבער די מלבושים פון די גוטע צייטען זיינען אזוי פיעל און אזוי שטארק (אמאליגע סחורות!) און אזוי זויבער, אז וועלכען מלבוש דו זאלסט ניט אנטהאן זעהסטו פארט אין איהם אויס א נגיד, א שעהנער מענש, א בעל־צדקה... טהוט ער אמאל אן, ווי אויף צו להכעים, דאס סאמע אלטע בגד, איז די

באַרד א נגידישע, די אויגען — גבירישע, און אפילו די קנייטשען זיינען ניט אבי וועלכע, ער זעהט בעשיינפערליך, אז קיין צרימער איד אין שטעדטעל האָט ניט אזעלכע קנייטשען, די קנייטשען פֿאַסען איהם צום פּנים!... און אפילו די האָר וואָס זיינען גראָה־נעווארען פֿאר זארג, זעהען אויס נאָר ניט ווי אנדערע גראָה־נעווארענע האָר — עכטע זילבער. כאָטש נעהם און טראָג זיי פערזעצען!...

און זיין ווייב, אסתר־בייליע כאָטש די פערטע איז שוין לאנג פערזעצט — טראָגט זי אויפֿן האלז א שווארצען, ביליגען בענדעל, פאסט עס איהר מעהר ווי פערל. מהוט זי אן א ביליגע טיכעל אויפֿן קאָפּ, דאכט זיך אלעמען, אז דאָס טיכעל איז א זיידענס, נעהמט זי סחורה אויף א קלייד פאר עטליכע גילדען און נעהט עס אליין בשתיקה אויף, קומט זי שבת אין שוהל, ווינשט מען איהר: „טראָגט נעזונד" און מען שאצט עס אפּ אין די שווערע רובעלס... און באמת זעהט זי אויס, וואָס זי זאָל ניט אָנטהאָן, ווי א שרה'טע, דער גוף איז א הויכער, א פולער, די אויגען ווי צוויי רימענטען, לויכטען מיט שטאָלץ, רוהע און פארנעהם.

און אפילו דאָס עסען אין הויז! מען עסט דאָס זעלבע וואָס אלע ארימע אידען, נאָר אנשטאדט אן אייניציגען הערינג צו קויפען אין קראָם און גלייך מאכען מיט ציבעלע, ווי די ארימע לייט, קויפט אסתר־בייליע א פונט הערינג מיט אמאל און זי מאַנירט זיי איין. קאָסטען — קאָסט עס איהר ניט טהייערער, אבער די הערינג זיינען געמארינירט אין א גלעזערנעם סלאָי און קיינער פון די ארימע ווייבער וועט זיך ניט ערלויבען צו עסען וועז אזא מאכל, ווי אסתר־בייליע'ס מאַראָנירטע הערינג...

— גלויבט מיר, עס קאָסט ניט טייערער!... שמייכעלט גוטהערציג אסתר־בייליע פאר אן ארימער שכנה, וועז יענע בעט מראָכט דעם סלאָי מיט די מאַראָנירטע הערינג.

—יא... — מורמעלט די שכנה ווי מיט קנאה — מ י ר קענען זיך דאס ניט פערגינען...

און דאס עסען אליין געהט צו ווי ביי א נגיד: גאפלעז, מע׳ סער און א פלאש וואסער... ברויט אנגעשניטענע אין א ספע־ציעלען גאפלאכטענעם ברויט־טעלער, דער גרויסער טיש אין עס־שטוב איז נעדעקט מיט א קלאהרען סערוועט, די צוויי קינדער, וואס זיינען נאך ניט „אויסגעגעבען", א בחור׳ל מיט א מיידעל, זיצען ארטיג און ווארפען זיך דורך מיט א פריינדליך ווארט: אסתר־בייליע, כאטשע קיין אידישע דיענסט האלט זי שוין לאנג נישט, האלט זי כאטש א קליין שיקסעלע, וואס האט דוקא א אידישען אויסזעהן און רעדט גוט אידיש און וויים אפילו די דינים, וואס זיינען שייך צום קיך...

יאשע־בער ווי׳ל אפט אנהויבען צו ענטפלעקען זיך מיט זיין ארימקייט פון דער קליינער שיקסעלע...

— און צו וואס האלסטו דאס שיקסעלע?... עס איז שווער... מאכט ער פארווירפע זיין ווייב.

ניט אסתר־בייליע א שמייבעל, און ענטפערט איהם גוט־מיטיג:

— וואס קאסט זי מיר? שטיינס נעזאגט, אויך דעם סמך וואס זי העלפט אין שטוב פערשפאר איך אנדערע זאכען. דו וועסט קיין נביר ניט ווערען, אז דו וועסט זי אפזאגען.

— איך ווי׳ל ניט ווערען קיין נביר, פערשטעהסט, איך ווי׳ל ווערען אן ארימאן — ענטפערט יאשע־בער צוריק מיט א שמייכעלע...

— דאס ביזטו דאך שוין! — לאכט גוטמוטיג אסתר־בייליע...

— ניין, איך בין דאס ניט... איך ווי׳ל טאקע, די וועלט זאל וויסען, נענוג זיך בעהאלטען... עס דריקט מיך, פערשטעהסט? און עס קאסט טאקע איבערינג נעלד... וועז איך בין אן אפע־נער ארימאן וואלט איך נעקענט א סך זאכען פערשפארען.

— למשל וואס? — פרענט אסתר־בײלע.

— אט... איך מיין, א נדבה... אן עלי׳ה... א שישי, א שלישי... א משולח, א הכנסת כלה... מען קומט צו מיר נאך אלץ, ווי אמאל...

— טא גיב ניט... — זאגט אסתר־בײלע ניט צופריעדען.

— איך קען נישט נישט געבען... מען מוז אנדערש אנהויבען לעבען דעמאלט...

דערווײל טראגט צו דאם שיקסעל אין א שהען געשניצטע פארצעלייען שיסעלע קאמפאט.

— ווידער קאמפאט... — בייזערט זיך יאשע־בער.

— אז עס קאסט מיר א שיבוש... גאר נישט... פון אן עפעל מיט אביסעל צוקער...

— אבער רייד מיט דער וועלט, בין איך א גביר, מען קאכט ביי מיר קאמפאט...

— וער הייסט דיר דאם רופען קאמפאט?...

— ווי דען זאל מען עס רופען? — בייזערט זיך יאשע־בער.

— רוף דאם א געקאכטע עפעל! — לאכט אסתר־בײלע, אבער יאשע־בער איז בייז און מורמלט:

— צו וואם דארף מען קאמפאט?...

אויב א גאנץ יאהר ווארפט מען זיך ווי עס איז דורך, און יאשע־בער פלאצט אלץ נישט ארויס פאר דער וועלט מיט זיין געדריקטע לאגע — קומט אבער א פאר וואכען פאר פסח, שפרינגט ער פון הויט! דאם יאהר ווען ער זיכער זיך ארויס־געבען, מודה זיין זיך... און ער מעלדעט זיין בעשלום פאר אסתר־בײלע'ן:

— אסתר בײלע! איך וועל היי־יאהר קיין מעות חטים ניט געבען. ניטא קיין מעות חטים! אוים מעות חטים!

— איך היים דיר דען געבען? — בערוהיגט איהם אסתר־בײלע.

— ניט געבען! — קלאפט יאשע־בער איבער'ן טיש — איך האב שוין ניט וואו צו נעהמען און וואס צו פערזעצען... מען וועט קומען וועל איך זאגען: איך קען נישט, איך האב ניט... גיט איהר מ י ר מעות חטים! איך האב אליין ניט אויף פסח!...

— נו, נו, דאס וועסטו ניט זאגען... שמייכעלט אסתר־ביילע טרויריג און ווישט זיך מיט א ווייס טיכעל די אויגען.

— אסתר־ביילע! איך וועל זאגען... איך וועל געווים זאגען! עס מוז דאך האבען אלץ א שיעור! ווי לאנג קען מען זיך שטיקען... איך וועל געווים זאגען! אידען, גיט א י ה ר כיר מעות חטים... איך האב אליין ניט אויף פסח...

דאס איז אבער סתם נערעדט... אז ער וועט אפילו ווי־סען, אז ער וועט ברויכען צו עסען חמץ אום פסח, וועט ער קיין מעות חטים ניט נעהמען. ער וועט היי־יאהר בלויז ניט געבען... און זאל מען וויסען קודם אז יאשע־בער גיט נישט קיין מעות חטים, און וועגען נעהמען מעות־חטים, האט ער נאך צייט... עס וועלען נאך זיין פסח'ס א סך... אנהויבען וועט ער זיך צו ענטפלעקען מיט דעם, וואס ער וועט קיין מעות חטים ניט געבען און נאכדעם וועט שוין נעהן ווי א מזמור...

א וואך פאר פסח פאקט יאשע בער איין אין א קלאפער וויסער לייגלעך דעם סאבאלנעם פוטער, גיט עס איבער אין אבענד דער קליין שיקסעלע און זאגט: קום מיט מיר!

ער לאזט זיך געהען צו חיים דעם וואכערניק, א איד א גרויסער בעל סוד, פערזעצט מען ביי איהם עפעס, זאגט ער קיינעם ניט אוים, סיידען מען לייגט עס ניט אוים און ער מוז עס פערקויפען... פאר'ן סאבאלנעם פוטער בעקומט יאשע בער פופצעהן קערבלעך, צאהלט ער דרי רובעל אב גלייך דעם פרא־צענט, און מיט צוועלף רובעל לאזט ער זיך אהיים...

ער איז שוין אביסעל פרעהליכער. וועגען מעות חטים נעה־מען טראכט ער שוין ניט. אפילו איבער א יאהר אויך ניט... ער

וועט זיך ווי עס איז דורכשלאגען אהן לייטישע הילף... ער האט נאך מלבושים, אביסעל זילבער אין הויז... אבער געבען וועט ער זיכער ניט... ער וועט פשוט זאגען: אידען איך קען ניט !...

אז עס קומען אבער אויף מארגען אריין צוויי חשוב'ע בעלי בתים, וועלן ביי יאשע בער'ן בלייבט שוין פון די צוועלף קערבלאך ניט מעהר ווי א פינפער'ל, איז ער זיי מקבל פנים מיט א גוטמוטיגען שמייכעל און רופט אויס נאסטפריינדליך:

— זיצט אידען, זיצט !

די בעלי בתים אבער איילען זיך. עס איז פאר פסח און ארימע לייט זיינען דא א סך, און זיי מעלדען גליך זייער כונה.

— מיר זיינען געקומען, ר' יאשע בער, נאך מעות חטים !

— געווים ! געווים ! — זאגט יאשע בער ארויס מיט צופריעדענהייט — איך פערשטעה, אז נאך מעות חטים.

— וואוהין דען זאל מען געהן ? — שמייכעלט איין בעל־בית פון די צוויי — איהר זייט פון די ערשטע...

דאכט זיך יאשע בער'ן, אז ער לאכט דאס פון איהם, צינדט זיך אן זיין פנים און אין קאפ ווערט איהם היים און ער מורמעלט :

— אודאי, אודאי אזוי... צו מיר דעם ערשטען... געווים ! הייסט עס דארף מען אייך נעבען מעות חטים... וועט איהר מיר אזוי גוט זיין צוביטען אן אסיגנאציע...

— א הונדערטער ? — פרעגט בתמימות איין בעל־הבית.

— אויב א הונדערטער האבען מיר נאך ניט...

— נייז, — שטאמעלט ארויס יאשע בער... א הונדערטער דוקא ניט... א קלענערע...

— א פופציגער ? — פרעגט בתמימות דער צוויייטער בעל־הבית.

— חלילה... — שטאמעלט צוטומעלטערהייט יאשע בער, און שלעפט פון טאש דאס פינפער'ל.

— אה, א פינפער'ל... אין נאנצען !... וואונדערט זיך איין

בעל־הבית... — איהר מאכט שוין א שפאס פון אונז... מיר ווי־לען טאקע איהר זאלט אונז געבען דאס נאנצע פינפערל: א סך ארמע לייט היי־יאהר ברויכען מצה, וויין, קארטאפעל...

יאשע בער ווערט נאך מעהר צוטומעלט, ער זוכט מיט די אויגען הילף, ווי א בעפאלענער פון צוויי גזלנים... עס איז אבער אין הויז קיינער נראד ניטא... און ער רופט אריין איינעם פון די צוויי דאס פינפערל מורמלענדיג:

— האט איהר עס טאקע אין נאנצען...

— שעהן, שעהן! — ריהמט איין בעל־הבית!

— א פיינע נדבה! ר' יאשע בער! נאט וועט אייך העל־פען! — בענטשט איהם דער צווייטער.

און אז די צווי בעלי הבתים געהן ארויס, קושענדיג די מזוזה, כאפט זיך ערשט יאשע בער וואס ער האט דא נעטהאן... ער לויפט אום פערצווייפעלט איבער דער גרויסער שטוב, צופט פערצווייפעלט זיך־בערנע פערזים פון בארד און קרעכצט:

— אוי, וועה, וואס האב איך דא אבגעטהאן!... ווי אזוי מאכט מען איצט פסח?...

עס קומט אריין אסתר בייליע...

— אסתר בייליע — מורמלט ער — זיי האבען מיר בדלות נעשטעלט.

— וער? שטעלט אסתר בייליע אויס די אויגען אויפ'?

מאן.

— אט די צווי גבאים פון מעות חטים, זיי האבען ביי מיר אויסגענארט די נאנצע פינפרובעלדינע...

אסתר בייליע וויים שוין אבער פון אזוינע מעשיות, וואס טרעפט מיט יאשע בער'ן און זי שמייכעלט ביטער:

— נו, מילא וואס קענסטו איצטער טהאן? מען וועט מוזען פערזעצען דעם גאלדענעם בעכער... עס איז א חרפה פאר דעם פראצענטניק...

און אז עס ווערט פינסטערליך, נאך מעריב טהוט זיך יאשע

בער אז און געהט דורך פערוואַרפענע געסלעך ווידער צום פּראַצענטניק...

דער פּראַצענטניק קען שוין דעם בעכער גוט... "אַך בער טראכט ער איהם אויף דאָס ניי און בארגט אויף איהם א פינצערל און רעכענט אראָב גלייך דעם פּראַצענט: א רובל...

אז יאשע בער קומט מיט די פיער רובל אהיים הויבט ער אן צו טענה'ן מיט אסתר בייל'ע'ן:

— איך בעט דיך, קויף ניט קיין גביר'עשע מאכלים... מאך דעם פּסח אבי ווי... איך שעהם זיך ניט, פערשטעהסט, איך ווייל טאקע, אז די גאנצע וועלט זאל וויסען או איך בין אן ארימאן...

אסתר בייל'ע שאקלט מיט'ן קאָפּ און שמייכעלט מיט א טרויריגען, אבער נגיד'ישען שמייכעל.

און יאשע בער צופט די זילבערנע פערדים פון זיין בארד און קרעכצט:

— געוואלד, ווי אזוי ניט מען זיי צו ווייסען, או איך האָב ניט, או איך קען ניט... ווי אזוי דערלעבט מען שוין די צייט וועו איך וועל אליין נעהמען מעות חטים... קומען וועט זי דאָך מוזען.. .היינט וואָס טויג דאָס נאריש מאכען זיך מיט חיים דעם פּראַצענטניק, אוועקטראָגען צו איהם דעם פוטער און אויסלייזען פון איהם דעם פוטער, פער'משכן'ען דעם בעכער און צוריק אויסלייזען?... א נארישע שפּיעל!...

אבער אז עס קומט פּסח און יאשע בער זיצט אין שוהל אויף זיין „שטאַדט" אין סאמע מזרח, אין די זויבערע קלייד'ער, פערגעסט ער זיך ווידער... עס איז פאר קריאת התורה. אט הויבט דער שמש אן אויסצורופען די מקחים פאר עליות, דער קורס איז הויך, דער „שלישי" וועלט שוין אריינגעשטייגט אזש ביז צוועלף גילדען און יאשע בער'ס שכנים, אין מזרח וואנט, קוקען איהם אן, ווי געזאגט: און איהר ר' יאשע בער? גיט

יאשע בער א וואונק צום שמש, ס'הויסט: ער גיט דרייצעהן... און דער שמש רופט אויס מיט זיין קלינגענדיגען נגון:

— דרייצעהן... גיל—דיין אום שלי—שי!...

און יאשע בער האט שוין גלייך חרטה: וואו וועט ער נעה־מען צו בעצאהלען, אז צו פערזעצען איז שוין באלד ניטא וואס? און ער הויבט אן בעטען נאט, הלואי זאל איהם עמעצער איבערשטיינען...

נעפינט זיך צום גליק א בעלן און שטייגט איבער. פער־דריסט שוין ווידער יאשע בער'ן און ווי ניט ווילענדיג, אבער מיט א שטאלץ פון א מענשען, וואס פערשטעהט זיין ווירדע, ווינקט ער ווידער צו צום שמש.

און דער שמש קלינגט אויס קוקענדיג מיט א שמייבעל צו יאשע בער'ן:

— פופצעהן... גיל—דיין אום שלי—שי!...

און די שכנים פון מזרח וואנט קוקען זיך איבער און מורמ־לען:

—יאשע בער איז נאך ניט צו פערזינדיגען...

און יאשע בער — קוים וואס ער האלט זיך ער זאל ניט אויסשרייען:

— גוואלד, אידען, האט רחמנות! כ'בין אן ארימאן!...

און אז ער נעהט פון בית המדרש טראכט ער מיט וועה־טאג:

ניין, איך בין שוין א פערפאלענער... קיין ארימאן וועל איך שוין קיינמאל ניט ווערען... איך וועל מוזען נאך יום־טוב פערזעצען די לייכטער און בעצאהלען פאר'ן „שלישי".

וואם האָט זיי פערבונדען.

יוסף פונק, א בחור פון עטליכע און צוואנציג יאָהר, נעהט שוין באלד צוויי יאָהר ארום מיט ראָזע שטיין, א מיידעל פון א יאָהר צוואנציג. די בעקאנטשאפט איז נעווען א צופעליגע, ווי דאָס רוב בעקאנטשאפטען אין א גרויסער שטאָדט: נעזעסען צוזאמען אויף באנק אין טהעאטער, דורכנעווארפען זיך מיט א ווארט, א בעמערקונג, צוזאמען „נעפאטשט" דער פרימאדאָנע, נאָכדעם בענליט זי אהיים און פאר אוועקגעהן געפרענט:

— זעהט מען זיך נאָך א מאל?

און ביים צווייטען מאל זעהן זיך האָט מען זיך שוין אָפּגעקוקט, ווי גוטע בעקאנטע, געגאנגען נעארמט און זיך איינע די אנדערע נעדריקט און מיט ליעבשאפט איינע די אנדערע אין די אויגען אריינגעקוקט און ביים שיידען זיך שטעהן נעבליבען און געפרענט, ער זי, נאטירליך:

— וואוינט איהר, היימט עם, אויפ'ן דריטען שטאָק...

— איז דאָך איצט פינסטער אויף די טרעפ. זאל איך אייך אפשר בענליטען ביז'ן טיהר?

— אויב אייך איז ניט שווער, ביטע — שמייכעלט זי.

און אויף די טרעפ איז ווירקליך פינסטער. עס איז שוין אייגס א זייגער בייגאכט און דער הויז־ווירט איז קארג.

אבער אין דער פינסטערניש בליצט דורך אין זיין קאָפּ א ליכטיגער געדאנק:

ער וועט זי קושען.

און גלייך וועלט א קוש ארויפגעפרעסט אויף איהרע יונגע בליהענדע, אבער דורשטיגע ליפען.

און דער קוש, א לאנגער א בערוישענדער, וועקט אויף אין איהר הארץ דעם שטאלץ פון דער פרוי. זי וועגדעט זיך בייז:

— עס איז ניט ריכטיג פון אייך.

ער פערטוידיגט זיך:

— איך האב קיין שלעכטע געדאנקען ניט געהאט דערבי.

זי וועלט געריהרט און פרעגט איבער, ווי דורך טרעהרען:

— ווירקליך?

און אום צו בעשטעטיגען עס, דריקט ער איהר פעסט די האנד, וועלכע ברענט ווי פייער.

ביים דריטען מאל קומט גאט אליין צו הילף. ארויפגעהענדיג אויף די טרעפ, דערהערט מען איבער'ן דאך עפעס א פויקערייי.

— עס רענענט! — זאגט ער ווי מיט שרעק.

— אה, ווירקליך! — ענטפערט זי מיט מיטלייד — וואס זשע וועט איהר טהאן? קיין רענען־שירם האט איהר ניט.

— וועל איך נעהן אהן א רענען־שירם — לאכט ער.

נאר ער האט שוין בעוויזען מיט זיין פרייגדשאפט אבצוקויפען איהר הארץ. זי וועלט געריהרט און זאגט שנעל ארויס:

— נייז, איך וועל אייך ניט לאזען נעהן אין רענען... איהר וועט אריין צו מיר, איהר וועט איבערוואלטען.

אה, דאס איז ניט קיין רענען געווען, טראפען נאלד האבען פון הימעל נעטריפט, טראפען פון גליק און זעלינקייט האט אריינגעטריפט דער הימעל אין צוויי יונגע הערצער.

און די ליבע האט זיך צובליהט.

און אזוי האט מען זיי נאכדעם שטענדיג צוואמען געזעהן: אין טהעאטער, אויף א באל, אויף א קאנצערט, אויף א פערזאמלונג.

און קיינער האָט ניט געוואוסט, וואָס זיי זיינען איינע די אַנדערע: ברודער און שוועסטער, חתן כלה, געליעבטער און געליעבטע?

און ענדליך האָבען זיי אליין אויך אויפגעהערט צו וויסען.

זיי זיינען געווארען אזוי נאָהענט איינע די אַנדערע, אז זיי האָבען פערלאָרען דעם זין פון זייער צוזאַמענזיין, און האָבען זיך דערפיהלט פרעמד.

גליקליך איז ער געווען, אז ער האָט געקענט אמאל זיך אויסדרעהען אן אוועג דיין אָהן איהר.

זי האָט אויך יעצעם אוועג ניט שטארק געבענקט.

זאָלען זיי זיך נאָר שיידען?

נאָר דאָס איז שווער געווען.

זאָלען זיי זיך פערבונדען אויף אייביג, ווי עס פאסירט דאָס רוב אין אזוינע פאלען.

האָט אָבער געפהלט דער צופאל.

שטומע זיינען זיי געגאנגען אויפ'ן באנקעט, וואָס איז געגעבען געווארען פאר זייער אן אלגעמיינעם **פרייַנד**.

מיט א שטונדע צוריק האָבען זיי זיך אביסעל געהאמפערט, ער, פונק, האָט געזאָגט, אז זי, שטיין, זאָל אָנטהאָן די ווייסע בלוזע.

זי אָבער האָט געפונען, אז די רויטע פאסט איהר בעסער.

— די רויטע איז צו אויפפאלענד! — האָט ער ג'עכס'ט.

— דו פערשטעהסט ניט... האָט זי זיך מיט איהם גערייצט.

און האָט אָנגעטהאָן די ווייסע. און דעם נאָנצען וועג האָט יעדער זיינע געדאנקען געטראכט.

זי: וואָס איז דער צוועק פון דער דאָזיגער ליעבענוש.

ער: עס איז שוין ווירקליך צייט א פעסטען שריט צו מאכען. זאָגען איהר, עס האָט ניט קיין זין.

אויפ'ן באנקעט איז געווען א פרעהליכע שטימונג.
פונק'ען מיט שטייג'ען האט מען געזעצט איינע נעבען די אנדערע. זיי זיינען געזעסען שטום.
ענדליך האט דער פארזיצענדער געזומען טיילען טאסטען:
פונק האט געזאגט א פאר ווארימע ווערטער.
דער עולם האט געפאטשט.
דער פארזיצענדער האט א קלונג געטהאן און מיט א שמייכעל זיך אנגערופען:
— איצט האט דאס וואָרט מאראם פונק.
זי איז רויט געוואָרען און האט קוים ארויסגערעדט:
— איך בין נישט מאראם פונק... ענטשולדיגט.
— פרויליין שטיין, מיינט איהר — האט אויך פונק פערריכט, און איז דוקא בלאס געוואָרען.
דער עולם האט נוטמוטיג געלאכט...

נאכ'ן באנקעט האט פונק אין מיטען וועג זיך צולאכט:
— מאראם פונק.. כע־כע־כע... געפעלט עס דיר..
זי האט איהם אנגעקוקט פריינדליך און קינדיש ארויסגעשמאמעלט:
— אן אידיאט א פארזיצענדער!
— א שוטה! — האט פונק מסכים געווען — אמת, ראוע?
— נעווים... האט ראוע מיט א האלבען מויל צוגענעבען.
זיי האבען שמייכעלנדיג נעשוויגען.
אין א ווייל ארום:
— עס האט דאך געקלונגען זעהר אנגענעהם: מאראם פונק! כא־כא־כא!...
ראוע האט זיך אויך פרעהליך צולאכט.
— וועהר קאמיש!
— פאר וואס איז דאס קאמיש? — איז פונק ערנסט געוואָרען.

— וויל איך היים דאך שטיין... — האט זי מיט א גע־מאכטער נאיוויטעט געענטפערט.

— אבער ווי היים איך?... — האט ער שעלמיש גע־פרעגט.

— דו? — האט זי איהם ליעב אנגעקוקט — דו הייסט הערר פונק.

— און דו — האט ער פלוצים שטארק אויסגערופען — און דו וועסט הייסען מאדאם פונק...

און אזוי ווי אויפ'ן נאס איז קיינער ניט נעווען, האט ער זיך אבגעשטעלט. זי פעסט צונעדריקט צו זיך און האט זי היים געקושט.

אזוי האט ער זי געקושט דאס ערשטע מאל אויף די טרעפ.

דאזע האט זיך צוואוויינט... ער האט זי פעסט געדריקט צו זיך און נעגלעט און געווישט איהר די טרעהרען און גע־פליסטערט:

— ווייז נישט, מאדאם פונק...

זי האט זיך פרעהליך צולאכט...

בלומען.

(בערלינער סקיצע)

דאבין, א נעבוירענער אין טראקי, ווילנער גובערניע, נע־עקסטערנעט אין סובאלק, אטעסטאט בעקומען אין קאוונא — האט נעהאלטען אין ענדינען דעם מעדיצינישען פאקולטעט אין בערלין, ער האלט שוין ביים שרייבען די דיסערטאציע. אווי ווי ער איז א נעוועזענער תלמודיסט, און היינט א נאציאנאליסט, האט ער בדעה צו נעהמען אלס טהעמא: די היגיענע און דער תלמוד...

אבער כאטש די דיסערטאציע איז נאך ניט אפגעהויבען נע־ווען, האט ער שוין נעדרוקט אויף זיינע וויזיטקארטען: „דר. מע־דיצין, בארים דאבין, בערלין". צוויישען די סטודענטען, זיינע קא־לענען, ריזיקירט ער ניט צו ווייזען די דאזיגע ווייזיט־קארטע. פאר זיי האט ער אן אנדערע, ווען עס איז בלויז נעדרוקט: „סטודענט מעדיצין".

די קארטע מיט'ן טיטעל „דאקטאר" פערטהיילט ער צווי־שען די רוסישע אידען, זיינע פריינד און בעקאנטע, ווען פאה־רען דורך אמאל אין בערלין.

— שוין, הייסט עס, א דאקטאר? — קוקט איהם אן דער פרייַנד זיינער פון רוסלאנד.

און דאבין שמייכעלט צופריעדען און ענטפערט:

— נעגנג נעשוויצט — שוין צייט:

דער עיקר אבער איז ער אויסען מיט דער נייער ווייזיט־קארטע א רייכען שדוך.

דאבין איז שוין לאנג „צום שכל נעקומען" — ווי ער אליין דריקט זיך אוים — און קוקט אויף די היראט מיט די־

זעלבע אויגען ווי אויף א דיפלאם. די הייראט וועט איהם פער־זארגען מיט א קאפיטאל צו קענען איינארדענען זיך אין דער דיפלאם וועט איהם נעבען דאס רעכט אויפצונעהמען פאציענ־טען...

לייבע איז נאר פאר דער סטודענטען־צייט. ער האט שוין גענוג געלייבט, אפילו איצט, וועו ער איז שוין אזוי ערנסט־גע־שעפטליך געשטימט. האט ער נאך צו טאן מיט א „שאץ", טאקע די טאכטער פון דער ווירטהין, וואו ער האלט א צימער, די אכצעהניעהריגע לענא.

אבער קיין לאסט פאר איהם איז זי ניט, זי וווינט אלע זיינע פלענער אוז זי אליין ראטה איהם צו נעהמען א כלה מיט מעהר געלד.

א גוט מיידעל די דאזיגע לענא!

זי בארגט איהם אמאל אוים א פאר מארק, פאר'ן ערש־טען, איידער ער בעקומט דאס ביסעלע געלד, וואס ער קריגט פון דער הויס, איבריגענס, נישט פינקטליך.

אבראם וולאדימיראוויטש מאנעוויטש, איז אייגענטליך א נעבוירענער אין טראקי, נאר אזוי ווי ער האט בעקומען א פער־וויגילדע, וואוינט ער שוין א יאהר פופצעהן אין ראסטאוו נא דאנו, אוז פאהרט יערעז זומער קיין קיסינגען.

די לעצטע פאר יאהר נעהמט ער מיט זיין טאכטער טא־ניא, א מיידעל, וואס איז נאך יונג, אבער ראוי צו א שידוך.

חתונה האבען דורך א שדכן וועט זי זיכער ניט, דערצו האט זי צופיעל טורגעניעוו'ען געלעזען. דער אלטער אבראם וולא־דימיראוויטש מאנעוויטש פערשטעהט עס, אוז אזוי ווי ער איז א ליבעראלער מענש, וועט ער זיין טאכטער חלילה ניט צווינ־גען.

נאר עס זאל זיך אונטערוקען עפעס א קלוגער יונג א דאקטאר, וואלט געווען ווי געוואונשען.

ער האָט גאר נישט געגעסן פערליעבעזן זיך, אבער אין א דאקטאר קען מען זיך דאָך אויך פערליעבעזן.

אמת, ער צאָהלט אב דערפאר צוואנציג טויזענד. אבער דערפון דארף מען דאָך הויך נישט רעדען. מען קען דאָס מאכען בשתיקה: דו, דאקטאר, פערליעב זיך און דערפאר וועסטו בעקומען צוואנציג טויזענד.

פון דעם דאָזיגען סוד האָט דאבין ערפאהרען.

דאבין האָט זיך מיט זיינע לאנדסלייט אינטערעסירט, בפרט מיט אזא לאנדסמאן, ווי מאנעוויטש, וואס האָט א טאכטער, און צום גליק מאכט ער אויף איהר אן אייגדרוק.

זי ברויכט גאר נישט צו מערקען זיין מיין...

דאבין קען שוין גוט דעם דאָזיגען טיפ.

מיט דעם ערשטען שפאציער אין „טיער־גארטען" האָט ער שוין א קליין ווינקעלע אין איהר הארצען געוואונען.

— איהר ווייסט אין וועמען איהר זייט עהנליך?

זי האָט אויסגעשטעלט איהרע אויגען אויף איהם און נייגעריג געוואָרט.

— צו אסיא'ן...

— אה, צו טורגענייעוו'ס אסיא'ן! — האָט זי מיט פייכטע אויגען פאר פרייד אויסגערופען און האָט איהם אנגעקוקט מיט דאנקבארקייט און פרייגדשאפט.

— ווירקליך! — האָט זי געפליסטערט — מיר דאכט זיך מאנכע מאל, אז איך בין איהר שאטען...

— נישט איהר שאטען! איהר זיינט אסיא אליין! — האָט דאבין מיט אקטיאָרישער פעהיגקייט געשפיעלט זיין רעל...

זי האָט זיך דערפיהלט אזוי גליקליך, אז זי האָט בעקומען דרייסטקייט און זי האָט דעם „דאקטאר" דאבין געגומען אונטער'ן אָרים און שטיל געמורמעלט:

— קומט אהין... דארט זיינען אוויגע שעהנע בלומען...

* * *

ענדליך איז ער איינגעלאדען פון פאטער און פון איהר צו קומען צו נאכט־מאל אכט א זיינער פאר נאכט.

דאס געשעפט איז ווי זיכער נעמאכט, ער מוז בלויז האבען א „מארק" קאפיטאל ארויסצולענען אין דעם דאזיגען געשעפט. ער מוז איהר ברענגען בלומען...

אבער ווי אויף צו להכעיס האט ער היינט קיין נראשען נעלד ניט. קוים א פאר נראשען פאר'ן טראמווי.

און די קאלענען זיינען אלע אויסגעבייטעלט. עס איז פאר'ן ערשטען!

אך, ווען ער בעקומט נישט קיין מארק, פערשפילט ער צוואנציג טויזענד רובל, 45 טויזענד מארק!

און אט איז שוין באלד האלב אכט...

און דער מארק, בלומען צו קויפען איז ניטא און ניטא.

ער האט שוין געבעטען ביי דער הויז־פרוי. האט זי איהם ענטזאגט. און דא איז די צייט אזוי קורץ.

דארף מען געהן זוכען לענא'ן אפשר האט זי.

ער לאזט זיך נעהן צו דער ריכטונג, פון וועלכער זי דארף אנקומען פון ווארען־הויז, וואו זי איז א פערקויפערין.

ער איז אין נאנצען אויפגערעגט און ערשיטערט.

דער ווייזער פון רעלאמען־זייגער ווייזט שוין צעהן מינוט צו אכט.

צום גליק בעמערקט ער פון ווייטען לענא'ן.

ער לאזט זיך נעהן זעהר שנעל.

ער בעמערקט זי שוין, זי שמייכעלט אזוי פריינדליך. אין האנד האלט זי א שמאלע, לאנגע זאך פערוויקעלט אין א ווייס פאפיער.

— לענא!

— חערר דאבין! זעהען זי, וואס איז חאב בעקומען!

און זי בעווייזט איהם א שעהנעם בלומען־בוקעט.

דאבין גלאצט אויס פאר איבערראשונג זיינע אויגען....

לענא מיינט, אז ער איז אייפערזיכטיג. זי בערוהיגט איהם:

— נישט פון א „שאץ" — פון א חבר'טע — ביי גאט!

ענדיגט זי מיט א הייסער שבועה.

דאבין איז פון קראנץ נאך אלץ איבערראשט, אבער באלד קומט ער צו זיך, בעטראכט איהם שוין רוהיג און ווערט ענטציקט; מיט דעם בוקעט ווען ער זיכער געווינען דעם גרויסען גע־ווינס — צוואנציג טויזענד!...

ער פערוואנדעלט זיך אין אן אקטיאר און הויבט אן שפיע־לען:

— לענא! — רופט ער זיך אן ביין — דער בוקעט איז פון א „שאץ"! איך וועל עס דיר ניט פערגעבען.

— ביי גאט פון א חבר'טע! — שווערט לענא מיט הארץ.

— איך גלויב דיר ניט! — זאגט דאבין און ציהט אויף זיך אן א שטרענגקייט.

— מיט וואס קען איך דיר איבערצייגען? — פרעגט לענא כמעט ווי מיט טרעהרען.

— ניב מיר אוועק דעם בוקעט, דאן גלויב איך דיר.

לענא קוקט אן מיט ליעבע דעם בוקעט, נאכדעם דאבין'ס ביין געזיכט און ציהט איהם אויס מיט אראבנעלאזטע אוי־גען דעם בוקעט.

— איצט גלויב איך דיר... — שטאמעלט ער פאר פרייד.— א דאנק!... איך בין זעהר פערנומען... אדיע, לענא! איך מוז שנעל לויפען...

און ער לאזט זיך מיט די בלומען צו מאנעוויטש'ן, צו „אסיא'ן", צו די צוואנציג טויזענד...

מיט לענא'ס בוקעט...

דער קדיש.

חינטער'ן פּאַראַוואַנג האָט זיך געהערט לייכטע שטילע קרעכצען און שטילע טרייסט־ווערטער פון דער אלטער ענגיטער „באָבע". אין שטוב איז געווען אומעטיג ביז צו דערשטיקט ווערען. די זיבען קינדער — אלע מיידלעך. די עלטסטע — דריי און צוואַנציג, די איננסטע — פיער יאָר — זיינען שטיל מיט אראָבגעלאָזענע קעפּ געזעסען אין בעזונדערע ווינקעלעך און האָבען אויף עפּעס שרעקליכעס געווארט..

ביי א קליין טישעל נעבען א גרויסען אלמער ספרים איז געזעסען דער „פּאַטריאַרך" ר' זעליג חאַנעס, א הויכער דאַרער איד מיט א גלעזען שווינדזיכטיגען פּנים. ער האָט מיט א שטילען צובראָכענעם ניגון געזונגען איבער א גרויסער גמרא און האָט אלע וויילע אויפּגעהויבען דעם קאָפּ, א וואַרף געטאָן נערוועזע בליקען צום פּאַראַוואַנג, און אויסער שטילע קרעכצען, מעהר געהויערט ניט ערקונדיגענדיג זיך, האָט ער זיך ווידער גענומען זינגען מיט'ן טרויעריגען באַנגען ניגון, און עס האָט זיך געדאַכט, אז איהם אליין טהו מעהר וועה ווי דער קינפּעטאַרין.

— רבונו של עולם! — האָט די עלטערע טאַכטער איבערגעריסען די שטילקייט — זאָל שוין דאָס מאָל זיין א איננעלע! גוואַלד, רבונו של עולם, האָב רחמנות!

— אוי, הלואי רבונו של עולם! האָט א צווייטע טאַכטער אונטערגעהאַלטען.

און די אלע מיידלעך פון קליין ביז גרויס האָבען מיט צובראָכענע הערצער, מיט אראָבגעפאַלענע געמיטער שטיל געבעטען, אז עס זאָל א איננעל געבוירען ווערען.

ר' זעליג האָט אַבגעריסען דיאויגען פון דער גמרא, האָט א קוק געטאָהן אויפ'ן פֿאַרהאנג, נאכהער אויף די זיעבען מיידלעך, האָט א ארויסגעלאָזען א טיעפען „אוי", א מאך געגעבען מיט'ן האַנד און מיט א יאוש ארויסגעזאָגט:

— זי וועט אייך האָבען נאָך א שוועסטער!...

די זיעבען מיידלעך האָבען פערצוויפעלט זיך איבערגעקוקט, דעם טאָטענס יאוש האָט זיי אין גאנצען דערשלאָגען און זיי האָבען שוין אפילו קיין מוט ניט געהאט צו בעטען נאָט, נאר דאס קלענערע פיער יעהריגע מיידעלע אין א צורייסען קלייד עלע האָט שטיל נעבעטען:

— „אוי, הלואי מאמע האָבען א ברודערל!"...

— איך וועל שוין שטארבען אהן „א קדיש!"... האָט ר' זעליג געקרעכצט.

די ציים האָט זיך נעצויגען, די קרעכצען הינטערן פֿאַרהאנג האָבען זיך געשטארקט, ר' זעליג און די עלטערע מיידלעך האָבען שוין פון פֿרעקטיק געוואוסט, אז באלד - באלד שרייט אויס די באָבע מיט א פערצווייפעלטען קול: א מיידעל! און ר' זעליגען דוכט זיך, אז אזא מין אויסגעשריי וועט איהם טרעפען וויי א קוי גלייך אין הארצען און ער ראָטעוועט זיך צו ענטלויפען.

ער גיהט ארויס אויפ'ן הויף און הויבט אויף די אויגען צום הימעל. עס איז האלבע נאכט. די לבנה שווימט אזוי רוהיג און גלייכגילטיג, די שטערענדליך שפרינגען און וויגען זיך, דאכט זיך, ווי קליינע יונגע קינדער און ר' זעליגען קלינגט אין די אויערען דער באָבעס הייזעריג קול: „א מיידעל!"

— מיקא, איז אהן א קדיש! פערפאלען! רעדט ער, אומגעהענדיג איבער'ן הויף, מיט גוואלד נעמט מען ניט!

עס העלפט אבער ניט זיין בערוהיגען זיך: דער שרעק, טאָמער א מיידעלע, נעמט איהם דורך וואָס וויטער אלץ

שטארקער. ער פערליערט די נעדולד און נעהט אריין צוריק אין שטוב.

נאר די שטוב האט זיך איבערגעביטען. וואס איז עס? הא?

— א אינגעל!... טאטע, א אינגעל, טאטינקע, זאל איך אזוי נעווונד זיין! — זיינען איהם די זיעבען מיידלעך בעפאר לען מיט דער בשורה, מיט שטראהלענדע פנימער.

— הא, א אינגעל? — האט ר' זעליג צוטומעלטערהייט איבערגעפרעגט — הא? וואס?...

— א אינגעל, ר' זעליג, א קדיש! — האט די אלטע באבע אננעזאגט. באלד וועל איך איהם אויסבארען, וועל איך איך איהם ווייזען...

— א אינגעל!... — האט ר' זעליג נעשטאמעלט, ווי צוטר מעלט, האט זיך אנגעשפארט אן וואנד און האט זיך פענאנדער נעווויגט, ווי א אידענע.

די זיעבען מיידלעך האבען זיך דערשראקען.

— דאס איז פון שמחה, — האט די באבע זיי בערוהיגט— דאס מרעפט מיר ניט דאס ערשטע מאל!

— א אינגעל, א אינגעל, — האט ר' זעליג נעהלויפען פאר גרוים שמחה... א אינגעל... א אינגעל, א קדיש!

2.

א נאמען נענעבען האט מען דאס אינגעל יעקב, נאר צר ליעב א סגולה האט מען איהם נערופען אלטער. ר' זעליג איז אפילו נעווען א איד א למדן און האט ניט נעהאלטען פון אזוינע סגולות און האט נעלאבט פון זיין חייקען, וואס זי גלויבט אין אזעלבע נארישקייט; אין הארצען אבער איז ער נעווען צופריע דען: וואר קען וויסען, וואס דערין שטעקט; א מאל וווייסען ווייבער בעסער פון מאנסביל׳ען.

און אז אלטערקע א׳ז אלט נעווארען דרייי יאהר, האט זיך ר' זעליג׳ס הוסט פערשטארקט. אין ברוסט האט איהם אנגע־

הויבען אפטער צו דריקען, נאר גייסטיג איז ער ביי זיך שטאר־קער געוואָרען און האָט נעקוקט דעם טויט אין פּנים אריין מיט רוהיגקייט, ווי ער וואָלט געזאָגט: איצט לאָך איך פון דיר, איך לאָז א קדיש...

— ווי רעכענסטו, חייקע, פּלענט ער נאָכ'ן אויסהוסטען זיך, וועגרען צום ווייב — אלטערקע וועט שוין קענען נאָכזאָגען קדיש, אז איך זאָל למשל היינט, מאָרגען שטאַרבען.

— נעה שוין, נעה, פּלענט חייקע זיך דערשרעקען — וועסט נאָך לעבען און לעבען! א נאַוויגע, אז דו הוסט...

זעלינ האָט נעשמייכעלט: א נאַרישע אידענע, זי מיינט, אז איך האָב טאָקע מורא פאר'ן טויט — אז מען לאָזט א קדיש, איז דער טויט פון די קלייכע זאכען...

און אלטערקע איז נעזעסען און נעשפּיעלט זיך מיט א סדור, און נעמאכט מינעס, ווי דער טאַטע דאוונענט: א נום— נום — א נום — נום...

— זהסט, זעלינ, ווי ער דאוונענט — האָט חייקע מיט שמחה זיך נעוועדט צום מאן, עס וואקסט א רב!...

זעלינ האָט נאָר נישט נעענטפערט, נאָר מיט שטראהלענדע אויגען נעקוקט אויף זיין קדיש. באלד האָט זיך איהם אין קאָפּ אריינגע'נגב'עט א רעיון:

— אלטערקע וועט זיין א צדיק... ער וועט איהם ארויס־שלעפען פון אלע צרות אויף יענער וועלט...

— מאמע, וויל עסע... — האָט זיך פּלוצים אלטערקע צע־ווייגט...

מען האָט איהם הערלאָנגט א שטיקעל חלה, וואָס מען לאָזט איבער אלע מאָל פון שבת נאָר פאר איהם. אלטערקע האָט זיך נענומען עסען.

— המוציא, המוציא! — האָט דער טאַטע אָנגעהויבען שרייען.

— טען נים — האָט ראָס קינד נעענטפערט!

— שוין צייט טאקי זאלסט איהם אויסלערנען המוציא— האָט חייקע גע'מוסרט — דרויי יאָהר א בחור!

און ר' זעליג האָט געזומען אלטערקען צו זיך און האָט אַנגעהויבען מיט איהם חזר'ן:

— זאָג: ברוך...

— באוך... — האָט דאָס קינד נאכגעזאָגט אויף זיין לשון.

— אתה...

— אתה...

אז אלטערקע האָט געענדיגט די המוציא, האָט חייקע פרום געענטפערט „אמן" און ר' זעליג'ען האָט זיך פארגעשטעלט, ווי אלטערקע שטעהט אין בית־מדרש, און זאָגט קדיש און דער עולם ענטפערט אמן... און ער האָט זיך געפיהלט, ווי ער זיצט שוין אין גן־עדן.

עס איז פערנאנגען נאָך א יאָהר, ר' זעליג האָט זיך נעזומען פיהלען זעהר שלעכט. באלד איז געקומען דער פריהלינג, דער שנע האָט גאלאזען, און די נאסע ווערטער איז דאָס יאָהר איהם שווערער געווען צו פערטראָגען, ווי אלע יאָהר. ער האָט זיך קוים פערשלעפט אין דער פריה אין בית־מדרש, פאר נאכט אבער צו מנחה איז איהם שוין שווער געווען צו געהן, און ער פלעגט מנחה און מעריב דאוונען אין דער היים און דעם נאנצען אבענד פערברענגען מיט אלטערקען.

עס איז געווען שפעט ביי נאכט, די הויזיגע זייגען שוין אלע געשלאָפען. ר' זעליג איז געזעסען ביי זיין קליין טישעל און האָט געקוקט אויפ'ן ווינקעל, וואו חייקעם בעט איז געשטאנען און וואו אלטערקע איז געשלאָפען נעבען איהר. זעליגען האָט זיך געדאכט, אז ער וועט היינט ביי נאכט שטארבען. עפעס האָט ער זיך געפיהלט זעהר מיעד און שוואך און מיט בעטענדע בליקען איז ער קוים צוגעגאנגען צו אלטערקען און האָט איהם געזומען וועקען.

דאָס קינד האָט זיך אויפגעכאפט...

— אלטערקע... האָט זעלינ איהם געגומען גלעטען דאָס קעפעלע — קום צו מיר א ווייל.

דאָס קינד, וועלכעם האָט זיך שוין אויסגעשלאָפען, האָט זיך פלינק אויפגעשטעלט און איז אוועק צום טאטען.

ר' זעליג אליין האָט זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן שטוהל, וועל־כער איז געשטאנען ביי'ן טישעל מיט דער אפענער גמרא, האָט אלטערקען אוועקגעזעצט אויפ'ן טיש און איהם געקוקט אין די אויגעלעך.

— אלטערקע!

— וואָס, טאטע?...

— ווילסט, איך זאל שטארבען?...

— וויל, האָט דאָס קינד געענטפערט, ניט וויסענדיג וואָס שטארבען איז און מיינענדיג אודאי, או דאָס איז עפעס זעהר א גוטע זאך...

— וועסט זאגען נאָך מיר קדיש? — האָט זעליג געפרעגט מיט א פערשטיקטען קול און האָט זיך פענאנדער געהוסט.

— זאגען! — האָט דאָס קינד פערשפראָכען...

— וועסט קענען?

— טענען...

— גו זאג: יתגדל.

— יתדל... האָט דאָס קינד אנגעהויבען אויף זיין לשון.

— ויתקדש...

— ויתתדש...

און ר' זעליג האָט מיט איהם עטליכע מאל איבערגעזאגט דעם קדיש...

דאָס קליין לעמפעלע האָט שוואך געצאנקט און האָט קוים בעלייכט דאָס גאנצע, טויטע געוויכט פון ר' זעליגען און דאָס

קליין פנימ'ל פון אלטערקעז, וואס האט מיער נאכגעזאגט די שווערע ניט פערשטענדליכע ווערטער פון קדיש. ער האט מאר־ נע נעקוקט אין ווינקעל, ווו דעם טאטענס שאטעז אוז זיינער האבען אויסגעזעהן אזוי פאנטאסטיש אוז מורא'דיג גרויס...

דער אויפגעקומענער.

מען רופט איהם חיים און זיין פאמיליע־נאמען איז ראבינאוויטש.

מיט זיין פאמיליע־נאמען איז ער שטארק צופריעדען. עס נעפעלט איהם: „ראבינאוויטש“! — חזר׳ט ער אפט, נעהענגריג מיט׳ן שטעקעלע איבער׳ן נאס, און עס קלינגט איהם זעהר אנגענעהם.

— א שעהנע פאמיליע מיינע! — שמייכעלט ער אין נעדאנק.

און ער דערמאהנט זיך, אז בער דער סרסור, זיינער א נאהנטער בעקאנטער, הייסט אויפ׳ן פאמיליע־נאמען „קוגעל“. און ער דאנקט נאט, וואס זיין פאמיליע איז ניט אזא — וואס וואלט ער, בעהיטע נאט, געטהאן, וועז זיין טאטענס טאטע וואלט אויך אויסגעקליבען א מאל אזא מיאוסע פאמיליע ווי קוגעל צי „לאקשען“? (ער דערמאהנט זיך, אז עס איז פארהאן א פאמיליע „לאקשען“ אויך...) דאס איז אזא מכה, וואס מען מוז זיך האלטען — פערפאלען, אפילו א משומר קען די פאמיליע ניט איבערטוישען...

אויך צופריעדען איז ער מיט זיין וואוקס — ער איז א הויכער. אין פאספארט שרייבט ער זיך „העבער פון מיטטעלן“. און אז ער נעהט אין נאס, פיהלט ער זיך שטאלץ מיט זיין וואוקס קעגען אנדערע בעקאנטע וואס זיינען נידריגער געוואקסען.

וואס וואלט ער געטהאן, אז ער וואלט זיין געוואקסען כיד־ריג? דערצו איז דאך אויך קיין שום רפואה ניטא.

וויערער איז ער צופריעדען מיט זיין בילדונג. ער האט

זיך יונגעל־ווייז אויסגעלערענט לייענען אביסעל אין א רוסיש בי־כעל און שרייבען האלב מיט נרייזען אנ'אדרעס און יעצט קומט עס איהם שטארק צו נוץ. ער שרייבט אויס די „בירשזעוויע" און קוועלט, לעזענדיג אלע טאג אויפ'ן באנדערא־ל מיט נעדרוקטע רוסישע ווערטער: „צו ח. ראבינאוויטש'ן". דער „ג" — ווייסט ער — הייסט: „גאספאדינו" און דאָרטען אין דער רעראקציע, ווייסען אלע, אז אין דער און אין דער שטאדט גענפינט זיך א איד, וואס הייסט ח. ראבינאוויטש, און אלע אין דער פריה דרוקט מען לכבוד איהם, אזוי מיינט ער, א פרישעם בלאט מיט אן אדרעס...

דאס בלאט לעזט ער אין דער פריה צו טיי און מאכט בשעת מעשה א מינע פון אן עכטען מיניסטער, דהיינו — ער פערלענט א פוס אויף א פוס, דאס בלאט האלט ער פון דער ווייט מיט אויסגעשטרעקטע הענד און קוקט מיט ערנסטע, שטרענגע בליקען אויף די אותיות, וואס זיינען נאך שטרענגער אלס זיינע בליקען און לאזען זיך בשום אופן ניט אויבייסען... חאפענדיג א מאל א בעקאנטעם וואָרט, ווי „דרייפוס", בעווייזט זיך שוין א שמייכעל אויף די ליפען און ער וועגדט זיך מיט גדלות צו דעם ווייב, וואס זיצט און קוקט מיט דרך ארץ אויפ'ן מאן מיט'ן בלאט אין דער האנד — און ער זאגט איהר:

— היינט איז וויעדער דא מיט דרייפוסען. די „דיעלא" הויבט זיך וויעדער אן.

און ער פערטיעפט זיך ווידער אין בלאט און קוקט, קוקט מיט שטרענגע בליקען אויף די נאך שטרענגערע אותיות און ווערטער, וואס לאזען זיך ניט אויבייסען.

אז ער ענדיגט „לעזען", זיפצט ער לייכט אב, זינגט אונטער צופריעדען א ניגונדעל און וועגדט זיך וויעדער צום ווייב:

— נו, וואס עס צוטהוט זיך היינט אין פראנציע!...

און דאס ווייב, פון געבוירען א דערשלאגענע, האט מורא איבערצופרעגען אויף קלאר: וואס טהוט זיך עס אזוינס, און

כדי זי זאל זיך ניט דארפען אריינמישען אין דער פאליטיק, נעהמט זי זיך אנגיסען איהם נאך א צווייטע גלאז טיי, וויל די ערשטע גלאז איז שוין אבגעקיהלט געוואָרען, לייענענדיג "פאם בלאט"...

צופריעדען איז ער אויך מיט די קינדער. דריי קינדער האט ער — אקוראט „מעשה־נגיד". א סך קינדער איז ניט שעהן צו האבען. דאס עלטערע מיידעל איז אלט 15 יאהר און געהט שוין אין דריטען קלאס גימנאזיום. אויך דעם גימנאזיום איז ער כמעט ווי צומישט און ער פערדולט סיי די שטוביגע, סיי פרעמדע דעם קאפ דערמיט.

—עפעס שוועדע לעקציעס האסטו היינט? פרענט ער אלע טאג ביי דער גימנאזיסטקע.

און די גימנאזיסטקע, א מיידעל מיט לאנגע בלייכע באקען, מיט א לאנגער נאז און מיט א לאנגען צאפ, ענטפערט דער־שראקען:

— אודאי ניט גרינג!

— פאטצעמו? — פרענט ער זי שוין אויך רוסיש, און דריקט דעם „טצע" כדי צו ווייזען זיין טאכטער, אז איהר „פאפא" איז אויך ניט פון די פראסטע אידען...

— שוועדע „זאראטשעם" איז היינט, — ענטפערט דאס מיידעל אויך אידיש — דעם פאטערס רוסיש מאכט איהר דוקא נערוועז...

— אנו, זאג מיר אקאדשט דיינע א זאדאטשע.

און די טאכטער נעהמט צו צו איהר „ראנעין", גראבעלט זיך דארטען א ווייל און נעהמט ארויס עפעס א ביכעל און הויבט אן פארצולעזען א זאדאטשע: א ווייהנעדלער האט געקויפט הונדערט פעסער....

און דער „פאפא" הערט, הערט און זיין פנים שטראהלט. איהם דאכט זיך, אז ער זאל זיין מיט הונדערט קעפ, וואלט ער

עס קיינמאל ניט אויפנערעכענט, און איהם טהוט הנאה, וואס זיין מאכטער איז עס יא ביכולת צו בע'חשבונ'ען.

— נו, און דו וועסט עס טאקי מאכען? — פרענט ער מיט שטראהלענדע אויגען.

— אודאי וועל איך דאס „רעישען", ענטפערט די מאכטער פערזארגט.

און ער קוועלט פון דעם וואָרט „ריעשען" מעהר ווי פון דער גאנצער זאדאטשע.

„וואו האָב איך דאס אמאל געוואוסט פון אזא וואָרט אין דער היים?" קלערט זיך איהם, און ער דאנקט נאט, וואס ער האט איהם אזוי דערהויבען...

ער האלט צוויי דיענסטען, א אידישע און א קריסטליכע. פאר דער קריסטליכער האט ער אביסעל אבשיי און רעדט מיט איהר וואס וועניגער, נאר פון דער אידישער מאכט ער ניט קיין גרויסען פּירוש און רופט זי סיי אין די אויגען, סיי אונטער די אויגען: די מויד!

אויך פון זיין ווייב האלט ער ניט צופיעל: ער ווייסט דאך, וואר זי איז פון דער היים: דאך אז די דיענסט געהט אונטער צו איהם, און זאגט איהם „די מאדאם האט געזאגט", איז ער צופריעדען און טראכט בשעת מעשה:

— אודאי איז זי א מאדאם, ווי דען אנדערש?...

טאמער נעהמט זיך די „מאדאם" צו טהאן א לייכטערע ארבייט, לאזט ער ניט:

— קיין חרפה און קיין בושה האסטו נאר ניט — וועגדט ער זיך צו איהר — די מויד קען דאס ניט טהאן, וואס?

און ער גיט א רוף די מויד און מוסר'ט זי:

— וואס טראכסטו זיך? ווילסט, אז די „מאדאם" זאל דיין דיענסט וועהען — איך פערשטעה דאס ניט!...

און דער הערר סטארעט זיך צו מאכען וואס שטרענגערע בליקען, אז די מויד זאל פיהלען, זאל גלויבען, אז ער איז נאס־פאדין ח. ראבינאוויטש.

און די מויד נעהמט צו די ארבייט און געהט אוועק דער־מיט אין קיך און שטיקט זיך דארט פאר נעלעכטער פון דעם נאריישען הערר. נאר דער „הערר" מיינט, אז זי האט דארט חרטה און בערעכענט דארט יעצט די עולה, וואס זי האט געטהון...

און ער איז ווייעדער ציפריערען.

זומער פאהרט ער ארוים אויף א זומער־וואהנונג און דארט פיהלט ער זיך ערשט פאלקאמען גליקליך, אבער ניט וויל די לופט איז דארטען גוט און די נאטור איז אזוי שען... זיין גליק איז, וואס ער וואהנט דארט כמעט נעבען די נרעסטע גבירים, און אזוי ווי דארט איז זיי אומעטיג און זיי האבען ניט וואס צו טהאן, נעהמט מען איהם אריין אין זייער קאמפאניע און מען שפיעלט א מאל מיט איהם אין קארטען...

אמת, יערעם מאל שפיעלען קאסט איהם עטליכע רובעל, שטיל־ערהייט זיפצט ער אונטער דערויף, אבער אין שטוב קו־מענדיג פיהלט ער זיך ווי ניי נעבוירען און קען זיך ניט אייני־האלטען ניט צו דערצעהלען דעם ווייב זיין גדולה:

— איך האב נעכטען פערבראכט א נאנצען אבענד — ווייסט ביי וועמען?

— ביי וועמען? — פרענט דאס ווייב.

— ביי עלקינדען... ענטפערט ער, אויסשטעלענדיג די אויגען אויפ'ן ווייב, ווי נערעדט: פערשטעהסט וואו דאס האלט?...

איינם פערדרוסט אים נאר: ביי די אלע גבירים, מיט וועלכע ער פערברענגט אויף דער „דאטשע", איז אין מיטען קאפ א פליך און ביי איהם איז דאס ניטא — עס איז עפעס

ניט מעשה גביר. נאר ער האפט, או זיינע נעשעפטען וועלען נאך אנהויבען בעסער נעהן און ער וועט אנהויבען מיהר ווייז טרינקען וועט א פליך ביי איהם אויך ווערען, און דאכאלם וועט ער ערשט זיין אן'עכטער גביר.

די איינע.

דער יונגערמאן, וואס איז נעווען בעקאנט פאר א וואנדער־ רער, האט שטיל און געהיימניספול דערצעהלט:

„ווי איהר ווייסט אלע, האב איך א בעדייטענדען טהייל פון מיין לעבען ארומגעוואנדערט אין פערשיעדענע שטעדט. לענדער און וועלט־טהיילען. עס קומט מיר ארויף אויפ'ן זינען היינעם עצה צו א בעטראגענעם פערליעבטען; ער הייסט איהם זיך נליף פערליעבען אין א צווייטער מיידעל אדער ער זאל וואנדערען.

איך האב געטהאן ביידע זאכען: דאס וואנדערען אליין האט מיין בענקשאפט ניט נעהיילט; איך האב אין צווייטען ארט זיך נעמוזט אויף דאס ניי פערליעבען. ערשט דאן בין איך נע־ נעזונ נעווארען פון דער פריהערדיגער ליעבע...

ליעבע!... ביי די אמאליגע מענשען וואלט עס ניט נעהיי־ סען קיין ליעבע... ליעבע איז ביי זיי נעווען א גרויס און איי־ ביג ציהענדיגעס נעפיהל. אויב דאס מיידעל האט דיך ניט ליעב נעהאט, זיינען שוין קיין אנדערע ניט נעווען... מיט דער ליע־ בע איז מען שוין נעשטארבען און מען האט די ליעבע מיטנע־ נעמומען אין גרוב אריין...

ביי דעם היינטיגען מענשען איז די ליעבע ניט אזוי. דער עיקר מוז דאס הארץ מיט אימיצען זיין פול און אויב אייגע האט דיין הארץ פערלאזט, טהוט דיר וועה נאר אזוי לאנג, ביז וואנען א צווייטע ציהט זיך אהין ניט אריבער... ציהט זיך אריין א צווייטע, איז דיין הארץ וויעדער פול און נליקליך...

אין איין שטאדט בין איך פערפאהרען איז א האטעל. עס איז נעווען א שעהנער אנשטענדיגער האטעל. מיין צימער האט נעהאט צווי פענסטער צו א רייכען הויף. אויפ'ן הויף האבען נעבליהט בלומען. איך בין נעלענגען אויסנעצוי־נען אויף רער קליינער זאפע און נע'חלום'ט וועגען עפעס שעה־נעם און בלאנדעס... איך האב נעפיהלט אז אין דעם דאזיגען צימער איז די ליעבע בלאנד... נאלדינ־בלאנד... איך האב זיך אויפגעהויבען, צוגענאנגען צום טיהר, וואו ביי דער זייט איז נעווען אן עלעקטרישער קנעפעל, איהם אנגעדריקט און נע־ווארט...

איך האב באלד דערהערט א קלאפ אין טיהר... איך האב דערקענט א מיידעלשע האנד...

— אריין!...

זי איז אריין... ווירקליך א בלאנדע! די פריהערדיגע נע־ליעבטע מיינע איז דוקא נעווען א ברונעטע... איך האב יענע שטארק ליעב נעהאט, איך בין צוליעב איהר אוועקגעפאהרען, צוליעב איהר נעפין איך מיך אין דעם דאזיגען האטעל. און אט איז אריין א בלאנדע...

— וואס פערלאנגען זי?...

— אך! איך פערלאנג... יא... טהעע... קענט איהר מיר בריינגען טהעע... איך בין דורשטיג...

— יא... נעווים... — האט דאס בלאנדע נעשעפט נע־ענטפערט מיט א גוטמוטהיגען שמייכעל...

און איז ארוים, אום צוריק צו קומען...

זי איז נעקומען מיט א ז'בערנעם קאן טהעע אויף א זיל־בערנעם טעצעל...

זי האט מיר אנגענאסען א גלאז טהעע, עפעס פרוינדליכעס א מורמעל נעטהאן און האט שוין נעוואלט אוועקגעהן.

איך האב זי פערהאלטען:

— ווארום אנטלויפט איהר?...

— אך, איך אנטלויף ניט... איך בין בלויז בעשעפטיגט. דאס צווייטע מאל איז זי שוין געבליבען לענגער. דאס דריטע מאל האב איך זי שוין געקושט...

זי איז נעווען א שעהן בלאנדע מיידעל! איהר ווען לאכען... אבער איך האב זי באמת ליעב בעקומען... זי האט אזוי שעהן נערעדט און האט זיך אזוי שעהן ניט געלאזט קושען... בלויז פאר'ן אוועקגעהן האט זי אזוי ליעבע־פול אויף מיר נעקוקט...

איך בין אוועקגעפאהרען... די ערשטע דריי סטאנציעס אין צוג האב איך אזוי שטארק געבענקט נאך דעם דאזיגען ליעבען מיידעל. געבענקט און געטראכט צו זהען זי וויעדער אמאל. אבער ביי דער פיערטער סטאנציע איז אריין א נייער פאסאזישיר: א יונגע, שלאנקע ברונעטקע... גראד האט זי זיך נעזעצט נעבען מיר... עס איז נעווען א וואונדערבארעם קינד... יונג און פריש. זי איז נעפאהרען אהיים פון ערגיץ א וויייטען לאנד...

זי האט נעהאט מיט זיך שווערע פעק. איך האב איהר ניט נעקענט לאזען אליין אראב פון וואגאן. איך האב נענומען א פיאכער און זי בעגלייט אהיים און בין שוין צוליעב איהר נעבליבען דריי טעג אין איהר שטאדט...

נעזעהן מיט איהר האב איך זיך צווויי מאל. אבער אין די צווויי מאל האב איך נעהאט ערפאלג... יא, נרויס ערפאלג... זי איז נעווען א שענע ברונעטע מיידעל, א ליעבענדע נאטור... איך האב איהר נעזאגט די שעהנסטע ווערטער און זי האט מיר נעגלויבט, ווייל איך האב איהר נעזאגט דעם אמת. די פריהערדינע האבען ווירקליך פאר מיר ניט עקזיסטירט. זי איז נעווען די איינציגע וואס איך האב אין מיין נאנצען לעבען ליעב נעהאט...

איך בין אוועקגעפאהרען און נעבענקט נאך איהר. נעבענקט א לענגערע צייט, ווייל די נעכסטע רייזע איז שוין נעווען דורך וויסטע, וויייטע שטרעקען... ענדליך האב איך זיך נע־

זעצט אויף א שיף, ווֿאס האָט מיך נעמיהרט שיקען אין א ווייטען לאנד...

אויפ'ן שיף האָב איך זי ווידער נעפונען... ניין. ניט זי — עס איז נעווען אן אנדערע. זי האָט אויסנעזעהן ווי־אָס מיידעל פון האָטעל... איך האָב מיך שטארק דערפרעהט... האָס הארץ איז וויעדער פול!...

איך האָב לאנג נעוואנדערט... ווער קען די אלע פאסירונ־גען נשרענקען. יעדערע איז נעקומען זוי א זונן נאך א כמארע. אָט שווימען זיי אלע ארויס און פילען מיר אן מיט גליק, מעהר מיט בענקשאפט... ווער איז נעווען די אמת'ע, די ריכטיגע, די שעהנסטע... איך קען ניט בעשטימען. אָפט דאכט זיך מיר, אז אלע האָבען מיר גלייך גענעבען... זיי זיינען אלע נעיוען ליעבע, שעהנע און גליק־ברענגענדע און האָבען יערע שמאָ־ט און יערעם לאנד מיר נעמאכט בעליעבט. ווארים, ווֿאס פאר א חן און רייז ווֿאלט נעהאט א שטאָדט אָדער לאנד, ווען די ווֿאלסט פון דאָרט אוועקגעפאָהרען און קיינעם ניט נעהאט דאָרטען וועמען צו ליעבען...

איצט זיינען זיי אלע פערשוואונדען. איצט האָב איך ליעב זי... און אז איך פערטראכט מיך, דאכט זיך מיר נאָר, אז די אלע אונזערע פריהערדיגע און אויך די שפעטערדיגע, ווֿאס מיר האָבען נעזוהן און וועלען זוהן איז בלויז איינע און די זעל־בע... דאָס איז יענע איינציגע, נאך וועלכע אונזער הארץ בענקט שטענדיג, און אויב אין פערלויף פון יאָהרען בענגענען מיר זיך ליעבען, ליידען און זיינען גליקליך פון פערשיעדענע ברונעטע און בלאָנדע, שטילע און רוישיגע, מיינען מיינען מיר אבער נאָר איינע...

די איינע, וועלכע זאָל אונז גליקליך מאכען, רוה נעבען און פערהאלטען אונז אין לאנד און שטילען דעם הונגרשט צום וואנדערען און צום זוכען.

עס איז בלויז די אייגע, וועלכע מיר זוכען דאס גאנצע לעבען...

בענקען וועז מיר פערלירען זי אוז פרעהען זיך, וועז מיר נעפינען זי, די אייגע!"...

אזוי האט הערצעהלט דער וואנדערעגדער יונגערמאן אוז זייגע אויגען האבען וויים נעקוקט...

די באַרמהערציגע שוועסטער.

אין דעם אינטימען קאבארעט זיינען אריינגעקומען דריי יונגע לייט. עס איז שוין געווען צוועלף א זיינער ביי נאכט און דער קאבארעט האָט שוין אָנגענומען זיין היימישען כאראקטער. די זייטיגע גאסט זיינען שוין צוגאנגען. געבליבען זיינען נאר די שטענדיגע גאסט, וואָס זיצען דאָרט ביז עס ווערט טאג, און דערצו עטליכע מיידלעך. וואָס סיי לויט זייער קלייד וונג און סיי לויט זייער האלטען זיך האָט מען גלייך דערקענט, צו וועלכען מין פרויען זיי געהערען.

די דריי נייע אריינגעקומענע האָבען אָנפאָנגס זיך דערפיהלט ווי פרעמדע. די בליקען פון די קעלנער און פון די עטליכע געבליבענע גאסט זיינען אויף זיי געפאלען פון אלע זייטען. עס האָט אָנפאָנגס אויסגעוויזען, אזוי ווי עס וואָלטען אריינגעקומען פרעמדע גאסט אויף א היימישע חתונה.

ארויסגעהן אבער איז שוין געווען צו שפעט און ניט פאסיג. די דריי יונגע לייט האָבען אויסגעקליבען ווי עס איז א טישעל, וואָס האָט זיי אויסגעוויזען זעהר פעררוקט אין א ווינקעל און האָבען זיך אנידערגעזעצט אין זייערע מאנטלעז.

באלד איז צו זיי צוגעקומען א קעלנער און האָט זיך שטום נעבעז זיי אוועקגעשטעלט.

זיי האָבען בעשטעלט צו גלאָז ביער און בעקומענדיג עס אין א מינוט אָרום, זיינען זיי נאכ'ן ערשטען בליק ווי פרייער געווארען. זיי האָבען געשמייכעלט איינע צו די אנדערע און נאכדעם דרייסטער געווארען.

אָבטרינקענדיג א האלבע גלאָז ביער, האָבען זיי זיך שוין

דערפיהלט ווי הײמיש אין דעם האָזיגען נייעם פּלאץ. יעדער האָט בעטראכט דאָס, ווײַל האָט מעהר געצויגען זיין אויפמערקזאמקייט, און אזוי ווי דער עלטסטער פון זיי איז אויך געווען דער דרייסטערער, האָט ער זיך אנגערופען:

— איהר ווייסט, אז דאָ זיינען פּאַראן א פּאָר זעהר שעהנע מיידלעך.

— וועלכע? — האָט דער מיטעלסטער געפרעגט.

דער עלטסטער האָט אנגעוויזען אויף א הויכער שלאנקער בלאָנדינקע, וועלכע איז געזעסען מיט א יונגען מאן ביי אן אנטקעגענדיגען טישעל און האָט פון צייט צו צייט אויך געשענקט איהרע בליקען צו די דריי יונגע לייט און געשמייכעלט.

דער אינגסטער פון די דר ייונגע לייט האָט זיך גערויטעלט און האָט מיט'ן שמייכעל פון דער דאָזיגיער בלאָנדינקע זיך געפיהלט דערוואַרעמט.

די יונגע לייט האָבען זיך צורעדט, אוז בעמערקענדיג, אז די גלעזער ביער זיינען שוין לעדיג, האָבען זיי נייע גלעזער בעשטעלט. ביי דער דריטער גלאָז איז דער אינגסטער אויפגעלעבט געוואָרען און זיך אנגערופען:

— די דאָזיגע פרויען זיינען פּראכטעט ביי דער נאנצער וועלט. איך קוק אבער אויף זיי אנדערש. אפטמאל דאכט זיך מיר, אז זיי זיינען אין א נעוויסען זין עהרליכער פאר אנדערע...

אמאָליגע צייטען האָבען זיי דאָך נעהייסען „הויליגע"... האָט דער מיטעלסטער יונגער מאן פון זיין זייט זיי פערטיידיגט.

— הויליגע ווי הויליגע — האָט דער עלטסטער זיך אנגערופען — אבער או באזוי צו פאלען, מוז מען אין א נעוויסען זין זעהר הויך זיין... ניט יעדע פרוי האָט דעם מוטה צו פאלען אין אבגרונד.

— איך טראכט אויך דעריבער — האָט דער אינגסטער זיך מיט היץ אנגערופען — מען דארף דאָך האָבען מוטה... אבּ־

געוואנט זיך פון דער גאנצער געזעלשאפט און פריי געווארען פון אלע איהרע צאמען.

אבער דערמיט איז דער מיטעלסטער שוין ניט געווען אייגענטלעך נאך בין היינט בעציה איך זיך צו זיי מיט א נע־ווייסען געפיהל פון עקעל, כאטש איך לייקען ניט, אז זיי בעזי־צען אפט יענעם רייץ, וואס אנשטענדיגע פרויען וועלען עם ניט בעזיצען נאך אלערלייי אנשטרענגונגען. נאטירליך, דער איך דא פון די בעסערע, פון די מעהר ראפינירטע. אבער מיינט ניט, אז זיי זיינען ווירקליך אזוי געפאלען און אויסער פערקויפען זיך זיינען זיי ניט אין שטאנד. זיי האבען זייערע טוגענדען, און עם געפינען זיך צווישען זיי אויך אזויכע וואס אין געוויסע מאמענ־טען דערהויבען זיי זיך בין היילינע.

ער איז אנשוויגען געווארען, האט זיך פערטראכט, א קנייטש געטהאן דעם שטערען און, שמייכלענדיג, האט ער צוגענעבען:

— איין פאסירונג מיט אזא מין פרוי האט פיעל בייגע־טראגען, אז איך זאל אויך זייערע „שוועסטער" קוקען מיט אנ־דערע אויגען. אויב איהר האט געדולד אויסצוהערען, וואלט איך אייך איצטער דערצעהלט. דוקא אין דעם פלאץ פאסט זיך אזוי דאס צו דערצעהלען.

— געווים, מיר וועלען הערען מיט גערולד, — האט דער מיטעלסטער אויסגערופען.

און דער אינגסטער האָט אויסגעשטעלט זייגע אויגען און איז געווארען אין גאנצען אויפמערקזאם.

דער עלטסטער האָט אָננעהויבען.

— דאָ סאיז נעווען מיט עטליכע יאָהר צורויק, אין אייגער פון די גרויסע אירשאפאישע שטעדט. עס איז געווען א וואָרימער זומערדיגער אוועגד און איך האָב געשפאציערט מיט מיינעם א פרייגד, וועלכער איז מיט עטליכע טעג בעפאר געקומען צו א פראָפעסאר. דער יונגער מאן איז געווען שווינדזיכטיג, דאָס האָט ער מיר אליין דערצעהלט. דער פראָפעסאר האָט איהם גע־ווייסע אינסטרוקציעס געגעבען, און ער האָט געזאָלט אין א פאָר טעג ארום פאָהרען אהיים, און פון דאָרט אין א דאָרף.

די גאָס וואו מיר האָבען שפאציערט האָט גערוישט מיט לעבען און ליעבע. די טראָטוארען זייגען געווען שווער דורכצו־געהן, און איך האָב ענדליך בעמערקט מיין פרייגד, אז איהם איז שווין צייט צו נעהן אהיים.

ער האָט זיך געקווייגקעלט. דאָס לעבען האָט איהם גערופען און געשמייכעלט אין אלע זייטען. מיט זייגע גרויסע אויגען, ווי דאָס רוב ביי די דאָזיגע קראנקע, האָט ער זיך איינגעסטרונקען אין דער מעגגע, ווי ער וואָלט געוואָלט איינזאפען אין זיך וואָס מעהר פון זייז גליק.

איך האָב עס דערפיהלט, און כאָטש פון איין זייט האָב איך געוואוסט, אז פאר איהם איז דאָס שעדליך, האָב איך פון דער צווייטער זייט ניט געהאט קיין מוטה צו בערויבען איהם פון דעם קורצען גליק, וואָס ער זעהט פאר זיך יעצט און ציהט זיך אזוי מיט די לעצטע כחות זיינע.

אבער, אריינקירעווענדיג זיך אין א גאָס, האָט ער זיך אבגעשטעלט, מיך בעטעגדיג אריינגעקוקט אין די אויגען און זיך געווענדעט:

— איך וואָלט געוואָלט, איהר זאָלט מיר פיהרען ערגעץ אין א פלאץ, וואו מען קען אביסעל פערבערענגען... עס איז דאָך

אזא נרויסע שטאדט... איך ווייל אויך נעניסען... איך בעט אייך, קומט מיט מיר ערנעץ, וואו עס איז שטארק פרעהלאך...

איך האב אנפאנגס ניט פערשטאנען וואוהין ער ציעלט. איך האב איהם נעפרעגט:

— וואוהין אייגענטליך?

ער האט מיך אנגעקוקט מיט בעטענדע בליקען, און ווי ניט קענענדיג דייטליך אויסרעדען זיין פערלאנג, האט ער נעשטא־מעלט:

— איך... מיין... אזא נרויסע שטאדט... מען דערצעהלט אזוי פיעל... איך ווייל אויך זעהן... פערברענגען...

דערביי האט ער אזא שמייכעל נעטהאן, אז איך האב גלייך פערשטאנען, וואוהין דער צום טוידט־פערזאורטייל־טער יונגער מאן ציעלט.

— איהר מיינט צו פרויען...

— אך, נייין... יא... — האט ער וויעדער נעשטאמעלט... בלויז זעהן... אנקוקען... זיצען... פיהרט מיך, איך בעט אייך...

— אבער עס איז דאך פאר אייך אזוי שערליך... בעטראכט זיך נאר...

— יא... נעווים... זעהר שערליך... דער פראפעסאר האט מיר שטרענג אנגעזאגט... אבער וואס הער איך איהם? עס ציהט מיר אזוי צום לעבען, צום גענוס. קומט, איך בעט אייך...

איך האב איהם אריינגעפיהרט אין א קאפע, וואו עס קי־מען זיך צוזאמען די דאזיגע פרויען. ביי קלייניע מאהל־צייט טישלעך זיינען נעזעסען צו עטליכע פון זיי. אין גאנצען האט עס נעמאכט דעם אייגדרוק פון א מארק, וואו עס ווערט פער־קויפט לעבעריגע סחורה... דער האנדעל איז פארגעקומען נייעט פארשטעלט...

א שרעקליכער וויעדער־נעפיהל האט מיך ארומנעזומען.

— ווילט איהר דען דא בלייבען? — האב איך איהם נע־פרעגט.

— יא... יא... ניט לאנג... לאמיר זיך צוזעצען... אברוהמען. איך האב ניט נעהאט קיין כח, איהם ווידערצושטעהן. דער דאזיגער קראנקער מענש האט מיך גובר געווען. איך האב איהם נעמוזט מאלגען.

מיר האבען זיך אנידערגעזעצט ביי דעם אייגציגען פרייען טישעל, וואס עס איז נאך נעבליבען, און איידער איך האב צייט נעהאט וואס צו בעשטעלען, איז צוגענאנגען צום טישעל א הויכע, שלאנקע מיידעל און האט מיט א זיסען שמייכעלע זיך גע־ווענדעט:

— קען איך מיר אווענקזעצען נעבען די העררען?

איך האב נעוואלט זאגען: ניין. אבער דער קראנקער האט מיך אננעקוקט. און ווי היפנאטיזירט־ייערענדיג פון זיינע גרויסע דורשטיגע אויגען, האב איך גענעבען די ערלויבעניש.

זי האט זיך נעזעצט נעבען איהם. מיט איהרע אויסגע־בלויזטע נאקענס האט זי אויסגעזעהן, ווי די זינד אליין. דערצו די פערפיום, וואס האט נעוועצט מיט א שטארקייט פון איהרע קלייד־ער און לייב האט ווי פערדולט.

דעם קראנקען יונגען מאן אבער האט עס ווי פער'שכור.ט. ער האט זיך איינגעזאפט מיט זיינע אויגען אין דעם ענטבלויז־טען האלז, בריסט און נאקען, און האט בעוואונדערט און בע־נעהרט.

— קען איך שאמפאניער בעשטעלען? — האט זי צו איהם נעשמייכעלט.

— שאמפאניער וויל זי — האט ער זיך צו מיר אי מיט א פראגע, אי מיט א נעבעט נעווענדעט.

— ניין, — האב איך איהם איינגערוימט אין אויער. — עס איז א שאד דאס נעלד.

— אבער איידער איך האב צייט נעהאט וואס אנדערש צו בעשטעלען, אום צו פערהיטען זיין נעלד, האט שוין דער קראנקער נענעבען זיין בעפעהל צום קעלנער:

— שאמפאניער!

מיט גליקליכע בליקען האט ער זי בעטראכט, ווי זי טרינקט מיט א געוויסען ריזיק פון הויכען שוימענדען בעכער.

— און דו? — האט זי ליעבליך איהם געפרעגט, אינגאַרירענדיג מיך אין נאנצען.

ער האט ווידער זיינע בעטענדע אויגען אויף מיר אָנגעשטעלט און האט ווידער מיך בעזיעגט.

— איהר טאַרט נישט!... נעהמט א ביסעלע...

— געווים... א ביסעלע... — האט ער מיר מיט די אויגען בעראנקט.

ער האט א שלוק געטהאַן פון דעם שוימענדען גלאַז און גלייך זיינען זיינע צוויי בלאסע באקען מיט רויטע פלעקען בעדעקט געוואָרען. די אויגען האבען געגליהט.

— וועסט נעהן צו מיר?... — האט זי איהם אין אויער אריינגעשושקעט...

דאָ אבער האב איך זיך נעפיהלט פערפליכטעט צו רעטען איהם פון טוידט.

איך האב איהם אבגערופען אן א זייט און איהם "עווארענט:

— איהר ווייסט, וואס דאס בעדייט פאר אייך!

— טוידט! — האט ער זיך אָנגערופען. — נו, וואס איז, איך וועל דאך סיי ווי סיי שטאַרבען... איך ווייל לעבען!...

עס האט ניט נעהאלפען. מיר זיינען אלע דריי ארויס פון קאפע.

איך האב אבער נעפיהלט, אז מיין פליכט איז נישט צו דערלאַזען...

איך האב זי אָנגערופען אוא זייט און איהר געווארענט:

— דו זאלסט ווייסען. דער מאן איז קראנק...

זי האט זיך דערשראקען און שיין נעוויאלט אייזקגעהן. דאן

האב איך איהר ערקלערט, אז ער איז האַרצלייַדענד און די מינדסטע אויפרעגונג קען איהם דעם טוידט ברענגען.

זי האָט אויך מיר אויסגעשטעלט איהרע אויגען, אין וועלכע איך האב גלייך ענטדעקט עפעס מענשליכעס, און זי האָט צו מיר געזאגט:

— האָט נישט קיין מורה... איך וויים וואס איך האב צו טהאָן.

מיר זייַנען אלע דריי אריין אין איהר ציימער. מיין פרויַנד איז געווען מיער, זעהר מיער. אבער די אויגען האָבען נאָך אלץ געגליהט.

זי האָט אַרויפגעדרעהט דעם לאמפּ, וואס איז געווען בייַ אריינגאנג פאַרדעהט, און אין ציימער איז ליכטיג געווארען.

מיין פרויַנד איז געשטאַנען נעבען איהר און האָט זי געגעסען מיט זייַנע גרויסע ברענענדע אויגען.

זי האָט איהם אוועקגעזעצט נעבען זיך אויף א סאָפע, און האָט איהם נאָכגעלעט איבער'ן שטערען.

— איהר פערלאַנגט עפעס? — האָט זי שוועסטערליך געפרעגט. און גלייך איז זי איבערגענאַנגען אויף דו.

— ווילסטו וואס פון מיר?

ער האָט זי ארומגענומען און זיך צוואוויינט...

— וואס זשע ווייַנסטו, מיין ליעבער, — האָט זי איהם צערטליך געפרעגט.

און בעטראכטענדיג, ווי אזוי די דאָזיגע האלב־נאקעטע פרוי זיצט נעבען דאָזיגען האלב־לעבעדיגען מענשען, האָט זיך מיר געדאכט, אז איך געפין מיך אין א ציימער פון א שפיטאל און זי איז א בארמהערציגע שוועסטער...

זי האָט איהם נאָכגעלעט איבער'ן קאָפּ, איבער'ן שטערען, איבער די באקען, ווי א גוטע בארמהערציגע שוועסטער, ביז וואַנען דער קראנקער איז אייַנגעשלאָפען און זי האָט איבער איהם נעוואכט...

אז ער איז אויפגעשטאנען, האט ער זיך אומגעקוקט, און דערזעהענדיג קיינען איבער, האט ער זיך פערשעהמט.

אבער זי איז צוגענאנגען צו איהם און האט פריינדליך געפרעגט:

— נו, מיין ליעבער — זענט איהר נוט געשלאפען?

און האט איהם וויעדער ווי א בארמהערציגע שוועסטער געגלעט איבער'ן קאפ און געשטילט אלע זיינע בענעהרען...

אינהאלט:

די לעצטע שיף — — — — — — — — — 7
דאס בילד — — — — — — — — — — 11
דער אפיציער — — — — — — — — — — 16
די נעפלאצטע סטרונע — — — — — — — — 24
די פיער העלדען — — — — — — — — 28
ביים סטרוזש — — — — — — — — — 31
דורך א שפאלט — — — — — — — — — 35
אין בריסטאל — — — — — — — — — 40
דער מילכיגער טשאלענט — — — — — — — 48
מיין חבר — — — — — — — — — 58
די בעגעגעניש — — — — — — — — — 61
בלעטער — — — — — — — — — — 64
די בעטלערין — — — — — — — — — 66
דער איינציגער — — — — — — — — — 68
די ערפינדערין — — — — — — — — — 70
דער פראליטאריער אויף דער פרישער לופט — — 76
די שפייזערין — — — — — — — — — 81
דער נעהער — — — — — — — — — — 87
די לעצטע האפנונג — — — — — — — — 91
די פאבריק — — — — — — — — — 95
דריי שונאים — — — — — — — — — 104
דער פראלעטאריישער רעדאקטאר — — — — 111
דער נייער חסיד — — — — — — — — 116
דער באהן־בילעט — — — — — — — — 122

די דריי טאקטען — — — — — — — — 126
דער סאמאוואר — — — — — — — — 141
צוויי חברים — — — — — — — — 150
זרח „שותפות" — — — — — — — — 154
צוויי תקיעות — — — — — — — — 160
דער אלטער ארבייטער — — — — — — — 168
די פאטאנדאפיע — — — — — — — — 177
א וויץ — — — — — — — — — 183
פערשטעלטע מיליאנערען — — — — — — 188
דער גבירה'שער אריסאן — — — — — — 194
וואס האט זיי פערבונדען — — — — — — 204
בלומען — — — — — — — — 209
דער קדיש — — — — — — — — 214
דער אויפנעקומענער — — — — — — — 221
די איינע — — — — — — — — 227
די בארמהערציגע שוועסטער — — — — — 232

כראָנאָלאָגישער אינהאלט

— פון —

אלע ערצעהלונגען

לויט דעם אלף־בית.

טיפעל	געשריבען אין יאָר	בענד
אמאליגע מענשען	1915	צוויי
אברהם דער שוסטער	1900	"
אריה־לייזער'ס פערד	1914	"
אויף די וויכע בערג	1908	"
אויף מבינות	1902	דריי
אין סאד	1903	"
אין קריעג	1903	"
א פארגרעבט שטערטעל	1908	"
א שטערטעל אהן ווייבער	1913	"
אידישע מטבעות	1911	"
איוב	1902	"
אין זומער מאנטעל	1902	פיער
אהן ליבע	1906	"
אין נאס	1903	"
א נאנצע נאכט	1903	"
אהן אן אדרעס	1911	"
אוים'ן גרינעם גראז	1907	"
אויף א חתונה (אי־ינאקטער)	1908	זעקס
א רוהיגע דירה	1909	"
אייזען	1912	זיבען
און דער עולם האט געפאטשט	1906	"
אייפערזוכט	1911	"
אין אויטאמאביל	1915	"
אין יענער ציים	1911	"
א שפיעל	1911	"
א היים	1907	"
אט דאס איז דאס	1916	"
א דראמא איבער 5 קארטאפעלס	1902	אכט
אויפ'ן בוידעם	1903	"
א אידיש הארץ	1905	"
א פסח'דיגער טאטע	1912	"
ארימע לייט	1907	"
אין א אידיש געוועלב	1900	"

סיפעל	געשריבען אין יאָהר	בשנה
אלע טאָג	1902	אכט
אויגען	1905	ניין
א שאפּ מיידעל	1909	"
אין א אידישען קאבארעט	1916	צעהן
א גרויסער מענש	1910	"
אונזער אננא איסאקאוונא	1906	"
אנזיכטס־קארטען	1906	"
אין בוכהאנדלונג	1915	"
אין בריסטאל	1903	צוועלף
א ווייַן	1916	"

ב

ביים דאוונען	1900	דריי
בעלייִדיגט א פרוי	1911	זיבען
ביכער	1911	"
בעצאהלטע טעכטער	1915	"
בולקעס	1904	אכט
ביי דאקטוירים	1904	"
ביים שוי־פענסטער	1908	ניין
ביים סטרויש	1905	צוועלף
ביי'ן פרעמדען פייער	1912	זיבען
בלעטער	1900	"
בלומען	1914	"

ג

גוטע ברידער (איינאקטער)	1906	זעקס
גבירה'שע מצה	1901	אכט
געבליעבען אליין	1901	"
געשלאסען א געשעפט	1904	"
גליכהייט	1915	ניין
גאלד	1916	צעהן
געשפּיעלט פאר'ן קייסער	1916	"
גאלדע'ס פרייַנד	1916	"

ד

דעם זיידענס לאמטערן	1914	צוויי
דער בוים	1901	"
דער מאדערנער אליהו הנביא	1915	"
די נייַע קנעלונג	1914	"
די פערשפּעטיגטע מלוכה	1915	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דער עבוד	1901	צוויי
די קליאטשע	1911	"
דאָס טייכעל	1913	"
דער ווייטער יאריד	1916	"
דער פרויש	1912	"
די צווייטע מוטער רחל	1914	"
דער נגיד	1909	"
דער העברעאישער לעהרער	1915	"
דער פרומער שניידער	1913	"
דער ערווארבענער בית־עולם	1915	"
דאָס קליינע שטיבעל	1910	"
דער וואלד אין שטוב	1916	"
דער מאמעס פערערען	1916	"
דער טויטער־לעבעדיגער	1916	"
די לעצטע נעסט	1914	"
חער קוש	1904	"
דער גמילות חסד	1901	"
די גרויסע סוכה	1904	"
די צווי ברידערלעך	1902	"
דער אריסטאקראט	1904	"
דער רב און זיינע ספרים	1905	"
דער פוילישער גלח	1904	"
דער אלטער מניד	1903	"
דער ברית חדשה	1910	"
די ערציהונג	1909	"
די כלי־זמר	1912	"
די חברה כלי־זמר	1902	"
די געשיכטע פון א קראם	1903	"
דער ליגען	1903	פיער
די קאלטע האנד	1902	"
דער מאַרנער	1904	"
די ברידער	1906	"
די ציניינערין	1904	"
דער קארעקטאר	1906	"
דער זשילעט	1903	"
דער הונט	1902	"

פּיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דאָס אינטעלינענטע הויז — — —	1909	פּיער
די פערנומענע נאַסען — — — —	1904	"
די פערצווייפלונג — — — — —	1902	"
די מלכה — — — — — —	1911	"
דער נייי־געבוירענער — — — —	1907	"
דער סוד — — — — —	1909	"
דער פערביטערטער — — — —	1901	"
די נייע שאלה — — — — —	1904	"
דער באיקאָטירטער — — — —	1904	"
דער פּ. פּ. ס'ניק — — — —	1905	"
די פּראָבע (איינאקטער) — — — —	1902	זעקס
דעם שדכנ'ס טאָכטער (איינאקטער) —	1911	"
די אורזאכע (דיאלאָג) — — —	1912	"
דאָס נייע ציימער (סצענע) — — —	1911	"
דער שפּאניער (סצענע) — — —	1911	"
די שיידונג (סצענע) — — —	1916	"
דער הומאָריסט (סצענע) — — —	1912	"
די מצולה (סצענע) — — —	1911	"
דריי מיידלעך (איינאקטער) — — —	1915	"
די צוויי געפאנגענע (דראמ. פראגמענט) —	1911	"
דער טויטער פעלדמארשאל — — —	1915	"
דער פאפולערער מאן — — —	1915	"
דער פאטער — — — —	1916	"
דער פאסאזשיר — — — —	1915	"
דער משפּט — — — —	1914	"
די גנבה — — — — —	1911	זיבען
דער קעלנער — — — —		"
דער טויט אין „רענעסאנס" — — —	1911	"
די צוויי־טע ראָזע — — — —	1908	"
דאָס פּאלקס קינד — — — —	1905	"
די ענטוישטע — — — —	1908	"
דער נייער יחוס — — — —	1915	"
דער אייניציגער בחור — — —	1915	"
די ענטדעקונג — — — —	1915	"
די אויסגענארטע קוילען — — —	1914	"
דער קליינער מענש מיט'ן גרויסען קאפ—	1911	"
דאָס גאלדענע טראמפייטעל — — —	1911	"
דער פאלשער פערציגער — — —	1901	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דער פראטעסט	1910	זיבען
די דרייצעהנטע	1911	"
דער לעהרער	1902	"
די האנד	1916	"
די צרעמע קהלה	1902	אכט
די קנעטערין	1902	"
דער שמעק טאבאק	1900	"
דער אלטער טשעסלער	1900	"
דער אורח	1902	"
דער קראנקער פינגער	1902	"
דעם טאטענ'ס שטיוועל	1904	"
די אידענע מיט'ן באב	1904	"
די מרידה ביי אקדמות	1903	"
דער קליין רעדלער'ל	1906	"
דער גימנאזיסט	1909	"
די נאשערין	1909	"
די הייזער	1907	"
די רעוואלוציע אין קליינעם בית־מדרש	1908	"
דער ארעסטירטער קרעמער	1907	"
די נייע לאטע	1903	"
דער הענדלער און זיין האפנונג	1904	"
דאס בעשעער'ל	1903	"
דאס אייבינע לעבען	1908	"
דער פאלשער טאן	1904	"
דער מאלער	1901	"
דער סטאטיסטיק	1904	"
דאס שליחות	1902	"
דער הייליגער	1906	"
די לשון־קודש'דינע	1908	"
די ריהרענדע דרשה	1900	"
די אמעריקאנער אייראפעאישע	1916	ניין
די אילוזיע	1915	"
דעם ברועדר'ס טשעק	1915	"
דער גענאסע מיט'ן ווייז	1916	"
דעם בארבערס ווייבעל	1908	"
די הינקעדינע טענצערין	1910	"
דער אלטער	1910	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	בשנד
די צוויי ארבייטער מיידלעך	1911	ניין
דער מאן קומט	1916	"
דער רב	1916	"
דער זין פון ארבייט	1915	"
דער אויטאָמאָביל	1914	"
דער נייער לעזער	1915	"
די פרעמדע	1916	"
די צוויי מוטערס	1916	"
די געשטאַרבענע	1916	"
די „עלענע"	1914	"
די טובה	1916	"
דער אונפאהינער כלל טהויער	1916	"
דער בעוזך	1913	"
דער בענלייטער	1916	"
די געשיכטע פון צוויי קאסעס	1914	"
די אבשפּיגלונג	1916	צוהן
די מוטערס	1916	"
דער שריפטשטעלער און זי	1916	"
די פרוי וואס ארבייט	1915	"
די לעזערין פון „וואירלד"	1916	"
דער שלום	1916	"
די תשובה	1911	"
די מציאה	1916	"
דעם ברודער'ס קוילען	1916	"
די פערטיידיגונג	1913	"
דער אפטייקער	1916	"
דער יוניע־היטער	1916	"
די גרעניצען	1914	"
דער ערשטער שאס	1914	"
דער נעפונענער נאמען	1916	"
די נקמה	1910	"
די לבנה	1906	"
דער משכון	1900	"
דער רויבער	1916	"
דער ליטעראריישער פעטער	1908	"
די וועטשערענקע אין פאריז	1910	"
דער גרויסער מענש	1910	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דער פערלאָרענער שטאָלץ	1916	צעהן
דער פראָלעטאריער	1905	"
די פרעמדע תפלה	1904	"
דער שכור	1901	"
דער פרומער	1905	"
דער רעוואָלוציאָנער	1908	"
דער בדחן	1915	"
די טראָגעדיע פון רייכקייט	1915	"
די לעצטע שיף	1914	צוועלף
דאָס בילד	1915	"
דער אפיציער	1915	"
די געפֿאָצטע סטרונע	1915	"
די פיער העלדען	1915	"
דורך א שפאָלט	1903	"
דער מילכיגער טשאָלענט	1899	"
די בענגענישׂ	1910	"
די בעטלערין	1911	"
דער אייניגער	1904	"
די ערפינדערין	1900	"
דער פראָלעטאריער אויף דער פרישער לופט	1905	"
די שפּיזערין	1901	"
דער נעהער	1903	"
די לעצטע האָפנונג	1904	"
די פאברויק	1901	"
דריי שונאים	1901	"
דער פראָלעטאריישער רעדאקטאָר	1907	"
דער נייער חסיד	1907	"
דער באהן־בילעט	1908	"
די דריי טאקטען	1903	"
דער סאמאווער	1904	"
דער דיכטער און זיינע פרײנד	1913	"
דער אלטער ארבייטער	1909	"
די פאטאגראפיע	1916	"
דער קריש	1902	"
דער אויפגעקומענער	1902	"
די איינע	1916	"
די בארעמהערציגע שוועסטער	1916	"

מיטעל	געשריבען אין יאָר	באַנד
ה		
הנאה געהאט — — — — —	1906	אכט
ו		
וויבערשע שרעק — — — — —	1901	דריי
וועז עס חיים מלמד א בויגעל — — —	1903	אכט
זויכטיגע מיטינגען — — — —	1915	נייז
וויסענשאפטליכע ליעבע — — — —	1915	"
וואו איז די גערעכטיגקייט — — —	1916	צעהן
זוי אזוי איך בין געווארען א ציוניסט —	1914	"
וואשאוער בלוט — — — — —	1916	"
וואס האט זיי פערבונדען — — —	1913	צוועלף
ז		
זאל שטעהן ווי געשטאנען — — —	1903	דריי
זומערדיגע בענקשאפט — — — —	1909	זיבען
זיין רייזע נאך אמעריקא — — —	1915	נייז
זיי האבען מורא — — — — —	1916	"
זיי אין ער — — — — — —	1909	צעהן
זרח „שותפות" — — — — —	1915	צוועלף
ח		
חתן־כלה בריעף — — — — —	1902	דריי
חברים — — — — — —	1906	פיער
ט		
טעכטער — — — — — —	1909	דריי
טויט־שרעק — — — — — —	1913	זיבען
י		
יאזעף אין דער אידישער גאס — —	1902	צוויי
יענער בריעף — — — — —	1915	"
כ		
כלות — — — — — —	1915	זיבען
ל		
לייכטער — — — — — —	1915	צוויי
לוידען — — — — — —	1913	זעקס
ליעבעם־שטייער — — — — —	1914	זיבען
ליעבע אהן א היים — — — —	1911	נייז

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
	מ	
מען קויפט ניט	1903	פיער
מיין מאמע	1903	"
מאכט (אייגאקטער)	1916	זעקס
מיינע ערשטע האנאראַרען	1909	אכט
מיין באבעם גליק	1900	"
מענשען ליעבע	1915	נייַן
מיידעלשער שפאס	1915	"
מענדעל'ס פעלדער	1915	צעהן
מיין חבר	1911	צוועלף
	נ	
ניטא קיין עצה	1908	זיבען
ניט קיין איד	1900	אכט
נויטיגע ווערטער	1910	נייַן
„ניטשע"	1914	צעהן
ניט אין פוס	1916	"
	ס	
סָפרים	1901	צוויי
„סטארס" פון פרייד, גליק און שעהנקייט	1915	צעהן
	ע	
עם פלאצט	1903	פיער
ערשטע ליעבע	1915	זעקס
ער און יענער	1916	זיבען
ערשטע רייהען	1915	נייַן
ער האט געלאכט	1916	"
עס שאקעלט זיך	1903	צעהן
	פ	
פלאמעס	1903	פיער
	ס	
פלאקס	1914	צוויי

טיטעל	נעשריבען אין יאָהר	כאָנד
פער'משכנ'ט זיך אליין — — — — —	1903	פיער
פערמאכט — — — — — —	1902	אכט
פערשטעלטע מיליאנערען — — —	1916	צוועלף
פערלאָרען דעם קול — — — — —	1901	דריי
פערשפעטינט — — — — —	1902	"

צ

צוריק אויף דער שטעל — — — — —	1901	דריי
צו שפעט (אויגאקטער) — — — — —	1907	זעקס
צוויי שוועסטער — — — — — —	1902	אכט
צוקונפטס־ארטיקלען — — — — —	1915	נייַן
צוויי חברים — — — — — —	1915	צוועלף
צוויי תקיעות — — — — — —	1902	צוועלף

ק

קאלט — — — — — — —	1901	דריי
קרובים — — — — — —	1906	פיער
קינדער (סצענע) — — — — —	1911	זעקס
קאמפלימענטען — — — — —	1911	זיבען
קלייניע ערצעהלונגען — — —	1904—1915	נייַן

ר

רחמנות — — — — — — —	1901	אכט
רייזעלע — — — — — —	1901	"
ראטשילד און ראקאפעלער — — —	1909	נייַן

ש

שטענדיג א בעל־חוב — — — —	1916	צעהן
שטילע טריט — — — — —	1901	פיער
שליפעס — — — — — —	1903	"
שכנים — — — — — —	1910	זיבען
שותפים — — — — — —	1915	"
שכר למוד — — — — — —	1902	דריי

*
* *

אנשטאט א געגויע כראַנאָלאָגישע אינהאַלט פערצייכנים פון יעדען ליעד בעזונדער — ניט דאָ אן דער אויטאָר די כראָנאָלאָגיע פון יעדען אייגציגען באנד. אין דעם ערשטען באנד ליעדער, וועלכער איז אויף דער ערשטער באנד פון די אלע 12 בענדער (אלע ווערק) זיינען אריין יענע ליעדער און באלאַדען, וואָס דער אויטאָר האָט געשריבען אין די לעצטע דריי־פיער יאָהר (1913־1916). אן אויסנאָהמ זיינען נאָר די ליעדער: „אומעטיג", „א בלום", „טעג", „ווי לאַנגוויילינ", „נאָך א מאַנטאָג", „שפּוך חמתך", „אויפ'ן גרינעם גראָז". וועלכע זיינען געשריבען צוישען 1902 — 1905. דער צווייטער באנד ליעדער (אין די אלע ווערק איז ער דער 5־טער באנד) ענטהאלט יענע ליעדער וואָס דער אויטאָר האָט געשריבען פון יאָהר 1908 ביז 1912, מיט דער אויסנאָהמע פון א קליינע צאָהל, וועלכע זיינען נעשריבען אין דעם יאָהר 1916. צווישען זיי זיינען די פאָלגענדע ליעדער: „איך האָב ליעב א שיף", „די גרינע", „פרוייד און טרויער", „די ביבעל", „ביבער' און אייניגע ליעדער וועגען וועלט־קריג. דאָנענען די לעצטע אבטהיילונג פון דעם וועלבען צוויייטען באנד מיט דעם נאָמען „צייט־ליעדער" זיינען נעשריבען אין 1901־1891. דער דריטער באנד ליעדער (דער עלפטער פון די „אלע ווערק") באשטעהט פון די אלע ערשטע ליעדער, וואָס זיינען געווען פערעפענטליכט אין „יוד", וואַרשאַווער פאָלקס־צייטונג „פרייהד" און אנדערע פערשידענע אויסגאבען און זיינען נאָכדעם ערשיענען אין קראָקוי דורך דעם פערלאג פראָגרעס אין יאָהר 1907 אונטער'ן טיטעל „געזאַמעלטע ליעדער" — זיי זיינען געשריבען געווארען אין פערלויף פון יאָהר 1891 ביז 1907.

Baycrest Centre
for Geriatric Care

THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

FORM # 215-1152

כּוֹהֲנִים כְּיִשְׂרָאֵל

כּוֹהֲנִים וּלְוִיִּם בְּיִשְׂרָאֵל סִדְרַת סְפָרִים עִבְרִיִּים

A. Reisen

Works Vol III - Essays